

A. Oengo-Juhandi

VIKERVÄRVILISES
KOOLITÖÖS

Ühe vana koolijuhataja
mälestusi

k 15138

Fotod regista
de fotografias

A. Oengo-Juhandi

Vikervärvilises koolitöös
Ühe vana koolijuhataja mälestusi

"... Mu tiibade viimast ja
kirkamat sulge
veel pole ta kitsund:
see särab ... see särab kui
võiduküüd."

Marie Under

EESTI PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K.15138.....

FK 15138-1

Pilt 1. Uus juhataja oma perekonna
keskel. Pilt 1921.aastast.

Sissejuhatuseks.

Olin juba otsustanud katkestada oma eluraamatu lehitsemise, piirduda vaid lapsepõlve ning koolipõlve mälestustega.

Kui sõbrad mind keelitasid edasi kirjutama, olin esialgu veendumusel, et ei suuda uuesti süveneda oma täiseas läbi elatud raskustesse, veelkord läbi elada ning kaasa kanda oma õe ja vendade rasket saatust, konstateerida oma elutöö lõplikku hävingut ajalooõrdele.

NÜÜd - minu 66. sünnipäeva lävel - sattus mu kätte Marie Underi luuletus "Loobumise võit". See lühike verega kirjutatud salmik läks mulle südamesse.

Selle elamuse ajal hakkasin siis edasi kirjutama oma mälestusi, niivõrd kui mu raske haigus seda lubas.

"Kade karmus" on langenud üle päevade tormava puna"; "variseb kokku see tuulekoda"... "Las võtab, mis olin; see kaugeneb nüüd."

Ja siis see tuldhõõgav lõpp!

Selle võtsin oma uue raamatu motoks.

Säärase kummalise moto kohta tuleb küll ütelda paar selgitavat sõna.

Muidugi olen ma kaugel arvamusest, et oman sellist

kirgast tiivasulge, nagu Under seda õigusega väidab endal olevat.

Küll aga tohin vahest siiski oletada, et igal inimesel on mingi tiivasulg, mis särab üle ta elupõlvade, mida karmiingi saatus välja kitkuda ei saa.

Nii mitmelgi uneta õõl tegeles mu vaevatud aju küsimusega - milles seisneb siis minul see särav tiivasulg?

Siis sain pikkamisi ka vastuse.

Üle hulkade, üle aegade minu tiivasulg ei paista.

See säragu mu enda südames, helendagu mu vanaduse hädisid põevi.

See ei ole ainult minu omand. Sellise omavad kõik mu kaastõelised, nii lapsed kui täiskasvanud.

See on rõõm, mida oleme tundnud kordaläinud tööst koolis, mida kord nimetasime "meie" kooliks, koolilastele toimetatud raamatuid ning ajakirjadest.

Sellest siis kavatsengi kirjutada.

Pühendan selle raamatu tänus ning armastuses oma kallimeelseile töökaaslasile, üsna rakukesist alates.

Toda kooli nimetati ametlikult "Tallinna Linna XII Algkooliks" ja meie pühidusi "kooliuuenduseks".

Kui sellele raamatule panen pealkirjaks "Vikervärvilises koolitöös", tahan sellega rõhutada nii meie pühiduste kui ka õnnestunud tulemuste tööpraktikas - erinevust hallist vana kooli rutiinist.

Olen õnnelik, julgedes tõendada - ligi kaheksa aastat läksin igal hommikul tööle, tundes seda värviküllast tööme-

loolu nii õpilastel kui täiskasvanuil, tundes, et oleme jõudnud koolini, nagu see umbes olema peab.

Olen töötanud XII algkoolis Tartu mnt. 21 aastat; need aja mainitud kaheksa aastat, olid selle keskpaiku, selle tuumaks.

Ma ei ütle, et meie "Üldõpetuse õpetajate Rühmik" oleks suutnud ammendavalt lahti mõtestada teoreetiliselt kõike seda, mis meil tööpraktikas vahest välja tuli.

Ei taha unkuustada, et oleksin seda suutnud ka selles kirjutuses, nüüd peale pikki aastaid, kus koolimaja on aamu hävinud sõjatules kõigi oma varadega, inol. meie tööjäljendid.

Püüdsin selles oma mälestuste osas peamiselt püüda koolitöö piires, haarata^{es} vaid samas majas alustatud ja ka osaliselt toimetatud raamatuid ning ajakirju. Inimeste karakteristika jätsin meeleka teisele plaanile.

Mul ei õnnestunud igal pool rangelt kinni hoida kindlat kronoloogilist järjekorda. Võib ka oletada, et olen mõnes aastanumbris isegi veidi eksinud. Faktid ise on aga toodud kindlasti täpsemalt, samuti iseloomustuse värvitsoon.

Kui paiguti libisevin subjektiivsete memuaaride käsitlusviisi, siis on see seletatav mitueta. Kõigepealt olen harjunud selle stiiliga oma oelmiste raamatute tööpäevilt. Teiseks on mul säilinud siiski pisut materjali oma töö kohta, küll oma isikliku päeviku, küll kõiksugu

visandite ning mustandite kujul, kuna kooli põlemise ajal ma ei elanud enam koolimajas; kõigest muust aga polnud mul käepärast midagi.

Ei ma tahtnud Uheski kohas liialdada ega kelkida. Mu juhtpüüdeks oli jäädvustada sellest elulõigust säilinud hõõguvaid süsi, mitte vaid kuuma tuhka.

Autoriõigused jätan ka selle raamatu kohta oma tütre-tütrelle Tiiru Habichtile, kes nende ridade kirjutamisel on saamas kahekümneaastaseks.

Loen oma meeldivaks kohuseks siinkohal avaldada tänu kõigile, kes mind selle töö juures on abistanud ja selle korraldamisel veelgi abistama saavad.

Hõmmel 1962.a. kevadel.

A. Oango-Juhandi.

I osa

Kõnnitakse kobanisi.

"Vast alles hommik,
vast algab pöevatöö."

K.Õunapuu.

"... On nii palju lilledusi
minu toa kitsas *kl*ambriin..."

T.Kedarik.

1.

U u s j u h a t a j a .

Kui kolikoorem jõudis parajasti Jakobsoni tänavast S.Tartu maanteele, tuli peatuda: Üle tee läks sõdurite salk orkestriga.

"Meid võetakse päris muusikaga vastu!"

See oli nii naljakas, et pani isegi voorimehe naerma.

Tartu maanteel tuli kohe pöörduda linna poole. Siin polnud enam pikka sõitu. Mõõda suurest Koonduse-poest vaesakul oligi Nr.44 - kolm koolile kuuluvat vana puuhoonet, linnapool otseseks naabriks plekissepp - juut oma viletsas hurtsikus, vastas üle maantee äsja valmis saanud kahekordne kivihitis - Oksa maja.

Need meie kolm hoonet olid koomiliselt igäks iselaadi. Mõie poolt esimene oli madal ja lai, nii vana, et kardada - laguneb puhudes; selles teadsin siiski olevat kaks ruumikat ning mugavat korterit: Ühes elas I Gümnaasiumi õpetaja Alma Ainomäe, teises veneaegne meie kooli juhataja Jevgenia Villanova.

Koolimaja kiviosa maanteele ei paistnud. Siit nähtav puufassaad meenutas vanaaegset villat, millena see kord kuulu jürgi oligi ehitatud.

Pilt 2. Tallinna XII algkoolihoone tänava poolt.

2

FK 15138-2

Suur hoovivärav eraldas koolimaja kolmandast linna-
poolsest hoonest, mis oli ehitatud vastu naabripiiri tule-
müüri. See oli omal ajal eraomaniku poolt üles lüüdnud töölla-
kuurina ja kandis seda ilmet ikka veel, kulgedes kitsa riba-
na rööbiti sissesõiduteele. Siin asetsesid vagunikupeede
taolises hanereas kojarahva korter ja minule nüüd kuuluvad
kolm tuba köögiga ning esikuga. Juhataja korter see õieti
polnud. Kuid sellega oli leppinud Hilda Maurer, kes oli seda
kooli juhatanud poolteist aastat enne mind ja oli nüüd siit
ära kolunud linna keskele oma isamaajja. Korteri oli seega
vaba. Mul ei tulnud sedapuhku mõttessegi hakata veneaegselt
koolijuhatajalt endale paremat eluasest välja protsessima.

Kui aga mu mees esmakordselt nägi neid pimedaid ruu-
me siin, mis ainult kitsa sõiduteega olid eraldatud kooli-
maja seinast, lausus ta ohates:

"Sia ma küll ei tahaks oma last tuua!"

Tütreke oli jäänud ühes hoidjaga veel meie endisse
korterisse Riesenkampfi tänavasse, kus mu õpetaja gümnaa-
siumi päevilt Anna Georgievna Polotehkova oli üürinud meile
oma härraskorterist paar ilusat tuba.

"Pole viga. Too ikka Tipa siiski ära. Tema lauakese
paneme siia viimasesse väikesemasse tuppa. See on vastu lõu-
nat. Sii paistab tükk aega päike". Tipa tuli paratamatult
ära tuua, samuti teine koorem kraami.

Nende saabudes hakkas juba videvikuks minema. Olin
teinud kõõki pliidi alla tule, et teha rõsked ruumid pisut

kodusemaks ning keeta perele sooja teed. Kõõgis sai põlema pauna õpetaja Maurerilt siia jätud elektripirn.

Sõitsin oma kodakondsed ära ja panin vett pesukaussi Tipa pesemiseks. Tüdruk hakkaski kätega soojas vees sulistama, kuna ise ruttasin magamistuppa talle selleks kõi-
dagi hädapärast aset tegema. Leidsin kandekotist kaasa too-
dud pirne ja kruvisin ühe neist keek tuba rippuvasse pesas-
se. Niipea kui jõudsin sellega valmis, pani laps kõõgis kar-
juma: "Mamma, mis nüüd oli?"

Paari hetke pärast kuulsin vana kojamutrit kõõki tu-
levat.

"Mis teil siin juhtus?" küsis ta. "Lamp kustus ära...
Ei näe silmi pesta" kurtis laps.

"Kui vana sa oled?"

"Kaheaastane!"

"Millal sa's kolmeseks saad?"

"Kui nunnipäe tuleb... siis".

Olin lapse aseme pimedas kuidagi korraldanud ja rut-
tasin nüüd kõõki.

Selgus, et mu lamp oli vist kotis saanud vigastada,
nii et ma sellega kogu majas olin korgid läbi põletanud.
Et seda minu eelmest äpardust siin majas pisutki leevenda-
da, oli kojamutter oma kahest künlast toonud ühe meile ja
seisis nüüd keset kõõki, silmitsedes mu väikest tütar, ke-
oma kolmandale nunnipäevale vastu vaatas. Palju olen unus-
tanud sellest ajast. Aga see pilt neist kahest vestlemas

seal kõrgis kühnla valgel, see on kuidagi mällu süübinud, olles nagu alles eile mällulindile võetud.

See on ka õieti esimesi mälestusi uuest elukohast.

Järgmisel hommikul tuli teha visiit koolivalitsusse ehk Linna Haridusosakonda.

Läksin enne veel koolimajast läbi, et vaadata kui kaugel on töömehed saali uue põranda alla panemisega.

Aastlikult olin olnud juba mõne päeva uues ametis. Kooli inventaar ning asjaajamine oli juba üle võetud. Täna tuli siiski veel külastada preili Maurerit, et võtta talt mõned vajalikud allkirjad.

Maurerid elasid Mürivahe ja Munga tän. nurgal. Nende isa oli üks neid eesti mehi, kes oli linna asunud noorelt, mõni vaskkopik taskus ja elu kestel omandanud kaunis mõjuka varanduse. Maureril oli igatahes mitu maja kesklinna ja mehaaniliselt töötav suur tiseritöökoda. Siin oli muuseas valmistatud suurem osa Tallinna koolide mööblist. Mees oli olnud meister omal alal ja lugupeetav linnakodanik.

Möödunud suvel aga oli vanameest tabanud halvatus 188k. Sellepärast oligi ta kutsunud koju tagasi oma mõlemad tütreid Helmi ja Hilda, kes olid juba aastaid elanud ja töötanud S.Tartu mnt. Nr. 44 koolis, kus Hilda viimasel ajal oli olnud ka juhatajaks. Kodus oli nüüd tarvis isa elutöö lõpetamine joonde ajada - mida müüa, mida müürile anda, üldse likvideerida endine elujärg.

Kui kõnelesime preilli Maureriga koolimaja remondi lõpetamisest, tuli isa Maurer ka välja, kõndides õige vaevaltiselt tuge otsides küll toolidest, küll uksepiidast.

"Tahtsin oma tütre järglaet näha ... Kas saite kooli saalipõranda alla?"

"Täna lõpetavad... Õhtul mõtlesin lasta Juhaniil ära õlitada".

"Teate noorproua... mina ei õlitaks uut põrandat kohe niisama. See niinimetatud põrandaõli, mis meil siin on, sööb laudad pehmeks. Uus põrand tuleb algul kruntida... Teil on just paberitükk näpa vahel... Anna talle pliiats, Helmi!... Niiviisi. Märkige nüüd üles, mis segu teil tuleb teha... Ja siis sellega lasete uued laudad üle vööbata. Kui vab ära, põrand jääb plingiks. Siis õlitate üle. Küll te näete, kui kaua see ilus seisab."

Märkisin vana meistri retsepti üles. See segu koosnes tärpentiinist, värnitsast, vähese petroluumi ning ookeri lisandusega.

Tallinna koolivalitus asus siis Nunne ja Laia tänava nurgal III korrusel. Viimane trepietapp läks üles nii järsult, et tulijal tuli hirm peale, kui olid parajasti astumas esimesele astmele ja nägid kedagi teist laskumas alla ülemiselt astmelt - just kui tulnuks see justament sulle uperkuuti kaela.

Suures ooteruumis istus Haber ovaalse laua pikk järjekord jutulesoovijaid. Selgus, et need kõik sihivad kooli-

valitsuse juhataja kabinetti. Võtsin "saba-koha" ära ja läksin vahepeal koolinõuniku juurde, kuhu päris oli parajasti vaba.

Koolinõunik Brüllerit tundsin juba. Olin ju XII algkoolis õpetajana töötanud juba kaks aastat. Ei saa väita, et see mees mulle sel ajal oleks meeldinud oma liiga pikeräse näoga, liiga suure ninaga ja eriliselt ettepoole suunatud pika keha rühiga.

"Olete siis juba tööle asunud?... Kõige noorem meie koolijuhatajate peres ja vist ka oma kooli kaastöötajate hulgas. Teil tuleb vanemalt kolleegidelt palju õppida."

"Imestasin isegi väga, kui tol korral mu mehe kaudu mulle soovitasite kandideerida sellel kohale. Ise poleks ma ilalgi sellele mõttele tulnud".

"Teie olite õieti XII algkooli õpetajate poolt soovitatud kandidaat. Mul oli üks teine ka, seda toetas Haridusnõukogus h-ra Kiisel. Seda aga koolivalitsus ei pooldanud. Nii et teie läksite kergesti läbi."

"Kes see teine kandidaat oli, kui küsida tohin?"

"Õigupoolest ei tohiks seda küsida, aga tohiks ma sellele vastata... Kuid olgu pealegi... Teil tuleb ehk ka suks, kui teate sellega arvestada... See oli preili Vinter".

"Anna Vinter .... Meie kojamutri tütar".

"Anna Vinter jah. Ta on teist vanem. Kuid taktiliselt põhjustel polnud meil soovitatav teda sellele kohale valida."

"Küll on piinlik lugu! ... Oleksin seda teadnud, -
sialgi poleks ma andnud avaldust, ka teie soovitusel mitte!"

"Nii et see segab teie rööma uue koha puhul?"

"Mis rööma seal üldse ... Ainult muret esialgu".

Koolinõunik tegi viisaka komplimendi, avaldades loo-
tust, mil olevat seldusi kõigega toime tulla.

"Muuseas, kuidas kujunes asi teie korteriga? ...

Ükspeev käis siin pr. Villanova, palus ingliskeeli, jätku me
veel korter temale: tema ei võivat kuidagi elada sinna num-
ber neljandasse "pod odnuu kroovlju s mužikaami".

"Oh sa väene! ... Ei minule tulnud seda takistust
ettegi. Kolisin eile sinna "pod odnuu kroovlju" ... Mul on
muudki mõtlemist". -

Pika sihvaka koolinõunikuga võrreldes oli linnanõu-
nik Veidermann, kes sel ajal juhatas Tallinna Haridusosakon-
da, pehmem ning hünargusem. Ta heleda lõunahabemega nägu oli
noor ning naerune.

"Meh, võtke istet! ... Meeldiv tutvuda, kuidas siis
läheb ka? ... Kas remont hakkab valmis saama?"

"Püna lõpetavad saali põranda. Siis on veel na.
"puukoridoris" paar põranda lauda uuendada. Muud remonti
tänavu ju polnud. Värvimisela määratud koolipingid on ka
juba valmis".

"Nii et lasete siis uue põranda kohe ära õlitada na-
gu kord ja kohus?"

"Ei, õlitada ma esialgu küll ei lase".

"???"

"Laseh tšina šhtul üle kruntida. Mul on retsept, mil-
lise seguga seda teha ... Šli teeb uued laudad pehmeks".

"Vaadake, vaadake! ... Nii noorelt ja nii energili-
selt hakkab peale".

"Mis see minu noorus siin loeb! Sein selle retsepti
ššja šhelt vanalt meistriilt".

"Noh, siis laske kšia! Šht peate igatahes arvestama -
eelarvega peate toime tulema! Selle ettenšgemata kruntimise
kulud peate pšrast muudest majanduskuludest kokku hoidma.
Aasta lõpuks peab kšik sirge olema. Šlekulutusi ei tohi ol-
la!"

Koolivalitsusest tulles oli mul hiljemgi igakord nii-
všrd palju mštlemist, et ma vastutulijaid tuttavaid ei nši-
nud. See esimene kord oli neid mštteid šlearu. Kšigepšalt
nširis see uudis, et nšiid siis pean teadma ka všraitsa ja
tšrpentini hinda. Seni oli olnud kšllaltki tšlikas, et ko-
das tuli arvestada kulusid piima, vši, šepiku jne ostuks.

Ime, et ma sugugi nende viimaste kahe aasta jookšul
polnud tšhele pannud, mis Hilda Maureril igasugust lisatššd
oli koolijuhataja nime kandes.

Šida enam lšhenesin koolimajale, seda teravamalt mee-
nus too ebameeldiv intšident Anna Vinteriga. Pidi see nšiid
niiviisi minema! Anna oli ju minu klassikaaslane, kuigi mš-
ne aasta minust vanem. Ta oli ka mu tštrekese ristšema.

Teda toetas siis haridusnšukogu too cotside kamp hšr-
ra Kiiseliga, kooliarst dr. Pššmanniga jne. Minaul polnud

Ühtki kampa ja kona sain mina ilma mingi teeneta. Lihtsalt kui malevigur kihutati mind välja mingil mulle hoopis teadmatuil taktilistel põhjustel.

Seda oli siis mõelnud kojamutter, kui ta mõõdnud nädalal minu kohale valimisest teada saades ütles: "Ja meie Juhani jäib siis ikka jalgupidi toa uksest välja!"

Ma ei saanud tol korral sellest lausest koguni aru - mis minul Juhani jalgadega pidi tegemist olema!

NUÜd mõistsin seda küll: Anna pääs juhataja kohale oleks andnud kogu nende perekonna käsutusse terve väikese maja.

NUÜd oli nii, et kojarahva korteri ilusam tuba oli Anna kasutada ja tagumises kitsamas ruumis, kus Ühtlasi oli pliit ning söögilaud, elas kogu muu pere. Anna kõrval, teine teispool söögilauda asetsesid oma enda ja ta langetõbise poja Erichi sängid. Juhani (kojamutri vennale, kes täitis kooli meesteeniija kohuseid) ja vennapojale Jukule (kes õppis Politehnikumis) - neile tehti siis õõseks asemad raamidele, kusjuures Juhani oma olevat ikka jäänud tõesti otsapidi kotta.

Ja meie veel nurisesime viletsa korteri üle! Neile seal oleks olnud see taevariik.

Piinlik! Nii hirmus piinlik!

Vahest hakkab sind mingi süü vaevama, mida sa ise endale polegi kaela tõmmanud, mida sa aga kuidagi ka maha raputada ei saa.

Olin siis tulnud siia majja teiste inimeste plaanide purustajana. Kuidas saaksin teha nende heaks midagi mõjuvat? Võibolla tuleb kord mingi selline juhus; pean valvama, et seda mitte mööda lasta. -

Koju tulles leidsin Tiina mängimas oma laua juures pikikesse paistet. Ta oli olnud õues, kus Erich oli talle "kastankasid" kepiga alla loopinud. Laud oli neid tüis ja suu tüis juttu. Ta jutustas, et varsti tuleb siia palju tüdrukuid, kellega saab mängida, ja "Eeli" on ka sõbramees.

"Tuba on nii ilusasti see" ütlesin Maiele, kes kattis söögitoa lauda.

"Kõeti, maaaa, kõeti, sellepärast!" ütles mu elutark tütreke vahele.

Kui siin kõik korda teha, saab ehk meil päris mugav olema. Ja meie väikesest mööbli tagavarast piisab siia parajasti, nii mõtlesin, hakates pikkanisi leppima tänase päevaga.

Põranda kruntimisega enne õlitamist ei tahtnud aga kojamees Juhan kuidagi leppida.

Nii ei olevat kunagi tehtud pr.Olliku ajal. Ka pr. Villamova polnud sõbrasele mõttele tulnud, kes ometi oli kaua olnud juhataja ja kõik targasti korraldanud.

Nüüd oelksin võinud vana Maureri autoriteediga välja tulla. See mõjunuks ehk kindlasti. Kuid mingi vaist keelas mulle seda. Aimamisi mõistsin, et selle Juhaniaga pidin ise toime tulema.

"Mina ei hakka ialgi ütleva, mida pole tarvis. Ja seda, mida ütlen, tuleb alati teha vastu vaidlemata".

Laususin niiviisi võimalikult sõbralikult ja ise püüdsin, kiiruga saali pindala arvestades, oma retsepti kohaselt tellida vajalikke aineid.

Värnitsat ütles Juhani endal kuuris olevat, samuti petroleumi. Tärpentiini ta aga esialgu tooma ei läinud, kutsus Juku appi "prounga vaidlema". Noor tehnikamees kiitis mu kava otstarbekaks, tõi ise poest mida vaja, valmistas kiiresti segu ja kruntis onuga koos õhtuks kogu suure põrandaga ära.

Kul tuli ja hiljem siin majas läbi viia mõndagi uuenduslikku.

Naljakas on praegu mõelda, et see uute põrandate käsitamine oli mu esimesi reforme.

Teine uuendus tuli varsti tagantjärele - hädasunnil.

Kui kojamutter oli parajasti küürimise ja tolmuühkimisega algust teinud, selgus et "kellaklassis" pingid kleepuvad. Need olid sellel suvel värskelt üle värvitud koolipingid. Värv oli juba tükk aega saanud kuivada, poleks tehtinud kleepuda. Mis asja sa nüüd peale hakkad?

Mööbli remont käis "isemajandamise" teel meie oma majanduskuludest.

Saatsin Juhani maalri juurde; see oli üks tema "semsid". Mees oli suvel juba raha kätte saanud. Ta poleks tarvitsenud ilanda. Kuid tuli siiski, katsus näpuga üht pinki ja ka teist-kolmandat ja oli vägagi ebmunud.

"Sa kurat küll! ... Eks ma ütelnud kohe, et värnits on liiga toores. Inimene peab ikka võtma sealt poest, kus

ta alati võtnud. Üus mees võib anda raasu odavam ... Aga nõi, pani mul selle sehtvi koguni pintelisse."

"Seda küll. Aga mis mina saie nõiud pean koolivalitsusele teatama, et I ja IV kl. ei saa tõeie hakata - maaler ei osanud õiget värnitsat osta?"

"Ei noh, prouake, mis te nõiud seda juttu! Eks mina, vaene mees, tahan tuleval aastal ka ikka tõeie ja leiba saada ... Anke mulle hõane pöev veel aega; Ülehomme on pingid korras ... Huidugi mõista, võtan kulud kõik oma kahjuks".

Koolitõeie alguseks läikisid pingid kui peeglid. Mees oli nad tõllalakiga üle võõbanud. Need püsivad väga kaua ilusad ja olid kergesti puhastatavad. Isegi tindiplekid olid kergesti niiske lapiga kõrvaldatavad.

Otsustasin kogu koolimõeie aasta-aastalt niivõie lasta üle lakkida, võttes juba tulevikus igakord sellekohase hinna eelarvessse.

Hakkasin vähesel viisil tundma, et on päris mõnus, kui sa mõne asja üle ise otsustada saad.

Neil päevil aga enne otsese koolitõeie tulekut oli vanal kojanutril õge rühmanine: kogu koolihoone aknad-üksed-põrandad tuli puhtaks küürida. Palkasin talle abiks kaks naist. See tundus mulle hõdavajalikuna.

Siin kohal tuleb mul hetkeks peatuda ja pealiskaudseltki kirjeldaõa XII algkooli ruume. Minule ei ole nad vajunud tunka ja põrmu. Nõed neid sagedasti unes ja võikein, olnuks võimalik neisse tagasi pöörduda, veel leida iga asja omalt kohalt.

Pilt 3. Tallinna XII algkoolihoone õue poolt.

FK 15138-3

3

Niisiis, tütre tütreke, kelle olen ju määranud nende käsikirjade tulevaseks omanikuks, hakkame jalutama mõnda neid kooliruumi, mille kohta paljud, paljud koolilapsed pidupäevil laulsid:

"... sinu seintesse põimunud kuldised keed
lastehulkade murest ja rõõmust ..."

Sisenema Tartu maantee poolt esiuksest. Satume esialgu pimedasse "külmakotta" ning siis "puukoridori". Siit läheb "pautrepp" Üles õpetajate tuppa. Aken on selles ruumis maantee poole. Umbes 3 m pikkuse koridori lõpus on uks saali. Veel enne saaliust II korruse trepi varjus läheb uks kooli tualettruumidesse.

Seistes seljaga aknapoole leiame vasakul teise suure kahepoolsega ukse, mis viib "kellaklassi". See on kooli suurim klass, liiga saurgi õigeks klassitoaks. Endisest eravillast on siin säilinud uude kunstipäraste ornamentidega lagi, mis pole küll ruumi valgustusele eriti soodus. Aknad on siin maantee poole, mistõttu alumised ruudud on kleebitud mustri- ja liimipaberiga. Siin õpetajalaua taga seinal ripub ka kooli suur kell, mille järelis klass oma nime saanud. Selles ruumis õppisid meil enamasti hommikupoole IV kl. ja peale lõunat I kl. Nende klasside korrapidajate-õpilaste ülesandeks oli tundi sisse ja välja helistada. Esialgu toimus see "dar-Valdaja" kellaga; hiljem saime ka elektri abil helistamise seadme.

Läbi kellaklassi edasi minnes satume pikergusse ruu-

ai, mis oli olnud pr. Olliku (esimene aastiaegne juhataja) magamistoaks, nüüd aga kuulus koolile. Neil esimestel aastatel seisis siin ainult paar raamatukogukappi. Ka kasutas IV klass seda tuba riistusruumiks.

Erilisi riistehoiuruumi koolis siis veel polnud.

Kellaklassist viib ka Üks üks saali.

Saal on kellaklassist märksa suurem; rekreatsioonruumiks oli see ühele vahetusele küllaltki hea, saaliks siiski kaunis väike ning õhuvaene, kui arvestada, et seda kasutati ka laulu- ning võimlemisklassina. Saali kolm õhtupoolset akent on suunatud selle väikese maja poole, kus oli minu esimene korter. Üks aken teises seinas toob pisut lõunavalgust sisse.

Saalist väljudes olemeagi läbinud koolihoone puuosa I korrusel.

Nüüd satume kiviossa, millel on oma ajalugu.

23. juulil 1902.a. külastanud Tallinna Vene imperaator Nikolai II ühes abikaasa ja lastega. Selle sündmuse auks tulnud linnal avada kaks keiserinimelist algkooli. 7. aug. samal aastal otsustanud linnavalikogu ehitada poeplastele uue koolihoone S.Tartu mnt. Nr.33 (rahvamuus hiljem "Anno kool") ja nimetada see keiser Nikolai II nimeliseks kooliks. Samal koosolekul nimetatud keiserinna Aleksandra Feodorovna nimeliseks kooliks tütarlaste algkool Tartu mnt. 44, mis varem kandis Linna II algkooli nime.

13.sept. 1905.a. teatanud rahvakoolide direktor Pavlov, et keisri poolt on lubatud kooli ümber nimetada.

22.aug. (4.sept.) olnud kooli õnnistamine keiserinna nimelise koolina.

6. juulil 1917.a. otsustas Tallinna linna hariduskomisjonumber korraldada koolid rahvuste järgi.

15.sept. 1917.a. alustasid Tartu maantee koolid tööd eesti koolidena - poiste kool Nr.33 XIII kooli nime all, meie kool Nr.44 tütarlastele XII algkoolina.

Nii oleme nüüd läbinud ühtlasi osa selle kooli kroonikast.

Jätkame oma käiku. Saalist väljudeks oleme järjega "kivikoridoris", kustkaudu on hoovipoolne sissepääs õpilastele. Otse ees näeme uut alumisse "kiviklassi".

Kiviklassid, nii alumine kui ülemine, on ilusad klassitoad, isegi nüüdse mõõdupuuga võttes. Siia kummassegi mahub vabalt koolipinke 50 õpilasele ja ruumi on nii pinkide ees kui taga veel küllaltki. Avarad aknad on suunatud lõunaesse; päikesepaistelistel ilmadel tuleb neid tunni ajal vahest isegi eesriistega katta.

Kivikoridorist viib kivitrepp üles II korrusele. Siin üleval on kivi- ja puuklassi vahel väike mugav koridori-jupp, kuhu akna alla on pandud laua pinkidega. Siin võis istuda lapsi, kes tahtsid vahetunnis rahulikult vestelda. "Ülemine puuklass" on kiviklassidest pindalalt väiksem; see on aga eriliselt mõnus ning see ruum akendega läänepoolse. Tallinna südalinnu maaliiline siluett paistab meile siit haruldases ilus.

Sia klassi mahtus vabalt umbes 32 õpilast. Kitsalt läbi ajades panime sia vahest ka 36. See oli tavaliselt ruumiks meie vanimale klassile.

"Puuklassi" sattudes oleme koolihoone puuosa mansardkorrusel. Seda klassi eraldab õpetajatetoast väike nimetu ruum, kus seisavad suuredapid õppevahenditega ja õpetajate raamatukoguga, ka õpilaste kaalumise kaal. Siin võtab vastu kooliarst oma igapäevastele väikevisiitidel. (Suurvisiidid õppeaasta algul toimuvad klassides.) Selles purikus tavatseme maha rääkida kõik oma salajutud nii lastevanematega kui teistega.

Jõudsimegi õpetajatetuppa, kuhu oleksime pääsenud ka otse esiukselt tulles üle "puutrepist". See on sõbralik tuba aknaga ja klaasuksega rõdule. Tartu mt. poole. Siit vaneb vaade liiklemisele maanteel ja kaugele üle Politseiaia. Akna all on minu tööpaik ruutmeetri suuruse lauaga. Aasta-aastalt sisustasime seda tuba ikka mõnusamaks. Kirjeldusel oleval aastal on ta esialgu üsna ametlik, kantseleilik. -

See ja mugav oli see hoone, kuigi liiga kitsas ja kuidagi mitte esinduslik.

Siin tuleb muidugi mainida meie kooliteenijate erilist hoolsust ruumide korrashoiul.

Kui aga läksin sel esimesel augustikuul esitama järjekorras avantsi aruannet, noomis mind teravalt Haridusosakonna majandusinspektor härra Kuusmann. See oli siis veel

noorevõitu õitsev mees, selles ametis alles uus laud, mis hüsti pühib. Teda ärritas too lisatöö arve kooliruumide küürimisel.

"Kooliteenijail polnud ju suveotsa midagi erilist teha. Mis lisajõudusid neil nüüd järsku vaja läks."

Jäin oma seletuse juurde kindlaks: suvel oli remont; kojamutter on vana inimene; õigeks ajaks peab kõik valmis olema.

"Jah, aga kui te eelarvega toime ei tule, siis ei aita see seletus".

"Eks ma siis saa jälle riielda".

Nii sattusin algusest peale härra Kuusmanniga "nugade peale", see olukord kestis kaua veel, muutudes seda ägedamaks mida enam hakkasin seisma oma kooli hüvede eest.

Nüüd esimesel aastal oli selle primaarseks põhjuseks küll minu vilumatus majanduslikke asju ajada. Mind rusus järjest valusamini vastutus võõra vara hooldamisel. Kõik need mulle veel päris arusaamatud rakendusraamatud, eelarved ning aruanded lasusid paratamatu koormana mul kaelas, ja üks pahandus ajas teist taga.

Nüiteks kas või see kuri kiri Haridusosakonnast: koolijuhataja peaks olema kokkuhoidlik küttega; kool on viimase poollaasta kestes nii ja nii palju ületanud oma küttepuede normi. Jooksin kuuri, jooksin Juhani juurde. Kõik suvel toodud puud olid esimeses kuuris puutumata alles. Teises kuuris oli veel järel endise aasta puud. Sealts võeti pliidi-

puid priiküttega ametikorteritesse. Ei mina ega endine juhataja polnud välja saatnud ühtki kirja palvega puid saata. Uurisid eelarvet. Sellest ei saanud suuremat tolku. Juhan ütles, turvas tuleb alles sügise poole. Saatsin osakonda vastuse - ärgu süüdistagu inimest süütult, pole õieti saanud veel tuld alla teha, juba oled liiga palju puid raisanud, kontrollitagu, kuidas asjad on.

Sellepeale kutsus linnanõunik Veidermann mind telefoni juurde - minu kiri olevat nii sõrtsakas, et seda ei tohi õieti kausta pannagi.

"Aga minul oli ju õigus, see on ju fakt".

"Peate te siis oma õigust igakord saama. Reldasime ikka, et saades sinna nii noore juhataja, saame tagasihoidliku inimese".

Linnanõuniku hääles oli algul olnud naeru, viimane repliik oli süngelt tõsine.

Teised juhatajad olid mitmed saanud sama kirja ja leppinud suusõnalise õiendusega. Majandusosakond saatis igal suvel enamasti koolidele puutagavarad järgmiseks talveks kätte. Niivõrd kui need arved jõudsid ühest osakonnast teise, pani Kuusmann nad koolide kuluarvele. Ta oli ikkagi "uus luud", et teada veel täpset olukorda. -

Esimisest juhatajate koosolekust on mul nii palju meeles: üks vanem naisjuhataja istus mu kõrval, uus inventariraamat põlvil lahti. Mulle oli muidugi ka saadetud osakonnast sõbrane raamat; see seisis mul alles tühjana. Palusin siis kolleegilt näidata mulle, kuidas see temal on

täidetud. Naaber aga klappas oma raamatu otsustavalt kinni, ütles "Nii." ja jäi istuma känd risti suurel hallil raamatul.

Ka pri. Maurerilt ei tasunud midagi pärida. Igakord kui pöördusin tema poole, sain ainult vastuseks "Aga ma andsin teile ju üle!"

Koolis oli vana venekeelne inventariraamat ja siniste kaante vahel kimp eestikeelseid lahtiseid lehti. Selle materjali põhjal tuli siis täita uus rakendusraamat.

Tuli edasi rabeleda. Minna polnud ju kuhugi. Igalpool tegeleti noore riigi ülesehitamisega, kus suurema, kus samuti vähese vilumusega.

Mind aga ootas ees oma õppetöö algus, mida pidasin ikkagi otseseks tööks.

2.

L a p s e d o n k o h a l.

Sel päeval hakkas neid juba varakult mõõduma mu akendest, pöördudes kiviklasside nurga taha. Pisikesed läksid emade saatel, teised kambaviisi. Koolikotte neil veel käes polnud, mõnel vaid märknik pliatsiga näpuvahel.

Ja nüüd olin saalis nende hulgas. Katedrit me seks puhuks saali ei toonud - liiga vähe oli ruumi selleks. Seisin seljaga vastu harmooniumi.

Ja need olid seatud ridastikku; 360 oli neid nimegitiku järgi. Koorilauljad ja teised vanemate klasside õpilased olid saali läänepoolses otsas; nooremad poisipool kitsast vahemaad esmakordselt kooli tulnud "piimatallekestega" esireas seisid neile vastamisi muus saali osas.

Nii oli see kõik vana tava viisi siin majas.

Mul pole säilinud selle esimese kõne konspekti. Vist polnud mul seda üldse. Kavatsesin vist laste avalaulu järel ütelda prl. Maureri eeskujul paar tervitussõna, siis teha mõni asjalik korraldus tänaseks ning homseks päevaks ja lõpuks ette panna hüümi laulda.

Mu kõne venis siiski pikemaks. Märkasin nimelt, et lapsed hakkasid mind kuulama.

Jutustasin, kuidas tina kõigis Eesti linnades ning

alevites ^{x)} koguneb tuhandeid lapsi koolidesse. Meid kutsub
süa meie riigi seadus - koolisundus. Kuid meile pole see
sunduseks. Tuleme meeleldi. Meile oleks halvemaks sunduseks,
kui keegi keelaks meile kooli tulemise.

Mida on meile kool? Puhas soe maja, kus on mõnus olla.
Meie linn hoolitseb selle maja eest. Kõnelesin, mis töölistel
mis kooliteenijad selgi suvel on kõik teinud, et kõik oleks
korras. Eks meie ole ise ka kõik valvel, et meie kões püsiks
kõik ilus, puhas.

Kes meie siis oleme? Noored ning röömsad eesti inimesed.
Meil on mõnus siin isikeskis olla. Vaadake, kui palju meid
siin on! Nii palju omaealisi seltsilisi pole kusagil mujal
kui koolis. Siin saab endale valida siidamesõpru. Kuid ka
kõik teised kujunevad headeks tuttavateks. Kooliõdesid an-
nab teil mäletada väga kaua. Kui te juba kord saate nii va-
naks, kui teie vanaema praegu, ka siis veel saab teil mõ-
nus olema meelde tuletada kooliseltsilisi, praeguseid kaas-
õpilasi.

Siis kõnelesin õppimisest, õpetajaist. Ikka umbes sa-
mas toonis. Kui kõnelesin lastevanemaist, kes täna saavad
oma lapsed kooli ikka heas lootuses; keegi ei taha, et ta
lapsel tänavu halvasti läheks, raputas järsku ühe punn-põsk
esireas pead ja ütles laialt ning veenvalt: "Ei tahat"

Keegi koorilauljaist naeratas talle vastu. Ka mina
naeratsin.

---

^{x)} Maal algas sel ajal koolitöö hiljem.

Umbes nii oli see kõne lühike-kokkuvõtte.

Ei nad väsinud kuulates. Nüüd olid kõigil ilmselt põnevil.

Kõnelesin endalegi südame soojaks. Selles uues ametis annab mõndagi uut ära teha - näiteks niiviisi kogu koolile korraga midagi kõnelda. See oli hea avastus.

Ei saa ütelda, et nüüd, kus meie ruumid hakkasid täis olema väikeste tüdrukute suminat - et nüüd minu elu just kergemaks läks. Tööd tuli kuhjaga juurde: kõik need nimestikud, tunniplaan, tuhat väikest praktilist õiendust otsese koolitöö käimapanemisel.

Kuid see kõik oli omaom. südamele lähedasem. Siin hakkas vahest kerkima esile mõni algatus, kuidas üht-teist kergemini, paremini teha. See oli ju oma asi.

Kui töö hakkas juba käima tunniplaani järgi, tegin endale harjumuseks, minna juba poole kaheksaks kooli. Maia kutsusin kella seitsemeks kohale mu oma väikest kodu korras hoidma. Nii ei takistanud mind miski juba varakult kodust väljuda.

Kivikoridoris küttis lahke kojamatte hommikuti soalset madalat malmahju. Siitkaudu levis soojus üle koolimaja ka siis, kui muidu ametlikus korras veel kogu hoonet ei kõetud.

Koolitöödi Umber oli siin alati juttu tänahommikusest ilmast ja koolitööst. Meil ju paljugi pikka teed tulevaid lapsi - kõigust, kaugelt Läänamäelt. Mõningail võeti siin koguni märjad sukad jalast ja pandi ahju kõrde kuivama. Oli

varuks terve kasti-täis kooli unustatud või meelega jätud vanu sokke-susse. Härgade jalatsite omanik võis siit valida midagi jalgatõmbamiseks.

Minul oli muidugi oma huvi neid lapsi siin vaadata ning kuulata.

Otsese sõjajärgsega võrreldes hakkas laste olukord juba üldiselt paranema. Paljudel oli juba näha kalosse, tugevaid nõõraapaid. Ka sooje üliriideid oli ikkagi olemas.

"Kuidas sul saabaste saamisega on?" küsisin vahest mõnelt, keda nägin vihmase ilmaga tulevat riidest jalatsitega.

"Isa lubas osta uued ... Kui raha nii palju kokku saab, siis ... Ma pole hoolikogu laps."

Siin oli igatahes õpetlik peatuda.

Siis käisin kõik klassid läbi. Jätsin makama selle kooli endise tava: lapsed tohtisid kooli tulles kohe klassidesse siirduda, oma asjad pikkamisi ära panna, rahulikult vestelda, päevased õppetükid üle vaadata. Päevasele töömeelule annab selline korraldus suure eelise: tihedas ummikus koridoris või saalis sumamine meelitab korralagedusele.

Suuremat juttu mul nendega sellel varasel ülevaatusel polnud. Kuid lapsed tulid nüüd kuidagi kodusemalt välja, kui kellelgi oli midagi südameel. Vahest läks mõnes klassis siiski ka pikema jutuks. Üht juhust mäletan selgesti. Ühes vanemas klassis kuulsin üht õpilast ütlevat: "Kõige sellest juhatajale rääkige!" Plika polnud mind ilmselt tähele pannud ja võpatas nüüd minu ilmunisel keset tuba. Ütlesin, et ei maksagi rääkida, kui see pole eriliselt tähtis. Kui see

on aga küsimus, mida mul siiski kord tuleb lahendada, siis on parem, kui sellest kohe teada saan.

Üks suurem tõsine tüdruk võttis sõna:

"Ärge pange pahaks ... Asta puudub tänna koolist. Sellest oli juttu ... Nende isa tuli õõsel koju, koledasti juua tõi. Lärmas kogu õõ, nii et meigi oma korteris magada ei saanud".

"Mis sellest kõnelda, või mis sellest minu eestki varjata?"

"Ta on hoolkogu-laps." ütles nüüd see, kes oli ennist hoiatanud juhatajale kõnelemast.

"Ja mis sellest?"

"Ta lootis tänava sügisel hoolkogult saapad saada. Kas te annate, kui teada saate, et nad just joomise pärast nii vaesed on".

"Vaadake, saabaste andmine polegi minu määrata. Seda otsustab ju hoolkogu, nagu te isegi teate. Ja hoolkogus on onusid, kes teie kõigi kodust olukorda minust palju paremini tunnevad ... Jaa, see on küll raske küsimus sellest joomisest ühenduses koolilaste abistamisega, otse tinaraske. Üks isa teeb hoollega tööd, suudab ise hooldada oma lapsi, teine on samal töökohal, joob kõik maha. Mine otsusta siin! ... Te saate sellest ka aru, ega te enam väikesed ole!"

"Viina peaks hoopis ära kaotama!" tuli nüüd üks hääl kuuldavale. Selle omanik oli väikest kasvu kahvatu tüdrukuke; kõrva kõrde oli ema talle teinud kaks lisa-patsikent, et pea hästi sile püsiks.

"Just minu arvamine", vastasin talle. "Kui see oleneks meist kahekesi sinuga, küll me siis sõidaksime otsukohe praegu linna ja paneksime kõik viinapood kiinni ja lõheksime ka sinna keskusse, mis viinavabrikuid valitseb ja lauksime sellele töö üldse seisma panna!"

Tütarlaste nõguksile ilmus hapuvõitu naeratust; nad olid ju agulilapsed, kes varakult olid tunda saanud elu kõigis ta varjundeis.

"Muidugi nii viisi me ei saa toimida" jätkasin. "Aga ega me päriselt leppida ka ei teha sellega, mis vahest meile nähtavaks-kuuldavaks saab selle viinajoomise kohta. Meie saame paljugi teha. Me ise peame hakkama põlgama viina! Me ise ei taha teda suhu võtta ainust tilka, ei viina ega õlut, ei nööd ega kunagi elus. Kuidas võin mina seda pisutki rüübata, mis teistele nii suurt õnnetust toob! Kui tekib palju selliseid kindlameelseid inimesi, siis ehk hakkab mõni teinegi järele mõtlema".

See oli õieti just kui esimene tõuge selles koolis tehtavale karekustööle. Nii viisi tekkis siis juhuslikult ka juhtmõte, millist osa õieti lapsed saavad etendada järjest enam maad võtnud joomisega võitlemises. Seda mõtet, seda taktikat arendasin siis hiljem edasi.

Enamasti piirdus see hoamikune visiit põgusa tervitusega, paari ajaliku sõnaga. Nad harjusid mõistma mind poolt sõna pealt. Nende hulka oli hea tulla. Ja suur oli soov neid aidata kõigis nende hädades. -

Nüüd kõneleme mõne sõna kooli hoolekogust, millele Eesti kooliseaduses oli ette nähtud terve rida funktsioone.

Meie kasutasime XII algkoolis õieti ainult kahte: järelvalvet asjata koolist puudumise vastu ja õpilaste abistamise reguleerimist. Mõlemad ülesanded nõudsid õpilaste koduse olukorra tundmist.

Hoolekogu liikmete arv oleneb klasside arvust teataval koolis. Meil oli neid üheksa: kolm õpetajat (nende hulgas juhataja), kolm lastevanemate koosolekul valitud esindajat, kolm linna poolt määratud liiget. Viimased olid enamasti samuti lastevanemad, keda kool ette pani, - need olid vahest endised hoolekogu liikmed, kes välja langesid, kuna laps oli juba kooli lõpetanud.

Hoolekogu esimeheks valisime alati mõne mõistliku meesinimese lastevanemaist. Kaua aega oli selleks Oskar Aanja, lihtne mees, ametilt vedurikütja, kuid hea perekonna isa ja vägagi innukas ning arukas hoolekogu tegelane. Kui palju tänu võlgnen sellele mehele abi eest neil rasketel aastatel, kus minu enda autoriteet lastevanemate keskel põlnud veel kuigi suur ja hoolekogu tööd takistasid igasugused väärnähtused rahva hulgas; ka oli abivajajate arv sel ajal veel väga suur - kirjeldusel oleval aastal 90 õpilast. Ei tulnud mul kunagi minna hoolekogulastele saapaid ostma ilma O. Aanja abita. Ta nõuanded jalatsi proovimisel olid alati isalikult asjalikud.

Kirjatoimetajaks oli meil ikka üks nooremaid õpetajaid hoolekogus. Varahoidjaks ning laekuriks pidi olude

sunnil olema alati koolijuhataja: tema oli tegelik ostja, arvete siendaja, asjade väljandja ning laos hoidja - vastutav isik kõigenähtavimasti.

Raha saime kolmest allikast: riigi summadest, linna poolt ja hoolkogu omal jõul seotatud fondist.

Lapsed said abi mitmel kujul, kõik hoolkogu-lapsed said kasutada õpikuid sellekohasest kogust. Kuna sel ajal meil ilmus igal aastal juurde ikka uusi õpperaamatuid, ikka uus eelmisest parem, tuli neid igal sügisel osta veel hulganähtavalt. Ka õppetarbed hakkasid nõudma omajagu kulu seda enam, mida mitmekesisemaks muutus meil õppetöö. Varemadel aegadel ei vajanud kool nii palju igasugust kartongi, liikpaberit, voolimise savi, igasuguseid värve jne., kui meil seda nüüd ikka rohkem vaja läks. Nii neelasid õpikud ja õppetarbed alati üsna suure summa hoolkogu rahast.

Teine kulukas artikkel oli - saapad. Ostime nimelt saapad, et tüdrukud saaksid neid kasutada ka uisutamisel ja suusatamisel. Ostime need heast kroonnahast, tugevate nahktaldadega, väliselt ilusad, tütarlastele sobivad. Saapad andime kuusaastase kooliaja kestel kolm korda: I, III ja V klassides. O.Aanja valvas hoolega, et saapas oleks lapsele pisut lahe, siis võib-olla kanda veel tuleval aastal.

Palituriide andime ainult I ja IV klassis ja ainult pealisriide, et emadel oleks hoolt selle valmistegemisega ning muu materjali ostmisega. Selle taktikaga saime võimalikult paljusid abivajajaid aidata.

Muust varustusest said hoolkogu-lapsed igal aastal:

Ühe paari häid villaseid sukki ja riidet kahe vahetuse pesu õmbõemiseks (hiljem 2 vahetust trikoopesu). Kleidiriidet saime sellel ajal ainult väga vähestele.

Oli vaja hoolsat järelevalvet, et lastele antud varustust kasutataks heaperemehelikult, et seda vahest isegi "tõikal" maha ei müüdaks. Eelmisel aastal antud asjad tuli sügisel enne hoolekogu-abi määramist ette näidata, olgu need nii parandatud kui tahes. Riiete ja pesu nõelumist ning lap-pimist keelitasime innukalt. Saabaste parandamiseks andsime tallanahka.

Hoolekogu-laste arv hakkas aasta-aastalt vähenema, sedamööda, kuidas elu pöördus järjest normaalsemale rööbas-tele. Siis muutus ka abiandmine mitmekesisemaks. Ka valik muutus vähem rangeks.

Keda võeti hoolekogu-lasteks?

Seaduses sellekohast direktiivi polnud, nähti ette vaid "puuduskannatavaid õpilasi". Meil oli oma taktikas see suhtes siiski kindlamad tavad, mis üsna seglaselt ikkagi ka muutusid.

Neil esimesil aastail andsime abi esijoones isata lastele. Peale sõda oli neid palju. Erandjuhtudel ei palunud naine, kel oli ainult üks laps toita, hoolekogu abi, või lep-pis ainult õpikute-õppetarvete saamisega.

Kui perekonnas oli kolm või rohkem lapsi ja väikepal-galisel kohal töötas ainult isa - siis olid selle perekonna lapsed ka abisaajad.

Liigitasime nad kõik üldjoones kolme rühma:

1) kõikasaajad, 2) õppematerjali (ka õpikute), saabaste ja palituriide saajad, 3) ainult õpikute saajad. Muidugi tuli neist reeglitest vahest kõrvale kalduda ühele või teisele poole. Inimeste elu ja nende vaesus oli ju väga mitmekesist laadi. Seetõttu tahtis hoolekogu võimalikult hästi kontrollida laste kodust olukorda. Selle Ühendamise võtsid meil endale eranditult lastevanemate hulka kuuluvad hoolekoguliikmed. See oli ka hea ning õige niiviisi. Nemad pääsesid olukorrale lähemale; abianõu küsimus häiris vähem meie koolisuhteid. Muidugi kandisime meie, õpetajad, hoolekogu koosolekuil siiralt ette ka need muljed, mis me ühe või teise lapse kohta olime koolis kogunud.

Lastevanemate hulgas, kes oma lastele abi soovisid, oli üsna mitmesuguseid inimesi. Oli neid, kes õige tagasihoidlikult, isegi piinlikkust tundes abi palusid. Rohkem oli siiski nõudjaid - riigi poolt tuleb selleks raha, andke abi siia! Vahest esines siin päris õelat, loomalikku saagiahnuust. Vägagi tihti ei tahtnud aru saada, et kui tema katsuks ise toime tulla, loovutaks ta seega abi ehk suuremat hädä kannatavale. "Mis minu laps halvem on? Andke talle kõik, mis and on!"

Nakkasin muidugi järjest enam kontakti leidma paljude lastevanematega. Kuid abianõu asjus sain tükk aega veel läbi elada päris inetuid asju. Üsna koormiline on meenutada, mida neil aastail kõik õpetajatetea seinte vahel kuuldavale tuli. Neist vestlusist, mis härmisest minorist ulatusid tuheva mažoorini, ilmnes nii inimeste iseloom kui nende tööli-

ne olukord, nii majanduslik kui kõlbeline.

Mulle sai ikka selgemaks - seda tuli kannatlikult ära kuulata.

Mul püsis veel selgesti meeles Üks sellesõgisene kõne-
lus Ühe veovoormehega. Jätan ta nime siin nimetamata, kui-
gi seda ka Üena täpselt mäletan. Ta oli oma platvorm-vankri
Ühes hobusega jätnud koolihoovi ja ilmus õpetajatetuppa
naakpõll ees, piitski kätte unustatud - tugev punane mehe-
mürakas. Õpetajad, kes vahetunni lõppedes parajasti olid
klaasidesse minemas, vaatasid kartlikult minu poole: mis
siin täna hakkab olema!

Mees seisis laialt mu laua ees ja küras:

"Mina tulin siia küsima, et miks te minu Liidile eile
saapaid ei andnud?"

"Sellepärast, et hoolekogu polenud teda saabastevaaaja-
te nimestikku võtnud".

"Naa, mis vihavaenu teil siis Liidi vastu on?"

"Liidi on väga hea laps. Ta oleks väärt, et ta oma
isa talle saapaid ostaks. Sest hoolekogu andmeil te ju tee-
nite kaunis hästi."

"Ei tea, mis teil siin minu teenimisega peaks pist-
mist olema?"

Meil oli hoolekogu teada, et isa tegeleb ka salaviia-
na veoga ja kogu teenitud raha raiskab igasugustes argastes
kahtlaste naistega.

Ta oma naine pidas vaevalise tööga Ülal kogu perekon-
da; neil oli kaks tütar neil koolis.

"Kui riiklik korraldus on andnud meie hoolde lapsed, kül-
lap meile siis on pandud ka kohustus teada, mis oludes nad
elavad... Ja see on lausa lubamatu, et Liidi tuli täna kül-
mal vihmaeel hommikul sussides kooli. Pea see laps niiviit-
si haigeke külmetab! Teil tuleb kas või tänapäev lapsele
saapad ära osta!"

"Teie, proua, ei tea elust midagi; istute ainult siin
soojas toas laua taga. Seal väljas, kus mina tööd teen,
pole asi nii lihtne; seal, teate, on lugu nii, et vaata,
et sa endalegi midagi jalga saad, mis seal veel lapse saa-
bastest rääkida".

"Vaadake, kui te süürast juttu ajate, siis pean küll
ütleva, et te pole seda tublit väikest Liidit väärtki!"
Püüdsin koputada ta sisetundele, toonitades ta isakohustu-
si. Tõin talle eeskujuks O. Annja, kes temast palju vähem
teebib, kel on voodihaige naine ja neli last, kuid eile
hoolekogu saapaid ostmas küies ostis oma tütardele oma ra-
ha eest jalataid.

Olime kaheksa õpetajatetoas. Mu positsioon oli He-
na ohtlik. Mees seisid otse mu ees, ma poleks saanud kuhu-
gi põgeneda laua tagant, kui tal oleks mõte pähe tulnud
sõiteaga mulle kallale tulla.

Kuid tubli voorimees pistis nutma.

"Teil on õigus, proua. Mina pole tõesti õige isa.
Mul on kaks kallist väikest tüdrukut. Mul on hea naine.
Aga minu raha läheb, jah, teisale. Kõik läheb ... sinna ..
Et nii noor inimene mind sedasi peab siin õpetama!"

Õppetund klassides oli mõõdunud. Õpetajad tulid tagasi ja naersid siiralt peale nutuse mehe uksest väljumist.

Liidi ja ta noorem õde tulid järgmisel päeval võidurõõmsalt oma uusi saapaid näitama. "Papi ostis eile".

Ega mina polnud vähem võidurõõmus.

Koolinõunik ütles ükskord:

"Olete nagu täisverd maakaupmees: kaalute tallabakka, mõõdate pesuriet ja loete sakka ka sulgi ning koolivihi-kuid"...

Selle pildi teist külge polnud just juhust sellele revidendile näidata. See oli küll vahest veel mitmekesisem ja erines tugevasti maakaupmehe tööst.

Ühel juhatajate koosolekul tõi siis koolinõunik ette: tema arvates olnuks õiglasem vabastada koolitegelased sellest õpilaste abistamise ülesandest ja veeretada see täielikult linna hoolekande osakonna kaela. Kuid häälteenamusega lükkasime selle ettepaneku tagasi. Jäetagu see endiselt koolihoolekogude ülesandeks. Võtab see vaeva, mis ta võtab, kuid niiviisi on kindlam, et lapsed tõesti midagi saavad ja nimelt need, kes seda kõige enam vajavad.

21 aastat olen tegelenud kooli hoolekogus. See oli eriline töö otsese koolitöö kõrval, omajagu aeganõudev, omajagu raskegi. Tegin seda tööd täie armastusega, püüdes taotleda häraist õiglust. Teeksin seda praegugi veel edasi, kui selleks avaneks võimalus! -

Kus ma aga kõigist askeldusist sain hinge tagasi tõmmata - see oli tundides kooliklassis. Siia tulles nagu saabusin oma koju. Uue kooliseaduse järgi oli mul kui juha-

tajal kõigest 10 nädalatundi. Olin paigutanud tunnikavaesse oma tunnid kella 8-10 hommikul. Nii oli mul siis viis hommikut mõnusat olemist. Laupäev jäi tervenisti asjaajamise päevaks.

Kui ma kaks aastat tagasi siia kooli tulin, anti mulle peale muu kõik loodusloo tunnid. Neid ei tahtnud keegi teine. See aine oli algkoolis alles uus. Ka õpperaamatuid hakkas sel alal alles esimesi ilmuma.

Kga minagi mingi eriteadlane polnud. Keskkoolis olin õppinud vene keeles seda ainet ja hoopis teises vaimus kui uus eesti kool seda käsitles.

Õppevahendeid oli mul esialgu käsutada hürmiselt vähe: mõni katseklaas, pisut klaastoru, piirituse lamp. Tuli nuputada koos õpilastega, kuidas ühe või teise katsuga toime tulla. Tõime kodust, otsisime koolikuurist traaditükke, kotte, pudeloid, purke jne.

Lihtsate vahenditega saab asja vahest kergemini selgeks teha kui keeruliste aparaatidega.

See asjaolu, et pidin ise käsitletavat ainet juurde õppima, et pidin iga katse enne klassis sellega esinemist ise hoollega läbi tegema, - see tegi meile kõigile huvitavamaks nii õpetamise kui ka õppimise.

Uudeuse huvi on eriline maitse. Iga tuimengi tüdruk hakkas looduslugu teadma.

Saades koolijuhataja koha hakkasin agarasti juurde muretsema õppevahendeid loodusloo õpetamiseks. Sel aastal oli meil loodusloo õpikuist juba Münnik-Mahlsteini raama-

tuid elusa looduse jaoks igale õppeaastale IV-VI. Meil oli tarvilusel ka A. Veidermanni "Eluta loodus", lihtne ja selge, algastmele hästi kohandatud õpik.

O. Kiiseli "Keemia" oli meil tarvilusel käsiraamatuna; tegelikult oli see keskkoolidele määratud raamat.

Hakkasin ikka enam rõhku panema loodusloo vihikuile. Need olid meil mel ajal ainsad valged (joonteta) vihikud. Tavalisi Märjoni me siin ei tõmmanud, kuid paigutatust leheküljel püüdsime silmas pidada. Ilu küsimus oli neis vihikuis juba päevakorral. Need olid nagu eelkõhijateks meie hilisemale ilusale vihikuile Nõuõpetuses. Kasutasime värve mitte niivõrd ilu kui joonise selguse huvides.

Eluta looduse õppimisel piisas meil tavalisest sinisest-punastest pliiatsist. Seda odavat õppevahendit püüdsime nii nõud kui hiljemgi alati õppetöös tarvitada. Klassitahvliil käis sama töö valge ning kollase kriidiga. Sinine ega punane kriit ei paista klassitahvliilt kuigi kaugelt välja, kuna kollane värv mustal foonil on valgestki paremini nähtav.

Joonistasime selgesti ning väga lihtsate võtetega. Ka kirjutamine toimus härmiselt lakooniliselt, toonitades kõige tähtsamat.

Loodusloo vihikuisse ei kopeeritud midagi õpperaamatust. Sinna tuli vaid tegelikku vaatlust, resp. katsed jälgendavat ülesmärkimist.

Ma ei pidanud otstarbekaka neid vihikuid tavalisel viisil parandada. Kuna vigu siin siiski tekkida ei tohti-

nud, püüdsime igat viisi viga vältida. Raskemad laused kirjutati tahvlile. Kui keegi milleski kahtles, võis ta sõna lausumata tõusta ja küsitava sõna tahvlile kirjutada; ta vaatas vaid korraks minule, kui jaatavalt viipasid, mindi töö juurde tagasi. Vastasel korral tuli viga kuidugi parandada.

Just nende vihikute juures sel ajal omandasin veendumise, mis säilis kogu mu pärastise töö kestel, - et tavaline vihikute parandamine ei tasu end niivõrd õppeedukuse huvides, kui ta õpetajalt ränka vaeva ning aega nõuab.

Esimest korda sel õppeaastal oli meie koolis ka viimane s.o. VI klass. Õppekavas oli ette nähtud sellele klassile kaunis soliidne kursus loodusteadust, eriti füüsikat, ja keemiat, milleks meil tookord veel päris sobivat õppe-raamatut polnud.

Mäletan sellest sügisest eriti selgesti üht seebikõetmise tundi.

Olin oma tüdrukule juba seletanud igasuguste katsetega ühenduses hapete ja aluste olemist. Nad said igaüks ribakese lakmuse paberit ja proovisid kodus igapidi, mis paneb lakmuse "punastama", mis "sinetama". Siis tulime keemilise "soola" mõiste juurde. Kui kord ütlesin, et ka seep on sool, tekkis imestavaid vahelõhõudeid: "Kas päris harilik seep?"

Otsustasime siis tuleval tunnil hakata klassis seepi keetma.

Tüdrukud teadsid, mis kodus oli seebikeetmiseks vaja läinud - rasva ja seebikivi. Kirjutasime üles vahekorra.

Võtsin kodust raasukese seisnud võid, saatsin Ühe õpilase vastast rohukauplusest vedelat seebikivi ostma. Õpilased kaalusid nii rasva kui seebikivi eile antud vahekorras ja märkisid arvud tahvlile. Tähtsime katseklaasi, kinnitasime selle jalale ja süütasime piirituslambi.

Korraga ilmus klassi kojamutter:

"Lapsed kutsusid mind ka vaatama, kuidas klassis seebi keedetakse... Kas te lubate?"

Koolitädi istus ukse juurde toolile, pidas hoolega silmas, mis laual sünnib ja ümises endanisi: "Sa kummet küll! Klaasi sees lambitulel keedetakse seepi!"

Lapsed olid viimseni põnevil.

See kees ja kees klassis. Olime kõik tahvlile joonistanud ja juurde kirjutanud peale viimase lause. Selleks viimaseks polnud meil aga ikka veel põhjust: seep ei tõusnud veel peale. "Kui see kõik täna viimati hõardub!" olin endanisi mures.

"Oleks paar tera soola sisse riputada", lausus kojamutter kui vilunud seebikeetja.

Õigus küll, soola olingi kaasa võtnud paberinuutsukese sees, selle aga töötuhinas unustanud. Paarist terakesest keedusoolast oli küllalt - seebikord kerkis pinnale.

"Ma lähen nüüd oma töö juurde tagasi" ütles koolitädi. "Kui seep ära jahtub, las Üks laps toob mulle näha kah!"

Hiljem seletas ta mulle:

"Teil on päris ilus seep tulnud, valge ja kõva... Aga seda ega seda pole tarvis lastel koolis õppida. Seda

õpid iga inimene kodus ise, kui tal seda tarvis läheb...
Ja miks te ise oma perele seepi ei keeda? Tapamajas on oda-
vat seebirasva müüa. Ma endale keetsin terveks aastaks va-
ruks; meil on siin ju hästi suur pesukõõgi katel"...

Kui ma aga iseendale hakkasin keet^ma seepi, kutsusin
kojamutri meistriks. Ta tuli meeleldi ja seisis ühkelt suu-
re katla kõrval, puulabidas käes.

Üldse kõigis kodustes asjades instrueerisid nad mõ-
lemad alati Maiaiga võidu mind noorukest perenaist.

Jaa. Need kodused asjad! Seal oli mul südames ühe sa-
lakamber, mis võibolla takistas mu tööd koolilastega, kuid
asja põhiliselt võttes, ikkagi ka edustas. Selles kambris
leegitses mu suur rõõm, mu suur mure - mu oma tütrekese kas-
vatus. Mitu tundi oli ta Maia hooliks, vaatas sagedasti ma-
ganistoa aknal, kust oli hästi näha koolisaalis toimuvat -
pisike punapõskne peake meekarva kiharate raamitud.

Ükpeiev koju tulles kuulsin juba ukse tagant Tipakese
haledat nuttu. "Mis Tipal viga on?"

"Maia viskas kõik pisi-kiisud solgihabri!"

"Kuulake seda nüüd!" seletas Maia. "Ei tea, mis see
kõik vilja mõtleb! Terve pesakonna hiiri kasvatanud üles
sõõgitoas oma mängukastis... Viis ikka kõõgist enesele va-
hest leiba... Ma tean küll, et proua ei luba lapsel sõõgi-
vahes joosta leivapala näpus. Aga mina omapead ikka andsin.
Mõtlesin nii, et vanemad mõlemad teenivad ja mina keelan
nende ainsale pisikesele lapsele leiba, kui see nii ilusti

palub. Ma panin ikka hästi võid ja paksu viilu vorsti ka peale... Täna läken kord puhvetist midagi tooma... Tipa istub ahju ees maas, näksib järjest oma võileivast, võtab tüki suust, hoiab peo peal ja ... seda hirnu küll! Ma karjatasin päris seda nähes. Lapse Ümber on hiireperekonk ringis. Sõõvad nii julgelt lapse peost... Ma tõin muidugi kõõgist kühvli ja ümbri ja toimetasin hiired, kuhu tarvis... See nüüd tõinab!"

Kojamutter ja Maia arutasid kõõgis küsimust, kuidas vähendada meie majas hiirte ohtu, kuna naabruses "Koonduse" aidas olevat päris teiste kasvulava...

Mina aga kallistasin oma tütrekest ja püüdsin talle selgeks teha, et hiired on ikkagi kahjulikud loomad, nad sõõvad inimeste toitu.

"Aga meil on ju toitu küllalt kõõgis ja sahvliis ja -"
"Aga nad teevad toidu mustaks". "Ah mis. Neil on pisikesed ilusad suud!"

Nii et selle argumendiga ma ei saavutanud tema juures midagi.

"Sa ostad mulle peost uued pisi-kiisud, eks? ... Millal sa ostad?"

Tallinnas muidugi hiirepoodi polnud. Lubasin talle tuleval suvel Haapealuse vanaema juurde sõites Ühe ilusa kutsu osta. Hakkasime sellele nime otsima; tegime ka Ümberpaistatud mängukasti jälle korda. Nii saime esialgu suurest nutust jagu. Kuid pisaraid valati nende pisi-kiisude pärast veel mitmel korral.

Wõistain muidugi nende naiste põhjendusi seal kõõgis.

Kuid Tsipakese suhtumine sellesse afääri oli mulle siiski nii läbi-lähedane. Kui metsikud on vahest täiskasvanud lapse vaatenurgast võttes!

Kooliõpetajad muutuvad lastega tegeldes ise lasteks, väidetakse.

Ei, lasteks nad just ei pea muutuma. Kuid võime lastemaailmale parajal juhul hästi lähedale pääseda - see peab olema eesmärgiks!

3.

P e d a g o o g i l i n e p e r s o n a a l.

Nii nimetas meid kogusummas O.Aanja. See ei kõlanud ta suus eriti pilkena, kuid see ei tähendanud ka erilist usaldust. Hoolekogu esimees suhtus meisse alati väga viisakalt. Meie aga tundisime vaistlikult, et ollakse siiski valvel, kas me ikka teeme kõik kõige paremini.

Ükskord olin mina vana pehkinud joogivee tünni kühkinud kuuri viia. Ma ei pidanud eriti tarvilikuks, et lapsed koolis joovad külma vett, pealegi ühest ja samast peekrist. Joogu kodus, kui tahavad; seda on igaühel koduski.

Järgmise pühapäeva hommikul näen Aanjat ühes teise hoolekogu liikmega luusimas alumises kivikoridoris ümber tühja laua, kus varem eoli seisnud joogivee tünn.

Mina ei teadnudki, et Kojamutter ja Maia olid tünni kuurist välja toonud, selle vajalikkult "remontinud" ja sinna kahasse sisse soolanud kahe pere talvised kurgid. Ei tea ma ka tänapäevani, mil kombel hoolekogu esimees oli sellest üritusest teada saanud.

Maarein küll, kuid tundsin end härmiselt pigis oleva. Ei jäänud muud üle kui esialgu kõik targutused asjata külma

vee joomisest kõrvale jätta ja linnapoolselt naabrilt kohe järgmisel päeval suur tsinkplekiat veenõu tellida. Sinna külge pandi siis endiselt ketiga joogikruus, ainus 360 lapse jaoks.

Minule, noorukesele, oli see õpetuseks: "pedagoogiline personal" ei tohi ilalgi kasutada oma huvides lastele kuuluvat. Vana puutünn ei saa selles suhtes olla mingiks erandiks.

Selle vahejuhtumi tõin vaid sissejuhatuseks.

Nüüd hakkab siis tutvustama teid meie kooli "personaliga".

Kui mind 1919.a. sügisel määrati XII algkooli õpetajaks, oli neid seal enne mind viis: Hilda Maurer (juhataja) Helmi Maurer, Maria Rõtšagova, Magda Blaubrück ja Xenia Siimon (abielus pr. Jõudu).

Kool oli siis veel neljaklassiline algkool. Koolisunduse rangel teostamisel oli eelmisel aastal I klassile tulnud avada paralleelklass. Seda tuli korrata ka järgmisel (1919.a.). Nii oli koolil siis I-a, I-b, II-a, II-b, III ja IV kl. Mõlemad "b" klassid tähtsasti peale lõunat.

Need Maurerid olid tähtsasti selles koolis juba tsaarriajal. Eesti aja algul olid nad usinasti hakanud võtma emakeele tunde Ernst Petersoni juures ja tähtsasti nüüd endise osavusega häirimatult eesti koolis. Nad olid välisriiklastest tähtsasti endise aja õpetajad - pikad, sihvakad, tõsi ilmelised, tähtsad. Tähtsasti kandis nad alati pikki musti seelikuid, sinna juurde hallitriibulisi inglispiluse. Helmi

oli vanem, närtsinum. Temal oli vist veel meeles see aja-
järk, kus nad vanematega olid alles elanud kuskil kõjarahva
keldrikorteris. Seetõttu küll oli ta õest mõistlikum, südam-
likum.

Hilda oli noorem, blondim, värskem jumega, kuigi te-
magi oli juba väljas esimesest õitseest. Tema oli suureks
sirgunud juba jõukas kodus; ta oli eht linnapreilina uhke,
isegi pisut Hlbetvõitu. Nad olid mõlemad väga soliidsed õpe-
tajad, pean Htlema ikkagi ka meeldivad inimesed, kui osati
nendega käituda. Vastu rääkida ei julgenud neile keegi. Nad
teadsid kõik kõige paremini. Neil polnud kahtlust, mis ühes
korralikus koolis peab olena, mis võib olla ja millest ei
tohi mõeldagi. Neil oli olnud siin väikeses korteris kõik
"comme il faut", miniatüürselt umbes sama, nagu isal Munga
tänavas oma majas ja nende advokaadist vennal sama maja II
korrusel. Nad olid vastuvaidlematult tooniandjad siin koo-
lis käitumises, riietumises, meelsuses, kuigi nad ise just
seda asjaolu eriti ei rõhutanud: küll igaüks ise tunneb, ke
väärt inimene on, kelle jälgedes tasub käia.

Proua Maria Rõtšagova (Maarja Vassiljevna) oli Mau-
reri preilidest umbes paarikümne aasta võrra vanem. See ol-
väga huvitav inimene. Samuti kõhn ning sihvakas, kandis ta
oma hoiakus veel endisest elust päritud graatsiat ning noor-
põlve ilu jälgi. Ta oli sündinud-kasvanud Kroonlinna kõrge-
ma vene sõjaväelasest isa ja baltisakelasest ema lapsena.
Ta kõneles vabalt vene-, saksa-, prantsuse- ja inglise keelt.
Eri-haridus oli tal laulmise alal. Noorpõlves oli ta

esinevad heategevail pidudel ning ka mõnel teisel juhul ohvitseride kasiinos tunnustatud lauljannana.

Oma ilusast noorpõlvest kõneles ta meile väga palju, ka sellest, kuidas ta oli korvi andnud 11 kosilasele ja siis 12. paratamatult pidanud vastu võtma - aga 13. saanud võtta, ja 14. ehk poleks tulnudki enam. Ta abikaasa oli olnud diplomaatia alal töötav vene sõjaväelane. Nad olid üheskoos reisinud ning ka elanud Kaug-Idas. Mul on veel praegu alles piisiasju (mida ta mulle vahest näljapäraast omal ajal on kinkinud). Üks tükk pitsi, mille ta kord oli ostnud Tseilonil. Üks Hiina päritoluga alustass jm. Ta korter Rohelisel aasal oli nagu muuseum. Peale mehe pikaldast haigust ja surma oli M. Rõtšagova asunud töötama Tallinnas Madruste laste koolis. Meie koolis hakkas M. R. töötama juba tsaariaja lõpul. Ta oli tahtnud jätta siia ka hiljem, kui eesti õppekeel hakkas tal tegeva raskusi. Ta eesti keele oskus oli muidugi üsna vähene. Kuid tubli lauluõpetajana oli ta siin väga hinnatud. Ta silmapaistev musikaalne ning hea maitse tulid koolile ka suks eriti siin koolis harrastatavale jõuluettekannetel. Peale laulmise võis ta veel õpetada vene keelt (seni kui seda veel meie koolis oli) ja pikemat aega ka saksa keelt. Eesti keelega tuli tal vaasel vahest koomilisi vahejuhtumeid. Kord küsis ta minult, mida tähendavat sõna "kihel". Ei mina saanud aru. "Mis"konnad" on, seda ma tean. Aga seal ühes laulus seisab "kihelkonnad".

Jaa ... Laulusõnadega oli asi vahest päris tübar. Neid pühitseme lastele ikka teistes tundides ära õpetada.

Magda Blaubrück oli ka vanem preili, samuti pikk, kuid Maureritest vähem meeldiv, kibestunud, kuivavõitu. Ta oli valmis enam-vähem kõiki algkooli aineid õpetama, peale laulmise, ja tegi seda piinliku täpsusega. Oma erialake aga pidas ta ajalugu ja sai siis loomulikult kõik ajaloo tunnid endale. Ma ei oska tänini aru saada, mispärast just teda ei pandud ette juhatajaks valida. See oleks võinud tulla arvesse. M. Blaubrückil oli veel üks "eriala", mis teda meie kollektiivis huvitavake tegi: ta oli kodukooliõpetajaks Juhan Kuke perekonnas. Kui J. Kukk riigivanemake sai, pääses meie Blaubrück Toompea lossi elama, millele ta võrratult uhke oli. Ja meil hakkas olema pisiasjadeni teada, mis toimus riigivanema kodus, ka tema ametlikel pidusõtkidel. Peale sõbrast suurt õhtusõtki tuli M.B. järgmisel hommikul tavaliselt sõõmata kooli, sest teenijad magasid neil hommikul väga kaua.

Xenia Siimon erines juba välisuselt meist kõigest: ta oli väikest kasvu, paksukene. Kuna meie teised õpetajateks pühkime olla võimalikult "solidised", tahtis tema olla meeleldi võimalikult "laps". "Kahekümnekuue aastane lapsuke!" pilkas teda vahest Hilda Maurer. Abielulises tollivalitsuse Ülema härra jõuduga tõusis ta majanduslikult heale järjele; ta elas nüüd sadamas tollivalitsuse hoones. Aga meile ta kunagi ei jutustanud, mis toimub tollivalitsuses või sadamas üldse. Ainult oma pulmameisist Tartusse jutustas ta meile, alustades seda lausega: "Seal Tartus on üks jõgi, teate...", mis peale Hilda Maurer targa inimesena

naerna pahvatas: "Ah vaadake, seal Tartus olevat ühe jõgi!" Eesti keelt kõneles proua Jõudu kuidas juhtus, vahest võis ta sõna "lammaste" asemel ütelda ka "lambade". Ta oli meie koolis I-b klassi juhataja ja õpetas üle kooli joonistamist. See viimane oli ta eriala; ta oli peale gümnaasiumi õppinud Peterburis mingis kunstikoolis. Ta tundis oma ala hästi ja oskas seda ka õpetada. Sellega püües ta meie keskel väga mõjukale kohale. Kui hiljem kerkis Ules Naus tänava algkool, viidi Xenia Jõudu meie koolist ära; suures koolis avanes tal võimalus saada erandita oma eriala õpetajaks. Sida meie vahel ei katkenud: pr. Jõudu käis vahest meile loenguid pidamas joonistamise üle, siis kui me Üldõpetuse teostamise puhul kõik seda ainet vajasime.

Kui 1920/21. aastal otsustati avada meie koolile ka V klass, tuli uue õpetajana juurde Marta Kõll (abielus pr. Arend). Selle õpetajaga olen töötanud koos kaheksa aastat kui ühegi teisega oma kahekümneast ametikaaslasest XII algkoolis. Ta on sündinud-kasvanud Tallinna Kalamajas, kus ta vanemal oli kahekordne maja. Ta vanem õde töötas K/U "Kooli" raamatukaupluses, oli abielus hiljem koolijuhataja Univeriga. Marta Kõll-Arend oli meie hulgas ainus brünett daamide. Iseloomult oli ta alati erapooletu, tagasihoidlik, mitte just eriti pühulik, kuid mitte ka päris hooletu. Hiljem kuulus ta ka meie "Üldõpetuse õpetajate Rühmikusse". Arvan siiski, et ta eriti valmistatud polnud neist "uueaegse ideedest" Eluvankri siia-sinna võnkudes on pr. Arend meist kõigist kõige vähem kannatada saanud, kas mitte sellepärast, et ta os-

kas näiliselt väheosavõtlikuna kõigest ja kõigest mõnda samuda.

Kui 1921/22.a. sain juhatajaks, tuli meile ka VI klass juurde. Ühes kahe paralleelklassiga noorimal astmel oli meil nüüd kokku 8 klassikomplekti. Kuna samal aastal makema hakanud uue õpetajate palgaseadusega vähenes õpetajate, eriti aga juhatajate tundide arv, tuli meie kollektiivi juurde kaks uut töötajat - Natalie Gustavson ja Erika-Garda Viides.

N.Gustavson oli minust ainult aasta vanem, väga lõbus, väga lihtne inimene. Ta oli eesti ajal lõpetanud mingid Seminari juures töötavad kursused, siis olnud ühe aasta kuskil Loka läheduses õpetajaks. Temaile võis anda kätte mistahes õppeaine; ka loodusloo õpetamisest ei ütelnud ta ära. Samal õppeaastal õpetas ta seda ainet meie IV klassis. Olles küllaltki põhjalik oma töövõtteis, oli ta anatoomiat käsitledes toonud Pedagoogilisest Muuseumist skeletti. Selle oli ta paigutanud proua hoiuruumi puudusel sinna nimetusse punkrisse õpetajatetoa kõrvale. Mõne aja möödudes tuleb ükskord kejanutter väga ärevas meeleolus minu jutule:

"Kui kaua teie, proua, lasete seda pattu siin edasi sündida?"

Jäin kuulama - mis pattu siis?

"Eks teha, vaeseke, on ka kord inimene olnud, eks teha ole ka tahtnud, et ta kondid kord pühitsetud mullas puhkaksid. Ma iga hommik siin üksipühinis koristan, laulan küll Jumalasõna laulu, aga kõhe on siiski" ...

Kõnelesime sellest ajast pr. Gustavsoniga, tulime

otsusele, et nii sügavalt juurdunud töökapidamist ei saa
meie muuta. Kui Yana IV klassis seda skeletti ikka tuli käsit-
leda. Saatsime selle Muuseumi tagasi, et vananimene jälle
hingerahu saaks. - Minu isiklikult oli pr. G. sel esimesel
juhatusel aastal siin õpetajate toas peaaegu ainuke inimeseks
kellega nii päris siiralt midagi kartmata, sai juttu vesta.
Ta kaptenist abikaasa oli teda suveti kaasa võtnud laeva-
retkile. Nii oli ta siis tuttav mitme Lääne-Euroopa sadama-
linnaga. Risti-rästi oli ta ka maad kaudu läbi sõitnud Hol-
landi. See maa meeldis talle üle kõige. Siin oli ta kord su-
vitanud pikemat aega, lastes meest paar reisi ilma temata
teha. Neil oli kodus ülihuvitavaid reisisuvennure, mis võlus
vaatama. Nende koduse elu piiratud võimalused ei teinud noo-
rele abielupaarile sel ajal veel põrnugi muret. N. Gustavson
töötas meie koolis vaid kaks aastat, järele aja ka hiljem
meile kõigile heaks sõbraks, kes võttis osa kõigist meie
muredest ning rõõmudest¹⁾.

Erika-Garda Viidas oli sel korral ainuke minust noo-
reõpetaja. Oline temaga ja tema vanema õe Hertaga kord
koos õppinud L.N. Beljaeva eragümnaasiumis; nemad küll paar-
ri klassi võrra nooremal astmel. Nulle olid jäänud need kaks
väheldase kasvuga blondi tütarlast meelde vaid sellega, et

---

¹⁾ Kui nüüd paar aastat tagasi saabus teade Natalie Gustavson
õnnetust surmast, leinasime seda head inimest valuliselt,
meie, nii palju meid ongi veel alles tolleaegselt "pedagoo-
gilisest personalist".

nad alati kõndisid koos, hoides nagu teistest eemale. Nüüd olid nad mõlemad innukad esperantistid. Herta töötab õpetajana Hõnne vanas koolimajas, kus nad mõlemad ka elasid kolmandal korrusel hrklikorteris. Nad elasid talveti Hõrnise kokkuhoiu tühe all, et oluks võimalik suveti reisiida. See viimane joon tegi neile huvitavaks aelle tollal veel vähe silmapaistva naalivi, pisut isemeelse preilikese. Keegi aga miski ei ennustanud mulle siis veel, et nimelt sellest kolleegist saame kooliuuendusiike ideede süüdiia teostaja, et just tema klass hakkab olema see kõige vikervärvilisem meie koolis. -

Nii olen siis püüdnud anda ligikaudsegi pildi meie sellesse "pedagoogilisest personalist", nii selle põhjast kui vastvalt juurdetulnust.

Ma ise olen selles kollektiivis vahest ehk kõige rahutum, kõige kibelevam. Mulle paistis ikka, et pean midagi ette võtma, midagi tavalisest väljaulatuvat.

Mõttea hakkas kaikumaa mitmesuguseid ihmaseid unistusi, neil polnud midugi kindlaid piirjooni. Mõdavajalik käsitöögi kodus tehti unistades. Isegi ma Üpris lühikest magamisaega vähendasid kirevad virvendused sellest, mida kõik võiks koolis teostada.

Kui aga tegelikult püüdsin tuua midagi uut päevavalgetele, pidin ikka valmis olema pörgata vastu tõkkeid. Koolivalitsuses pidurdas Kuusmann iga erakordsena paistva kulutuse juures - milleks alkooolis säärast vajal

Kuid see polnud siiski kõige kartetavam. Halvem oli jüüda vahele oma otseste kaastööliste keskel. Ühus juba hõljus

nagu valvelolekut: mida see uus juhataja õieti taga ajab?

Kord õppenõukogu koosolekul tahtsin algatada küsimust, kas meie koolis ei saaks teha kevalol õpilastööde näitust, meil ju valmib hulgana ilusaid käsitöid ja joonistusi. Kirjeldasin neile umbes sellelaadilist koolinäitust nagu tundsin neid Haapsalu Põhterschule päevist.

"Kas teistes koolides hakatakse ka tegema?" küsis keegi vanemaist kolleegidest. Kui ma sellele ei teadnud midagi vastata, tekkis mõneks ajaks piinlik vaikus.

"Mina arvan", ütles pr. Rõtšagova viimati väga kaalukalt vene keeles, "et seni kui meil Koolivalitsusest sellekohast otsust korraldust pole ja ka teised koolid seda pole algatanud - ei maksa meil erandina välja tükki".

See oli kõik, ja sellega oli asi otsustatud. Peale seda ei võinud nüüd enam välja tulla mu ettepaneku kaitsesse. Üheki nooremaid kaastöölisi, kes võibolla oleksid olnudki neist huvitatud.

Oli selge, et nende inimestega kõigiga tuli mul hästi läbi saada. Nii oli see tööle kasulikum ja ka endale mõnuväärne. Need vanemad inimesed olid ju ausalt väljas kooli hea käekäigu eest; nad olid ka minule ikkagi üldiselt head.

Tuli hakata oma unistusi teostama esialgu sellest kandi, mis ka neile oli vastuvõetav. Nad olid, näiteks, alati valmis kaasa lööma, kui avanen võimalus pakkuda lastele nende arusaamise piires midagi ilusat. Hakkasime siis sellest peale. Juba sel esimesel poolaastal tekkis meil üritus hakata kaunistama kooliseinu piltidega.

Kooli pööningul vedeles virn igasuguseid tsaarinaeg-
seid pilte, mis sisuliselt enam ei sobinud väljapanemiseks.
Neil oli kallid raamid, paiguti hästi sähilinud klaasidega.

Kutsusin Xenia Jõudu vaatama. Siin tolkneb kasutult
hulk kooli varandust. Võtame vanad pildid välja, teeme uued
asemele! Mida see meile maksab! Õpetaja Jõudu oli sellel
alal asendamatu. Ta oskas tööle panna andekamaid tütarlapsi,
lõi ka ise kaasa. Suurendati, kopeeriti, otsiti valmistööde
hulgast mõndagi välja.

Esimesena ilmus koolisaali suur pilt, Ühe VI klassi
õpilase töö. See oli postkaardi suuruselt suurendatud, akva-
rellis seebia värviga vatmanni paberile maalitud. Pildi
pealkirjaks oli "Kevadised veed". Raam oli varem kuulunud
viimase tsessarevitchi pildile, ainult vertikaalavend oli
pööratud horisontaalseks.

Siis tuli Ühe väike pilt valges lakeeritud raamis -
Nõmme maastik määndide ning rohke kanarbikuga. Õpilased olid
pr. Jõuduga käinud sügisel kord Nõmmel, olid joonistustun-
nie pühänud väljendada oma muljeid. Kogu klassi tööde hul-
gast oli õpetaja valinud selle kui parima. Pilt oli tõesti
ilus. Mitte asjata ei töötanud õpetaja Jõudu nendega juba
neljandat aastat.

Ühe pikergune kitsas pilt rippus meil kaua aega saa-
li ukse kõrval. See oli õpetaja oma töö, kuivõrd algupärane,
seda ma ei tea. See kujutab küla mäeveerul õhtutaeva õhetu-
ses. Siit mõeldudes oli silmal hea sellel peatuda.

Pilte tekkis ajajooksul ka klassidesse, ikka ilusasti raamitud ja klaasitud. O.Aanja kui osav puutöö spets, tuli vahest abiks võtta. Õpilaste otsesest tunnitööst välja valitud pildikesist oli igas klassis järjest vahelduv väljapanek, muidugi klaasimata, tavalisel kartongil.

See ala oli neil paaril aastal meie koolis kõrgem kui kunagi.

Pean ütleva, et vanemad õpetajad nägid algusest peale seda uuendust heakskiitva tähelepanuga.

Nii oli mul kergem taluda neid torkeid, mis tabasid mind sügiseest saadik uute emakeele lugemikkude pärast. Ma ei mäleta õieti enam, millise kombinatsiooniga mul õnnestus läbi viia, et õppeaasta algusel Uhel õppenõukogu koosolekul otsustati II ja III klassides hakata tarvitama M.Nurmi-ku lugemikke.

Madis KÜla (M.Nurmik oli ta varjunimi) oli mu tuttav Haapsalust saadik. Ta oli tsaariaja lõpul õpetajaks Haapsalu "Vene koolis". Ta oli alles üsna noor, kuid erines juba siis põhiliselt tolleaegsest tavalisest kihelkonnakooli õpetajast. Oma noorusele ja suhteliselt väikesele kooliharidusele vaatamata tegeles ta kõrgelt ideeliste juhtpüüete valdas. Ta oli seadnud oma erialaks eesti keele ja kirjanduse, oma paluseks aga lastekirjanduse. Tal polnud juhus saada õpetust võõrkeeltes; ta oli neid õppinud iseseisvalt ja käsitas iga vaba hetke, et tõlkida eesti lastele ilusaid palu maailma rahvaste parimast lastekirjandusest. Suveti elas ta vahest Vene kooli klassiruumis, sest Haapsalus olid suvehooajal korterid kallid. Käisin teda seal vahest õhtuti vaata-

mas. Istusin madalal akna piidal, jalad tänavapoole, ja kuulasin. Mul oli seal mida kuulata. Sel ajal, kui eesti emakeel-seis lugemikes esines vaid lauseid nagu "Toal on neli seina", koostas see mees oma "Esimest lugemikku", mis koosnes ainult kirjanduslikult väärtuslikust materjalist. Need juhtpüüded olid meie sõpruse nurgakiviks. See kõik oli sel ajal uudne ja unistamapanev.

Siis aga tuli aeg, kus tundmatu väike kooliõpetaja võis ilmuda oma tööga päevavalgele. 1920. aastal ilmus M.Nurmiku "Esimene Lugemik" K/O "Kooli" kirjastusel - üks esimene meie noore kooli õpperaamatuid. See oli kohandatud II õppeaastale. See läks muidugi kui tilk vett tulisele kerisele. Samal aastal ilmus ka "Teine Lugemik" kolmandale õppeaastale. 1921.a. ilmus "Esimene Lugemik" teises trükkis.

Arvustus vaikis esialgu. "Teise Lugemiku" kohta on mul peotäis mustandilehti, kus olin püüdnud seda õpikut arvustada. Toonitan, et raamat on mõeldud ilukirjandusliku lugemikuna, siin puudub täielikult nn. "õpetuslik" osa. Raamat on ühte põimitud ligi viiekümne autori töödest, rääkimata väga mitmekesisest rahvaluule varast. "Rahvakeel oma särava naljaga ja lakooniliselt väljendatud tööga, rahva vaated ja kombed, töö- ja eluviisid tuuakse nooremale põlvale lähemale, tehakse neile omaseks" - nii on see märgitud minu arvustuses.

Mäletan aga ka seda, et õpetajad Hilda Maurer ja M.Blaubrök mulle sagedasti panid "Nurmiku" lauale avatud

mõnelt kohalt, kus see lakeolniline tõde oli nende jaoks liiga rahvapärane. Ka Tootsi juttude rohkus häiris neid.

"Kas see raamat siiski vana Kampmanni raamatutega suudab võistelda?" küsiti.

Olin siiski endale Mra märkinud mõne lause, mis järgmises trükis küll välja peavad jääma. Kuid raamatute kaitseks tuli südilt välja astuda, püüdes häiritud kolleegi mitte solvata, nende tähtsust mitte riivata.

"M. Kampmanni lugemikke ei saa kuidagi pidada M. Nurmi-ku omadole võistlejaks; need on ainult "Nurmikutelo" eelkäijaks. Oli aeg, kus eesti laps sai koolist võibolla ainult mõne vigase venekeelse sõna. Siis täitis M. Kampmanni lugemik valgustaja osa, tuues kirjeldusi kõigist maailma tarkustest. Meie tunnustame neid vanu teeneid nüüdki, kuid me ei vaja neid enam! ... Praeguses olukorras on M. Nurmi raamatud ainuvalitsejad. Võistlejaid neil praegu ei ole... Ja meie tegime hästi, et kohe sügisel võtsime nad tarvitusele:"

Nii oli see meil õpetajatetöös vahest üsna teravalt kõne all.

Mina ei olnud õieti emakeele õpetusega rahul meie koolis. Koostasid siis pikemat artiklit selle kohta, mis ilmus küll alles sama aasta detsembris. "Kasvatuses" pealkirja all "Vaba väljendumine kõnes ja kirjas". Kurdan selles laste vaevaliste keelevõimete üle. Lastelt on raske saada pikemat iseseisvat jutustust, kui see just pole ennem raamatust õpitud.

"On raske saada õpilastelt pikemat seletust ad üsja

tajutust ka sel juhul, kui aine tõiesti vallanud nende tüholepanu ja üksikud vastused annavad tunnistust selgest arusaamisest. Õpilased joonistavad näiteks loodusloo tunnis hõsti ning täpselt, kuid jutustavad halvasti ja kirjutavad iseseisvalt veel halvemini... Mil põhjusel osatakse oma emakeelt emakeelses koolis nii halvasti?..."

Edasi sarjan mitme lehekülje ulatuses meie koolis seni veel tarvitusel olevat emakeele õpetust selle igavese raamatust mahakirjutamisega ja puise grammatiliste reeglite kühnamiste, põõramiste tuupimisega. "Peaks õpilastele kindlasti keelama (selle asemel, et seda igapäev kühkida) kirjutada ühtki lauset "Algharjutusest"... Milleks see rüütide asemel tühtede seadmine... Kas muud teed pole kirjaoskuse õpetamiseks?"

Artikli lõpus soovitan neid võtteid, mida harrastasid õpetajana 1920-21. õppeaastal, kus mul tuli õpetada emakeelt III klassis.

Muidugi pean nüüd mõõnna, et minu oma emakeele oskus oli sel ajal üsna konakiline, ja kõik mu uuenduslikud ettepanekud alles päris algelised. Vaevalt on usutav, et see pikk artikkel suutis siin meie koolis erilisi tulemusi saavutada, kui mitte arvestada seda, et suunas mind ennast seda küsimust tõsisemalt läbi mõtlema. Imestan, et meie "tõelised" tegelased siiski ka erilist pahameelt ei avaldanud selle artikli ilmumisel.

"Kasvatus" ilmus tavaliselt hilinemisega. Jõuluke polnud seda veel kohal. Novembri lõpus ja detsembris aga

täitis meie kooli tegelaste tähelepanu Üks Üritus, mis igal aastal pani kogu "personali" Ühe mütsi alla.

See oli kooli jõulupuu - jõulupeo ettevalmistamine, millele siin koolis pandi alati väga suurt rõhku, kuidugi ka ikka Üena tähelepanuväärsete tulemustega. Tartu maantee tütarlaste kooli jõluettekanded olid kogu linnas heas kuulsuses.

Mul oli ju veel selgesti meeles, kuidas see siin oli toimunud mõõdunud aastal. Olin siis imestanud, kuidas need meie preilid, prouad, kel oma kodus Ühelgi polnud juhust õmmelda lastele riideid, suure innuga olid kombineerinud koolitüdrukutele küll ingliskeelikesi, küll põialpoisi pükse. Minulegi oli midagi kätte antud teha; olin ju noorim nende hulgas, kel sel alal erilist vilumust polnud.

Pisut külma kõhklemisega mõtlesin eeltulevale jõulupeole. Kuidas see tänavu hakkab olema? Olin ehk vahest olnud liialt sõnakas, vahest oma vähete trumpidega liiga julgelt vilja tulnud. Kas nad nüüd minu Ümber samuti hakkavad abistavalt askeldama, nagu mõõdunud jõulu eel preili Hilda Maureri juhatusel?

"Proua Rõtšagova laulis täna saalis juba Üht jõululaulu!" ütles keegi vahetunniks õpetajatetuppa tulles.

"Ei tea, mis meil tänavu Üldse jõululavale tuleb?" küsis keegi teine, silmad oma märkmikus.

"Ju ikka Tootsist midagi tuleb!" suskas noorem Maurer teravalt: "Kogu "Nurmik" seda täis".

"Kui Tootsist, mis siis... See annaks omamoodi numbril

ka ikka..." ütles preili Viidas endamisi. Kes siis veel teadis, et see preili tuleb kord kui hiigelnumbriaga välja kogu oma klassiga lutsu "Kevadest" ühteist lavale tuues... Kes see üldse tulevikku oskab vaadata!

Minule oli see jõulupöö suure siis aga akuutselt olevi-ku küsimus.

Tundsin olukorda siiski niivõrd selgesti, et õppenõukogu hooliks ei maksa midagi jätta. Naispere koosolek ei tööta midagi kindlat: seal võib asi nii või teisiti minna. Tuleb hakata nendega üksteiselt pihta.

Muidugi tuli algust teha pr. Rõtšagovaga.

"Mis laul see oli, mis te eile Helvega laulsite?"

"Jaa, Helvel on ilus hääl; temast tahaksin väikestviisi endale solisti koolitada... Ah seda viisi panite tähele? See on üks väike prantsuse lauluke... Päris meeldiv, eks ole? Kui ma sellele eestikeelsed sõnad saaksin! Prantsuse keelest tõlkida ei maksa - ei sobi sisult lastele".

Märkisin üles laulukese rütmi ja lubasin midagi eestikeelseid otsida.

See kurblik igatsev viisike pani mind kogu õhtuks salme ümisesema. Järgmisel hommikul viisin meie vanale lauluõpetajale siis halb-sentimentaalse luuletuse, mis selles rütmis ehk võis olla lauldav. Jutt oli tütarlapselt, kes otsis igalt poolt oma kadunud sõbratari. Refräänid olid pisut inspireeritud prantsusekeelsest kõlast.

Hiigel-linn on nii suur ja nii lai...

Oh sa, mu väike, väike Helle-Mai!

Kuule mind! Kuule mind!

Ikka veel, ikka veel,

ootan ikka veel, Hallelu, wind!

Tütarlaps otsib münilaanest ning merevoogudest. Ikka tuleb refräänne pisut muudetud sõnastuses, kuid Mai-lai riimie. Viimaks leiab ta sõbratari, ja viimane refrään kõlab nii:

Taevasõlv on nii avar, nii lai...

Oled sa seal, mu väike Helle-Mai?

Jõuluõõl, jõuluõõl

õõrad seal, õõrad seal

jõulutähena uduvõõl.

See oli siis tehtud. Üks Üsna lühike salme tõi tõlkida vene keelest. Selle pealkiri tuli vist "Värvuke - väikemees". See aina keeles ning hüples vastandina eelmisele.

"Meil seal vanas venekeelses raamatukogus peab olema Üks ilus lastenäidend. Me kord lavastasime "Morskoje sobraanies", tuli väga ilus välja. Kui saaks selle eesti keelde"...

Sain teada ka venekeelse näidendi pealkirja ning tuhinisin tükk aega möödunud ajaajärgust vahajäänud raamatukapis.

See tuli proosas tõlkida. Seda tuli kärpida. Seda tuli meie "lavatehnika" kohaselt muuta. Nii et lühike, nähti fantastiline näidend tuli.

Kui nüüd kolleegid olid avastanud, et uus juhataja nii kerge käega võib tõlkida nii seotud kui sidumata kõnes ja võib ka "omast peast" toha salme, andis see mulle - nii veider kui see ka näib - ikkagi teatava plussi juurde. NÜÜD

uus siis igaüks ka otsima, mis tema võiks teha. Prl. Hilda hakkas harjutama iluvõimlemise võtteid VI klassiga. Pr. Jõudu joonistas innuga vene keelest tõlgitud näidendile kostüüme. Kojamutter pesi puhtaks eelmise aasta "inglikleidid" ja meie Malaga kahekesi värvisime need mitte-enam-valged kostüümid mõned safraniga kollakaks, mõned jälle siniga sinakaks ning mitmed värvi siidpaberiga küll roosakaks, küll õrn-roheliseks. Nii said väikesed metsamehed endale lavakostüümid nagu leitud.

Õpetaja Gustavson ütles kord: "Kava on teile nüüd vist hästi pikk plaanitseetud. Seal on küll koori, küll eoololaulu, seal on võimlemist, deklamaatsioone, muinasjuttu ja ei tea, mida veel ... Aga üht päris loomulikku lasteelu kujutavat pala pole pooleksi"

Siis kirjutasin kiiruga oma "Atsi ja Helga jõuluõhtu". See faabula oli mulle tuttav varasest lapsepõlvest. Mu tädi oli mulle selle kord jutustanud ja see oli mulle siis üliväga meeldinud. See sobis mulle praegu ka - äratada suuremääris tütarlastes hellust endast nooremate laste vastu. Enamasti ma neid kooli tarbeks loodud näidendeid ja lauldavaid laule pole hiljem kunagi ise puhtalt ümber kirjutanud. Need läksid kohe käiku ja sattusid pärast unustuse hõlma. Ka "Atsi ja Helga" läks sel kombel teele ja hiljem ka trükki.

Seda näidendit hakkasime siis üsna selle semestri lõpul lastele õpetama. Meeleolu oli nüüd tõesti üksmeelne. "Uus" juhataja polnud enam nii väga uus.

Pedagoogiline personaal oli jälle päriselt ühe mütsi all.

Kuid veel enne jõulupidu jõudsime siiski välja
millegeni, millest meie siin ei teadnud unistadagi. -

4.

Rõõmuajakirjate
kaudu.

Valmistades ette oma "Teise Lugeniku" teise trüki väl-
jaandmist helioplana trüki tehnikas (Leipsigis) tuli M. Küllal
sel sügisel sageli Tallinnas olla. Ta peatus meil ja töötas
seal meie kõige väiksemas toas, kus akna all oli Tipa lau-
ke ja kõrval pimedas nurgas minu suur kirjutuslaud ja kehv
raamaturiul.

Tipale meeldis see onu väga hästi. Ta oskas nii lõbu-
said lugusid jutustada ning tegi vahest päris tavalisest as-
jast midagi nii naljakat, et lapsel veel pärast seda meenu-
tades tuli naer peale. Seal tuli aga tihti ette pooltunde,
vahest pikemaidki ajavahemikke, kus Tipse-Tipse pidi hästi
kaugele hoidma, sest ligidalt piiludes võis ta onu Külla töö-
le isegi puhudes kahju teha. Onu lõi kas mamma kõige terava-
mate kääridega vahest üsna suure paberitükke mingist raama-
tust, vahest ka päris kitsaid ribakesi ja kleepis seda kõik
nii hoollega oma kausta, et ise muud ^{midagi} ei kuulnud ega näinud.

Kui aga minul sõnikordi aega oli koolist oma tuppa
tulla, siis pöördus meie vestlus enamasti lastekirjandusele.

"Meie eestikeelne raamatukogu, mis preili Maureri
poolt alustatud, on sellel sügisel hästi paisunud. See hak-
kab varsti juba teist kappi tahtma. Lastekirjandus kasvab

nagu noor oras esimeste soojate ilmadega. Mul on päris tege-
mist lastele raamatute väljaandmisega".

"Egas teie üksinda saa muu tšš kõrval kaheksale klas-
sile raamatuid välja anda."

"Preili Maurer ütles, see olevat minu kohus... Ja mei-
le antakse raamatukogust ainult kolmele vanemale klassile.
Noorematele meil praegu peaaegu polegi raamatuid... Kui ma ise
veel koolis käisin, oli meil seal igasuguseid ajakirju (sak-
sa ja vene keeles) küll vanemale, küll nooremale astmele.
Aastakäikude viisi kokku kõidatuna oli see meile üna meeldi-
vaks lektüüriks... Miks meil nüüd ka eesti keeles lasteaja-
kirju pole?"

"Meil on ju olnud ka eestikeelseid lasteajakirju"
ütles mu kaasvestleja vahele. "Ilms ju 1901.-1908.aastani
Tartus Jaan Bergmanni toimetusel "Lasteleht".

"Seda lehte ma tunnen. Vanaisa tellis meile "Posti-
meest" just sellepärast, et selle kaasandena saime meie
"Lastelehe". Muidugi eelistas taat Tallinna ajalehti."

Siis jutustas M.KÜla "Laste Rõõmust", mis oli ilmu-
nud ka Tartus kuni 1907. aastani Eduard Bergmanni väljaandel
Ernst Enno toimetusel. Seda ajakirja ma ei tundnud. Paljugi
sellest, mis mu sõber mulle seal jutustas, oli mulle üna
uus või siis ka poolikult teatav. Näiteks, kas või sellest,
et Tartus 1910.a. oli asutatud M.Kaampmanni juhatusel Kooli-
kirjanduse toimikond. Vana ideeline koolimees oli selles toim-
konnas suutnud mõndagi korda saata. Anna Haava tõlkes ilmu-
nud "Rooma muinaskangelased" ja "Greeka muinaskangelased"

olid meil õpilaste raamatukogus olemas, ja prl. Blaubrük soovitas neid agarasti ajaloo-tundides. Ka Assmus Semperi "Noorusmaa" oli meil olemas. Hiljem ilmunud koguteost "Kasumets" (kogu õpilaste kirjandeid) meil koolis ei tundud veel. Siis olevat aga 1921.a. "Eesti Kirjanduses" ilmunud Joh. Aaviku sulest halvustav arvustus M. Kampmanni tõe kohta, mis peale vana koolitegelane olevat vihastunud ja oma kohalt toimekannas ära astunud. See tõde olevat seega laakil.

Ja siis ühel päeval oli M. KÜLA Tartusse sõitnud. Sain alles hiljem teada, et ta oli sinna kokku kutsunud koosoleku millest osa võtsid: L. Kettunen (filoloogia professor), A. Tamm (Ülikooli filoloogia raamatukogu juhataja), G. Suite (Ülikooli professor), Fr. Tuglas, Aug. Raud (lugemikkude autor) M. Okas (Tartu 13. algkooli juhataja) ja G. Ollik (Haridusministeeriumi esindaja). Koosoleku Ülesandeks oli asutada uus toimikond "Kooli kirjavaras" nime all.

M. KÜLA valiti sinna toimikonda Lastekirjanduse sektsiooni juhatajaks. Koosolekul olevat teonitatud ka laste- ning noorsooajakirjade väljandmise tungivat vajadust.

Nende uudistega see M. KÜLA siis Tartust tuligi.

Otse rongilt tulles oli värskelt valitud sektsiooni juhataja Tallinna Raskoja nurgal kohanud G. Luigat. Tartust saabunud uudise ära kuulanud, jutustanud Luiga, et neil Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisuses (rahvasuus lihtsalt "Päevalehe" juures) olevat umbes sama kavatsus päevakorral - noortele ajakirja asutamise asjus nimelt. M. KÜLA võtnud seda meeleldi teatavaks ja pannud kohe ette E. Ennot peatoimetajaks valida

ja ajakirja nimeks panna "Laste Rõõm".

Mulle oli sellest uudisest esialgu kuulamiseks küllalt. Esimeseks õhtuks igatahes jätkus meil elavat unistust ja rõõmsaid tuleviku plaane.

Teisel päeval aga langes meeleolu; saime kuulda, "Päevalehe" härradele ei meeldivat nimi "Laste Rõõm". Nemad tah-
tuke ajakirja, mis nõlmaks lugejatena ka neid, kes meid end
enam lasteks ei pea.

Enne Arasõitu Haapsalusse, tegi M.KÜla mulle siiski
Hleesandeks kirjutada midagi hästi ilusat. Jõulukohast laste
ajakirja jaoks; temal on kavatsus koostada siiski nüüd kohe
;"Laste Rõõmu" jõulunumber, prooviks ning esimeseks reklaam-
miks. Ta oli oma raskustest "Päevalehe" tuusadega jutusta-
nud ka Üpet.Liidu esimehele E.Martinsonile (Murdmaa). See
olevat lubanud talle ühise ajakirja väljaandmise mõtte neil
hoopis maha laita. Jäetagu lastele nende "Laste Rõõm" ja
asutatagu noortele oma ajakiri, nagu Soomeski: "Päiskynen"
lastele ja "Nuori Voima" ning "Nuorten Toveri" - noortele.

Nii see jäi. Kirjutasin soovitud jõulupala ja lisaks
veel ühe lauletuse ja saatsin M.KÜlale. postiga. "ega need
talle eriti ei meeldi", arutlesin endamisi; kuid paremat mul
ka käepärast polnud.

Paar päeva enne keoli jõulupidu tuli korraka M.KÜla
meie köögiuksest sisse, pani siinsamas oma portfelli tabu-
retile: "Need pühade ootamise tujut! ... Ja siin pühade kin-
gitus kah!"

Ta ulatas mulle õhukese trükitoote, kreemikal kartongi
kaanel pruuni ja oranžiga ornament - laps mänguhobusel

ajakirja lugemas ja selle all suurte tähtedega "Laste Rõõm".
Jõulualbum.

See juba oli midagi!

Olin vaid viivuks koju tulnud ja jälle kooli minemas.
Andsin külalise Maia ja Tiia hoolde. Ajakirja aga võtsin koo-
li kaasa. Lastel oli parajasti vahetund. Ühes sadas vihma.
Läksin nende hulka saali, nagu olin, märg villane rüü Ule
õlgade. Kui tulla laste hulka sellise üllatusega kües, siis
on see tore tulemine.

Nad kogunesid mu ümber, õiendused vaatama.

"See on lastele jõuluks trükitud. See on nii nagu tšio-
kasvanulle nende ajalehed, - laste ajakiri. Nüüd hakkab see
ilmuma kaks korda kuus, nimeks on "Laste Rõõm".

"Kust seda osta saab?" küsiti.

"Hakatakse müüma raamatukauplustest ja ka ajalehekios-
kidest".

Avasin ajakirja ja leides esilehel oma venna luuletuse
"Jõuluteel", lugesin selle neile ette:

Jõuluteel.

Julius Oengo.

1. Tiliseb aisakell: lumi hell, lumi hell. kiirgab mets, hiilgab maa.	3. Helgivad tuled eel tähte teel, jõuluteel. Rõõmus taevast ja maa.
2. Mõõduvad saanid, reed piki teed, talvist teed üle soo, karjamaa.	4. Tiliseb aisakell, meel nii hell, meel nii hell kiirgab mets, hiilgab maa.

Kui helises kell, tuli üks tüdruk mu juurde ja küsis:

"Kas mina tohin seda aisakella laulu kooli jõulupuul lugeda?"

"Mie siis! Kirjuta ära, õpi pähe."

Nii hakkas see "aisakell" siis tiliwema meie koolis. Igal aastal jõulu eel ilmus see jälle esialgu ilulugemiseks, hiljem lauldava lauluna.

Sel õhtul sain oma ajakirja numbri tagasi alles õhtul pimedas. See oli käinud khest kätte küll õpilaste, küll õpetajate vahel.

NHÜd hakkasin seda ise silmitsema. Teisel-kolmandal leheküljel mu enda jutustus laste jõuluõhtust kodus ühes oma seletusega selle õhtu tähendusest. Trükituna näis see kuidagi siledam, õnnestunum. Meie III klassi õpilased saavad ehk sellest jagu, nooremale tundub see raskevõitu... Kuid kui paljudel meie õpilasist on selline koðu nii õilsalt häälstatud jõuluõhtuga! Nii mõtlesin süvenedes ajakirja jõulualbumisse. Teised jõid sõõgitoas teed. Tüpa trallitas Jänese poja lugu jõulualbumi lõpus, mille onu Kalle talle oli jõudnud ära õpetada. Lapsele meeldis eriti selle lõpp:

"Ega's jänku ka naga:
näuhti - oh sa aeg -
oli pöösaate taga
väike jänkupöög".

"NHÜd on ta vaba... Ega teda sealt enam keegi kätte saa!... Kas onu Julius ise nägi, kuidas Anni teda põllega pühkis?"

Siin oli siis midagi ka üsna väikestele: see "Jänese jussi talvepäev" ja Julius Oengo "Jänese poeg".

Kulle väga meeldivad pikemad muinasjutud "Lumehelbed" ja S.Topeliuse "Tontide jõulud" liigitasin meie II klassile

kohaseks.

E. Enno luuletuse "Jõulu ootel" lugesin jälle kõige nooremale kohaseks. Siia juurde kuulus luuletaja abikaasa Ella Enno illustratsioon.

Sel õhtul ütles mulle M. KÜLA:

"Ega's meie nüüd pühade vahel ka maga, maudkui hakkame pihta. "Laste Rõõmu" esimene jaanuari number tuleb jutti ajada. Seda teeme Haapsalus Ennoga. Proua Enno joonistab, Espenberg teeb linoollõikeid, Julius annab luuletuse. Teie kirjutage ka kui jaksu on... Aga teiega koos asume noorsoo-ajakirja kallale. Ise hakkab peatoimetajaks. Teid paneme tegevaks toimetajaks. Mulle paistab, et seklevanustele on teil omaosa kirjutada kui üena pisikestele, nii ütleme algkooli IV peale kuni keskkooli II kl.

KÜLA tuli pühade vahel tõesti Tallinna tagasi. Tema oli "Laste Rõõmu" esialgne tegevtoimetaja; selle Nr.1 1922.a. 14ks ju nüüd trükki.

Selgus, et "Päevaleht" siiski ei pidanud majanduslikult otstarbekaks välja anda kahte ajakirja. Nii jõi meie plaanitsetud noorsooajakiri esialgu tuule peale.

Kuid sellest noorsoo ajakirjast pidi asja saama, andku selle välja kes tahes!

Nii mõtlesime meie, kaks noorukit, omavahel ja kogu jõuluvahetaja maudkui koostasime esimest numbrit ning ka üldjoontes kogu aasta kava.

Veel enne esimese numbril alustamist (1922.a. märtsis), veel enne, kui oleksime oma ajakirjale nimegi leidnud, õnnestus meil kontakti luua sel ajal juba tuntud andekate kunst-

nikkudega: Gori, R.Espenberg ja Aug.Roosileht. Hiljem tulid
meile veel abiks: Nat.Mey, A.Eisvald, K.A.Hindrey ja Aug.Kivi^{Alf.}

H.O.Oras nõustus andma meie ajakirjas avaldamiseks te-
ma tõlkimisel oleva Mark Twaini romaani "Prints ja kerjus".
See üldtuntud noorsoo-romaan pidi siis läbi minema kõigist
meie ajakirja 1922.a. numbritest. Raamatuna oli see siis veel
eesti keeles ilmumata.

Ja siis tuli M.Küla Ühel õhtul ka nimega: "See ei saa-
gi muud olla kui "Vikerkaar", suur särav vikerkaar." Nüüd
võis siis asuda praktiliste küsimuste juurde. Ajakirja kaus-
ta määrasime kindlaks 22 x 14 cm. See annaks kokkukõidetuna
parajas formaadis raamatu, oleks ka otstarbekas olemasoleva-
te paberipögnate kasutamisel.

Tuli kiiresti tellida Gorilt ja Espenbergilt paiguli-
si vinjette ja esimesele numbrile illustratsioone.

Otsustasime iga numbril esimese lehekülje (mis ühtlasi
pidi jääma kaaneks) trükkida kahevärvilisena, igal numbril
mustale lisaks eri värv. Esimene number pidi saama selleks
värviks ilusa sinirohelise.

Peasure oli aga ikka veel lahendamata - kes kirjastab?

Otsustasime minna vana O.Reinoki juurde. Seda meest
tundsime mõlemad. Ta oli Tartu mnt. XIII algkooli matemaati-
ka õpetaja ja K/U "Kooli" kirjajaht. M.KÜLAL oli temaga suhtes
sellel viimati mainitud erialal. Ajasime siis kaubad K/U "Koo-
liga" kokku: "Vikerkaart" hakatakse trükkima "Päevalehe"
trükikojas K/U "Kooli" kulul. "Kool" võtab enda hooleks ka
lao ja levitamise. Honorari lubati maksta nimekamalle kunst-
nikule ja kirjanikule.

M. Kulla asus nüüd julgelt edasi looma suhteid kaastöölistega. Peab ütleva, et tal oli õnne sel ajal. Fr. Tuglas, kes tõlkis sel ajal Al. Kivi "Seitsmîn Veljestü't", lubas meile anda avaldamiseks kuulsa jõuluõhtu kirjelduse ⁷Impivaaral. Joh. Aazik lubas olla meie keelemeheks ning Ühiskonnateadlaseks. Hugo Valma lubas käsitada "maailma ja mõnda". E. Enno, V. Ridala, A. Haava, J. Oengo andsid loa kasutada ajakirjas nende luuletusi toimetajate omal valikul.

Küll noorte kaastööd hakkab ka tulema. Selles olime kindlad. Muidugi oli selge, et parajagu "Vikerkaares" ilmuvad juba meie endi hooleks. Ja meie kahekesi olime valmis kirjutama. Mõni asi nüüd. Kumbki meist polnud varem kuskil toimetuses töötanud. Seegi ei teinud muret. Küll saab, Küll saab.

Nelikümmend aastat on möödunud sellest ajast. "Vikerkaare" esimene aastakäik on mul praegu siin laual.

Avame selle, vastleme pisut seda esimest numbrit (mis meie püüdluste kiuste tuli trükikojast välja siis, ainult närtsikus). Mäletan, selle ilmumisel see just nagu ei meeldinud meile, toimetajalle - ei sõranud nii nagu oleks sõrama pidanud.

Praegu, kus seda silmitsen heldimusega, sõrab see mulle küllaldaselt.

Kaanel R. Espenbergi linoollõige - vikerkaar sinirohelisel taustal, ajakirja paiguline "pea"; kaanepildina Gori Ülipeenelt välja töötatud vikerlaste laev kangelasega tüüril. Kolmandal leheküljel ilus vikerkaare teemaline "sisepea" ja loojeneva päikese vinjett linoollõike tehnikas R. Espenbergilt.

Nende vahel loete tegevtoimetaja pateetilist sissejuhatavat proosaluuletust. See lõpeb nii:

... "Sina ilus šrav vikerkaar.

Meie noored südamed kiirgavad valgust ja rõõmu kui päikesed, meie noored mõtted on puhtad kui selgema kristallid. Meie noorustaevast ehiv suur, rõõmus vikerkaar..."

Edasi lehitsedes leiame 4.lhk. Juh.Aho portree (Gori joonist.) ja M.Küla tõlkes tema "Hell sisetunne". Seda viimast loen veel praegu mõnuga. Noortele määratud moraali tendents on siin nii osavasti suure sõnameistri sullega põimitud ladusasse juttu. Juhtum nelja-viieteistkümnendaastase poisi elust. Sõidetakse, kõik selle ringkonna poisid üheskoos, koju jõuluvahetajale. Ümbispaigus on möllatud, joodudki. Reekorjul istudes keerutab poiss malakaga ümber. Niiviisi tabab ta surnavalt koerakest, kes teeäärsest talust tulnud mõõdasõitjaid haukuma. Jutuke lõpeb nii:

"Mu meelest oli, kui oleksin - kuritöö teinud. Ei see olnud midagi suuremat, kui koera hing, mille olin hakanud, ent see juhtumus ei andnud mulle rahu aastapäevad. Ma ei võinud oma meelest ajada seda piibli lauset, mis ütleb, et selle, mis teete ühele neist vähemaist, selle teete ka minule, ja patt on loodud looma tapmine, kui see niimoodi sünnib".

"See juhtumus oli, mis mind äratas, sest sellest jäi mu sisetundele võlg, mis pani mõtlema teistegi raskemate ja suuremate kustutamise päile."

Lhk. 7.-13. loete Mark Twaini "Prints ja kerjusest" H.G.Orase ladusast tõlkes printsi ja kerjuse sündimisest, vaese Tomi lapsepõlvest, sellest, kuidas Tom printsiga kokku saab ja Walesi printsi sattumisest Tomi närudes rahva hulka. Põnev lugu, eks ole? Kahju nagu, et see siin katkeb

ja laseb lugejat järgmist numbrit oodata.

Edasi loete H.Valma artikli Fidtjof Nansenist.

"Seeriapoa" "Muinasmailt" on Gori joonistanud haruldaseilt ilmekalt ja graafilise meisterlikkusega. Esimese muinasjutuna ilmub M.Kõla tõlkes soome muinasjutt "Väike kullake".

23 leheküljel ilutseb jälle Gori joonistusena, "seeriapoa" "Hallasoo kool" nimelisele kirjutusele. Selle Hallasoo kooli kirjeldusse võtsin jooni osalt Nehatu koolist Paatsalu vallas, mu esimesest õpetajakohast, osalt ka Kasevälja koolist Puhalepa vallas, kus oli kord õppinud mu ema. Tahtsin aga kujutada sellest fantaasia-kooli, eeskujukooli tema seemuses olemuses sährase tendentsiga, et vaadake, mida me kõik võime saavutada ka kõige viletsamais oludes. See on õieti kooliuuenduse propaganda õpilastele: olge nagu hallasoolased.

Selle seeria loomisel hakkas minus endas pesitsema õieti esimesi reaalseid kooliuuenduse perspektiive. Hakkasin nägema uue kooli algtugesid - õpilaste ning õpetajate õiget suhtlemist isekeskis, õiget suhtumist koolisse ning seal pakutavasse. See oli minule primaks, mille kaudu hakkasin nägema oma tulevase kooli vikervärve.

Selle esinumbri viimasel kolmel leheküljel näeme "Oma nurga" ilusa "pea" (Gori) all üht suhteliselt saamatut, kuid siiski üsna meeleolulist õpilase luuletust "Tormid" ja uue ajakirja reklaami. Siit viimasest loeme muuseas, et "Vikerkaar" annab jaanuaris-veebruaris puudujäänud nr-d aasta kestel kogunumbritena; et tellimishind on aastas 300 mk.(3 kr.). Üksiknumbri hind aga 25 mk. (25 snt.)

Toimetuse aadressina on "les pandud" S. Tartu mnt. 44-3" Siia see toimetus jäigi kaheks esimeseks aastaks - minu ameti korteri kõige pisemasse tuppa, kus oli akna all Tipa lauake ja pimedas nurgas minu kirjutuslaud.

Need aastad olid aga "Vikerkaare" toimetamises küll kõige õnnelikum aeg.

"Laste Rõõm" oli ilmunud aasta algusest saadik korrapäraselt kaks korda kuus. Lapsed olid sellega juba tuttavad; seda osteti, telliti, saadi koolist, laenutati üksteiselt.

Nüüd oli mul midagi pakkuda ka meie suuremale tütarlastele.

Kui rikkana tundsin end, võides neile jagada neid meie kahe poogna paksumi esinumbreid. Kui toredat vestlust tekkis meil nende puhul nüüd kohe ja kaua veel.

Mul oli tundmus, et selle "Vikerkaarega" saan nüüd endale jalad alla siin Tallinnas, mina noorim koolijuhataja kogu linnas, kellel pole mingit teetavat "kampa", kellel pole õieti veel kindlust ei oma käitumises ega oskustes. Minul on nüüd "Vikerkaar". Vaadake mulle nüüd pealegi ülalt kõrgelt alla. Mina seisn siin all oma õpilaste keskel, teie kõigi õpilaste keskel ja hoian rõõmsalt kõigile nähtavalt oma "Vikerkaart", seda esimest numbrit juba, ja siis ikka ja ikka veel uusi.

Hakkas tulema kaastööd täiskasvanuilt, eriti aga õpilasilt. Mul oli nüüd üks riulivahe, mida mu kodused nimetasid "rotipesaks". Tuleb arvestada, et mul oli ka "Laste Rõõmus" toimetada jooksev osa - "Küsimused-vastused", kirjakaast, "Oma nurk". "Rotipessa" saabus ja läks siit trükkivahest

Üsna huvitavat materjali. Õige palju oli muidugi ka sõhkrast, mida ei saanud kuidagi kasutada, mida "hundipapa" ära sõi.

Tellijate juurdeveol oli oodatust aeglasem... Oma koolile tellisin "Vikerkaart" kuues eksemplaris. Arvet Koolivalitsuss: viies sain raamatupidamises teada, et 6-le aastakõigu arvele tuleb lisada ka 6 kataloogi numbrit. Tellitud aastakõigud tuleb nii siis sisse kanda ja alles kõidetuna hiljem anda õpilastele lugeda. Üksiknumbreid kohe laste kätte anda ei tohi. Muidugi leidsime tee, kuidas iga ilmuv üksiknumber pühes kohe laste kätte. Kogu noorte osas ajakirjas kaotanuks ju muidu oma mõtte.

Järgmine, juba aprilli algul ilmuv number kannab varakevadist ning linavõtte pitsatit, kaanepildina jänessed, pajuurvad, esipalana Julius Oengo proosaluuletus "Kevade ootel". Ado Reinvaldi surma puhul järelehõõe "Kuldraannakese" autorile. Hugo Valmalt luuletus "Kevadveed" (kahjuks raskevõitu noortele). Endisele lisaks hakkab nüüd ilmuma uus järgnev jutt (seekord algupärane) E.Jaanelt "Kuningas Toom" - koolipoistest, mereestest. "Hallasool" kõneldakse kooli raamatukogust. Ilmub esile uus seeria "Hallaseo hõid raamatud", kus tahetakse hakata arvustama ning tutvustama hõid noorsooraamatuid, seekord on jutt J.Lattiku "Minu kodust". Seerias "Ajaviitoks" esitab juba paar kõsimust varjunimi "Tsin-tsin-tso", Tartu pois J.Kitsing, kes hiljem esineb nii "Vikerkaars" kui "laste kõõmus" tarmuka kaastõõlisena.

Toimetades seda teist numbrit lõksime H.Kõõlaga riidu. Riidu jah, üsna tühise asja pärast, mis ei võõrinud isegi meeleepidamist. Meie, kaks noorpõõlve beltsimeest, kes olime

1914.aastast saadik seigelnud üksmeelselt. Üheskoos olime saanud kannataja ning rahatrahvi maksta 1915.aastal sõjaseaduse vastu eksides Ed.Vilde 50-aasta sünnipäeva puhitsemidega. Üheskoos olime rõõmustanud M.Nurmiku lugemikkude võidukäigu üle. Measeltaimelikult oli M.Küla esinenud kirjakandjana Jaan Johansoniga ja minu vahel mu pruutpõlves. Ja nüüd tuli siis sellel soojal sõprusel ootamatult järsk lõpp.

See riiduminek olenes ainult minust. Olin liiga üle pingutatud närvidega tollel talvel. Olin ju alles vilumata noor perenaine, väikese lapse pühalik ema. Olin ametnik, kes pidi oma kogematuses ikkagi kuidagi toime tulema Koolivalitsuse Ülibürokraatlike nõudmistega. Olin nooruse vaimustuses teed otsimas oma pedagoogilisele tööle. Olin siis nüüd viimati ka selle esimese eesti sellelaadilise ajakirja toimetaja, milleks mul polnud mingit eeskujut.

Nüüd tuli siis aga püevavalgele oma tões kindluses M. Küla iseloom. Eka ta võianuks sõhrase liigkärstuga kaastöötaja lihtsalt "nurka" saata ja endale hästi tasakaaluka abiliise otsida. Kuid meie koostöö kestis edasi noorsookirjanduse alal veel aastaid. Isiklikku lõbusat juttu ehk enam polnud. Aga "Vikerkaar" numbrid ilmusid mõlema toimetaja üksmeelsel kaastegevusel korrapäraselt; igale ilmuvale lugemikule kirjutasin ikka ka midagi, ja saadeti võeti autori poolt vastu; sama lugu oli hiljem ilmuva "Õpilastele" artiklitega. Meie ühine huvi noorsoo kirjandusele oli lihtsalt niivõrd suur, et suutis ületada isiklikud pahandused.

Lehitsedes "Vikerkaart" edasi leiame Nr.3-s uudisena kaks autorit. Mu abikaasa Jaan Johanson, kes elavat huvi

meie ajakirjade vastu, esineb siin kirjutusega "Künda", kus kujutab oma isa, põlist maameest nii tõe- kui pühapäeval. Tähelepanu äratav ka F. Kedarik oma luuletusega "Kevad õhtu"; see noormees oli Haapsalu Ühisgümnaasiumi viimase klassi õpilasi (kahjuks suri ta varakult üliõpilaspõlves).

Kevad-õhtu.

Tamm Kedarik.

1. Õhtuhal istun kambrin keset oma unistusi. On nii palju lillerdusi minu toa kitsas klambrin.	3. Avat aknast liugleb siisse õis-aroome. Õhtu helid ... Lilled aknal nõrgastelid - hää on niigu peita neisse.
2. Krooksuv serenaad ja õbbik, monotoonne jutukõma, viilib vinguv sühesuma, - hää neist täidet valge õõ pikk.	4. Suigun ju. Veel heljub meele kauge laul. Ju vaibub eha. Vähisus ju valdab meele.

Ühes suvises nr-is kirjutab varjunime "Metelaps" all noor tütarlaps, kes siitpeale esineb meil mitmel korral. Ta maadleb veel stiililiste raskustega, kuid ta tõõd on hästi läbituntud; neis on häid tähelepanekuid, ~~rohkelt~~ rohkesti noorusliku earmi.^x

Nr.7 leiata Joh. Aaviku artikli "Suured ja väikesed rahvad" - palju andmeid, palju arve, rohkesti meelsust.

Samas numbris loeme ka Soome noortelt "Nuorten Toverin" lukijate tervituse, mis tulnud "Vikerkaarele" Anni Svani kaudu.

Selle suve clin otsustanud puhata ning suurima osa aja pühendada oma perekonnale.

^x See oli Liis Tohver, Haapsalu tütarlaps. Praegu on ta nimi L. Raud, Tartu Ülikooli metoodilise kateedri dotsent.

Koolis õnnestus mul asju korraldada nii, et võisin viibida seal ainult teisipäeviti hommikupoolel. Muidu olin Nõmmel.

See oli ju veel Egeda korterikitsikuse aeg. Venemaalt siia valgunud optandid - suurte rahadega inimesed - olid endale haaranud enamuse Nõmme suvilaist ja seega hinnad pööraselt kõrgeks ajanud. Eelmisel aastal olin saanud Üürida oma raskesti haigele mehele ühe ruumika veranda Aleksandri tänavale. Korterit või üksiku toagi võtmiseks suvilana osutus meile mitte tasku järgi.

UUÜd, 1922.a. suvel elasime kõik kolm sellel verandal, tundes head meelt papa paranemise ja Tipa jõudsa arenemise üle. Viibisime palju männikus ja laialdel kanarbiku legendikudel, mida siis oli Nõmmel veel nii rikkalikult ja nii looduslikult ürgses olukorras.

Jalutades mööda nõmme, tütreke käekõrval, armastas mu mees endamisi deklameerida luuletusi, kõige sagedamini Juh. Liivi, oma lemmikluuletajat. Ükskord kuulsime Tipakest, kes seisdes kanarbiku puhma keskel tõoise näoga skandeeris:

"Oh kanarbik, oh lilleke,
miks oled nõnda loosa..."

Sellises savemeeleolus oli hea toimetada edasi oma "Vikerkaart" ning ka seda osa, mis kuulub mulle "Laste Rõõmu" tšõs.

26.juulist kuni 3.augustini peeti Tallinnas Optajate Liidu algatusel ja Haridusministeeriumi ning omavalitsuste aineliseel toetusel Esimene Eesti Kasvatusteaduslike Nädal. Nädala põhiteemaks oli - tšõkooli teooria ja praktika, eriti

vaba vaimline koollitöö ühes õpetajitega. Loengud kui ka praktikatunnid olis saksa keeles, lektorid kõik Saksamaalt. Sain külastada neid loenguid ainult tükati, sest viibida Tallinnas 8 päeva kella 8-18 oli minu tingimustes võimatu. Mida kuulsin-nägin, oli huvitav, minule ikkagi uudne. Meil oli siis veel inimesi, kes arvasid, et "töökoolis" ei õpetata muud kui raud- ning puutööd. Vaba vaimlist tööd lastega olin õieti isegi loomusunnil eelistanud muile meetodeile.

Ei saa siiski ütelda, et mul praegu oleks palju meeles neid ettekannetest. Seevastu on kuidagi selgesti süübinud mälli mu mehe naljajutustus kord loengult Nõmme poole sõidul - kuidas prof. Štšerba olevat neile instituudile arvustades sakslaste reklaami oma "töökoolile", ütelnud: "Durakii. Nastojastšaja škoola vseгдаa böläa trudovaja".

Algas 1922-23 õppeaasta. Selle alguseks ilmus meil "Vikerkaar" Nr. 8 täiesti kooli numbrina.

Peale korduvate palade on siin kõik koolisisuline. Fr. Kolnāgi jutuke "Kahc Kreutseri cest viigimarju", Nat. Mey illustratsioonidega, soome jutuke "Leib", "Hallasoo" kooli õpetaja jutustus eestest.

Esipalana tõin oma luuletuse "Hümn mu vanaale koolile".

Selle hünni kirjutasin juba eelmise aasta sügisel, siis kui nägin esimest korda M. Küla "Teist Lagemikku". Raamat ilmus siis esmakordselt hiljem alati korduvaks kuue - kaanel kollasel foonil sinine tähistav, mille raamitud väike pilde - kool tõusvas päikeses, lumised kuused, roigasaed, kooli tõttav õpilane. "Vikerkaar" tõi siis esmakordselt selle hünni, mis pärast aastate kestes oli koolides õpitav ning deklamatsioonina ette kantav.

Midagi stiilientse seeja pole. Põoa selle siin lugeja
enda arvustada.

Hüüa ma vanale koolile.

A. Oongo-Juhandi

Kus üle roigasaia kused kumhardunud
ja kalarikus lookleb lumitee.
sõul seisab väike maja. Juba sammeldunud
ta õlgne katus, kuldne vanasti.

Kuld-õlgne katus, väike koolimaja...
Mis vaga tundmus võlub südame.
Ma kummariaksin sinu ees kui palvetaja
ja jälle muistse seaksin sideme.

Ma koguks veel kord teid, mu noorus-seltsilised.
kui aiate. kokku kellahelinal,
ja kuulaks veelgi - ühe mõtte osalised -
neid sõnu hääid me salavärinal.

Mis sest, et siiski juba kannatada tuli,
ja vara tundus olu hämar külg.
Me väikseis hingis loitlos julge noorustuli
ja sirgelt seisid paindumata selg.

Ja palju kuulismadal väike koolimaja,
mis olla ning mis teha taheti,
mis suures ilmas oli parandada vaja -
kõik valmis tehti - tunnivahehti...

Ma härdalt meelisklen teid, antelised mehed,
me nooruspeevi sihiniitjad teel,
et täituke teie nimelega kiituslehel
ja antaks au te raskel, kuldseil tõõl...

Hall sammalkatus, vana koolimaja...
Mis tänutunne täidab südame.
Ma mõtlen vaikselt sinust, nagu palvetaja ja
ja tunatkoriseks kõidan sideme. -

NUÜd oled vaba sa ja seisad tõusvas piikeses.
su kodumaa ja rahvas, minu kool.
Et igavesti püsiks sinus, lihtsaks, väikeses
suur valgusvaim, suur raugemata hool.

Sügisenuumber Nr.9 algab kahe noore kaastõõlise saadeti-
sega: kolmandal leheküljel ühe meie kooli õpilase joonistatud
sügieleht ja neljandal-viiesandal J.Kitsingu enda valitud ning
tõõlgitud E.Amicise "Väike isamaalane".

Vanad meistrid esinevad siin kõigides noortega: sügis-
lehe all näete Anna Haava luuletust "On lennul suvilinnud";
ja noore Kitsingu tõlke "peaks" joonistas Gori suure vaimus-
tusega pildi reisijate aurikuga merel ja uhke kerjuspoisiga.
vihase pilguga salvab tema isamaa põlastajaid. Oleme saanud
endale uueks sõbraks ühe vana tegelase Pärnu-Sindilt. Ta saa-
tis mulle terve Habrikutäie luuletusi, mis on meeldivad oma
lihtsuse ja südamlikkusega. Toon siin näitena ühe Nr. 9 ilmu-
nu.

Lahkuv suvi.
H. V. Ühner.

Kõrgel õhumeres kured
lõuna poole ruttavad -
Suveks, kas juba sured,
kahanedes kahvatad?

Juba kirjuvärviliseks
mete ja võsa muutunud.
Hõbelõngu lendamiseks
heitavad õmblikud.

Juba jõe ääres talus
pindahoovid kostuvad -
Suveks, mu hingel valus,
et end teele valmistad.

Samas numbris algab meil järgneva jutuna H. G. Wells'i
"Varandus laanes". Üpilane August Mets oli saatnud arvustuse,
mille paigutasin seeriasse "Hallasoo hääd raamatud" - Fr. Mol-
nari raamatu "Pal tänava poisid" kohta, mis ilmus 1921. a.
prof. Jul. Marki tõlkes. Selles numbris on ka "Küsimused-vastu-
sed" hästi õnnestunud. Noored hakkavad selle osaga juba kodu-
nema. Toon mõned näited: Vastatakse küsimusele: "Mis on minu
ülim soov?"

Minu ülim soov on igaühele, kui mul võimalik on, head
teha. R o o si nu p p.

Et ei oleks ilmas õnnetumaid, kes enese süü pärast seda
on. S i i n e.

minu ülim soov on, kui suureks saan, Olikooli minna. L e p a t r i i n u.

Igakord, kui näen koolis lapsi, kes peavad häbenema oma määrdinud pesu ja Olikondade pärast, tekib minus ikka hõrdamalt soov, et seda Ükskord enam ei oleks. Veel hõrdamalt aga sooviks, et kõik lapsed, kes näevad oma Umbruse halbu ja inetuid kombeid, mis nende hinges matavad kõik hõid ja ausad kalduvused, oleks Ükskord ja võimalikult ruttu, päistet sest pahest. H e l l a P ä i k s e e p a i s t e.

Oma isamaale kasulikuks inimeseks saada. T h h e k e.
Et kaoks meie kodumaalt kõik, kes riigi ja Ühiskonna kulul oma isiklike elumõnususid suurendavad. Ma arvan, siis oleks teistel parem elada. H e i n a k ü b e.

Minu Ülem soov on, et keeleuuenendus t ä i e s u l a t u s e s ja võimalikult pea läbi läheks. Tahan, et võiksin uhkelt ja püstipäiselt kõnelda demonstreerivalt väljamaalaste ees kõlavat kultuurilist eesti keelt. Selle eest tahan võidelda. H ä m a r i R a u d.

Tahaksin rikkaks saada, et toetada abita jäänud eesti kunsti ja kirjandust. Kõrgeks ja Ülevaks peab see tõusma, rõõmuks ja uhkuseks meie rahvale. T a i d u r.

Et meie kodumaal sünniks mees, kelle nimi kannaks kaugemale meie väikese rahva nime ja kelle elutöö looks jäänud mällestuse temast enesest ja terveest Eestist. A r n o.

Minu Ülim soov, et kasvaks suureks ja perekaks meie noor vikerlaskond ja täidaks "Vikerkaar" veerud rõõmsa rõkkamisega. H i l l a r.

Et pääseks iga õpilasele Eestis ilus, noorus-sõnav ajakiri "Vikerkaar". V i i v e L o k k.

Neid ajakirja numbreid lehitesedes meenub mulle Üks hiline sügisõhtu.

Ühes sadas vihma. Olin tulnud koosolekult ja seisin nüüd märjas palitus esiku ja sõõgitoa vahelisel lävel. Kohmetusin pisut, nähes lauas ootamatult külalist. "Härra Enno, Lääne-maa koolinõunik", tutvustas teda mulle mu abikaasa.

Neil oli olnud koolinõunike päevad. Mu mees, Harjumaa koolinõunik, oli kutsunud kolleegi oma koju õhtust sõõma.

Ernet Enno oli minule siis juba palju rohkem kui Lääne-maa koolinõunik. Ta oli mu lemmikluuletuskogu "Hallid laulud" autor, oli "Laste Rõõmu" peatoimetaja ja seal ilmuvate lõbusate salvide looja pealegi.

Enno välisuses ei paistnud esimesel hetkel midagi silma-

paistvat - väheldane mees kahvatu-pruunikas Ulikonnas. Alles pikemal vaatlemisel jäi tähelepanu peatuma ta näol, ta ilmel, mis nagu valgustas ja soojendas kaasvestlejat.

Enno tervitas mind kui "Laste Rõõmu" kaastõttajat. "Karujuntsiga"^x ta olevat juba äsja tutvust teinud.

Enno oli oma sõbraliku hoiakuga mu tütrekese juba tühis-
ti võitnud.

"Eks ole?" küsis mõne asja kohta vahest peatoimetaja "Karujuntsilt".

"Seda küll" vastas tüdruk reipalt nagu omasugusele.

Õhtusõõgi kestes polnud mina veel suutnud oma kohmetu-
sust jagu saada. Lauast tõustes ütles Enno mulle korraga.
"Teid nähes meenus mulle korraga Liine Saarkak ... Üks Hiiumaa õpetaja. Te olete kadunule väga sarnane. Kas see oli ehk teie sugulane?"

"Kas Liine on surnud siis?" ... Ei me polnud sugulased, küll aga lapsepõlve sõbratarid. Ma pole teda kaua, kaua enam näinud."...

Siis jutustas Enno mulle Liine Saarkakist, kes oli kord kümneaastaselt mulle andnud tõotuse, et hakkab kooli-
õpetajaks "sääraseks heaks". Ta oli õpinguid lõpetades pöördunud tagasi kodunurka ja olnud seal õpetaja, kelle sarnast harva leidub. Kuid vana koolimaja ei pidanud tuult ega külma. Noor õpetaja hakanud end tundma nagu "elake külmas vees". Ta niigi nõrk tervis ei pidanud kaua vastu.

---

^x Mu väike tütar kandis "Laste-Rõõmu" "Kõs.-vast." osas seda varjunime. Ta oekas siis juba üsna hästi sõnu kokku veerida. Nii et "kõsimees" luges ta ise selgeks. "Vastuses" pidin mina tema diktaadi järgi kirja panema. See oli siis suur lõbu ühes hoidjaga "Päevalohe" talitusse minna ära viima.

Nii tõstis E.Enno, kelle nimi oli ja jämb tuntuke paljudele, sel õhtul, kõrgele pjedestaalile lihtsa maakooliõpetaja, mu varase lapsepõlve seltsilise, keda väga vähesed tundsid.

Siitpeale kuulus see õhtu õieti meile kahele. Hilisõõni kestis meie vestlus seal väikeses toas "Vikerkaare" toimetuselaua juures. Kõnelesime luulest, endasse süvenemisest, seesmise valguse otsimisest, ilust. Kõnelesime ka lastest ja koolist, lapsepõlvest kui ühest osast inimese elust, mitte vaid mingist "elule ettevalmistamise astmest"; õpetaja ja laste vahelistest sümpaatia kuldsetest niitidest, mis on ehk võhikuile nägematud, kuid mis suudavad korda saata suuri asju.

Meie kaks, me polnud ei võrdsed ega sarnased. Tundeime üksteist vaid paar tundi. Kuid hakkasime üksteist mõistma poolelt sõnalt. Ja nimelt üksteise mõstmisele põhjeneski meie sügav sõprus, mis kestis luuletaja surmani, kestab tänini veel.

Selle õhtu mälestuseks saatis E.Enno mulle oma pildi, mis on praegugi siin mu laual.

Nägime teineteist väga harva, vahvalt kord aastas. Kirju oleme vahetanud ainult paaril korral. Kuid igakord kokku saades oli tunne, et olime kogu aja olnud vaimses ühenduses.

Enno tegi mulle ülesandeks koostada antoloogiat tema luuletusist. Tegin seda tööd mitme aasta kestes, põhjalikult süvenedes luuletaja toodangusse ja vaimulaadi. See töö sobis mulle hästi. See oli töö, mille taolist mul teist pole olnud.

Oma esimeses (kas mitte ainsamas kirjjas), mille saatsin E.Ennale (oma märkikkude hulgas leidsin selle mustandi)

kirjutan:

"Te nagu volitate mind talitama omapärase suure varandusega; see on veetlev ja riskantne ühtlasi. Eks selline töö ole suurimaks arvustuseks, kus vastuarvustajaks pealegi publiku kõrval ka autor ise. Ütlesin teokord Teile, et kogu niimetuse valin ise. Kuidas Teile meeldiks "Laulja-rändaja". Ja motoks võtaksime siis:

"Igavesti vulisev oja olen ma,
igavesti igatsev laulja-rändaja".

Jaotaksin luuletused kolme eri rühma. Ühele leidsin motoks:

"Pikk üksi on tee, mis endasse viib,
pikk valguse vaikne tee"...

"See sobiks III osale, mille pealkirjaks võtaksin "Bluja valguse-teed". Kui see Teile nii sobib?"...

Maun sõprusesse mehe ja naise vahel. Olen seda ise kogunud. See on võimatu naistega, kel liiga kergesti välja süütab - emaloom. Sellist sõprust suudavad aga hinnata ning sülitada väga haruldased mehed.

See oli nüüd jälle pisut vahelugemist. Põõrdume kohe jälle tagasi "Vikerkaare" 1922. aastakäigu lõpetamisele.

Trilist rõnku tahtsime muidugi panna sellele oma ajakirja esimese aastakäigu jõulunumbrile. Toimetusel oli kasutada hulk jõulusisulisi ilusaid linoollõikeid ja joonistusi küll kunstnikelt, küll õpilasilt. Kaanepilt mulle ei meeldi, ka liiga tume siniroheline värv mitte. Selle numbril tuum on muidugi katked Aleksis Kivi romaanist "Seitsmüa veljestä" - jõuluõhtu Impivaaral ühes sissejuhatava artikliga Aleksis

ivi kohta. kelle 50-ne a. surnapõeva kogu kirjandust harrastav maailm pühitseb 1922.a. lõpupühivil.

Oli hea sellist kallivara esmakordselt tuua vanaa eestikeelses trükis.

"Prints ja kerjus" jõuab selles numbris lõpule. Ka see romaan ilmus ju meie ajakirjas esmakordselt eesti keeles.

Teimetus tõi selle jõulunuabri kallal hakkas juba lõpule jõudma, kui saabus postiga veel üks käsikiri - Metslapse varjunimega jutustus "Meie vanaisa". Millise heameelega, millise tänuga lugesin korduvalt selle ühe noore tütarlapse, alles keskkooli õpilase saadetist.

Ka ei ole seda inimest oma silmaga näinud ega tunne tema nüüdset meeleust. Panen tema jutustuse alljärgnevalt oma siira tunnustuse tähena meie noorpõlve ühistööks.

M E I E V A N A I S A.

Metslaps.

Ta oli vana, pika halli habemega, kaelani ulatuvate hõbedaste juustega; ta oli väga vana - meie vanaisa. Kui olin väike, soovisin endale sarnaseid juukseid - hõbedasi, kuldsed otsadega, nagu vanaisal, sest nad olid nii imeselged, sätendavad, hõbedased.

Ja kui hiljemini sõitsin koju jõuluka, siis oli vanaisa rohkem kõõru vajunud, kuid päi - aht oleksin endale soovitud seda hõbedast päid, neid silmi, mis vananedes noorenesid.

Vana oli ta jõusnud jõululaupõeval; oli istunud akna alla ning vaadanud ümbruses kaugele maanteele, oodates laste tulekut. Kullakuku lapsakesed olid alles hilja aja eest ta põlvede vahel siblinud. Ta mõletab selgesti, kuidas pisikest Lillit oli küüna õpetanud. Kui vaevane oli olnud, väike kogu, kukkus aga jälle pats ja pats maha - aga nutaa ei hakanud kunagi; vanaisa aitas üles, võttis lapselapse põlvele, silitas valget päid - aga Lilli oli nii pöörane rahutu, ikka maha ja maha... Ja kuidas nad olid kuetiga ta kukile roninud suvel, kui vanaisa päikese käes pikutas ja pannud vanaisale ema tanu pähe ja põlle ette ja jaki selga ja Lilli oli toonud aasalt palju jaanililli ning kullerkuppe, ja vanaisa ei jõudnud küll nuusutada, sest Lilli nõudis kindlalt, et pidi iga üksikut

lille nuusutama. Ah! Nad olid kallid ja armsad olnud... alles siinsamas põlvede vahel sibliinud - ja nüüd polnud neid enam, olid äkki kaugel, ja vanaisa oli igav, ta ei jõudnud kuidagi jõuluni Mra oodata. Kui vahel linnast kiri tuli, ei nähtas vanaisa end tütre lähemale ja lausus:

"Loe õte mulle kah, ma saan neist uutest kirjatähetest aru ühti". - Ja tütar luges, et Lillil minna Mena hästi ja Kusti olla eksiimi läbi teinud ning lõppeks saatsid mõlemad vanaisale terviseid.

"Või mulle kah ikki - head lapsed, ei tea mitu nädalat veel jõulusse aega peaks olema?" Vanaisa hakkas arvama - kuid, nädalaid, päevi...

Viimaks tuli jõululaupäev. hakkas juba häärduma, vanaisa ootas kannatlikult mustis pühapäeva riideis, kirju rütt kaelas. Siis võpatas järsku, kuulatas silmapilgu - naeratas, silus kõega üle hõbedase püü, korraldas rinnuni ulatuvat habet, tõusis üles toolilt ning higas kõega üle külmestanud aknaruudu. Lühikes puetasid talvise eha viimased punakollased kiired; juba nähti ehtsate vilkuvat ja metsa servalt tõusis naeratades hõbedane kuu. Till, tall... till, tall kõlises kell halli kaelas, ikka rõõmsamini, mida lähemale jõudis kodule. Läbi lumest koormatud metsa traavis hall ning kuused poetasid hellalt jõuluhelbeid sõitjatele. Jõudeid vilja vaikuse templist, hall kiirendas samme, tuluke koduaknast pani vürisema sõitjate südamed, ning sahisedes vüris saan läbi lumehange õue.

"Vanaisa ootab akna all", sõnas Kusti. Astusime tuppa.

"Tere vanaisa, kuidas elad?", küsisin.

"Oh mis mina, vana inimene, saite ikki läbi lume koju, ma ootsi juba hommikust saadik".

Vanaisa silmad särasid jälle see kelmikas noorus, ta oli sel silmapilgul noorem meist kõigist.

Oli soekodune jõuluõhk ja muutus paratamata soojemaks vanaisa läheduses. Meil pragisese teas eärav jõulukuuks, ladves satandas hõbedane tüht - nagu vanaisa juuks - mõttlesin, ning mu silmad seisatasid jällegi ta püü. Meid oli koos neri, olime rõõmsad, meie keskel oli ka vanaisa. Vanaisa - kuid tüna ei olnud ta mitte vana, ma jüin imestades vanaisa üle mõttesse. Vut siis tundsin üht oma õial ja vanaisa küsias:

"Kulla lapsuke, miks sa tüna nii vures istud, mis sul viga on? - Sa pole sugugi lõbus." ja siis muutus hül valuiseks sosinaks. "Alles olid mu põlvedel, siblisid siin, sa sisid mu habet, juukseid... nüüd tuled nii harva, oled vahel kurb..." Vürisev käsi pühkis palgelt pisara, vanakese noored silmad olid tüis lõpmata kurbust. - "Siis oleksin tahtnud riskuda tagasi tüki elust ning olla vanaisa põlvil, saasida juukseid ja jõuluõhtul kahekesi heintel piparkoogist kirju hobust jagada. Siis oli ometi parem - ma polnud siis kunagi kurb ja üleüldse - siis oli parem."

See oli mõõdaminev kurbus, läinud aegade mõlestused tulid meelde vanaisale. Varsti oli ta jälle endine, jutust

noortele, kuidas ennemulste kord tema isa-ema jõuluõhtul hundikarja käes hidas olnud. Ta mõistis elavalt, mõistis ilusasti jutustada, sõnad voolasid kui aamu valmis mõeldud. vabalt, isedraalikult, paitavalt. Ma ei saanud järelegi uskuda, et see, kelle silmad, kelle hing sündes noorusest, et see oli 94-aastane vanake. Ta võis naljakalt jutustada, ning kui teised naersid, oli ise tõsine, ainult silmad naersid ja isedraalised tõmbed, meeleolulised varjundid käisid üle ta näo. Meid oli hulgake noori, kuid keegi ei muutnud nii tähelepanu kõhta, kui see hall noor, kes lamades poolistukil jõuluheintel jutustas mineviku elavaid mälestusi.

Või olime kõik vanad - tema üksik noor. Milline võis ta veel noorena olla? Ent mul hakkas korraka hirm, hirm et olengi vana ja segasena küsisin vanaisalt:

"Mitu aastat sa minust noorem oled?" - "Et vanem ikki, tahtsind küsida", arvas vanaisa. "Si noorem, noorem", vastasin. - "Oh sa keda ikk, või manorema!"

"Sina oled tingimata noorem, oled noorem meist kõigest, kes seda julgeb salata. Ma ei lähegi vanaks, sest su hing on vist igavesti nooreks loodud."

Vanake vaikis, pilk naelutatud põlevaile küünaldele. Siis näitas käega kustuva küünla poole ja sõnas:

"Nagu see küünal kustub, närtsib iga elav keha, aga - hing elab, ning meie oma käes on võim hinge pärastise elu üle, me ise pühendame hingele elu, olgu hää või halba; meie endi käes on võim ka vanakesena noor olla. Teie, noored, olete ise oma õnne sepad; kui saavutate hingelise kokkukõla, igavese eluandjaga, siis olete ise oma peremehed ja teie noorust ei riisu ka avanadus".

Aeg oli hiline. Vanaisa soovis kõigile "hääd ööd" ning läks magama. Varsti lahkusime meigi, sündamed täis imelikke igatsusi.

Jõulutaevast sõras lugematuis tähtis, ma ei saanud uinuda. Kõrguses helises miski, vist laulsid taeva leegionid kõigevägevamale kiidulaulu.

Korraka tundsin, et lendan, lendan nagu valge kajak ning ühes minuga veel palju teisi olevusi. Üduna heljusime läbi õhkude, üle metsade, maade ning siis silmasin all lugematuid riste. Laskusin alla, kõndisin haudade vahel, ot-sisin vanaisa hauda. Seal sõras eemal kuline hauakivi: "Mina elan igaveses nooruses". Põlvitasin hana kõrval, palusin, et vanaisa tuloks tühna, jõuluõhtul, jälle meile ja võtaks kaasa igavese nooruse. Siis rääkis keegi nagu maalt: "Ela laps, võida ise endale igavene noorus." Ja kõrgusest hakkas alla sadama hõbefasi rahuhelbeid, neid sadas kuhjana vanaisa hauale ... nagu helisesid kauguses kellad... Irkasin.

Vanaisa istus rannatut lugedes akna all. "Sa elad alles," hüüdisin. "Eljas sündenas talvine päike, kirikuliste hobuste kuljused kõlisesid kaugel... Oli hele jõulu esimese püha hommik - täis päikest, täis igavest noorust."

Oma jutustuse "Kodu" olin kirjutanud paar aastat varem, jäädvustades sellega oma vanemate hõbepulma õhtut. Pannin selle 1922.a. Jõuluvikerkaaride ja toon selle ka siin all järgnevalt minu nüüd juba ammu kalmistul puhkavate vanemate mälestuseks.

K O D U.

Jõululaupäevane hiilgus hirmendas õredais pajupõõsais ranna veerul, ja laht magas sileda liikiva uisujää kaetuna.

Olid vaikinud kirikukellad ja viimased kuljused siledal mereteel...

Kaugele üle lahe paistis Kodu oma akende jõuluhelenduses.

Kodu oli kogunud tänna oma madala katuse alla kõik oma lapsed, peaksime vist küll ütleva "endised" lapsed, sest nad olid nüüd suured ja sihvakad, nagu sirged noored kuused. Nad olid tulnud, kes koolist, kes iseseisvast elust, siia kokku, kõik erandita, oma vana Kodu kutsel.

Nüüd kajas jõulurõõm Kodu kitsaste seinte vahel ja kaugele üle lahe helises jätu ja naeruga vaheldamisi tugev, noor, mitmehäälne laul.

Elutoas, kus oli olnud vaikne nüüd juba mitmed aastad, oli kaetud valge linaga jõululaud. Selle laua ümber oldi nüüd koos ja naeru ja lõbusate vaielduste laine tõusis veelgi kõrgemale.

Ena istus laua otsas, tasane ja õnnelik. Ta silmad peatusid juba ühel, juba teisel oma lastest, - nad olid talle kõik üht viisi armsad nure-valu-rõõmu lapsed. - ja igakord kui piduhoog valjemaks paisus, sõnas ta endamisi:

"Nagu suur pidu... nagu suured pulmad!... Kes usub, et ainult o m a pere koos, üksipäini o m a d lapsed..."

Härdaõudamliselt tõi ta kõõgist uusi toiduvaagnaid:

"Las' söövad lapsukesed., las söövad kedust liha-leiba. Mine tea, kui hästi need võõraste keedet söõgid igakord maitsevad!"

Ja ema nurelik silm märkas eluraskuse jälgi juba ühel

või teisel nõi.

Isa istus uhkena oma suurte laste keemel, uhkelt ku: ilalgi enne. Nad nühisid kõik elus edasi jõudvat, kes nõlpsa- mini, kes visamalt; nende kõigiga võis aga rahul olla.

Kasutades jutulõnga katket, tahtis isa müüa ütelda mõ- ne sõna oma lastele: Ta algas nii:

"Mu armsad lapsed! Mulle tulevad tänna meele mitmed jõulud mõeldaläänud ajast... ja mitmed, mitmed aastad selle meie praeguse vana Kodu alustamisest saadik. Kõll meie teä- me emaga, mis vaeva need aastad tähendavad... Teid oli palju ja teie toitmise ja koolitamine nõudis suurt muret ja kulu. Aga, Jumalale tänu, seal on korda läinud majas hoida alati teile leiba, puhast, maitsvat, ema enda tehtud rukkileiba. VÕikorrake on sagedasti olnud õhuke, ema on silmad vees teda ikka enam pidanud kahandama vedamõõda, kui teie suuremaks kasvate ja rohkem hakkasite tarvitama. Ka muu leivakõrvalä- ne on pahatühti olnud kehv - ja uhkust ei näinud te ilalgi oma Kodus. Kuid kõike, mis teikle on suudetud anda, on an- tud häst sõltavast, mis üle voolas armastusest teie vastu.

Ja siis veel, pidage meeles, lapsed, see leib, mis te olete sõõnud oma Kodus, on olnud viimse palani a u g a tee- nitud teie vanemate raske tööga. See töö on vahest olnud väga ränk, nii ränka ei sooviks ma teile kellelgi elus, - aga te võite selle eest seda julgemini kõigile silma vaada- ta ja päälle mu surma selle keeva varanduse eneste keemel jaotada, - siin ei ole ainust laastugi, mis ülekohtusel teel saadud. Seda, mu armsad lapsed, ei või praegusel ajal mitte iga isa oma lastele öelda! Olgu need sõnad mõõduandvad teie kõigile elus..."

Tõsiselt oli rääkinud isa ja tõsiselt kuulasid teda lapsed. Tasasse ülevas ühismeeles oldi veel koos keekõõni.

Ja puhates igaüks oma vanas süngis, püüti veel kord ellu kutsuda endiseid aegu, ja mõeldi rahulduse ja õnnega: Kui hää, et ikka veel alles see vana Kodu, et teda hoiaavad alal isa töökad kühed, et veel sulgemata ema armsad silmad! Senni võib ikka veel koguda siia otsima lahutust ühises

koostatavas nennarõõmus, kogusa hinge varaks, kui selget pu-
hast allikavett. Kodu lihtsameelseid juhatusi ja tödesid.
Siinagi võib tulla osima vaikust ja rahu see, kes elus vahest
liiga palju on kuulnud, otsima avarust see, kellele jäänud
kitsaks kaugel maailm.

Kui näid, et püsid ikka veel endisena, meie vana, madal,
lihtsameelne kodu.

Selles numbris on hästi rikkalik "Oma nurga" osakond.
"Küsimused ja vastused" on ehk huvitav seekord tervikuna ära
tua, et selguks meie lugejate suhtumine oma ajakirjasse.

KÜSIMUSED JA VASTUSED.

Küs. 10. Missuguse osakond või üksik jutt meeldis sul-
le selle aasta "Vikerkaares"?

"Vikerkaares" meeldis mulle tõesti peaaegu kõik. Ootae-
sin iga nummert suure huviga. K e l l u k e.

Juttudest meeldivad mulle kõige enam Molnar'i "Kahe
kreutzeri eest viigimarju" ja Twaini "Prints ja kerjus". Vii-
malt olen veel Vene keeles lugenud. P u n a n e A n n o.

"Prints ja kerjus" näib "Vikerkaare" lugejate hulgas
olevat võitnud suurt poolehoidu. Seda tunnistavad kõige hu-
vitavamaks jutuks selle aasta "Vikerkaares": R i i u k u k k,
H i l l a r, L o o r b e r g, T i l l u t i b u, E l s a,
Õ h t u e h a, P u n a o i s, L i n d a, H a r a l d, L e i-
d a, T u o l i p o i s s, H e l g a, M ü r a k a r u ja
N i i n e.

"Vikerkaares" meeldisid mulle kõige enam Fr.Nanseni
melikud juhtumised. S u u r T õ l l.

Seda arvamust pooldab ka M e r i k a r u.

Olen harva lugenud midagi ilusamat kui Aho "Hell si-
setunne". Lugeses seda tükki "Vikerkaare" esimeses numbris,
blis kohe selle ajakirja sõber. H e i n a k ü b e.

Küll see "Metslaps" oskab ilusti ja südamlikult kir-
jeldada maad: "Mannega heinamaale" on väga ilus. Kee on

"metelaps"? Temaast saab vist Ühekord kirjanik. H e l v e.

Ilus jutt vaeste laste kooli elust on "Leib". See on vist Soome jutt. Ka "Kahe krutzeri eest viigiarju" meeldis mulle. V i i v e L o k k.

Väga kena ja naljakas jutuke on Roseggeri "Hüdaristimine". H e l l a P ä i k s e p a i s t e.

Väga meeldis mulle "Künda". See on tükike tõsisest Eesti elust, mis noortele vikerlastele peab armsaks ja tuttavaks saama. Kes on autor? Ka tõesti mõni noor vikerlaste perest? N o o r t e v i k e r l a s t e v a n a s õ b e r.

Mulle oli kõige liigutatavam "Vikerkaar" esimese aasta küügu juttude hulgast Üks Üsna lühike s.o. "Väike isamaalane". Sooviks, et eesti poisid kõik niisugused oleksid, kui selle jutu väike kanglane. B o k a.

Miks "Vikerkaares" nii vähe luuletusi on? Ja kõik mis sinil ilmunud mulle iseloomu ei meeldi. Ilusad on H.Vuuhneri luuletused ja "Hüan mu vanale koolile". H e i m a r i R a n d.

Mulle meeldis väga "Hüan mu vanale koolile". L u m i - v a l g u k e.

Kelle luuletus on "Hüan mu vanale koolile"? Niisugust luuletust ei ole veel meie koolilastel olnud. H a n s N.

Miks "Vikerkaares" "Meie näitelava" osakonda ei olnud, nagu lubati. H i l d a V o o r e.

Osakond "Hallaseo" ja "Hallaseo hääd raamatud" on meeldinud järgmistele "Vikerkaare" lugejatele: V a i k u s, H e d d a T a m m, M a i m o, N o o r a, I l m a r K a a k, H e l d a r T a m m ja Ö i e k e.

"Oma nurk". K a j a k.

"Küsimuste ja vastuste osa". L o o b e r g.

Mulle meeldib kantlemata kõige enam "Küsi ja vastuste" osa. See on õieti "Vikerkaare" hing. Lühidalt, selgelt ja otseselt avaldab siin igaüks oma arvamist; keegi ei takista, keegi ei avalda survet. Ja kui huvitavad ja mitmekesised on need vastused! Kahju, et seda osa mitte igas numbris ei olnud. V a l g e R a n n a t e e.

Kõs. 11. Mida sooviksid "Vikerkaare" tulevases aastakäigust leida?

Tahaks, et seal oleks jälle üks õige pikk ja põnev jutt, nagu tänava aastal oli. Mina armastan pikke jutte. Õ h t u - e h a.

Et oleks üks huvitav jutt, mille pärast olis "Vikerkaare" lugejate arv veelgi tõuseks. P i l l u - t i b u.

Pikka, huvitavaid juttu soovivad veel H e l g a, M U - r a k a r u, M i i n e, L o o b e r g, L i n d a, R i i u - k u k k ja P u n a õ i s.

Indianlaste jutte. T o o t s.

Naija peaks rohkem olema kui oli. H i - h a - h a.

H.Valmat peaks paluma edasi kirjutama Fr.Hansonist. On olemas ka jutte lõunanaaba teekonnast. M e r i k a r u.

Muinasjutte, mis hästi palju valetavad. S u u r T õ l l.

Kul on üks raamat, kus sees on kõigist võõramaa kohtadest ja muist ilmainimedest. Kui on toimetuselt sellelaadilist kirjaandust tagavaraks, pangu aga välja. T u b l i p o i s s.

Võiksid jutukest ja kirjeldusi Eesti taluelust. M e i - n a k H b e.

"Vikerkaare" veergudel peaks ka leiduma lühikesi arutusi mõttetarkusest, mis noortele juhataks teed kõiksugu ideelistes ja elulistes keerdsõlmedes. H e l d a r T a m m.

Armastan väga füüsikat ja looduslugu. Mida rohkem sellest "Vikerkaares" võtate, seda meeldivan mulle. I l m a r K a s k.

"Meie näitelava". H i l j a V o o r a.

"Oma nurgale" andke rohkem ruumi. H a n s N.

"Küsim. ja vast." peaksid olema igas numbris. H a r a l d.

Soovin tulevases "Vikerkaare" aastakäigust leida seda sama noort, värsket vaimu ja kindlat kätt, mis on julgenud aputada seda ajakirja nüüdeel raskel ja aatekehval ajal, püüdes anda noortele ilusaid kujutusi ja ideale. Soovin südamest "Vikerkaare" tegelastele uueks aastaks tervist, jõudu ja hääd edu. N o o r t e v i k e r l a s t e v a n a s õ b e r.

Olen "Vikerkaar" suhteliselt palju valinud kirjutamiseks, et anda sellest ajakirjast, selle põhilaadist, selle meelsusest selget pilti ka teie jaoks, kui lugejate ajakirja seda aastakõiku kõepärast pole.

1922.a. keeli jõulupuu ümber laulis ja hüples õpilasi harilikus korras.

Vahest tuli neist mõni minu juurde:

"Palun, kas "Vikerkaar" enam ei ilmu?"

"Omad küll."

"Palun, kas "Vikerkaare" jõulunumbrit ei tulegi?"

"Tuleb küll... Juba trükikojas valmis".

Eks minulgi oleks olnud meel risti-rästi rõõmu teie, oleksin saanud neile siin jagada neid jõulunumbreid.

Nüüd aga jätkus rahutuud ning meelehärna terveks pühadevõtteks.

5.

V i i e b e e b i a a s t a
ning kogu 1923. aasta.

"Vikerkaar" Nr. 11-12 pidi muidugi ilmuma jõulu-ramatuturule. See oli aegsasti viidud trükikotta, kus ta ka oli õigel ajal valmis tehtud.

Kuid "Pövalahe" trükikoda ei lasknud "Vikerkaart" välja.

Fr. Tuulas saatis meile närvilise kirja ja helistas veel närvilisemalt paaril korral nii toimetusse kui kirjastusele - miks ei ilmu "Vikerkaar"? A. Kivi tähtpöev oli ju ukse ees.

Minu pöördumistele ei vastatud "Pövalahe" juures lihtsalt midagi.

Alles palju hiljem sain teada: K/U "Kool" olevat kurguni võlgades. "Pövalahe" olevat ammu ühvaõdanud, et nad "Koolile" enam midagi uut ei trüki ega ka valmis trükitooteid välja ei anna, kui see aasta lõpuks nii ja nii palju oma võlgadest ära ei tasu. Si tea täpselt, kuidas see neil seal toimus, kuid "Jõuluvikerkaar" ilmus alles jaanuari keskpaiku.

Nii oli ta jäänud välja jõulumüügist. Kuna koolijuhatajad enamasti täiendasid oma kooliraamatukogusid aastavahetusel, kasutasid selleks aastakrediidi jääke - jüid meie kokkukõidetud aastakõigu eksemplarid ka sellest müügist välja.

Sääraste muredega tuli siis alustada 1923. aastakõigu toimetamist.

Koolitöö oli meil eelmisel/aastal/ semestril läinud päris ladusasti. Ka kooli asjaajamisega hakkasin vähehaaval harjuma. Isegi A. Kuusmannis hakkasin pikapeale nägema mitte ägedat vaenlast, vaid lihtsalt innukat ametnikku, kes

on kõige hingega linna- resp. koolivalitsuse huvide eest väljas ning püüab aegsasti ära hoida koolijuhatajaid igast võimalikust väärseamusest, millest hiljem võiks tulla suurem pahandus.

Aga nüüd see uus semester tuli juba alguses suurte muudega.

Juba enne talvist töövaheajaga oli õpetaja Gustavson mind aegsasti hoiatanud, et muretsugu ma asendaja valmis, temal tulevat jaanuaris asuda kümnenädalisele puhkusele.

Tunnistasin kolleegile siiralt, et mis seal parata, olgu mis on, ka minul endal tuleb aprillis-mais hakata sama laadi puhkust taotlema.

Puuduvaid õpetajaid asendasid Tallinnas palgalised tagavara-õpetajad. Meile määrati sedapuhku õpetaja Eldring, kes asuski meile tööle kohe peale vaheaja lõppu.

Sellelega olid siis asjad korras.

Kui aga paari nädala pärast uus õpetaja hakkas kolleegidele seletama, et tema pidada küll arsti juurde minema, tal olevat vist kasvaja kõhus, siis hakkas lugu juba täbaraks minema. Ta oli ise viinud oma "sinise lehe" Koolivalitsusse, ja meile saadeti uueks asendajaks Üena nooruke tagavara-õpetaja Margarete Rebane. Sain alles hiljem teada, et ka õpetaja Eldringi arstilehele oli märgitud kümnenädaline puhkus ja "kasvaja" likvideerus priske tütarlapse ilmale tulekuga, kellele pandi nimeks Fanny. See oli mõni päev peale õpetaja Gustavsoni Heino sündi.^X

Otsustasime mõlemale saata meie kollektiivi poolt tor-di ja lisaks igaühe poolt ühe paari villaseid lapsesukki.

Neid beebisukki tuli siis XII algkoolis sel kevadel osta Üena rohkesti. Sest päris ootamatult tuli Ühel päeval ka õpetaja M. Arend mu laua juurde ja seletas - ka temal minevat varsti tarvis, mitte küll nii hädasti beebisukki (neid olevat tal endal mõnigi paar valmis) kui tagavaraõpetajat.

---

^XVeel enne õpetaja Rebase kohale ilmutist pani Hilda Maurer ette kutsuda tänava päevapiltnik juba jaanuaris (muidu toimus see meil alati kevadel töö lõpul), sest ei tea, mis tänavu veel kõik võib juhtuda. Sellele pildile ei tulnud millegipärast Rõtšagova.

Mulle oli Hlesronimise Haridusosakonna järeust trepiat juba muutunud üsna raskeks, ning sellise teatega jällekord minna, polnud eriti mugav. Niigi muiati linnas juba meie kooli eääraste asjade pärast.

Ametnik, kellele ulatasin selle järjekordse sinise lehe, tegi kaunis kõvera grimassi ja ütles M.Rebane tuleb siie meile alles jätta, kuna parajasti õpet.Gustavson tuleb tööle tagasi, kuid minule juba teist asendajat ei saa saata; leidku ma oma õpetajate hulgast kedagi, kes asendaks mind juhataja kohustes.

Valisin selleks õpetaja Blaubrükki, jaotades oma loodusloo tunnid õpet. E.Viidase ja N.Gustavsoni vahel.

Kuid asja tipp alles tuleb - too viies beebi.

Õpet. Arendil oli juba sama oma Maimu käes ja mina suvitasin oma Peetriga juba Haapsalus, kui ma mees ja õpetaja M.Blaubrükki mulle sama postiga teatasid - ka tagavara õpetaja M.Rebane lebavat sünnitushaiglas. Ta mees olevat helistanud kooli, et neil on sündinud poeg, kellele kavatsesid nimeks panna Arvo.

Koolinõunik Brüller kohates ma meest tühnaval olevat avaldanud heameelt, et ometi kord on kätte jõudnud õppeaasta lõpp, pole enam tarvis XII algkooli beebide pärast muretseda.

Abielulised naisõpetajad olid enne Esimest Maailmasõda veel harulduseks. Neid salliti erandina erakoolides. Vabas Eestis neid juba hakkas olema. Muidugi tuli siis leppida ka nende beebidega ja sellega seoses olevate kümnenädaliste puhkustega. Ega neid siis igalpool ja ka meil igal aastal nii rohkearvuliselt polnud.

Ellen Vrey oli meile, viie beebi emadele, siis vaevalt nimepidi tuttav. Ega me siis veel teadnud, kui mures oli see auväärt autor olnud meie pärast sajandi vahetusel. Mis saab naistest, kes peavad nüüdseel ajal oma naiselikkuse arvel jõudu ohverdama väljaspool kodukollet?

Meil ei tulnud seda muret mõttessegi. Samuti ei tead-

nud meie, et varasema aja naisõpetajad olevat olnud närvilised, sest nende igapäevane töö piitsutanud neie üles emalikkuse tundeid, mida nad ei saanud rahuldada omamata isiklikke lapsi. Preili Maurerid tarvitasid küll oma koledate peavalude vastu mingit rasket mürk-rohtu. Aga selle küsimuse ümber polnud meie vahel sel ajal mingisuguseid arutlusi.

Meil oli noort naiselikkust küllalt ja palju hellust oma imikuile, keda eranditult ise toitsime.

See kahele jagatud töökoormus oli omaette number. Aga elu elatakse nii, nagu seda parajasti elada annab.

Ja meie tahtsime tööil kätia. Praktiliselt tuli asi müüduga lahendada nii, et tuli valmis vaadata hea teenija, kes lapsel armastas, kes varem sellisel kohal teeninud. Võimalused selleks olid, sest õpetajate palgaolud olid päris head.

Suvi möödus haapsalus mõnusalt. Lapsed olid terved, ja ise koosin kiiresti. Koolivalitsuse lahkelt loal täitis mu kohuseid koolimajas peale kümnendalise punkuse möödumist mu abikaasa, kes pühapäeviti mind külastades, tõi ja viis ka "Vikerkaaresse" puutuvad materjalid. Nii võis seegi töö toimuda häirimatult. Augusti keskpaiku olin oma perega jälle Tallinnas.

Esimesel tööpäeva hommikul kuuloin minu akendest mööduvaid lapsi ütlevat: "Täpa mamma on jälle tagasi... Tal on nüüd ka pisike poisu".

Kui ma ise välja tulin, et ütelnud nad esiti midagi. Nad kogunesid mu ümber ja naeratasid. See oli vastastikune hellus, mis helkis meie vahel.

On ikka eriline eelis olla ema. Seda ei saa asendada ükski teine noorus. Koolile tuleb igatahes kasuks, kui õpetajate hulgas on laste emasid.

Meie kollektiivist lahkus selleks tööaastaks õpetaja N. Gustavson, kes niiviisi lootis paremini hooldada oma imikut. Ta mees toimetab sedapuhku "Laevandust". Selle ajakirja korrektorina sai N.G. siis kodus oma lapse juures töötada.

FK 15138 - 4

Pilt 4. 1929.a. VI-a lõpuklass. I rida: 1. A. Vinter ("koolitüdi"), 2. Garda Viidas, 3. Adece-
le Juhandi (juhataja), 4. Marta Arend, 5. M. Rõtsagova, 6. Anna Krull, 7. Ann Olbrei.
II rida: 1. A. Jekk, 2. Rosalie Čunapuu, 3-4-5. õpilased, 6. Margareeta Rebane,
7. Erna Kivi.

1.X.1923.a. algas ka tšš Raus tänavas uues koolimajas sinna oli üle viidud joonistamise õpetajaks meie Xenia Jõudu.

Nii tuli meile sel aastal kaks uut noort tššjõudu juurde: Margarette Hebane ja Anna Krull.

Esimest tundsime juba eelmisest aastast saadik, kus ta oli meil tšštanud tagavaraõpetajana. See oli alles Üena nooruke, alles paar aastat tagasi seminari lõpetanud naine. Temast sai hea õpetaja, iseteadev, lõbus ja painduv nagu ta oli. Mulle meeldis, kuidas ta reipalt põimis oma tššsse võõraste laste keskel oma värskelt tšrgunud emalikkust. Vestlesime vahest õpetajatetoas oma kodustest lastest ja nende kasvatamisest, täiendades üksteise teadmisi, üksteisele nõu andes. Selles suhtes oli ehk õpetaja M.Arend meist teistest kõige soliidsema sõnaga.

Anna Krullil polnud siis veel lapsi. Ta oli ka väga noor, eelmisel kevadel lõpetanud kursuse Tallinnas Pedagoogiümbris ehk "Kuksi kursustel", nagu seda asutust rahva suus hüüti. Sellest õpetajast saime andeka ning teadliku eesti keele õpetaja. Ta oli õppinud Tartus Eesti Tštarlaste Gümnaasiumis ja kandis kõrgel sealt saadud meelust. Võõrkeeli ta peaaegu ei osanud.

Nii oli meil siis mitu nooremast inimest õpetajate hulgas. Algul sobiti veel hästi.

Õppeaasta võis alata lõbusas, tarmukas tššhoos.

Ühel selle sügisel pühapäeva hommikul oli see... Mõnulesin alles voodis, mängides lastega, kes olid siinsamas mu teki all hullamas. Korruga kuulsin häält kššgikojas. Anna Vinter ütles midagi, ja Üke võõras naichššil hüüdis heledalt: "Kui valge teil siin nššud on!" Ka väikeste laste häält kuuldus.

Mu teenija, kes vahepeal oli pilgu kotta heitnud, oli asjaga kursis. "Teate, proua, Liine on jälle kodus... Si tulnud midagi mššskudega... Kahe pisikese poisiga tuli, Üks süles, teine sabas."

"Ah tuli ikka, vaeseke... Ega see tal kerge polnud

tulla." Nii mõtlesin endamisi.

Olime juba riides ja einetanud, kui juhtusin aknast välja vaatama. Üle õue läks kuuri poole sale noor naine, energiline ning iseteadev igas oma käraes liigutuses. Sama hetk tuli ta tagasi, kandes pesuvanni. "Hakkab vist lapsi vannitama", mõtlesin. Hea, et ma suvel lasksin panna vee-kraani kojamutri ukse juurde. Seni olid nad pidanud vett tooma pesuköögist.

Liine oli muutunud, vägagi muutunud sest saadik, kui olin siin majas kord käinud kooliõpilasena oma klassikaaslast Annat külastamas. Too väljakutsuv vabrikutödruk polnud mulle siis eriti meeldinud.

See enesekindel noor ema siin, kes ruttab end jälle sisse seadma oma vanas kodus, hakkas nagu kohta leidma mu südames.

"Neil saab seal kitsas olema, see korter oli ennemgi neile liiga väike... Kullap võtab Anna nüüd õe Uhes lastega oma tuppa... Kuid suureke see nende "parem" tubagi on!"

Nii on see naise saatus. Bravuuriga oli Liine läinud Tallinnast 1917 aastal. Tuld ja tõe oli ta lubanud tuua üle Tallinna 1918. aastal, teenides Tallinnat vallutama tulnud sõjaväes.

Suure paatosega olid kirjutatud kirjad, mida kojamutter siis hiljem sai, kui Liine oli abiellunud, kui tal oli sündinud poeg Arno, poeg Emil. Siis oli hakanud kirju harvem tulema. Neid ei loetud mulle enam ette.

Kord ütles ta ema mulle ainult, ärge ma teistele kõnelegu, Liinel olevat nüüd väga raske. Ta mees olevat vangid pandud. Ta ei teadvat nüüd enam, mida peale hakata.

Ja nüüd oli ta siis siin...

Oli vist siiski hea, et Tallinn polnud tuld ja tõe saanud, et Tartu maantee ja ema vana ametikorter olid ikka veel alles, ja et sel suvel olime lasknud köögikotta elektri sisse panna, kust kaudu pääses ka kojamutri korterisse.

Nii hakkasid siis meie koolimajas Ules kasvama lapsed - Liine Taliste omad Arno ja Emma ning minu Tipa ja Peedu. Kõik neli olid ilusad, nagu valitud. Nad sobisid hästi ja mängisid kooliõues nagu oma mõisas.

Nii üks kui teine perekond püüdis oma lapsi hoolikalt kasvatada, ja meie austasime vastastikku üksteise püüdlust selle suhtes.

Selle viimase lause kirjutan üldkokkuvõttes nende aastate kohta, mis meil tuli koos elada XII algkooli hoones pr. L.Talistega ja tema lastega.

Algul häiris mind veidi Anna Viiteri hoiak.

Esimesed aastad peale minu juhatajaks valimist olid siiski möödunud päris heas vanekorras endise kooliõuega. Ta oli Tipa, oma ristitütrekeese, sagedasti võtnud oma tuppa, temaga mänginud ja teda koostitanud maiustega.

NHÜd, kus oli saabunud Liine, hakkas ta kuidagi harja kõrgel kandma. Selle oli vahest kuulda kojast seletuvi "kojamutri" ja "koolimutri" kohta.

Nähes aga, et Liine NHÜd enam endises toonis kaasa ei löönud ja et ka vana kojamutter ise valjult korrale kutsus, vaibus see meeleolu peagi.

Igatahes valitseb mõlenu perekonna vahel lõpuni väga kindel üksmeel ning üksteist toetav läbisaamine.

Nii oli meil siis üksmeel õpetajatetoos ning kogu majas. Ja jõulud võisid tulla.

Jõulupeod olid meil iga aastaga ikka ilusamaks läinud, nõudes meilt üha enam hoolt.

Sel aastal oli meil peanumbriks võetud miingi näidend aednikust, lilledest nig põrnikatest. Faabula oli jällegi ühest venekeelsest lasteraamatust võetud. Minu hooliks oli see meie oludekohaselt Haber teha ja seotud kõnes tõlkida. Tervikuna mul seda kuidugi enam alles ei ole. Vanade paberite hulgas leidsin ühe pliiatsivisandi, mis oli vist mõeldud laste melodeklamatsioonina, näidendi proloogina.

Suikua talve külm ja ärkas kevade,
liugles tiivuline üle väljade,
sinikannikesi olid hõlmad täis,
linnukeste koor ta kannul käis.

Kadus uni kõikjal tema ilmudes,
rõõmulaulu laulis loodus ärgates;
lõbutsedes ojas veesi vulises,
laste hääli taas õues helises.

Tuli vana aednikpeenraid vaatama,
tarvis lillekestel aset kohenda,
sisa seada mätas, sinna kepik, .
et meil tuleks aias ilus nurgake.

Ilus roos ning liilia ja uhke moon,
Haber kannikeste, meelespeade joon.
Palju teisigi meil saatis kevade...
Küll sai meie aias kaunis peenrake. jne.

Näidendis oli ette nähtud rohkesti muusikat. Selle osa võttis kuidugi M.Rõtšagova tervendati enda mureks. Põrnika-tele õmbles püksid üks Usna noor lapseema, kuigi tema oma tütar selles näidendis ei esinenud. Lillede lavakostüümide, mis pidid saama peamiselt krepp-paberist, - nende tegemine jaotati õpetajate vahel. Mäletan, et minul tuli välja ehtida võõrasema, moon ja veel mingisugune kolmas lill. Väga ilus oli kellelgi välja tulnud õrn-roosa roos.

Eks igasugust tegemist oli muudki.

Neljapäeva õhtuks kella kuueks oli ette nähtud peokava esmakordne ettekanne lastevanematele. Sel hommikul oli meil õppetööd ainult kolm tundi. Siis saatsime lapsed koju.

Kell 12 ilmus aga kooli koolinõunik Brüller.

Olime kõik õpetajatetoos kibedasti ametis. Ruum ise nägi välja nagu mingi kribu-krabu ladu. Saalis togeles Juhani ühes oma semlakiga, seades üles näitelava eesriiet, sealjuures kõvasti vandudes, kui nõõrid sassis läksid.

Kojuanutter ühes suuremate lastega seadis saalis ritta pinke - toole. Ülal laval naersid ja vilkeatasid mitmevärvi-
liste tuledoga kaks poissi naabruses asuvast elektrihüriest,
kelle ühesandeks oli korraldada lava valgustus.

"Miks teil tšna tunde pole??

"Meil tuleb õhtul lastevanemate jõulupidu".

"Ja homme?"

"Homme kella kahest alates on lastepidu".

"Nii et tunde pole üldse?"

"Kus me siis saame tunde pidada?... Laupäeval tuleb
igas klassis kolm tundi."

Saine kuidugi kõvasti riielda - kes lubas koolitöö lõ-
petada juba neljapäeval, kui ametlik töölopp on määratud lau-
päeval peale kõikide tuntide.

Me ei vastanud sedapuhku midagi; võtsime etteheite
teatavaks, kuid jätkasime oma tegevust samas vaimus.

Õhtul peale ettekannote lõppu korraldasime õppenõu-
kogu koosoleku. avaldasime algul poole tunni vältel ehtsai-
selikult läbiotsigi oma pahameelt. Siis lugesin neile ette oma
koostatud protest-protokoll viisandi koolinõuniku etteheide-
te kohta, mis täiesti üksmeelselt vastu võeti. Otsustati
väljavõtte sellest saata Koolivalitsuse juhataja A. Kuksile.
Olime sel päeval koolis olnud täpselt kella 7-21-ni. Igaüks
polnud endale lubanud lõunavaheaegagi.

Järgmisel päeval siis üldse tunde polnud. Lapsed
hakkasid kooli kogunema juba kella ühe paiku. Kella kaheks
tuli ühes teiste kutsutud külalistega ka koolinõunik Brül-
ler, kes oli eilse pahameele juba unustanud.

Nagu kokku räägitud, eh teinud üheki meist kooli-
nõunikust väljagi. See mees võttis kolleegi enda hoolde,
vestles temaga ja oli talle kuidugi viisakas. Meie ei läi-
nud ligigi. Üks meil olnud ju ka rohkesti tegemist. Juba
laste kostüümidega oli parasjagu muret, et need ei rebeneks
enne seekava lõppu. Üks meist pidi järjest seisama elektri
poisi kõrval, et see parasjal juhul õiget valgust annaks.

Pr. Rõtšagova istus muidugi klaveri juures ja saatis ettekannet. Tema poleks pääsenud vaheaegadelgi sealt välja, nii puupüsti oli saal täis.

"Kust te olete oma koolile nii hea klaveri saanud?" küsis Brüller minult, kui juhtusin sealt mööda minema.

"Meil polegi klaverit" ütlesin lakeoniliselt ja olin jälle läinud.

Mu mehe heoleks jäi siis viisakalt asetävennale ära seletada, et sellel koolil siin pole tõesti klaverit. Üks pruugitud klaveritega spekuleerija, kel pole endal hoiuruumi, toob siia nagu lattu oma mänguriistad, eeldades, et tütarlastekoolis nendega midagi ei juhtu, seni kui leiab ostja.

"Jah, kord on siin koolis hea", olevat Brüller tähendanud. "Pange tähele kui vaikselt nad istuvad juba kolmandat tundi ja ise sealjuures rõõmsad pealegi. Ja kui oovasti see seal laulval kõik toimub... See kool on meil on ikka olnud hea kool. Aga teie noor abikaasa on siin nagu võlurina kõigile uue hinge sisse ajanud."

Pikk eeskava jõudis lõpule. Lapsed kogunesid "kel-laklassi", kus seisis suur kuusk, mille küljee oli iga õpilase poolt üks küünal. Koolinõunik kuulab tükki aega laste jõululaule, aitab neile isegi kaasa laulda.

Nüvasti jätuks mul kütt surudes ütles ta naeratades: "Nii et teie olete siis nüüd tõsiselt vihane?"

"Ei vihane isiklikult mitte... Aga kogu kollektiivi ei tohi lasta solvata, pealegi ajal, kus inimesed nii eumastsalgavalt kibedasti tööle on. Seda tehakse ju kõik laste huvides".

Sellelega võinuke kogu intsident lõppeda.

Kuid minul oli ikkagi too kibe protokoll, millest pidin järgmisel hommikul tegema ära kirja ja selle saatma koolivalitsusse. Selle protokollid pliiatsivisaand on mul praegu veel alles. Sealt leiame mittek lauseid, nagu:

"Koosolek leidis, et õpilaste jõulupeo korraldamine seisis täiesti seaduslikul alusel, sest niisugane soovivaaldus saadeti koolidele ringkirjaliselt. Et ringkirjas lähemaid näpunäiteid antud ei olnud, otsustas õppenõukogu toimida järgmiselt..." Järgneb kolme tööpäeva erakorraline ajajaotus ja põhjendus, mispärast just selles koolis, kus ruumi nii näpilt ja kaugelt koolitulevaid lapsi ei saa peole kutsuda liiga hilja, ei saanud teisiti pidu läbi viia.

"XII l.algkooli õppenõukogu on valmis tänuhõlpsalt vastu võtma iga õiglase ning asjalikku etteheidet, kuid tõrjub tagasi seekordse süüdistuse, et nii pedagoogiliselt põhjendatud õpetajate töövaev, nagu seda on koolilastele jõulurõõmu valmistamine, olewat "kooliaja raiskamine."

Seda protokelli olewat arutatud Koolivalitsuses jõululaupäeva hommikul.

Ja selle semestri viimane seik oli mul siia saada kutsutud õpetajate tuppa vastu võtma telefonogrammi - ootakonna juhataja A.Kuke kutsut mind esimese püha hommikul kella 11-ks oma erakorterisse Narva mnt., et kõnelda ühest aetleitud intsidendist.

"Kas mind kavatsetakse õige ametist lahti lasta päris jõulu esimesel pühal või?" küsisin kodus oma mehelt.

"Naljavend see Kuke ju on... Aga ärgu see asi su jõulurõõmu ka rikkugu, kui sul meeldub halvemat pole. Ei nad tee sulle midagi". Nii vastas mulle mu mees oma tavalises rahulikus heatahtlikkuses.

August Kuke oli ülikooli haridusega mees. Ta erinimene huviala oli psühholoogia. Sel alal oli ta (nagu Pedagoogilise muuseumi juhataja Venemaalst värskest saabunud Aleksei Jansen ütles) "koera ära söönud". Üks ta ettevõtteid oli Psühholoogiline Kabinet, mida ta ka ise juhatas. Mida nad seal välja uurisid, seda ma ei tea, aga vahetevahel kõneles juhataja ise meie koosolekuil üht-teist oma katsete tulemusist. A.Kuke oli asutanud ka nn. "Kukei kursused" (neid juhatas ta ka ise), millest hiljem välja

kasvas Tallinna Pedagoogium, õppeasutus, mis võimaldas gümnaasiumi lõpetajail saada õpetajakutse. See asutus oli sel ajal hädatarvilik; kutsega õpetajaid oli ikka veel puudus, mitte niivõrd Tallinnas, kui siin-seal mujal; ja gümnaasiumi abiturendid, kes just ei siirdunud Ülikooli, olid juba tuule peale jäänud. Nii mõnigi neist sai tänu neile kursustele hea ettevalmistuse ning diplomi ja sel ajal ikkagi ka töökoha, mis andis 9000-margalise (90 kr.) kuupalga.

Üldiselt naerdi A. Kuksi meie tegelaste hulgas. Ta kõneles eesti keelt venepärase murrakuga ja vene keelt häälitas ta naljakalt eestiviisi. Ta võttis igas küsimuses veidi kummalise hoiaku, nii et, kui ta koosolekul tõusis, öeldi lõbusalt: "Tea, mis see Kuks tänajälle sühvab?" Aga ausa töömehe ja hea inimese nime ei keelanud talle keegi. Ta oli olnud keskkoolide koolinõunik Tallinnas ja sai Haridusosakonna juhatajaks nüüd, kus Aleksander Veidemann oli saanud haridusministriks.

Istusin siis nüüd osakonnajuhataja ilusas salongis ja kuulasin oma ülemuse noomitust: "Tahtsin selle asja nimelt täna lõpetada ja kõnelda teiega nii-öelda mitteametlikult, kuid mitte väheem tõsiselt. See teie protokoll ei meeldinud meile Koolivalitsuses. Sedalaadi koosolekut poleks tarvitsenud teil kokku kutsuda. Mitte, et õppeõukogu ei tarvitseks kaitsta oma au. Mitte, et puhtpedagoogiliselt poleks teil õigus; jõulupidu kui erakordset kaevatavat momentti koolitöös tuleb hinnata. Kuid koolinõunik on suundatud valvama, et täidetakse kõik ametlikud eeskirjad. Koolitöö pidi lõppema laupäeval kõigi tundide lõpul. Teie olete selle vastu ekeinud ja oleksite pidanud rahulikult vastu võtma märkuse. Kui koolinõunik, - teist kõigist palju vanem inimene, - on ikkagi pisut vaost välja, ei oleks see ikkagi tohtinud välja kutsuda sedalaadi protokollid. Koolinõunikule, muide, olvat teie jõulupidu erakordselt meeldinud, ja ta võttis meie koosolekul sõna enne teie kaitseks kui teie vastu... Vaadake, niiviisi on asjad".

See väikest kasvu herra seal mu vastas tugiteolis mõjus oma noonivale toonile vaatamata kuidagi väga leebelt, väga isalikult.^x

Teeretasin näpuvahel väikest piparkooki, mida proua Kuks oli vahepeal käinud pakkumas. - ja ei leidnud enam ühtki neist argumentidest, mida olin kogu aeg valmistanud üleausele vastamiseks.

Siis kõnelesime "Vikerkaarest". Osakonnajuhatajale ei meeldinud meie ajakirja teine aastakäik. "Kui nüüd unest aastast hakkate tegema kolmandat, siis lõkake oma töö tagasi esimese aasta rööbastesse."

Koju saabusin suu naerul, uue kleidi taskus väike piparkook. Mu abikaasa lausus: "Need mehed, nii Kuks kui "rül-ler on ikkagi pedagoogid, seda eeskütt. Kui mõni neist olude sunnil peab vahest mingima bürokraati, siis on ta sellega samuti hädas, kui see teine, kellesse asi puutub... Sina vaata, et sa ise ka ei hukka väikest viisi etendama "Kran Direktriisi".

"Ja sina oled ka koolinõunik ja muud kui annad nõu... Peaks üks mind instrueerima, mis ma selle "Vikerkaarega" nüüd tõeliselt peale hakkan. Seda nõunikku mul pole."

"Mis nõu siin saab olla... Kui vana Reinok oma "vii" "kooliga" paakrotti liheb, (ja vist ongi juba läinud) ja sina kuulud oma "Vikerkaare"-natukesega ka sinna mestti, siis oled sa samuti otsapidi sees. Sealjuures ei saa sind keegi aidata."

"Aga kahju on..."

"Kas sa arvad, et Reinokil pole kahju... See oli ju neil ka ikka omajagu ideeline ettevõte... Kirjastasid seal kõiksugu vägitarvilikke raamatuid, mida teised hirmehed ei riskeerinud."

---

^x Praegu neid ridu kirjutades loeti mulle ette "Nõukogude õpetajast" teade August Kuksi 60.a. sünnipäevast. Ma ei tea midagi ta praegusest asukohast ega elujärjest. Mingu tal hästi!

Ja ma lehitsesin oma "teist aastakäiku" ning polnud rahul ei sellega ega millegi muuga.

"Vikerkaare" teine aastakäik oli üldkokkuvõttes tõesti palju halvem esimesest. "Kuidugi põhjustasid seda väga mitmesugused tegurid. Ega saa eitada ka minu kodust olukorda sellel 1923. aastal, ei ka ülepingutatud muret juhataja-konuste täitmisel sel kufikuulsal viie-beebi semestril. Kuid halvemaist halvema pidurdusena esines sellel aastal ikkagi see väljaandja raha-puudus. Ei saanud enam maksta honorari! Seega hakkasid külmaks jääma meie üritusele mitmed kaaluvaamad kaastöölised. "Si julgenud enam tellida originaaljoonistusi, pidi leppima raamatulist võetud fotodega, mis uuesti klišeerituna ei tulnud igakord hästi välja. Gori ainult käis vahest möödaminnes meie "toimetuses" sees ja tegi meile veel üht-teist ilusat. Temale ei tähendavat see honorari-küsimus suuremat, raha saab mujaltki. Nii algas selle aastakäigu esimene number õieti päris ilusasti: Gori vinjett tähis-taevast lumise kuusega, Soome rahvalaul "Taevast on valge ja sinine" Aug. Anni tõlkes. Aug. Weisenbergi surma puhul järelehüde, vana skulptori elulugu, pilte ta tähtsamaist töödest. Jaanuari numbrile sobib hästi ka D. N. Kaamik-Sibirjaki "Talvituspaik "studjonõil" J. Oro tõlkes.

Kuid uus, meil sel aastal ilmuma hakkav romaan "P. L. Stevenson'i "varanduste saar" polnud hästi valitud. Liiga palju seiklust, jämedat meremeeste sõimu, nagu poleks kohane meie ajakirjale. Ei võinud ju mulle meeldida seal järjest korduv saalm:

"Surnukirstul viisteist meest -
höiesasasa ja kannutäis rummi!
Viin ja kurat viisiv teised eesti! -
höiesasasa ja kannutäis rummi!

Väidetakse küll, et noorsoole meeldib seiklusist lugeda, et romaani tendents on ikkagi hea. Kuid meil on küllaltki teada, kuidas vahest noori sattub viirale teele, võlutuna raamatus esinevast negatiivsest, ega hakka teose

tendentsi otsimagi.

Juba algusest peale esines ka selle romaani teiene puudus - see oli meile väga pikk. See sõi meil igas numbris liiga palju ruumi ära, nii et pidi paratamatult välja jätma mõndagi, mis oli olnud meie lugejatele nii armas, selle hulgas ka "Kõelmuste-vastuste" oma nurk" on üldse väga puudulikult esinenud sellel aastal.

Kuid mul poleud kodaniku julgust seda kuulsat kirjaniku romaani algusest peale tagasi lükata. See oli ikkagi meile tõlgitud ja valmis kujul khes. Niikuinii oli ette näha, et hästi palju tuleb toimetajal endal tõlkida, kui soovib sisusse pisutki mitmekesisemat tuua.

Meil õnnestus siiski vähesele ruumile vaatamata üht-teist tuua - artiklikesi ning pilte ajaloost, loodusloost, geograafiast, kosmograafiast. Lugege näiteks Nr. 10-st pala "Müüride tund" või ka "Illi Kärki reisikirjeldust "Betlehem", mis ilmub jõulunumbris.

On pühitud järgida sündmusi kirjanduse maailmas. Ilmub artikkel W.A. Hermannii haugasamba avamise puhul Tartu Ülikooli kalmistul; Juh. Liivi pilt ja luuletus "Mitte igale õnneks ei antud selgesti näha"... luuletaja lo-nda surmaaastapäeva puhul. Peaaegu igas numbris leiata noorsookirjanduse reklaami.

Meie seeriaist ei ilmu enam "Wallaseo" tüües ulatuses. Ilmub vaid kord üks arvustus "Wallaseo hääd raamatud" tiitli all, - õpilane Heino Vaher tutvustab E. Seton-Thompsoni "Kolme kangelast".

"Noorte näitelava" seerias ilmub meil selles aastakäigus mõndagi, kuid kahjuks pidi sedagi laskma järgneda liigselt tükeldatuna. E. Topeliuse "Rinaldo-Rinaldini" tundus juba siis vananevuna. Tarvastu mull varjunime all Andi Laos toob oma näitepalad hästi rahvalikult esile.

"Khes peseb kätt" ei too kahjuks välja kindlat põhimõtet, lõpp on ebamäärane. "Kure lühne" on ühtlase, kuid "Vikerkaar" lugejatele vaevalt eakohane.

Meil ilmus ka mõni lühem väärtuslik kirjanduslik töö-
ge, millest mulle eriti meeldivalt on meelde jäänud R.v.
Wildenbruchi lühijutt "Arohambadid" ja P. Rõsegeri "Kui ma
jõulurõõmu läksin tooma".

A. Serafimovitši "Veepiisk" ja "Metsas" on noorte tõlki-
jate enda valitud. Autor, varjunimega "Mõttelend", esitab
muinasjutu "Jõekuninganna", kas algupärasena või ainetel,
on mulle teadmata.

Lauletusel ilmub selles aastakäigus mõndagi. Neist ni-
metaksin peale varem juba toodud soome rahvalaulu veel rah-
valaul "Elu kulub laulmatagi". Andi Laose "Kaunid olid ke-
vadised ajad", V. Ridala "Luiged", E. Raadik "Alla maanteele",
J. Oro "Sügisõnarus" ja H. Vühneri lihtsameelne "Kodumets",
mis lõpeb salmiga:

"Nüüd ma kodust lahkunud,
kodumetsad raiutud;
ainult minu laulus need
salaja veel kohavad".

Maalikunstnikest on juttu tehtud suhteliselt vähe.
Esineb Edelfeldt, Leonardo da Vinci ja ka R. Winkler paari
pildiga. Ei saa öelda, et need iseenesest hästi valitud pil-
did oleksid meil hästi välja tulnud.

Nii olen siin andnud ligikaudse ülevaate ka sellest
aastakäigust.

Lapsed lugesid seda suure huviga.

Kuid mulle endale tundub ikka, et siin on millestki
nagu puudu. Ega's ometi toimetaja hellast hoolest?

Nüüd pidi aga hakkama kavandama kolmandat aastakäiku.

Kuid mine tee tulevikuplaani, kui su peakohal kotisuu
ähvardab iga hetk üha koomale tõmbuda.

6.

Veel ajakirjadest ja raamatutest.

Siis tuli üks koosolek, mis pani "Vikerkaarele" uuesti jalad alla.

See toimus "Päevalehe" suures majas Ürijuhi Uibepuu uhkes kabinetis. Kohal oli peale Ürijuhi teisigi Tallinna Eesti Kirjastusühisuse ning ka "Päevalehe" toimetuse härrasid. Koosolekule oli kutsutud ka "Vikerkaare" vastutav toimetaja M. KÜla; tema poole peamiselt pöördutigi.

Ruum oli heledalt valgustatud. Laudadele oli laotatud "Päevalehe" trükkikoja juurde kuuluva tsinkograafia ja litograafia saavutuste imesid.

Meid võeti väga viisakalt vastu. Samuti magus-viisakas oli ettepanek: tulgu me oma "Vikerkaarega" "Kooli" juurest nüüd kohe aastavahetusel üle siia "Päevalehe" juurde ("Kool" niikuinii ei jaksa enam ajakirja ülal pidada). Siin on kõik võimalused omaest käest, olgu reklaami alal, olgu piltide reprodutseerimise, olgu trükkimise, olgu korrektuuri tegemise alal.

Mul käis, pean siiralt taanistama, esialgu patune mõte peast läbi: vaata, kui uhke siin kõik on, kui noobel mitte võrreldagi saa Koolivalitsuse väiklusega.

Kuid jutt võttis uue suuna.

"Vikerkaar" peab hakkama ilmuma neli korda kuus, s. o. igal nädalal. See peab sisuliselt muutuma põnevaks.

Hakkas ikka enam ja enam selguma, et meie ajakirjaga sellel uuel kujul tahetakse, kui mitte hoopis maha lüüa siis vähemast maha suruda "Vaba Maa" juures ilmuv "Roak".

"Roak" ilmub juba eelmisel aastal. Pedagoogilise mõõdupuuga sellele ajakirjale läheneda ei tasunud. See oli aga võrratult põnev ja kõmuline. Nii haaras see lühikese ajaga lugejaskonna poolhoidu, hõlmates nii meie "Vikerkaare" lugejate vanuseid kui ka vähese kriitikaga tšiskasvanuid. See tõi oma kirjastusele igatahes tugevasti tulu.

Vahetasime M.Külaga küsivaid pilke, et kas lendame liimi peale? - Need pilgud aga vaheldusid kohe hapu naeratusega: aga mis meil siis muud üle jääb.

Seda pilku oli vist särgatud, sest Uibopuu asus meid heldesti trööstima. Ärgu me arvaku, et seda suurt tööd tahetakse meil tasuta. K/U on eelarvesse võtnud ka "Vikerkaare" toimetajate kuupalgad.

Minule igatahes oli määratud 15000 marka (150 kr.) kuus.

See summa sobis mulle küll. Mitte et ma just sünnimisest saadik olnuks rahaahne. Kuid meil oli Nõmmek sügisel rajatud majahitus.^x Märtsis pidi siin jälle algama töö täie hooga. Ja just oli arvestatud, et ehitustööliste tasu maja juures pidi olema umbes 150 kr.kuus. Meil oli ka veel rohkesti materjali juurde osta. Olime olnud mehega mures, et kas meil õnnestub oma kuupalkadest vastavalt kokku hoida.

Päris hea, kui määrane summa tuleb sulle nagu tavast sadades.

Uibopuu jätkas samas vaimus - et ärgu mina arvaku, et pean selle summa eest kogu tegevtoimetaja töö üksinda ära tegema; K/U on ette näinud mulle ka abilise.

Koosoleku algusest saadik istus kabinetis teine naisinimene. Daam oli minust vanem ja tegi mulle kätt andes hästi kõrge grimassi. See oli minu uus abi J.Neggo-Võeskatky. Ta oli alles Pariisist saabunud ja otsis muidugi kodumaal head teenistuse võimalust.

^x Maja, kus praegu veedame oma vanaduspäevi, kus ka asuvad meie lapsed ning lapselapsed.

"Vikerkaar" sai siis nüüd uue pea, uued vinjetid ja suurema kausta. Ta ilmub nüüd iga nädal, oli müügil igas kioskis, iga lehepoisi paunas; reklaami olid kõik kohad täis. Trükikojas arvestati kõiki meie soove. Kõik toimus täpisealt ning tähtajaliselt.

Kuna minul oli võimalik "Päevalehe" majas, Fikk tän 2 viibida ainsult õhtupoolikul, täitis toimetaja kohuseid hommikuti pr. N.-V. Seialga seisnes ta tšš vaid "Vikerkaare" posti minu lauale panemiseks. Kuna meie toimetusele majas kohaast tuba ei leidunud, pandi meie laud suurde koosolekusaali. Ajajooksul hakkas mu kaastöötaja oma ülesannet ikka laiemalt võtma. Ta ütles enese olevat "härira Uibopuu usaldusmeh" ja luges oma kohuseks kõik selle ülemuse soovid mulle ette kanda. Ta hakkas ajakirjale ka kaastööd juurde muretsema - ja nimelt oma tuttavalt ning sugulastelt. Selle reumaku ihkava kirjavaraga oli mul vahest lausa häda. See koosnes peamiselt tõlkeist, mis igakord polnud meie lugejale sobivad. "Usaldusmehel" oli aga tugev seljatagun ja tema otsuseid tuli vastuvaidlematuiks lugeda.

Kui kellelgi on kunagi olnud väga palju tššd, küll see inimene oskab kujutleda minu elu neil kuudel.

Hommikul kell pool seitse tõusta, imik toita, päevasesse korda seada, siis kooli, seal töötada, nagu poleks muud muret ollagi; lõunaks koju; laps toita, siis "Päevalehe" juurde, õhtul kiiruga koju, laps toita ja teha kodus kõik, mis päeva jooksul hooletusse jäänud.

"Olen mina küll 40 aastat elanud ja mõnda näinud, aga sõbrast rappimist pole veel kuskil olnud ... Näis, millega see sügisel sul kõik lõpeb", iseloomustas mu abikaasa seda elukorda.

"Jah, kui ma täna seal "Päevalehe" saalis kibe-kiie-esti uut numbrit koostas, läks vana Luiga saalist läbi, küsis, mis kella ajal ma hommikul tššle austin, kui tõetruult vastasin, soovitas vanahärra mul ühineda kõige mas-

kohal eriti rõhutatud: meie n.a. raamatukooli e i t u n n e õ i e t i r a a m a t u t. Raamat, selle sõna parimas, suurimas ulatuses ei esine siin tegurina, ta on eia koguni võõras, niikuisti - enamail juhtumistel - õpetajale kui õpilastele, kes, ehk küll kõverduvad kooliaja kestes kandes ranitsates raamatuid - õpperaamatuid, kuid lahkuvad siiski koolist, lugemist oskamata. Harilikult veeretatakse süü meie raamatuvara puudulikkusele ja ka haridusministeeriumile, kes seni pole suutnud ainustki korralikku noorsoo raamatute nimestikku kokku seada.

On ju tõsi, meie raamatuvara on väike, kuid siiski mitte enam nii väike, et õpilased sel l e p ä r a s t lugemist ei saaks ära õppida. On ju just viimasel ajal isegi suurt tähelepanu olnud kirjgata noorsoo raamatute väljaandmisel, küll Kirjanduse Seltsi, küll erakirjastajate algatusel. Nii mitmeidki maailmakirjanduse suurteosed on kättesaadavad meie noorsoole. Ilmselt meil ju nii mitugi laste- ja noorsoo-ajakirja. Arvuliselt suudetakse neid vaevalt tulevikus omale enam soetada; ka väiertuse poolest on nende hulgas mõnigi vääriline võhatlema mitmeid vaeemate kultuurrahvaste omaga. Küsimuseks jääb, palju neist raamatuid ja ajakirjadest tõelikult noorsooni pääseb? Kõne alla tuleksid koolide raamatukogud. Kas neid leidub igalpool; üksikud raamatukogudeta koolid esinevad ikkagi vaid eranditena. Kas leidub meie koolide raamatukogudes heid raamatuid ja mille järele koolid korraldavad ja täiendavad oma raamatukogusid? Muidugi on olnud meie haridusministeerium ses suhtes natuke vast liig loid, ei ole ju ühtki nimestikku olemas, mis oleks koolijuhatajale ja õpetajale teejuhiks noorsoo raamatute soetamisel. Võhikule on aga ikkagi raske eraldada head raamatut halvast. Teisest küljest on aga väga ja väga küsitav, kas õpetajad ja koolijuhatajad tahivad olla noorsoo kirjanduse tundmise alal sõõraeed võhikud, kellele ainult õlevalt poolt peab ette kirjutama, mis hea, mis halb? Kas just nemad ei pea olema esimesed noorsoo kirjanduse tundjad ja arvustajad?

Õieti on ikkagi kool see, kes õpilased lugema (selle sõna laiemas ulatuses) õpetab ja eriti algkooli õpetajate ülesanne on raamatute õpilasele lähendada. Oletan kindlasti, nagu eelpoolgi katsusin tõendada, et meil selleks õieti võimalised tagatised on olemas, kannatab ja kiratseb ainult see mine külg, puudub nimelt enamasti õige raamatu tarvitamise viis.

Harilikult tuntakse meie koolides ainult õ p p e r a a m a t u t e käsitusviise ja ainult see liik raamatuid on õpetajatele tuttav. Teiste noorsoo raamatutega arvab vähemasti üks osa õpetajaid endal mitte midagi tegemist olevat. Nii olen kuulnud noorsoo ajakirja "Vikerkaar" (mis ju teatavasti ilmub kolmandat aastat ainsama sellelaadilise väljaandena) kohta õpetajate poolt näit. järgmisi küsimusi: "Mis ajakiri see õieti on?" "Kellele (?) on ta määratud?" "Kui sagedasti ta ilmub?" jne., mis minu arvates mitte ainult igal õpetajal, vaid igal hariduseõbral ja üldse igal, kes kodumaa vaimlist elu silmas peab, ammu teada peaks olema.

Õpetajad loevad harva seda, mis kirjutatakse noorsoole ja püüavad harva pidada kontakti nendega, kes noorsookirjanduse alal tegevad.

Kui palju leidub meil õpetajaid, koolijuhatajaid, kooliõunikke, kes tulevad õpilaste hulka, käes vast ilmunud raamat või noorsoo ajakirja number: "Vaadake, lapsed, uus raamat on ilmunud! Vaadake, mis ilus jutt või luuletus on ses numbris!" ja annavad seletusi ja näpunäiteid, olles ühes noortega huvitatud ja rõõmsad uudise üle? Kui palju on meil koole, kus valitsev õhkkond meelitab õpilasi ruttama sarnaste uudistega oma kasvatajate juurde? Nende olemasolu ei saa eitada, kuid neid on sedavõrd vähe, et nendega üldiselt vaevalt saab arvestada.

Raamatud kooli raamatukogus on õpetajale eluta asjad, mis antakse välja numbri järele ja võetakse numbri järele vastu ja millega lapsed vabal ajal naga võivad viita. Kuidas võivad raamatud neis tingimustes rüüvida õpilastele elavat

keelt, saada neile lähedasteks sõpradeks, tühtsaiks teguriteks nende intellekti ja tundemaailma kujundamisel?

Raamat peab võitma endal koolis väärilise koha, aukooha. Me ei taha teda tulevikus näha määrinud rübalana, vihatud koorukana ranitsas, kus pliiatsiga või küünega märgit "siit - siinamaani", või samasuguse rübalana kooli raamatukogus, kus ta läheb õpilase kätte, kel puudub lugemiseks tarviline arusaamine ja huvi. Uuendatud koolis on raamatud mõeldavad ainult ilusate, kindla järjekorra ja põhimõtte järelle korraldatud kooli- ja klassi-raamatukogudena ja samuti korraldatud õpilaste eneste vabatahtlikult soetatud, korras hoitud ja lugupeetud kogukestena. Barnastesse kogudesse peab teed leidma ilukirjanduse kõrval ka õpilaste eale kohane teaduslik kirjandus, mis õieti uuest koolist peab välja tõrjuma õpperaamatu. Niisuguse kirjanduse soetamiseks pole veel meil õieti algustki tehtud; õpperaamatute kirjutamine ja kirjas-tamine näib esialgu veel tulusam ja tarvilikum olevat.

Sest seisukohast välja minnes oleks iga t õ õ k o o - l i printsibile rajatud kool ka teatud määralt r a a m a - t u k o o l, sest, õpilastele isiklike kogemuste, katsete ja tööde varal saavutatud teadmistele otsitakse siin täiendavat põhjendavat ja ühtlustavat lisa häst raamatulist.

Muidugi on õpetaja isiklik armastus raamatute vastu, tema teadmised, orienteerimis- ja korraldamisvõime suuresti mõõduandvad õpilaste huvi tekkimisele ja tööhimule, olgugi, et isiklikust survest siin juttugi ei või olla. Juba õpetaja enese raamatukogu, kui ta hästi korraldatud ja hoitud, võib õpilastes järeleaimamist tekitada; õpilased püüavad enestelegi raamatuid muretseda, olemasolevaid kõita ja korraldada, ajakirju tellida jne. Soov endale raamatuid soetada, on õpilastes õieti suur sama kultuursuse ja intelligentsuse poole, kuid see omab tarvilise väärtuse ikkagi ainult siis, kui õpilased raamatuid oskavad tarvitada, nagu juba ülal öeldud, kui nad lugeda oskavad.

Lugema õpivad lapsed alguses aabitsast, nagu ju kõigile teada. Kuid kõigile peaks ka vist teada olema, et juba aabitsast õppides suurem osa inimesi hakkab lugemist põlgama, hakkab raamatute peale vaatama, kui millegile, mis lõpmata igav, elust kaugelseisev ja südamele võõras. Lugege vaid mõnda lauset mõnest aabitsast, et selles veenduda.

Kuid just sel astmel on tähtis ära näidata, kui võrd lähedas ühenduses võib olla trükitud ja kirjutatud sõna sellega, mis me näeme, teeme, tunneme, ja sellest välja mianes õpime mõistma raamatut, kus räägitakse kõigest, mis näinud, läbi elanud, teinud, teadnud ja tundnud teised mõnikord kaugel mesit ja ammu enne meid. Lastele selgub, saab tõsi- asjaks, et midagi ei kirjutata niisama, ilma mingi mõtteta; ei saa ega tohi siis ka lugeda midagi mõtlemata, seda kirjutatud mõtet otsimata.

Lähema ülevaate ja näpunäidete andmine lugemaõpetamise ja raamatute tarvitamise kohta kuuluks sellekohaste meetodiliste kirjutuste piirkonda, kuna käesolev artikkel tahab vaid meelde tuletada mõningaid uue kooli põhimõtteid sel alal. Need oleks kokkuvõttes järgmised:

Raamat peab meie uuendatud koolis omama väärilise koha. Tõrjudes välja õpperaamatu sellisel kujul, peab ta pääsema õpilase kätte arusaadavalt ja väärtusliku sõbrana, juhina ja õppevahendina. Õpilasi peab õpetama raamatuid austama, hindama, neid õieti tarvitama. Õpetajad peavad tähelepanuga jälgima kõike, mida loevad õpilased või mida nad lugeda võivad. Õpetaja olgu esimene ja mõjuvam noorsoo kirjanduse arvustaja ja soovitaja. Igal koolil, igal õpetajal, õpilasel olgu oma raamatukogu. Iga uus väljaande ilaumine noorsoo kirjanduse alal olgu sündmuseks igas koolis, olgu tähele pandud aega ka kooli juhtivais ringkondades. Koolid, mis ei suuda õpilastele lähendada raamatut, ei suuda anda oma kodumaale haritud kodanikke.

Pühapäeval, 17. veebruaril sel aastal oli uue Rana tän. koolimaja pidulik avamise aktus.

Olime käinud selle koolimaja nurgakivi panemisel. Olime kogu XII kooliga paari aasta jooksul näinud selle uhke hoone kerkimist meie läheduses naabruses. (Tegelikult oli XXI kool siin töötanud juba sügisest saadik). Muidugi olin rõõmus, kui sain Tallinna linnapealt A. Uuesonilt kutse osa võtta sellest aktusest. Aktuse lõpul õnnestus mul saada koolinõunik Brüllerilt ta tänava kõne konspekt, millele lubati lisaks kirjutada mõni sõna, et see sobiks avaldada "Vikerkaares" Nr. 8 - Vabaduspäeva numbris. See käskiri on mul alles tervikuna. Toon sellest mõned olulisemad kohad.

"Aastat 50 tagasi kirjutas Ado Grenzstein - Koolimaja on kena hoone. Ta on ilusamini ehitatud kui teised küllahooned. Seda on vanemad oma laste pärast teinud." - Meie rahva arenemine on jõudsa sammuga edasi läinud. Seda lauset, mis vanal ajal sobis ütelda küllakooli kohta, võime täna avatava hoone kohta lausuda ka linna olukorras. Rana tänava koolimaja on tõesti üks toremaid hooneid meie linnas."

... "Uutel koolimajadel on võitluses rahvahariduse eest samasugune tähtsus nagu sõjaväe varustamisel tehniliste abinõudega".

..." Kui 1922. aasta algusel päevakorda kerkisid uue koolimaja ehitamise võimalused, siis tuli esijoones mõelda II ja III linnajaole. Ehituskohat valitigi mõlema linnajao piiri lähedusse, et kool lastele nii siit kui sealt kättesaadav oleks."

Koolinõunik toob Krakirja aktist, mis nurgakivi panemisel 15. okt. 1922. a. vundamenti müüriti ja mis lõpeb järgmiste sõnadega:

"Paistku valgus sellest haridusetemplist kaugele rahva hulka!"

Toon mõningad artiklis leitud andmed koolimaja kohta.

"Tallinna linna volikogu otsuse põhjal on koolimaja ehitamiseks määratud 43.864.052 marka. Tuhande marga eest võis 1922. aastal osta neli grammi puhast kulda või viiskümmend kilogrammi rukist. - Maja ehituse kallal töötati ligi 15 kuud. ... Maja mahutus on 2161,98 kuupsülda. Maja ehitamiseks kulus 850000 telliskivi, mis Valtuet, Loksalt ja Narvaast kohale veeti, 32600 katusekivi, mis Saksamaalt telliti, 27478 puuda Aseri ja Kunda tsementi, 7548 puuda Tamm-salu lupja, 265 kuupsülda liiva, 10224 puuda rauda ja plekki 450000 kuupjalga puumaterjali, 1650 m klaasi... Maja Ühes sisseseadega läks lõplikult maksma 50 miljonit marka; 10 miljonit saadi laenuks riigilt koolimajade ehitusfondist, 40 miljonit linna oma summadest... Suure ohvri on teonud Tallinna linna omavalitsus selle koolimaja ehitamisega, ohvri, mis tema hariduse eest hoolitsemisest kõige parema tunnistuse annab...

"Teile, noored, oleme selle maja ehitanud, teie heaks on tööd tehtud, vaeva nähtud, kulu kantud, et teil siin hea oleks õppida ja kasvada, et teil siin hea ja armas elada oleks..."

Kõneleja pöördub selle kooli õpetajate poole, lootes et maja ilus väline koor kohustab neid seda tähtsa väärilise sisuga ning pühdega seda siin otsida ja leida."

Vabaduspäeva numbrisse pidi saama Chr.Brülleri artikkel Ühes mõningate fotodega, mis mu vend Paul oli selleks valmistanud. Panin selle materjali oma toimetuselauale. Ja seal oli see korruga kaduma läinud. Teised toimetajad "Päevalehe" suures majas olid ju ka hävitatud neist andmeist, ja neile oluaks väga meelt mõõda, kui see materjal kõik nende sule kaudu varem ilmuks kui "Vikerkaares". Vilgas jooksupoiss näppas mu paberid aga aegvastis Ühe toimetaja laualt ja tõi nad mulle tagasi. Läksin nendega "Päevalehe" peatoimetaja juurde, küsides kas siin asutuses omavahelised suhted

peavadki sõbrased olema. See härra soovitas lihtsalt lauale hea lukk ette panna ja ei tõstnud peadki paberilt, mida parajasti kirjutas.

Muidugi võinuks ma Koolivalituse kaudu ka Neggo-Võesokotskajale pöörduda muretseda Raua tänava koolimaja aktusele. Kuid mul polnud selleks eriliselt põhjendatud soovi.

Viimane asjaolu ei läinud mulle nii päris tulemusteta mööda. Neggo-Võesokotskaja oli tellinud vabadusepäeva numbris kirjutise minister Eemalalt. Selleks jäeti pühadenumbri kolmas-veerand lehekülj vabaks. Number oli ammu murtud. Ministriartikkel oli aga alles saamata. Mulle helistati kooli - kui ministri artikkel tänna laotud ei saa, jääb pühade number paratamatult hiljaks. Ütlesin, et saadetagu kohe jooksupoisse Eemalu juurde.

Kui õhtupoolikul toimetusse läksin, sain sõimata Ühelt, teiselt, kolmandalt. N.-Y. pidi mind lausa ära sõõma; Uibo puult sain kärelda noomituse. Jooksupoisse oli kaks korda pidanud ministri juures käima ja alles kolmandal soovitud artikliga päralt tulnud. See oli pateetiline isamaa ülistus küll ja läinud siis ka kohe niisamu ladunismasinasse. Kuid kui korrektorid seda ladu näinud, sattunud nad otse paanikasse - niivõrd olnud ministri kirjatöö vigu täis. See tulnud otsast otsani uuesti laduda.

Mulle polnud mõttessegi tulnud, et pidin koolitöö jätkama sinnapaika ja jooksa trükikotta, et ministri artiklile eelkorrektuuri teha. Ma ei saanud ka kohe aru, miks N.-Y. ise seda ei teinud, artikkel oli ju tema sokutatud.

Alles hiljem taipasin, et see oli mulle siiski ära teenitud saun. Lahke kutse pidulikkule aktusele võinuks ehk selle ära hoida.

Pikkamööda hakkasin siis aru saama, kuivõrd rumal olin olnud aasta algul, eelistades seda unket olukorda siin kirjatuses sellega võrreldes, mis mind Ümbritses kooli alal.

Oli ikka päris lõbus Üles ronida Koolivalituse järvest trepist, kus mind vahest ootas küll ka vastukarva silitamist

nii majandusinspektori A. Kuusmanni kui raamatupidaja abi prl. Brandti poolt, vahest ka heatahtlikku noomimist A. Kuksi kui ka Chr. Brülleri poolt. Kuid neisse lihtsaisse kabinetidesse läksin ikkagi juba julge südamega, haukusin vastu kus vaja, ja sain ikkagi asja viimati aetud. Seal hakkas mul juba omajagu kaalu olema.

Ärijuht Uibopuu juures ei pakutud mulle nüüd enam istet nahkpolstril. Seal tuli enamasti seista sõudlase ilmega, tundes end laastukesena põlevate pilkude all. Ja nurgas irvitas prillide tagant "usaldusmees" N.-V. Tema suhted nüüd siin kõvenevad iga päevaga ja andvat talle kaalu juurde.

Neid erilisi "peapesusid" tuli siin küll harva ette. Nende moodsate rahameeste (küll riigirahadega "rahameeste") taktikasse ei mahtunud kuidugi minuga eriti sagedasti tegelda. Aga ebameeldivusi oli ikkagi alati karta ning alati tuli selleks valvel olla.

Mida aga kunagi nii-väga karta polnud, see oli lubatud suure palga kätte saamine. Esimesel paaril kuul vaid olid sellega üena täpne. Hiljem hakkas raha tulema nii tilkhaaval, et tüdinesin kassapidaja puldi ees käimast, ja tüdines kuidugi ka kassahoidja minust samuti kui teistest asjata oma raha järel käijaist.

Kuid "Vikerkaar" "Vikerkaare" järel ilmub igal nädalal. See töö pakkus algul siiski suurt huvi. Ja oma kooli nii laste kui täiskasvanute hulgas oli üena mõnus neid näidata, neist kõnelda.

Mul pole sellest III aastakäiguist praegu enam ronkem järel kui Nr. 18, 19. Nende järgi otsustades see esimene poolaasta oli meie ajakirjas küllaltki sisukas. Mõlemad numbrid 1.V ja 9.V on kevadsisulised, karekussisulised. Nr. 19 on eriti ilus number. Väga stiilne kaanepilt. Teisel leheküljel "Oma nurk". See oli meil nüüd saanud tavaks - alata noorte endi töödega. Siin on üks uus "vikerlane" kirjutanud kirja eesti lastele pääsukeste paari nimel - palutakse kaitset

halbade laste vastu, kes on ohtlikud linnukestele. Kolmandal leheküljel minu luuletus "Vana raamat". Ja siis Eva Pälluri võimas karskussisuline üleskutse, mille lõpus näeme alkoholi iseloomustavat järgmiselt:

"Eks tema tee, et inimesed on hädised nagu kõdunenud puud ja vaibuvad enneaegsesse hauda huljana.

Noorte laste mänguaja teeb ta viletsaks. Sest mis on joomari laste osa? Haigus, nälg, sõim. Helgeid päevi ei ainustki. Kurjus sööbub hinge. Küsimusele: miks kannatan mina siis nii? - ei ole vastust.

Emade lootused uputab ta viinaklaasi ja varandused pudelisse, millel pole põhja.

Sel maal on halvem kui sõda, kus ta valitseb. Hävitus ta on, aga lõbuks teda peetakse: nii petab ta. Kõik kurja, mis inimese peitub, lasub ta vallale" aga ta'st öeldakse, t ülendavat hinge: nii valelik on ta!

Vältigem teda! Hoidugem ta'st. Hoidekem teisi. Andkem eeskuju. Selle suure, selle õilsa, selle hääl nimel, mis elu olema peaks, - karskusvõitlus ei tähendagi viina-viletsakese vihkamist, vaid võitlust kõikide inimeste õnne pärast. Sellele kutsutakse teidki, väkerkaarlased!"

Edasi Juhani Aho "Isamaa pidu" V. Bidala tõlkes, kõrgelt ideeline karskuspropaganda, kuid eeldab näiliselt piisut vanemaid lugejaid kui meie väkerkaarlased seda seni oli olnud.

See vennasrahva suurmeistri lühijutt mõjub kui vägev jutlus. Seda maksab lugeda igal juhul.

Satume Kaisanemele, kuulsale Soome magistrite traditsioonilisele pidupäevale küünlakuu laupäeval.

Noortel meestel on asja pidutsemiseks.

"Tee ees oli lai ja reisisiht kindel, kui mitte seltskonna kõige kõrgemale künngastele, siis ometi selle päeva-poolsele küljele".

Palju kõnesid. Palju klaaside tõstmist.

Viimati ilmub Šampanja lauale. Keegi noormees hakkab esitama kergemeelset toosti isamaale.

Teda eksitatakse: keegi võõras toob eralike raske telegrammiteatega: isamaa on ohus.

Noormees elab üle viivulise murrangu: ta loobub kogu eluks viinajoomisest, viskab puruks kõik laual leiduvad pudelid, klaasid ja paneb ette nüüd tõsiselt hõuda "Elagu" isamaale.

Kas poleks meilgi nii mitmes kohas vajalik sellist vägevat jutlust!

Eelmisel kuul sai Anatole France 80-nd aastaseks. Meie kirjanduslik noorsoo-ajakiri ei saanud mõnda minna sellest juubelist, kuigi meie lugejaid vaevalt keegi seda nime varem tundis ja meie artikkel üsna ilmetult vana veterani iseloomustab. Siis tulevad meie järgnevad palad "Kee-lenurk" (Joh. Aavik), "Looduse imeid" (Jursi Sander, selle varjunime all kirjutas N.-V. vend J. Neggo), "Admiral Bobby" (Georg Fröschel), "Vabadus kutsub" (Jack London). Palju on seda järgnevat kraami, kuid siisult ei saa seda laita. Nende romaanide järgudki on sellesse numbrisse sattunud eriti toredatelt kontadelt. "Looduse imeid" olid kuivavõitu käsitatud, kuid võetud õige huvitavast ainevallast, nagu selles numbris sügavvee kaladest. Lõpus - nalja, lõbusaid ülesandeid, male.

Selles vaimus nagu need numbrid, oleksime küll võinud ja pidanudki edasi töötama. Ajajooksul kujunenuks sellest siis tõesti väga hea noorsoo-ajakiri, kõigiti ideeline, igati huvitav.

Selle maikuu lõpp polnud meil XII algkoolis eriti õnnelik.

Oli tekkinud terav lõhe noorte ja vanade õpetajate vahel. Olin seda väikest viisi ka märganud. Kuid eriti teinud selle sillutamiseks polnud ma midagi.

Uuel valetunnil juhtus keegi ütleva: "Need meie II^a ja II^b klassid on nii erinevad. Kui need tuleval aastal üheks kolmandaks kokku lähevad, - ei tea, kes selle klassi- ga siis hakkama saab?" (II^a klassi juhataja Helmi Maurer, II^b, - Anna Krull).

Ütlesin nagu muuseas jutu vahele: "Eks paralleel- klasside juhatajad ühes ja samas koolis ole küll koosta- tud kaks kaks töötaja."

Selles mõrkuses polnud ju midagi isedraalikka; seda oleks võinud endale lubada iga koolijuhataja. Kuid niiviisi poleks keegi tohtinud ütelda preili Maurerile! Nii olin ma siis tahtnata valanud õli aamu juba isemitsevasse tule- leeki. Helmi Maurer kargas istmelt, lökkas selle kolinal laua alla ja kõhises: "Kellelgi pole tarvis minule mu ko- nustusi ette kirjutada. Meid tunnen ja teidan ma isegi... Ja keegi ei saa mind ilal kohustada kuksi-kuristiga kisi- kies töötama!" Petaja hmaras oma vihikud ja plevaramatu ja ruttas klassi.

Siin oleks võinud ju tuua palju vastuväiteid. Midagi poleks aga suutnud mõjuda lepitavalt. Asi siis järgmisel päeval nagu iseendest minevat ranu suunas.

Kuid plev peale koolitöö lõppu kutsumus koolinõunik mind oma jutule.

"Mis teil seal koolis õieti lahti on? Jäulupaiku olite veel nii solidaarsed, et tahtsite minulegi naha üle kõrvade tõmmata, nüüd olete jälle nii karvapidi koos, et juba parimal õpetajad lausa põgenevad teilt minema."

"Mind teada pole meil keegi olnud karvapidi koos... Ja kui teie teate mingist põgenemisest, siis peaks teil ka selle põhjus teada olema... Kes see siis põgeneb?"

"Ei need kolm tahtnud avaldada mingit põhjust... Nemad ei tahtvad lihtsalt enam III algkoolis töötada."

Selgus, et ühes sõlmas preili Maureriga laskub ka Magda Blaubrök. Helmi Maurer olevat nii solvanud, et ta enam üldse koolitööle ei lähe; Hilda Maurer paluvad endale kont anda Pühavaimu tinava kooli; Magda Blaubrök aga

sooviks üle minna XI algkooli Kuasani tänavale.

"Koolijuhataja peab oskama taktiliselt toimida õpetajate peres, et sõrased intsidente ei tekiks."

"Aga kui koolijuhataja pole süüdi mingi intsidendi tekkimises?"

"Ma ei ütle muud midagi kui - koolijuhataja on koolis kõik... Kuidas ta siis ei peaks suutma teha talutavaks seal töötamist kõigile õpetajatele, eriti vanemaile ning parimaile.

Olin hinge põhjani vapustatud.

Kõige kurvem oli, et nad valmistasid mulle sõrased salajase tagaselja hoobi. Hindasin neid õpetajaid; olin harjunud neisse soojalt suhtuma. Kui Helmi Maurer, tõesti närviline ning raskete peavalude all kannatav inimene, soovis rahulikult koju jääda ja ta õde Hilda toimus õele solidarselt, - mis oli siis juhtunud õpetaja Blaubrükiga? Hiljem alles selgus, et Magda Blaubrük oli mind eelmisel aastal juhataja kohustes asendades, see amet hakanud väga meeldima; ta oli kõigile mõista annud, et tema jääbki küll sellele kohale, sest ega see "Tipa mamma" nii rumal pole, et ta kahe väikese lapse juurest tuleb tagasi kooli. Need petetud lootused ei võimaldanud tal siis kauem meie kooli jääda, pealegi kui kabjahoop oli niikuinii teoksil.

Noored õpetajad olid igaüks omal kohal ausalt tööle; neile polnud sel korral võimalik midagi ette heita.

Ei tea, kas nad rõõmustasid või olid nad ükskõiksed, kui kooli "vana põhi" lahkus. Igatahes kahetsenud pole neist minu kuuldes keegi. Pr. Rõtsagova ütles kord palgapäeval üsna taktiliselt, et tema on nüüd kabjuks ainuke neist "vanadest".

Mitte kaugemal kui paari päeva pärast ootas mind "Vikerkaar" toimetuses teine hoopis soolasem krahh.

Ühel õhtul istus meie toimetuse laua juurde pr. Weggo-võssokotskaja suur napp käsikirjadega süles.

"Vaadake, need kaastööd tuleb teil siis kõik suve

jooksul "Vikerkaar" panna."

"Mis kaastööd need siis on?"

"Noh, ma olen need valmis kogunud. Mu tuttavad on neid aidanud tõlkida... Et teie suvel Üksinda hätta ei jääks."

"Kuidas nii - suvel Üksinda?... Mina olen kaks suve Üksinda "Vikerkaart" toimetanud. Mõtlesin tänavaü paariks kuuks punkust paluda, kas või palgata. Kavatsen selle mädala lõpul oma perekonnaga linnast ära kolida ja ainult teisi-päeviti kord siin käia. Eke ma siis või pisut ka "Vikerkaare" asju vaadata".

Proua läi kinama kui keev tõrvatünn. Säärases hoos polnud ma teda veel näinud.

"Te lähete liiga häbenatuke... Ei tea, mida teie õieti siin majas maksate! ... Lobisete asjust, mis mind sugugi ei huvita... Olen mina teid küskinud kaks aastat lollusi teha? Kes seda mõtleb siin arvestada... Minul on õgatahes härra Uibopuult käes lubadus kolmeaastaseks palgaliseks puhkuseks... Ja mina sõidan neil päevil juba Kuressaarde oma sugulaste juurde. Selle aja jooksul peate teie tahes-tahtmata mind siia asendama, kuigi ma teist palju head ei looda."

See oli liiga jäme juba, et tasunuks vastu vihastuda. Õnneks jätkus mul jõudu üsna külma-vereliselt vastata, et jään kindlasti oma otsuse juurde. Teisiti mina ju polekski saanud. Igalühel on ju oma nahk ning omad lapsed.

Järgmisel päeval oli mu lauale ilmunud ürijuhht Uibopuu kiri.

V.a.

Pr. Johanson Oengo.

Et meil otsuseks tehtud, toimetuse ja talituse liikmete arvu vähendada, isegi nende osakondades, mis meile kahju toovad, millede hulka kuulub ka "Vikerkaar", siis peame kahjuks Teile teatama, et sunnitud oleme Teid "Vikerkaare" toimetaja kohustustest vabastama, kulude kokkuhoidmise mõttes.

Nagu selgunud, ei nõua "Vikerkaare" toimetamine teatu

ringi kaastöoliste abil mitte kahe inimese tööjõudu, Teil aga võimalus puudub täit jõudu "Vikerkaarele" pühendada, siis julgeme loota, et Teile oma kaastööga "Vikerkaart" toetama saate, mille eest Teil^{ka} rea pealt tasu maksame.

Teie senise töö ja armastuse eest "Vikerkaare" vastu südamest tänades,

kõige austusega

Tallinna Eesti
Kirjastus-Uhisus

/Uibopuu/

Teadeande minu lahtilaskmise üle kätte saanud, oli M.Küla kõige kiiremas korras K/U-le teatanud, et ka tema astub "Vikerkaare" peatoimetaja kohalt tagasi. Selge oli, et tema naise ja mõju ärajäämine ajakirjale kasu ei too. Kuid see imestamapanev solidaarsus oli siiski mu südamele hea, seda ei saa salata.

Neggo-Võssokotokaja ei võitnud minu ärasaatmisega midagi. Kolmekuine palgaline puhkus oli olnud vaid suuline lubadus ja lendasõnku niipea, kui kadus meie koostöötamise võimalus. Ka oma sõbratari ei õnnestunud proual minu asemele sokutada. Tal tuli kohal olla kogu suve Tallinnas. Kuresaarde sõit toimus N.-V-1 alles sügisel, kui nad meie ajakirja olid pankrotti ajanud ja see suleti.

Oma seni saamata jäänud palga sain töökaitse inspektori kaudu kätte. Ärijuhi kirja mu lahtilaskmise asjus nähes, ütles ametnik, et sellise dokumendiga võetakse mind tulevikus vastu iga ajalehe toimetusse.

Saadud raha eest ostsime mulle vend Pauliga koos Mooseri ärist ilusa käekelle, mis veel praegu on mu perekonnas tarvitusel^x.

---

^x Maja ehitamine Nõmmel tuli sedapuhku pooleli jätta. See oli viidud katuse alla. Ruberoidi katuse katmiseks oli naabriteks meile võlgu andnud. Polnud ette näha, et lähemas tulevikus meil nüüd õnnestus nii palju raha koguda, et ehitus lõpule viia.

Head dokumenti ma aga seni pole kasutada saanud. Sest selles ajakirjanduses, kuhu mul oma tööga oli juhust sattuda, sellist dokumenti ei küsitud. Polnud seda tarvis kooliseinaajalehe peatoimetaja ametis ka mitte.

Olen nüüd jälle võtnud laia haardega tulevikku.

Jäime aga jutulõngaga peatuma sellel momendil, kus ilus uus kell ümber käe, ruttasin Nõmme rongile, et sõita oma suvekorterisse, mis meil selleks aastaks oli kaubeldud Valdeku teele (Männiku tee). Sõida ei tundnud sel momendil muud, kui õndsat vabanemist kogu sellest "Päevalehe" kraamist. Kõik muud elamused selles liinis tulid alles palju hiljem.

Valdeko tee tundus siis veel Nõmme koguni erineva asulana. Sinna pääses nii: sõidad rongiga Nõmme jaama, siirdud üle tänavale, kus juba Kilgase suvila juurest algas laige nõmm, väga lauleline kanarbikuväli õige väikeste männituttidega; üsna Valdeko tee äärsete majade taga oli pisut kõrgemaid mände. Meie elasime Pavlovi majas teispool maanteed. See omand koosnes õieti kolmest osast. Eespool oli lausa Nõmme liiva sisse äraseletamatu hoolega rajatud ilus aed - õunapuid, maasikapeenraid, lilli. Tagapool - suur kartuliväli ning rohkesti ka lausa liivasussi. Keskel asus elumaja ruumika korteriga, verandaga, kanaalaga. See korter oli meil poolitatud; siin elas peale pererahva veel minu vend Julius oma abikaasa Mildaga. Meie olime Juliuse allüürnikud-suvitajad.

Selle suvekorteri valikuga oli mul olnud päris täbar lugu. Polnud päris kindel, et see võinuks sel kevadel tähendada mul kolmandat krahhi, nimelt suhete purunemist isemaga ning kõigi teiste vendadega. Vend Julius oli mehe kohta alles väga noor, vast 23-me aastane. Ta oli oma esimese naise kolme lapsega maha jätnud ja asutanud sõõdunud sügisel uue perekonna. Võite kujutleda, millist õnnetust, millist pahameelt see äratas kogu perekonnas, nii vanemaist kui vendades, õdedes. Kogu talve oli Juliust üksmeelselt

boikoteeritud. Meie ema teetas innukalt Eliiset Juliuse esimest naist ning tema pisikesi tütreid.

Kui mulle sai teatavaks, et Juliusel ja ta 18-neaastasel naisel Mildal on kevadel ka oodata last, jõudsin järsku seesmiselt selgusele, et nimelt minul tuleb luua kontakt selle perekonnaga.

See oli kunagi varakevadel, kui otsustasin neid küllastada. Teatasin sellest külaskäigust oma mehele, teda kaasa kutsudes.

"Kas sa oled hästi läbi kaalunud seda sammu, arvestanud, mis sinu ema selle kohta ütleb?"

"Kas sina ei soovita minna?"

"Kui sinul minu arvamine tähtsam on ... mina läheksin, kui mul oleks vend, teda vaatama, kus ta ka ei viibiks, kas või Siberis. Hoiataksin sind sinu vahekorra pärast omastega. Kui oled endas kindel - mine. Kui kutsud mind kaasa - tulen".^x

Muidugi polnud seal midagi kaalutleda. Hoolimata sellest, et ma mitmes suhtes ei pooldanud oma venna eluviise, pidasin siiski õigeks luua side nendega, neilt võtta hüljatuse surutis, jõuda selgusele, kas nad vajavad abi ning seda jõudumööda ka osutada. See põgus visiit ei andnud õieti midagi tulemusi, kui otsustasin sealsamas paluda Üürida meile suvekorteriks nende suurem tuba ja veranda. See otsustus ainsaks viisakaks võimaluseks venda ja vennanaist aineliselt toetada - suvekorteri Üüri kujul nimelt.

Sellest esimesest tutvusest peale kiindusin kõige soojema hellusega oma nooresse vennanaisesse. See habras Mildake, kes oma varjunimeks "Laste Rõõmus" töötades oli võtnud "Mild Kivikild" oli uhkelt ning enesekindlalt sõõstunud sellesse oma esimese armastuse keerisesse ning julges olla õnnelik, kuigi kõigile oli juba siis ette näha, et Juliuusest ei töota saada head abielu meest.

---

^x Suuremat tülil mul siiski oma vanematega selle asja pärast ei tulnud. Isegi mu väga range ema ei ütelnud mulle selles asjas ainustki halba sõna. Küllastanud ta mind sellel suvel muidugi ei ole.

Kui me suvel siina asusime, oli neil juba oma Illi. Nad kasvasid seda last üksmeelselt moodsalt. Samuti üksmeelselt olid nad kokkuhoidlikud oma majanduslikes kuludes, samuti tegid nad üheskoos oma kirjanduslikku tööd.

Sellest suvest on jäänud mulle heil mälestus.

Poletab, nagu oleks saatuse pisut peatunud oma rünnakutega ja andnud meile selle suve, et - elagu inimesed oma lihtsat elu rahulikult. Seda võiks ütelda õieti kõigi kolme perekonna kohta seal Pavlovi majas. Raske oli ütelda, millest elasid Pavlovid. Pisut sissetulekut said nad ehk maasikate, võibolla ka varase kartuli müügist. Proua kudus ühele äriks villaseid beebiasjakesi. Meie kõik imetlesime ta osavust mustrite ning värvide kasutamises. Nende tütar Liidia oli minu koolikaaslasel gümnaasiumi päevilt. Ta oli üleloomulikult pikk, oma liigutusi kuidagi kummaliselt aeglane, sealjuures igas töös vanemale abiks olles väga osav. Ta oli tõsine ning napsõnaline; kui ta aga midagi ütles, oli see alati nii teravmõtteliselt koomiline, et tahtmata tuli naer peale, kui Liidiale otsa vaatasid.^{xx}

Kui talvel suvekorterit kaupa tegime, olid Pavlovid meie tuleku vastu, kartes meie lapsi, kes selles vanuses liiaks "armastavad" kanapoegi ning maasikaid.

NHÜd aga tuli imestada pererahva heatahtlikkust selle kõigile, eriti lastele. Tipake tippis siias oma väikese kastekannuga hiiglakasvulise peremehe kõrval lilli ja maasikaid kastes. Nad olid kogu suve lahutamatud sõbrad. Ja kui tipa vahest tuli tuppa, kaks peakest täis maasikaid, uhkelt lausudes: "Pereonu ütles - lausa teenitud palk". rõõmustasime kõik, mitte niivõrd maasikate kui selle suhtumise üle.

---

^xAlkoholi, mis hiljem Juliuse elus etendas nii masendavat osa, ta sel suvel veel ei tarvitanud.

^{xx}26 aastat hiljem sain jälle Liidia Pavlovaga kokku - Patari vanglas. Liidia oli siis juba läbi rännanud poole maailma. Isa, ema, ka mees olid tal surnud. Kuid iseloom oli tal sama. Seal sünges kohas oli kõigil kambrikaaslasil tema tõttu vahest sõbrane tuju naerda, et valvur tuli üksesilmale vaatama, mis lahti on.

Mu väike kahvatu pois õppis sel suvel käima ja jooksis tõesti ilusatele tibupoegadele järele, kuid oma jooksuprotehnikas polnud ta neile veel kardetav.

"Laste Rõõm" oli 1923.a. peale täiesti Juliuse toimetada. M.Küla oli oma koha lausa heatahtlikkusest talle loovutanud. Nüüd nad toimetasid seda koos Mildaga.

Mul pole kahjuks "Laste Rõõmu" neist aastakaikudest enam midagi järel. Elu on mu raamatukogu samuti taustaldanud nagu mind ennast. Sellest see tuleb, et oles omal ajal nii palju tegelnud raamatutega, neid ostnud, neid korraldanud, mul nüüd selle töö juures on kasutada ainult vähest ning väga juhuseliku raamatu materjali.

1922. aastakaigust on mul järel numbrid 3, 6, 7, 16 ja 17. Need on peamiselt M.Küla toimetatud. Igas numbris ilmub ka E.Enno luuletus ta abikaasa joonisega. Siit leiame enamasti ühe pikema jutu, siis mõne lühema pala või õpetliku artikli, mõne ka Juliuse (J.Oro) luuletuse ja "Oma nurga" luuletusi. Kõik on pedagoogiliselt kaalutud ja enamasti loetav algkooli II ja III klassi õpilastele.

Huvitav oleks järgida, kuid võrd üleminek nooremajasse kättesse seija muutis. Kuid seda võimalust mul siin niisugis pole.

Peale "Laste Rõõmu" tööde ^{kos} käesatas mu vend sel suvel oma "Kuke sabitvat" ja sellele hiljem ühteliidetavat lugemikku I klassile. See töö huvitas mind väga. Ma ei saa unustada, et oleksin oma venda eriti aidanud aabitsa koostamisel. Aga juttu sellest tööst oli meil iga päev. Ja head meelt oli mul, nihes arnevat ühe lõbusa lehekülje teise järel.

Aabitsa töö huvides külastasin sel suvel sagedasti Ernst Martinsoni. Tema tän kooli juhataja soovitas ka mõnel päris minu tee kätte ühe tänaval. Sel esimesel meie tutvuse suvel polnud Martinson veel niivõrd "tähtis tegelane", et tal polnuks aega minu jaoks. See oli üks neist meie vanadest

eesti koolimeestest, kelle noorpõlv veedetud kuskil kaugel maakolka väikeses külakoolis, kuhu omal algatusel asutanud suure õunapuuaia. See oli meid mehi, kes sellest madalast, kitsast umbrusest olid toonud kaasa avara ellusuhtumise, kõrged pedagoogilised paleused. Siis oli mul tundmus, et ma polnud teist võrdset näinud.

Mul on praegu väga kahju, et see mees hiljem muutus hürra hürdmaaks, kes kui Riigikogu liige, kui hiigla suure kooli juhataja, ei saanud enam mahti teha muud kui ülbealt üle vaadata ühe väikese naaberkooli tegelasist ja nende püüetest.

Mulle paistab praegu, et 1924.a. see just E. Martinson oligi, kes soovitas "Kuke-aabits" muuta "Aabits-lugemikuks". Siis vastaks see õpperaamat täiesti I klassi nõuetele ja oleks kui metoodiliselt moodsaam kõigiti teretulnud. Hiljem lahendati see küsimus nii, et "Kuke aabits" ilmus siiski samal sügisel. Ladu hoiti alles kuni valmis ka "lugemiku" osa, ja I klassi "Aabits-lugemik" ilmus alles järgmisel õppeaastal.^x Selle viimase jaoks kirjutasin kaks pala: "Kuidas laevad teretavad" ja "Koolis jõulupeol".

Sügisel "Kuke-aabitsa" ilmumisel olevat haridusministeeriumi abi Friedrich Vollrat Nikkelsaare ettepanekul määratud autorile ministeeriumi poolt preemiaks 5000 marka.

Eesti pedagoogid pole eriti hellitatud rahaliste au-
tasudega. Need saunatakse enamasti mujale.

Noorele abielupaarile Julius ning Milda Oengole ku-
lus see ootamatu raasuke sellel sügisel kõigiti ära.

Ühel 1924.a. sügisesel pühapäeva õatupoolikul asuta-
ti XII algkooli õpetajatetoos K/Ü "Pääsuke".

Koos olid M.Küla (Nurmik), mu abikaasa Jaan Johanson,
mu vend Paul Oengo, meie Haapsalu naabripoisiid vennad Lind-
strömid ja mina.

---

^x NÕUD sai siis M.Nurmiku lugemikkude seeria raamatu ka I
klassi jaoks, mida sel seni polnud; M.Nurmik, J.Oro nime
all see viimane ilmuski.

All minu korteris olime sellest hritusest kõnelnud poolnaljatades.

Mu venna soovil aga siia üles ametlikku tупpa tulles, tegime Hbris tähtsad nädod ette ja kõnelesime ainult asjalikult.

Koosolekut juhatas vend Paul, kes õppis tol ajal Üli-koolis kaubandusteadust, kes pidi saama ka uue Hhingu äri-juhiks.

Algatajaks ning vaiaseks juhiks, kogu asja hingeke oli ja jäigi M.KÜla.

Hhingu eessirgike seadsime pakkuda koolilastele või-malikult odavat, kuid ikkagi pedagoogiliselt ning kirjandue-likult vastuvõetavat kirjandust.

Seati üles terve rida seeriaid, mille kohaselt vali-da kirjandust. Reimesena otsustati esile tuua seeria "Kooli näitelava", sest koolidel oli sellelaadilist materjali hä-dasti tarvis.

Panime siis sealsemas rahad kokku, igakuks 5000 mk. (50 kr.).

Paul, väga tähtis oma uues ametis, vormistas kohe kõik täpp-täpilt, nagu sõbrast tähtsat asja ikka tehakse.

Ja M.KÜla pani juba kohe järgmisel päeval raamatute trükkimise kähima.

Neid tuli nüüd "justkui ubinaid", nagu vana auväärt kirjanees Aug.Kitsberg "Pääsukese" raamatute toimetajale kirjutas. Ja K.A.Hindrey, kelle kunstnikusulg nii mõnegi "Pääsukese" raamatu oma võrratute piltidega lastele armsaks ning huvitavaks tegi, nimetas neid muheda pilkega "kirjan-duelikuke kilukaubaks".

Ilmunud raamatuke oli enamatigi paari nädaka jooksul peaaegu läbi müüdud. Nii vabanes raha uue trükkimiseks. Raha "Pääsuke" oma kassas vanavaraks ei säilitanud. Aga laenudega ta ka kunagi ei tegutsenud.

Nii läks see "Pääsuke" siis lendu ja püsis lennus oma 16 aastat.

Juba 1925. aastal võib K/U "Päike" oma kogutoodangu reklaamide järgmiselt:

Kooli *M*üütelava,

- "Päikesee" näidendite seeria, toob sisuliselt viiertslikke ja tehniliselt kergesti lavastatavaid teoseid. Iga number on 16 lhk. suur ja maksab 25 mk. On ilmunud järgmised numbrid:
- Nr. 1 J.Oro: Jõuluvana kodu. Jõulundidend kahes vaat.
Nr. 2 J.Oro: Jõulu ootel. Jõulundidend kahes vaatuses.
Nr. 3 S.Topelius: Kust me saame jõulukause? 1 vaat.
J.Parinbak: Juku ja Hilda jõulujubatumised metsas.
Ühes vaatuses.
Nr. 4 A.Oengo-Johanson: Atsi ja Helga jõuluõhtu. Vanaema uue aasta nom. J.Oro: Punaütsike.
Nr. 5 Anni Svan: Vihase Hauka vaagina. 3 seikluses.
Nr. 6 S.Topelius: Aegade peegel. 1 vaatuses.
Nr. 7 S.Topelius: Olli sunsõit. Aho: Marjamati.
Nr. 8 S.Topelius: Taavet ja Koljat. Heroiline n.lv.
Nr. 9 S.Topelius: Peõdita ehk kaotatud kevad 1 v.

Päikesee pildiraamatud

on mitmevärviliste piltidega kaunistatud ja suure, selge kirjaga trükitud raamatute seeria. Iga raam. hind 50 mk. Saabastega kass. Sulinaejutt.

J.Oro. Väikese Jässi imelik õhusõit.

J.Oro. Ristsed Kuke-isaada majas.

J.Oro. Jõuluõhtu.

Laste jututuba

on määratud algkooli kolmele esimesele õppeastale. Iga raamat maksab 20 mk.

1. D.Mamin-Sibirjak. Jünes - kekspüks.
2. S.Topelius. Adalmina nelm.
3. Rudyard Kipling. Rikitiki Pavi.
4. D.M.Sibirjak. Põhjalalg-Mesikõpp.
5. S.Topelius. Mirsa ja Mirjam.
6. Metelaps Iti.

7. V.Avenarius. Muinasjutt Mesilinnust Karvalullist.
8. E.Vilde. Minu esim, "tribulised".
9. Muinasjutt Lollardist.
10. O.Luts Lauka poisid.
11. J.Oro. Tillu Illi liblikat pöördmas.
12. Metslapse. Mäeoja Halla.
13. H.Chr.Anderson. Tuleraud.
14. Meiti ja Ellik. Saksa muinasjutt.
15. S.Topelius. Tuleraud.
16. Victor Rydberg. Väike-Siimu juhtumised jõuluõhtul.
17. Rudyard Kipling. Elevantilaps.
18. H.Chr.Anderson. Loll-Ants.
19. Rudyard Kipling. Kuidas sai leopard täpid.
20. A.Lydecken. Kille ja Kalle.
21. Kilplaste imestus.
22. S.Topelius. Punane majake.

Noorte jutud,

on määratud algkooli vanemale eale. Iga raam.hind 25 mk.

S.Topelius. Printsess Kuldkihar.

N.A.Rubakin. Dr. Iisaki kannatused.

S.Topelius. Pilvehiiglane.

Muinasjutud Ungari rahvaceposest.

Koolikirjastik

toob eesti autoritest klassilise väärtusega teoseid, mis alg- ja keskkooli kirjandustunni jaoks hädavajalised.

Fr.R.Fählmann. Kalendritegija kimbus j.t.

Hind 10 mk.

Aug.Kitsberg. Sauna Antsu "oma" hobune.

Hind 10 mk.

A.H.Tammsaare. Tähtis päev ja Tõsi jah.

Hind 10 mk.

Väga tarviline raamat koduloo- ja võimlemis-õpetajaile.

Elsa Parinbak-Langer. Laulumängud. Hind 100 mk.

Kogu sisaldab 35 laulumängu ja 2 daani rahvatantsu.

Laulumängud on nii valitud, et neid võib tarvitada v õ i m-
l e m i s t u n d i d e s, niisama ka k o d u l o o s ja
Ü l d õ p e t u s e s kui ka k o o l i p i d u d e l
e t t e k a n n i s e k s.

Mina etendasin siin ainult kaasatundja osa. Faktilis-
tööd on mul selles ühingu olnud niivõrd vähe, et sellest
ei maksa kõnelda, veel vähem kirjutada.

Kui aga sügisel lapsed koolis mult küsisid: "Vaban-
dust, millal uusi "Vikerkaari" hakkab jälle saama?" - kui
nad niiviisi küsisid, siis tõusis südames valus lein.

Aimasin siis juba õigesti, et olin lasknud sinna
kõigest oma elutöö huvitavaima osa. Ja seda juba selles aja-
järgus, kus alles oli kõnnitud kobamisi, kus oli veel hoo-
pis välja kujunemata kirjanduslik maitse ning kirjamehele
vajalik suleväledus.

II osa

R u h i t a k s e U l e s m ä g e .

"Mis on kool?
Õpilane, õpetaja
ja suur eesmärk"...

"... Kogun kokku kõik purunenud
killud ja asetan need pjedestaalile."

Juhan Aho.

1.

Tähiseid teel.

Nüüd olid siis mu mõtted ning mured jälle koos siin Tartu maanteel Nr.44. Siin oli mu väike kodu, kus tippis, häälitsees, kasvas kaks üliarmast last. Väike kahvatu Peedu jooksis juba vahvasti ning kõneles veel vahvamini omakeeli. Ja Tipa sai oma kuueaastasel sünnipäeval lubaduse hakata igapäev "koolis käima". Seda tuleb nii mõista, et tüdrukuke tohtis viibida I klassis käsitöö-, joonistamise-, laulu- ning võimlemise tundides, seega igapäev ä üks või kaks tundi. Ta sai endale koolipõlle ja ka "tunniplaani". Kuna ta kella hästi tundis, võis ta end ise koolivalmis seada ilma hoidjat tülitamata.

Teiseks oli siin mu kool, mu töö, kus sellel 1924/25 õppeaasta algusest saadik olime nüüd ametis lausa noores koosseisus. Sest meie Maarja Vassiljevna oli oma muusikaga jäädavalt noor.

Lisaks juba eelmises peatükis mainitud noortele õpetajatele oli meile selleks aastaks määratud veel kaks uut.

Aleksandra Mathiesen (abielus Jekk) oli pärit üleni pedagoogilisest perekonnast. Ta isa oli olnud kõsterkooliõpetaja Tudulinna. Ta onu oli pikemat aega matemaatika õpetaja Tallinna keskkoolides. Ta noorem õde õppis siis veel konservatooriumis; temast sai hiljem üks meie tuntuimaid oreli spetsialiste.

(Peaa siinkohal tänuga mainima, et preili Ludmilla Mathiesen (abielus pr. Veinmaa) oli pikemat aega mu väikes- te laste hoolas klaveriõpetaja.) Õpetaja Aleksandra Mat- hiesen oli lõpetanud Tallinna Õpetajate Seminari. Ta oli veidi haiglane, seal juures ikkagi üsna elurõõmus, väga õrn, väga sümpaatne, vastuvõtlik igale viipele. Üldkokku- võttes - armas laps.

Peine uus õpetaja Anna Olbrei oli Anno kooli õpeta- ja vana Lukiini tütar. Ta õppis siis veel Konservatooriumis laulmist. Nii välimuselt kui riietuselt sai temast meie kollektiivi iludus. Ta abikaasa, insener Olbrei, kuu- lus tuntud orelimeistri perekonda. Vana Olbrei oli püran- danud oma poegadele kaunistuste varandust. Selle olid ven- nad üheskoos pannud hakkama, asutades mööblivabriku "Mas- soprodukt", mis töötas välja Eesti aja kõige sobilikemaid, kõige kaunimaid ning ka kõige kallimaid tubade mööbli-gar- nituure. Anna Olbrei abikaasa oli selle vabriku direktor ning osanik. Nad elasid ka "Massoprodukti" majas, kus neil oli üsna väike küll, kuid väga maitsekalt sisustatud kor- ter. Neil oli rohkem maale, kui seina mahtus, kogu harul- dase gramfoniplaate, palju huvitavaid raamatuid, värvi- fotoaparaat ja kõiksugu muid huvitavaid asju. Õpetaja An- na Olbrei, nii vaikne, tagasihoidlik, alles üsna nooruke, kui ta ka oli, tõi meile õpetajatetuppa erilist hingust, meeoleolu värskendust. Kogu selle pika aja kestes, kus ma teda tunnen, ei ole ma temalt kuulnud ühtki ebameeldivat sõna, küll olen aga saanud alataas tuge kogu ta olemisest kui üksikuid viipeid ta meelsusest, iseloomust, heast maitsest. Esialgu oli ta meil nooremate klasside õpetaja, hiljem sai temast vanemate klasside emakeele- ja ka meie asendamatu lauluõpetaja.

Härra Olbrei oli ainus meie meestest, kes võttis osa meie kollektiivi üritustest. Teda kutsusime (mitte küll mitte alguses veel) ainsa meesosavõtjana vahest oma õpetajate klubiõhtutele.

Kolmandaks uueks õpetajaks saime hiljem veel samal aastal pr. Rosalie õunapuu.

Tema ei kuulunud õieti päris noorte õpetajate hulka. Ta oli juba aastaid töötanud Tütarlaste Kommertskooli juures asuvas algkoolis. Uhelgi teisel linnakeskkoolil polnud oma algkooli, - seetõttu otsustati viimati ka see kool järkjärgult sulgeda, et kommertskoolil olnuks rohkem ruumi. Nii langes õpetaja õunapuu siis meie kooli, kus ta oma "põritolu" tõttu võttis esialgu nagu pisut kõrgi hoiaku. Ei saa ütelda, et me sellest õpetajast oleksime saanud eriti südit kooliuuenduslast. Kuid ta oli soliidne inimene, põhiliselt eestikeelne, hea perekonnanaema. (tal oli väike poeg. Ta noorem poeg sündis samal aastal, ema juba meie kooli õpetaja olles.) Kodunesime temaga peagi ja saime sõpradeks. See sõprus kestab tänapäevani.

"Mis me nüüd siin koos kõik tegema hakkame?" mõtlesin endamisi, silmitsedes oma kolleegide rõõmsaid nägusid, kui istusime sel semestril esimest korda ümber pika laua õppe-nõukogu koosolekul.

Nüüd võis endale kõhklemata lubada nii mõnegi uuenduse.

Kõige-pealt otsustasime jagada õpilaste raamatukogu klasside vahel. See oli nüüd kasvanud juba küllaltki suureks, et iga klass sai paraja kogukese raamatuid. Iga klassijuhataja oli nõus võtma selle korraldamise oma klassi ulatuses enda hooleks. Igasse klassi lubasin seada tavallise "klassikapi" kõrvale veel ühe - raamatukogu kapi. Kõigile oli selge, et selle korraldusega võidab niihästi raamatukogu otstarbekoos kasutamine, kui klassijuhataja suhete süvenemine oma klassiga.

Sest meil oli järkjärgult hakanud teostuma uus õppeainete jaotamise süsteem õpetajate vahel, mida nimetasime "klassisüsteemiks", vastandina "ainetesüsteemile". Kui vähegi võimalik, andsime klassijuhatajale vähemast esime-

ses neljas klassis kõik ained oma klassis, eriti emakeel pidi ikka olema tema kões.

Kurikuulsa III klassi, mis oli eelmisel aastal olnud nii erinevate klassijuhatajate kões ja nüüd kokku läinud üheks hiigla-klassiks 50-ne õpilasega, - otsustasime anda õpetaja Krullile, kellel oma klassis oli emakeele õpetus eelmisel aastal olnud seatud hästi moodsale tasemele. Kuna aga õpet. A. Krullile tuli anda emakeele tunde ka ühes vanemas klassis, pealegi polnud temal läinud aastal eriliselt silmapaistvat edu matemaatika alal, soovitas enamuse minule võtte sellel aastal III klassis matemaatika enda hooleks.

Minul oli ju nüüd ikkagi koolitöö jaoks rohkem aega. Ja matemaatika oli ka minu eriala, vähemalt diplomi järgi.

Üldine arvamine on ju, et tütarlapsed matemaatikas poistest nõrgemini edasi jõuavad.

Olin aga 1919.a. XII kooli asudes kogenud, et tüdrukud siin olid vastava klassi poistest XIII koolis matemaatikas palju kaugemal ja ka märksa tugevamad.

Õpetaja Helmi Maurer oli ju hoolas ning osav matemaatika õpetaja.

Nii kerkis mu ette ülihuvitav probleem. Kuidas seada ka edaspidine töö nii, et selle aine õpetamine püsiks meie koolis kõrgel tasemel; kuidas teha tugevaks selle aine õpetus ka selles klassi-pooles, kus läinud aastal oli olnud emakeel lemmikaineks, matemaatika aga põlatud "igavaks"? Kuidas tuua ka sellesse ainesse liikumist, värve, rõõmu?

Matemaatika metoodika on ju vanem ning paremini välja töötatud kui ühelgi teisel ainel. On ju ammu leitud te kuidas see põhiliselt abstraktne aine viia lapsele lähedale kõige konkreetsemate vahendite kaudu.

Peab teadma, mida uus kool toob esile täiendavat sellel alal.

Peab kõige pealt välja uurima, mida selles klassis teha tuleb, mida eriliselt rõhutada ja milliste võtetega.

Kontrollides eelmise aasta kursust (arvutust 1-100 piires) leidsin, et II-a klassi õpilased väga hästi arvutavad, kuid ei tunne moodsaid peastarvutamise hõlbustusi ("Rechenvorteile"); II-b klassi omad aga üldse arvutavad kehvasti.

NÜÜd III klassis ootab meid numeratsiooni kursus, tehted suurte arvudega.

Otsustasin siis nii: asuda otskohe numeratsiooni kallale; vaheldumisi aga harjutada ka peastarvutamist hõlbustatud võtetega nii saja piires kui üle selle.

Esimenes matemaatika tunnis tuli kohe esile: oleme matemaatikat õppinud küll, kuid see aine meid - ei huvita.

"Aga mina teen teile selgeks, et see'p see kõige huvitavam aine ongi. Et ilma matemaatikata ei saa teisi aineid ka õppida, ei saa üldse elust aru!"

Ootavad, naeratavad.

"Näikeks - te olete vist igapäev vaadanud, kuidas siit vastast Hooverist sõidab üks onu välja autoga, millel on imepisikesed rattad all. Ja eile imetlesite Aino uut palitut, et sellel on jälle moodsad kole suured nõõbid ees. Kuidas siis sellest aru saada - autorattad on imepisikesed, palitu nõõbid on kole suured!"

Naer on nüüd lõbus, üldine.

Toome üheskoos teisigi analoogilisi näiteid.

"Ega see Inglismaa meilt kuigi kaugel pole, sellepärast meilt sinna nii palju reisitaksegi. Ja siis - küll on Helmi pikk koolitee, ta elab päris Mõigu lähedal. - Tähendab, Helmi võiks, kui õhtul tarvis kooli tagasi tulla, parem Inglismaal lõunal ära käia, see ju päris lähedal."

NÜÜd oli meile kõigile selge, et kui mõõta ära autoratta läbimõõt ja palitunõõbi oma, saavuti teha kindlaks mitu kilomeetrit on Mõiku, mitu Inglismaale, siis alles annab arutada, mis suurem, mis vähem. Nii arutlesime matemaatika tähtsusest kui selgust soovast, töepõhja allapanevast diistsipliinist. See jutt oli muidugi päris algeline.

Kuid põnev huvi levis üle suure "kellaklassi", üle viie- kümnepealise tüdrukute kogu.

Oma peastarvutamise harjutusi tegime iga tunni lõpus; neid hakkasime ajajooksul välkarvutusiks nimetama. Algul käis töö muidugi ainult loo piires. Siis liitsime - lahutasime "välguga" 9, 8, 7, 5. Arutlesime esialgu nii: "37 liita 9. Liidan korruga 10, on 47, üks maha - saan 46." "84 lahutada 8. Lahutan korruga 10, on 74, kaks tagasi - saan 76."

Üsna julgesti läksime siis ka üle loo ning kaugema- legi.

Vahest kirjutasime mõne näite ka klassitahvlile ning vihikutessegi - kollase ja valge kriidiga, sini-punase pliiatsiga, nii nagu tab. I näidatud. Enamasti käis see välktöö tunnilõpu spordina lausa peast.

Meie peamureks oli ikkagi numeratsioon.

Seni oli olnud viisiks käsitleda III klassis nelja tehet loo piires ja alles IV klassis üle minna suurematele arvudele ning tehetele nendega.

Sellest aastast hakati seda Tallinnas tegema teisiti.

Võeti juba III klassis käsile kogu numeratsioon, piir- duses aga esialgu ainult liitmise-lahutamise kirjaliku algoritmiga, jättes korrutamise-jagamise, samuti kümme- d-murrud IV klassi hooleks.

Selleks õppeaastaks ilmus III klasile uus matemaati- ka õpik meie koolinõuniku Chr.Brülleri sulest. See raamat kandis veel "Väike arvaja" nime ja oli mõeldud jätkuna Herta Veidermanni samanimelistele raamatutele I ja II klas- sile. (Viimaste autor oli siis juba mullas). Raamatu tiit- lil seisabki "III ja IV õppeaasta I osa". Seega loob ta siis selle uue tööjaotuse III ja IV klassi vahel.

Autor taotleb mõnda muudki uuendust, lükates ümber meil tugevasti juurdunud tavadid. Ta ei pea tarvilikuks luua iseseisvat meetodilist kontsentrumi nimega arvude õpetamiseks; tehteid tehakse ja arvudega; aritmeetiline

arv on abstraktne. Raamat taotleb ka fusiooni, põimides geometria kursuse tihedasti aritmeetikaga. (Nii muutusid siis tarbetuks meil seni kasutamisel olevad Fr.V. Mikkelsoo raamatud "Geometria" brošüürid igale õppeaastale).

Raamat ühise, nagu eessõnas öeldud, seadis "endale ülesandeks matemaatika õpetamise eduks kaasa aidata tema olulisemate osade süvendamise ning vähem olulisemate kärpimise teel".

Tuli muidugi vastuvaidlemata korras võtta see raamat kasutamisele, kuigi selleks muidugi otsust käsku polnud. Teist paremat ju ka ei leidunud.

Kuna raamatu ilmumise hilines, saadeti Tallinna koolidele 3 ühe eksemplar esimesest kahest poognast tasuta kätte, et saaks tööd alustada uue tööjaotusega kohe alguses.

Niisiis lastel õpperaamatut polnud. Seda ma algul nii väga ei vajanudki.

Teadsin, et pean andma lastele seesmise selguse numbratsiooni kohta. Ma ei tahtnud sarnaneda õpetajaga, kes olvad toonud klassi kotitüüpe herneid ja öelnud uhkelt: "Vaadake lapsed, siin on teil nüüd 1.000.000 herneid."

Sissejuhatusena jutustasin, kuidas ürginimesed algul arvutasid viie sõrmega, siis babüloni tarkusest, kus arvutati kaheteistkümnene süsteemis (millest meilgi veel püsib tosinatega arvutamine; 12 kuud aasta ringis, 12 tundi kella numbrilaul.)

Siis jutustasin praegu kultuurmaailmas tarvitusel olevast kümnendkümnendist. Üsna aegumõõda lühike suurte arvude lugemisele-kirjutamisele. Selleks kasutasin skeemi, mis tab.II märgitud. Seni kui laps veel pole kindel suure arvu kirjutamises, teeb ta endale kõigepealt tabelis näidatud punktidest skeemi ja märgib sellele arvu. Arvude lugemisel toimib ta samuti tabelis näidatud viisil.

Tõhusaks õppevahendiks oli meil sealjuures ka lihtne vene arvelaud, Meid ostsin koolile nii mitu, et jätkuks igale pingile üks.

Et nendega mitte liiaks kolistada, õmbles kojamutri tütar Liina Paliste meile vastaval arvul kirevast riidest kotte. Nii et peale tarvitamist pandi igal laual arvelaud kotti.

Nende arvelaudadega tegeldes hakkasime esmakordselt jagama klassi rühmadeks. Rühmavanem kogus kotid arvelaudadega kokku ja viis need kapi juurde, kus ootas üks õpilane, kes oli nende "korrapidaja".

Rühmiti toimus ka kontroll, kas arvelaudal oli arv õigesti võetud, kas vihikuisse oli õigesti kirjutatud.

Matemaatika polnud meil siin tütarlaste koolis enam puine igav õppeaine. Tunnid möödusid põnevas töös. Püüti kirjutada ning lugeda eriti raskeid ning pikki arvusid. Naerdi lõbusalt selle üle, et kõige suuremat arvu polegi, ikka võib igale arvule veel mõne juurde liita.

Püüti iseseisvalt leida ka väikese jaoks uusi "konksusid".

Ja kui vahest "pea hakkas aurama" pinevast tööst, oli kellel tahes õigus püsti tõusta ja ette panna: "Mõnuleme nüüd pisut".

Nii läks see meil päevast päeva.

Kuid hilinenud õpiku kasutamisele võtmisel läi töö meil vahest nii mõnegi ülesande juures takerduma. Matemaatika ülesannetekogu peaks ju õigupoolest olema kasutatav õpilaste iseseisvaks, resp. koduseks tööks.

Andke te aga 9-10-ne aastastele lastele iseseisvaks tööks ülesandeid, nagu neid leidub "Väike arvaja" III seitsmeteistkümnendal leheküljel.

73. Kolmekohalise arvu numbrite ristsumma on 14. Teise järgu üksusi on temas kaks korda nii palju kui esimese, ja kolmandana järgu üksusi kaks korda nii palju kui teise järgu üksusi. Mis arv niisugune on?

74. Neljakohalise arvu numbrite ristsumma on 24. Tema järgüksused vähenevad järjekindlalt ikka kahe võrra paremalt poolt paremale poole. Kirjutage üles see arv.

75. Mul on mõttes neljakohane arv, mis oma suurust ei muuda, kui ma temas ümber sead tuhanded ja sajad oma vahel ning kümned ja ühed oma vahel. Märkige üles niisugune arv.

76. Kirjutage "sada" kuue, "tuhat" seitsme ühesuguse numbriga.

77. Ostsin "Päevalehe" kauplusest 2498 marga eest raamatuid. Müüjanna aga vahetas seekil kogemata kümneliste ja sajaliste numbrid ära. Palju oleks mul rohkem maksta tulnud, kui ma arvet õiendades eksitust poleksin märganud?

78. Kirjutage Eesti rahva pärisorjusest vabastamise aasta 1819 ja vahetage temas ümber sajaliste ja üheliste numbrid. Mitme aasta võbra viib see meid edasi - ning misuguse Eesti rahva elus tähtsa sündmuse juurde?

Neist on vast ülesanne nr.78 kaunis huvitavalt võetud. Ka nr.77-ga said tüdrukud ikkagi valmis.

Üldkokkuvõttes - see raamat mulle ei meeldinud. Sellel astmel tahtnuks näha midagi muud.

"Kas keegi teil seda raamatut arvustanud ka on?" pahvatasin ükskord välja ühes telefonikõnes Brüllerile. "Ei... ei ole... Aga kui teil tahtmist on seda arvustada, võtaksin selle tänuga ning huviga vastu... lõpupoolest, märkige endale üles kõik, mida olete tähele pannud. Tulen üksipäev teilt läbi, võtame selle asja arutusele".

"Mul on see märkmete leht praegu veel alles. Ei saa ütelda, et seal oleks kirja pandud midagi eriti väärtuslikku, see on enamuses niisama noore inimese norimine vanema kallal.

Koolinõuniku keel on olnud paiguti saamatuvõitu. Ta on töötanud täiesti ilma abiliseta, mõni koomiline asi on jäänud selle tõttu kahe silma vahele.

Sellel pühapäeva hommikul neid asju lähemalt vaadeldes, saime vahest üsna lõbusalt naerda, paiguti aga ka päris tõsiselt vaielda.

Koolinõunik oli metoodilises küsimuses väga tõhusa vahema minust ees. Mõnigi vaidlus lõppes minu suu sulemisega. Pidin ikkagi mööma, et selle raamatu kallal on tehtud hulk tugevat tööd, et siin on rohkesti huvitavat arvulist materjali, mis osava õpetaja käes võib küll anda head käsitlust klassis.

Sellest hommikust alates kujunes siiski välja tihe koostöö meie kahe nii kummaliselt erineva inimese vahel. Brüller pani mulle ette kaasa lüüa järgmiste raamatute koostamisel, millest "V.arvut." IV klassile oli tal juba teoksil. Vaatasin sellele kui uuele edasiarenemise võimalusele ja nõustusin.

Koolinõunik Chr.Brüller oli üks omapärasemaid mehi, üks toekamaid tegelasi meie haridusalal. Ta oli rahvaarukondlane, pidas suurt lugu Jaan Tõnissonist. Oma mentorit tuletas ta mõnikord pisut meelde oma rühilt kui ka liigutussilt. Tõnissoni sõjakaid võtteid tal küll ei olnud. Meie koolinõunik oli rahuarastaja, heasüdamlik, leplik mees. Ta võttis arvesse iga õpetaja isiklikku olukorda. Tema toast väljudes oli alati tunne, et su soov on läbi viidud.

Naisõpetajatega oli ta (peale üksikute erandjuhtumite) härmiselt viisakas. Meie preilid-prouad arvestasid teda ka üliväga, võistlesid üksteisega aupaklikkuses ja olid üksteisele armukadedad Brülleri poolehoiu suhtes.

Brüller kuulus õieti Ollik-Maurer-Umblija klikesse. (Umblija oli ta kättemõõd.) Kuid ta polnud selles siiski nii ülepea sees, et oluks võimatud laialdasemad suhted väljaspool. Nii oli ta südamesõber Jakob Vestholmiga, vaatamata faktile, et koolidirektor J.V. oli riisus koolisse puutuvate rahaliste asjade pärast J.Umblijaga.

Meis perekondades oli ehk mõneki olnud algul kombeks kõnelda kodum saksa keelt. Chr.Brüller ise kõneles seda keelt lõpuni kaunis halvasti, kuigi oli suuteline lugema mis tahes rasket saksakeelset raamatut.

Temas oli säilinud kõige kiuste säärane ehtne eesti

maamees, et seda sai vahest imestada. Ta oli siis juba lähedal 50-dale eluaastale ja nalja pärast asutanud Tallinna meespedagoogide hulgas "raugaühingu", mille liikmeks luges ka ennast.

Ta oli üldiselt vanameelne, kuid omas küllalt erkust, et tähele panna mõndagi, mis elus toimus nooruslikku, uuenduslikku.

Mulle tulid kasuks Brülleri seisukoht kooliadminist ratsioonis, ta rohked teadmised matemaatika metoodikas ja mitte viimases järjekorras - ta välismaalt toodud head raamatud.

Sel aastal tuli mul siis palju tegelda matemaatika-ga. Kirjutasin tekstülesandeid "V.arvut." IV-le. Sealjuures süvenesin innukalt oma töösse meie III klassi matemaatika alal, järgides seda hoolikalt järjest kindlamaks muutuva teoreetilise baasi põhjal.

Mäletan, vaidlesime sagedasti kahe saksa keelse sõna juures "von Kinde aus" ja "Bodenständigkeit". Need olid moodsa saksa kasvatusteaduse põhiprintsiipe. Brüller oli kogunud oma raamatute huvides ka hulga andmeid nii Tallinna linna kui Üleriigilisest statistikast. Mina jülile põlgasin kõik nende alusel loodud ülesanded igavateks. Vastati - ei, need olevat kõik hästi "bodenständig", kodupinnal püsivad. Ütlesin, et kõik kodupinnaline pole igakord "lapsest lähtuv". Lapsele on tihtipeale mõni naljasala Aafrika krokodillidest ja neegripoistest enam suupärasem, kui need arvulised andmed meie linna elanikest või kogumaalisest kartalisaa-gist. Jäigi meile päris vaidlusaluseks, mis on õieti päriselt "bodenständig" ja mis "von Kinde aus".

Ükskord oli Brülleril kaasas K.Falki "Rechnen im Rahmen des Gesamtunterrichts". Nähes mu huvi selle raamatu vastu, ütles koolinõunik: "Kui tahate, võite neid saksa-keelseid teoseid lugeda, neid on palju nii minul endal kui ka Koolivalitsuses. Olen neid ikka ostnud ja tellinud. Neis avaneb ikkagi omapärane uus maailm. Meie meesõpetajad oma

vene seminari haridusega ei oska kahjuks saksa keelt. Nii pole neist keegi nii väga huvitatud. Naised, need loevad küll saksa keelt, kuid need eelistavad romaane. Nii et, tulge ja võtke, niipalju kui soovite."

Nii sattusin siis päris varasida lävele.

Ma ei ütle, et meil Tartu maanteel seni hoopis ei tuntud saksa moodsat pedagoogilist kirjandust.

Oma kooli õpetajate raamatukogu oli siis veel täiesti mu enda hoolet. Olin püüdnud sedagi jõudumööda täiendada. Meie õpetajad oskasid ju õige vähese erandiga kõik vabalt saksa keelt. Ja Kluge u. Stroemi, Wassermanni ja Kaiserlingi raamatukauplusist olin leidnud nii mõnegi huvitava pedagoogilise raamatu. Olime lugenud A. Fischeri "Psychologie der Arbeit" ja Fr. W. Foersteri "Kool ja iseloom". Ka oli meie raamatukogus "Wie erzähle ich den Kindern die lieblichen Geschichte" (autorit ei mäleta). Ühe M. Montessori raamatu olin ise tõlkinud eesti keelde, see käis käsikirjana ringi.

Sel aastal see vist oli (võib olla ka eelmisel), kus mu mees innukalt luges saksakeelseid raamatuid, oli see G. Kerschensteineri "Theorie der Bildung" või mõni muu seda laadi teos. Kuna mu abikaasa puudulikult valdas saksa keelt, peatus ta vahest ja küsis: "Kuule, kuidas sina saad aru sellest lausest?" Mõnikord oli see mulle pahandav, - aja nii paugupealt oma mõttekäik segi ja hakka mingit keerukat saksakeelset tiraadi lahti mõtestama. Tihtipeale aga äratas loetav minugi huvi. Nii et õhtul kui teised juba magasid, otsisin mehe laualt käsiloleva teose ja süvenesin sellesse täie andumusega.

Kogu Euroopa elas ju veel Esimese Maailmasõja järgseis lainetes. Sõjarusude alt uuesti elama hakates tunti paratamatult huvi ka oma laste kasvatamisest. Need lapsed, kes olid sündinud-kasvanud sõjanäljas, sõjahirmus, olid nüüd loomulikult kogu rahva hella mure osalised. Neist taheti kasvatada uusi inimesi, terveid, elurõõmsaid ning iseseisvaid. Oli vanu pedagooge, kelle uuenduslikke püüdeid

oli vaid halvanud sõda; tuli uusigi juurde värske innuga. Igatahes esines terve rida ideelisi kasvatustegelasi, kes olid valmis uues vaimus kirjutama ja ka oma koolipraktikas pakkuma eeskuju. Nimetame siin Leipzigi õpetajate ühingu tööd, Hamburgi kooliuuenduslikku liikumist, mille peategelane E. Petersen asutas hiljem uue vooluna tuntud Jena - plaani, või Hugo Gaudig'it, vaba vaimse töö propageeriat, või jälle Viini õpetajate Instituudi juures töötavaid kooliuuendajaid, nimelt üldõpetusliku voolu rajajaid ja viimistlejaid, näiteks O. Glöckel, E. Weber. Üks Berliinis ilmunud raamat (autorit ega tiitlit enam ei mäleta), kõitis meid eriti.

"Kool on olnud liiga kaua v a n g l a n a lastele. Iga tõsiselt mõtlev ning ausalt suhtuv inimene peab kogu jõuga kaasa aitama, et see lakkaks seda olemast." Umbes nii oli öeldud kohe selle raamatu esipeatükis.

Sõjas kannatanud riikidele seltsis ka erapooletu Šveits, olles koldeks nii mitmelegi pedagoogilisele algatusele.

Voolusid oli mitu. Peamööks juhtpüüdeks oli aga kõigil sama: päästa kasvav inimene füüsilisest mandumisest ja tehnika eda ajastule omasest v a i m s e t e paleuste lames- tumisest. Kõigil oli selge, et seda ei saa teostada vana rutiiniga koolis.

Oli palju tööd kirjameestel, kooliõpetajail, koolide korraldajail. Omajagu kulu ning vaeva oli nende moodsaate koolide küllastajailgi, keda matkas Saksamaale, Šveitsi, Austriasse lähedalt ja kaugelt. Taheti näha kooli, kus laps on peategur, kes küsib ja arutleb, kes teadlikult püüab oma suurele eesmärgile; loob endale koha Umbritsevas maailmas, olles selles orienteerunud juba koolipõlves. Oli selge, et säärane kool vajab eri-kvalifikatsiooniga õpetajaid, kes oskavad soodustada, reguleerida seda tööd, õpilaste hüppelised kõnelused suunata "õppejutu" piiridesse.

Kummuline on praegu meenutada kõike seda elevust talleaegse kooliuuenduse küsimuse ümber, kus ajalugu on üle kolmekümne aasta veebenud edasi oma rasket käiku.

Kas inimege ei sarnane sipelgatega, kes suruvad oma pesa ümber, kaales vahest endast suuremaid raskusi, ja hoopis ei arvesta, et saatuse raske saabas võib viivuga naasi lömastada nende ehitise.

Loomulikult polnud meie Tallinna XII koolis etteandelikumad oma tühtsatest kolleegidest Lääne Euroopas. Meiegi t33 käis neil aastail suure amplituudis tööiste raamatute lugemisest mängleva tegutsemiseni laste keskel, mis ju kõik toimus U h e juhtpüüde ümber. Ega ükski meist sellel ajal veel näinud oma tuleviku väljavaateis meie kooli põrmuke purustatuna.

Meil oli sellel aastal ka õpetaja Margarete Rebane saanud määralise arvu tunde ja hakanud juhutama I klassi. Ta hakkas aegsasti valmistama oma klassi ettekannet jõululaval. Väikestega tuleb ju kaua harjutada ennem, kui asjast asja saab. Ta oli leidnud Kukeaabits-lugemikust minu jutukese "Kooli jõulupeol" ja palus, et kohandaksin selle lavaletoomiseks ning lubaksin oma Tipal mängida "naasika" osa.

Ühel õhtul vaatasime siis oma magamistoas aknast (kus valgustatud seal paistis kui näitelava), kuidas õpetaja Rebane pani tantsima oma pisikesi tüdrukuid. Õpetajal tuli kõigel kaheksal "marjakesel" enda käekõrval üksikult õpetada valssi-samme.

"Näe, nüüd tuleb meie Tipaga".

Koguni naljakas oli näha, kuidas pikk graatsiline daam tuli tantsusammul pikki eali minu pisike trulla kätteotsa, kes vaheldumisi vaatas üles õpetaja otsa, siis jälle järgis ta jalgu, ise sealjuures kuidagi kõveriti tatsides nõuetavaid "paasid".

Meie tüdruk oli sellest oma "teatrimängimisest" otse

seitsmendas taevas.

"Tead, punase seeliku pead mulle tegema ja ka punase mütsi ja valge pluusi... Meile, kes on mustikad, tulevad sini-lillad seelikud... Ja sukad, kingad pead sa roheliseks värvima - varred".

"Kuidas sa mammaga räägid! Pead ja pead".

"Ei noh - palun, teet... Aga kooli jõulupuu päevaks peab see kõik juba ammu valmis olema... Mu tants juba läheb. Salm on ammu peast!" -

Oli parajasti jõuluetenduse õhtu lastevanematele. Saal oli nii rahvast täis, et palavusest oli raske hingata. Parajasti laulis koor. Järgmiseks tahtsime ette tuua "Marjukeed". Olime õpetaja Rebasega mõlemad ametis, mõlemad mures. Korruga tupsab mind varrukest mu teenija.

"Proua, kas te saate aega silmapilguks oma tuppa tulla. Vanahärra tuli... Õhtusõski ei soovi, võttis ainult tassi teed."

Isa oli iga nädal kord oma laevaga Tallinnas. Ta sai aga harva tulla mind külastama. Muidugi oli ta alati meil väga teretulnud külaline, ja mu pisikesed lapsed ta lemmikud.

Üheks minutiks pidin aega saama oma tuppa jooksta, kus mu kaptenist isa istus ahju paistel, kiigutades väikest peodut oma põlvel, lauldes:

"Sõuname, jõuname sinna vette,
kust saame suure kala kätte..."

Mis ma pidin tegema? Ei võinud ma ometi isale, kes külmade meretuulte käest harukordselt tuli end soojendada minu väikese koda õnneses, öelda - mine kohe tagasi sadamasse, mul pole täna sinu jaoks aega.

Ei. Ma ütlesin teisiti.

"Tule, papa, lähme kohe koolisaali. Meil on pidu... Praegu laulab koor... Siis tulevad muud ettekaanded... Jaa, jah, justament. Hüüpa oort oma tee lõpuni ja siis lähme

täie ^vPaardiga kooli!"

Mähkisime Peedukesele ümber sooja salli ja, pois vanaisa süles, siirdusime kolmekesi otsenat teed läbi esiukse kooli.

Jõudsime vaevu asetada isale tooli näitelava ette vasakule korstna juurde, kui juba avaniski eesriie "Marjukeste"ettekandes.

Kesk näitelava oli suur papiribadest punutud korv. Marjukesed puhkasid salles kuusepõõsaste all. Tasase muusika saatel hakkasid nad ärkama, tõusma, laulma, tantsima.

"Me marjukesed oleme
ja rohumättal kasvame..."

Igal ühel oli oma repliik - salalike ütelda. Seal oli näiteks "palukas", kes ütles enese olevat veidi "hapuvõitu" ja tegi sealjuures nii hapu grimassi, et kogu saalitäis naeris.

Kui "maasikas" oma salmiga välja tuli, hüüdis Peedu vanaisa põlvil: "Tipa, nüüd tipa!"

Tüdruk ei pannud vennakese hüüdu tähelegi.

"Ma olen maasikas, väikene trull.
Nii helepunased palged on mul.
Mind leiab varakult terane silm,
kui olnud päikesepaistene ilm.
Siis magus ma väikese karjase suule
ja sulle ja veelgi mõnele muule."

Nii luges julgelt mu väike punapõseline trull ja olles lõpknikeu teinud, viipas ta käega vanaisale ja vennale.

Marjukesed ütlesid oma salmid ja kogunesid siis tantsides-lauldes korvi.

"... Korvike täitubki,
nopi, nopi virgasti."

Kui hakati eesriiet kokku tõmbama, ja ainult lastega täidetud korv veel elava pildina välja paistis, pani mu isa pois toolile, astus näitelava ette, plaksutas mõne korra "marjukestele" ning sammus siis klaveri juurde, kus seisis

pr. Rõtšagova, kes oli juhatanud ettekande muusikalist osa ja - suudles vanaproual kätt.

Aplaus saalis läks sealjuures otse maruliseks.

Tuundsin kirjeldamatut rõõmu sellel momendil.

Kuidas nad Ühte sulasid, mu perekond ja mu kool!
Kuidas see teeb inimese tugevaks. Kuidas see suudab vääristada iga vaeva!

Isa kuulas ära kogu pika ettekannete rea ja ütles pärast lahkudes mulle:

"Koolis on ikkagi väga tore olla... Ei ma imesta, et sina just selle elukute valisid... Kahju, et ma oma laste koolis käies pole kunagi aega saanud kooli sisse astuda... Aga tuleval aastal, kui lubad, tulen jälle sinu kooli pidule"...

Aasta pärast oli meil küll jälle koolipidu.

Kuid mu isa oli siis juba ammu lõpetanud oma "laevateo" oma elutee.

See jäigi talle ainsaks korraks näha oma lapsi koolis.

1925. aasta sügisel otsustasin viimaks ikkagi hakata nõudma endale õiget juhataja korterit.

Mul oli liiga kahju oma lastest, eriti oma väikestest kahvatust poisist, kel selles endises elupaigas oli siiski liiga vähe vaõgust.

Mu õde oli lõpetanud Haapsalu gümnaasiumi ja vastu võetud Tallinna Pedagoogiumi. Isa surma järele oli muidugi selge, et õde pidi Tallinnas õppides asuma minu juurde. Väikeses korteris aga polnuks teda kuhugi mahutada.

Pr. Villanova, endine veneaegne juhataja, elas aga 96 ruutmeetrilises juhatajakorteris edasi kaheksa oma tütreaga.

Läksin ta jutule; ütlesin, et mul on väga kahju teda tülitada, talle ebanugavusi valmistada, kuid olen oma perekonna huvides sunnitud tõstma üles korterite vahetamise küsimuse. Panin ätte läbi viia see ümberasumine omavahelisel kokkuleppel nõutavata Haridusosakonna kaasabi.

"Neetševõ djeelatj", ütles proua. "Te ootate vist, et pean teid tänama, kuna neli aastat olete oodanud oma korterit. Aga minul pole tänusõnu suus. Olen ju selle kooli heaks nii palju teinud. Sellegi korteri olen õieti mina kujundanud oma maitse järgi... Kuid, mis sellest nüüd rääkida enam... Need olid ajad, kus eestlased olid valmis mul kätt suudlema."

"J tseirovaali, mamotšva", ütles Taasja, ta täiskasvanud tütar vahele.

"Ei, mina kätt küll ei oska suudelda", naersin seepeale. "Kuid oleksin teile väga tänulik, kui saaksime pikema pahanduseta kohe tuleval pühapäeval kolida."

Nii sain siis kätte oma õige ametikorteri ja pr. Villanova elas kort. Nr.4 oma Taasjaga päris mõnusasti ja rahulikult. Meie suhted kujunesid üsna sõbralikuks, nagu see ühe maja inimestele, pealegi kolleegidele, kohane.

See korter Nr. 2, kuhu asusin, polnud ju mingi luksuselupaik. Väljastpoolt vaadates näis see vana madal hoone ju hoopis armetuna. Kuid siin oli rohkesti ruumi lastele jooksmiseks, palju päikest. Suur magamise- ja lastetuba oli kolme aknaga hommiku-lõuna poole; oli ruumikas köök, kuhu järgmisel suvel lasksin omal kulul panna vanni ühes vanniahjuga ning hästi moodsa dušiseadeldisega; oli veel kaks keekmist ja üks väike (18 m²) tuba. Kõik ruumid püsisid mõnusasti soojad.

Kodunesin siin peagi. Ostsime aegamööda mööblit juurde; tegin küsitöökesi. Kuid see jäi siiski -, nii mugav kui siin ka elada - ikkagi kehvik-haritlase eluruumiks. Jõukad eestlased elasid sel ajal juba hoopis teisiti.

Aga - kui oleks võimalik, et keegi mulle ette paneks veel kord UMBER esuda samasse madalasse ühti seal Tartu maanteel 44-2, lähemal kõhklemata sinna, kus tookord elasime 15 aastat, kus kasvasid suureks, käisid koolis mu lapsed. See oli kahtlemata mu perekonnale kõige soodsam aeg.

1925/26 õppeaastal sai meie kool ühe klassikomplekti juurde, muutudes seega üheksaklassiliseks.

"Kellaklassist" läks ju üks ühte pikergusse ruumi, mis oli omal ajal olnud pr. Ollikul (kes oli siin esimeseks eestinegseks juhatajaks) magamistoaks. Kuna selleaegne Üürnik (Realkooli õpetaja A. Ruusepp) seda ruumi ei kasutanud, oli see juba tükk aega kooli käes. Selle toa tegime siis I-b klassiks. Siia mahtus küll ainult 14 koolipinki. Aga niiviisi sai ikkagi 28 õpilast hommikupoole tööle rakendada. I-a klass töötas 40-ne õpilasega "kellaklassis" peale lõunat.

Selle klassi õpetajaks sain noore tagavaraõpetaja ERNA KIVI.

Pr. Kivi oli lõpetanud Lenderi eragümnaasiumi ja õpetajakutse omandanud Tallinna õpetajate seminari juures. Ta abikaasa Nikolai Kivi töötas Tselluloosivabriku omaniku Fahle sekretärina. Nad elasidki sedapuhku veel ametikorteris

vabriku juures, kus neil oli väga maitsekalt, väga jõukalt sisustatud kolmetoaline korter. Erna Kivi oli tugevakasvuline, hea rühiga, energiline, kuid väärikalt tagasihoidlik, väga maitsekalt riietatud noor naine. Ta poeg Valdo oli minu Peetriga peaaegu ühevanune. Meist said hiljem mõneks ajaks mängukaaslased.

Sinna õpetaja Kivi klassi panin siis ka oma Tipa, kes oli septembri lõpus seitsmeaastaseks saamas.

Head õpilast sellest tüdrukust ei tulnud. Mul oli temaga palju pahandusi koolipõlves. Tüdruk oli andekas (kui matemaatika õppeainete hulgast kustutada), kuid vähe kohusetruu, väga isemeelne, ettevõtlik ja kange organisöörija. Tema eestvedamisel läks vahest mõnigi temp mängu, mida muidu poleks saanud oletada nii soliidses klassis, kui oli seda pr. Kivi oma. Tüdrukule ei tulnud kuidugi kasuks, et ta oli juhataja tütar ja et teised õpilased teda kui väikest ilusat trulli väga hoidsid.

Muidugi polnud klassijuhatajal temaga kerge. Õpetaja auks pean aga ütleva, et ta oskas selle põikpeaga ise toime tulla kogu kuue aasta vältel, nii et mul oli selle pärast siiski kaunis vähe ebameeldivusi, igatahes vähem, kui neid oleks võinud olla. -

Sellel õppeaastal elas siis minu juures ka mu ainus õde, keda koduselt hüüdsime Mahtaks. Selle tütarlapse suured silmad särasid kaunis sinisäras ja ta põsed punetasid kui ladvaõunad. Pedagoogiumi kooliarst aga ei andnud Mahtakesele vajalikku tunnistust sisseastumiseks - liiga nõrgad kopsud. Direktor Kuks võttis tütarlapse vastu ilma arstitunnistusega. Nii hästi olid õnnestunud mu õekesel eksamid. Eriti silmapaistev oli meie Manta olnud kõneosavuse katsetamisel. Talle oli sattunud osaks teema "Võitlus elu ja surma vahel". Ta oli käsitanud seda - peale lühikest kõhklemist - sellise hooga, et (nagu üks eksaminaatoreist mulle hiljem jutustas) kõigil olnud mulje, nagu seisnaks

surm siinsamas ja need peaksid temaga iga hetk astuma võitlusse.

Jaa... Hea kõnemees oli Mahta alati. Ta oli ka tugev matemaatikas, tugev võõrkeeltes.

Temaga koos tutvusin hiljem nii mõnegi kooliuuendusliku raamatuga, mis minule kui inglise keelt mitteoskajale, jähnuks enk muidu kahe silma vahele.

Nende algõpetuse metoodika õpetajate, osalt ka Chr. Brülleri kaudu (kes õpetas Pedagoogiumis matemaatikat) saime sellel aastal nii mõnegi inglisekeelse teose, mille lugemisel Mahta vist küll pidi siiski vahest oma inglise keele õpetaja preili E.Kelleri (abielus pr.Nikiforoff) abi kasutama.

Nii tutvusime sellel talvel Platon school'iga Ameerikas ja ka Dalton planiga Inglismaal.^x Neis raamatuis leidsime mõnegi hea idee, kuigi nende koolitööpide lõplik teostamine meile ei tundunud eriti veetlev.

Ka meil ~~on~~ sel ajal juba propageeritav "Individuaalne tööviis" oma "õppeülesannetega" tundus meile mõlemale liiga puine.

Olin juba tükk aega pühendunud teateid Decroly tööviisist ja ka A.Ferriere'i "Isetegevuse koolist". Mõlemad raamatud olid ilmunud prantsuse keeles, mille oskusest ei Mahtal ega minul poleks jätkunud tõsisema teksti mõistmiseks. Viimati otsiti Kluge u. Stroemi raamatukauplusest ühest kataloogist välja mõlema teose saksakeelsed tõlked, ja need telliti siis Üks Koolivalitsuse, teine meie kooli kulul.^{xx}

Istusime Mahtaga koos ta väikeses toas õhtul, kui kogu korteris juba magati. Sellest polnud midagi, et olin õest kümme aastat vanem, mõndagi juba elus kogenud, ja tema alles koolipingil istuv nooruke. Meie õhtuil arutasime võrdõigusliku siirusega oma läbielatud päevasündmusi, mis meile

---

^x Ev. Dewey. "The Dalton Laboratory".

^{xx} A. Ferriere "Schule der Selbstbetätigung"
Hamaide "Decroly Methode".

esinenud kummalgi erinevas elulõigus. Ning uudised läbi-
loetud raamatuid olid tihtigi nende päevasõnaduste hari-
punktide. Üde oli valmistatud kooliuuenduse pühetest. Ta
uskus, et elu maailmas saaks paremaks, näipes kui koolist
tulevad ellu need uued inimesed, kes kasvanud sellises päi-
keseküllases koolitöös. Ta otse ahvise iga uut laste elu kau-
nimaks tegevat võtet.

Mina muidugi, edev nagu olin, sukeldusin mõhuga selle
tulevase pedagoogi valmistuse ja jutustasin talle iga pi-
siasjani oma kavatsusist ja ka õnnestumisist nende teosta-
misel.

Koostasime sel talvel koos Brülleriga "Väike arvuta-
ja" V.

Mahta oli gümnaasiumis olnud oma klassi parimaid ma-
temaatikuid. Chr. Brülleri meetodika õpetamisest kaasa kis-
tud, järgis ta huviga meie tööd, kontrollis mu tekstüles-
andeid, arvustas maha meie esialgse kavatsuse välja jätta
arvude algtegariteks lanutamise jae.

Ta aitas mind ka koostada tabeleid, kus tahtsime
tuua murdude kursuse käsitlemise hõlbustamiseks v ä r v i -
l i s t e pliistsite tarvitusele võtmist.^x

Toon siin näiteks ainult ühe, mis näitab, kuidas me
tahtsime sel kombel selgemaks teha hariliku murru kümme-
muruks muutmist. Olen hiljem seda võtet oma töös V klassi-
ga alati kasutanud ja märganud, kui lihtsaks selle reegli

^x

Need jäid siiski hiljem raamatust välja, kuna kirjastaja
kokkuvõiu mõttes ei lubanud kasutada värvitrukki.

käsitamine läheb teise värvi kasutamisele võtmisega (tab. III).

See talv Ühes selle õega oli minule üks kaunimaid. Mul pole kunagi olnud kedagi, kes oleks nii siiralt osa võtnud mu otsinguist ning kõigist mu teistest muredest.

Mind ei huvitanud mu õekeses siiski mitte niivõrd ta andekus intellektuaalsel alal, kui ta eriline iseloom, eriline ellusuhtumine. See laps ei aktsepteerinud elus kurjust. Iga teiste poolt kurjuseks nimetatud nähet pidas tema lihtsalt arusaamatuseks, lihtsalt sõlmeks, mis kohe kaoks, kui keegi võtaks vaevaks seda headusega lahti harutada. Mitte et meie tütarlaps oleks niiviisi targutanud: tema hingelaad pani teda nii toimima. Temal ei olnud vaenlasi ei koolis, ega ta lühikese iseseisva elu kestes. Mul oli tuge ja lohutust tema mentaliteedist, mis oli läbi põimitud südameõilsusest ning varasest elutarkusest.

Mahta oli minust parem: tal polnud mõningaid iseloomi jooni, mille vastu minu elurattad järjest pörkasid.

Ja - siiras nagu meie vahakord oli - sain vahest oma õe suust tunda nii mõndagi laitvat hinnangut Ühe või teise minu toimingu kohta.

Siin meenub, näiteks, too klaveri ostmise lugu.

Klaveritega hängeldaja oli meie koolis pidanud mitu aastat hoiul oma klavereid, neid müües ja uutega asendades. Meil oli olnud luba neid kasutada. Sellel aastal ütles ta korraga otsustavalt, et ta on endale laopaiga üürinud ja viib oma mänguriistad siitpeale meilt ära. Et koolile mingit

tasu pakkuda ustava kaasabi eest. lubas ta meile omahinnaga müüa ühe väga hea Bönnisch tiibklaveri.

See klaver seisis meie saalis. Pr. Rõtšagova oli viimasel ajal ainult seda kasutanud ning kiitnud.

Olin mitmel aastal võtnud eelarvesse klaveriostu summa. Kuid alati oli see Haridusosakonna poolt maha tõmmatud.

Belmisest aastast oli meile aga jäänud niivõrd suur küttepuude tagavara, et ma 1926.a. küttekuludest sain vabalt võtta raha klaveriostuks. Ja nii odavalt ma nii head muusikariista poleks enam italgi saanud.

Oetsin siis sellel aastal koolile klaveri.

Kuusmann ei kinnitanud arvet: meil oli keelatud küttekuludest krediiti mis tähendab teise punkti üle viia.

Oli olnud paar aastat hästi pehme talv, sellega seletasin puude ülejäägi.

"Aga siis jäägu see raha lihtsalt üle. Kõnna tänava koolil, näiteks on kütte alal suuri ülekulutusi. Ja teile pole oma väikeses koolis üldse klaverit vaja.

See töötas minna suureks skandaaliks. Sest mina klaverist loobuda ei tahtnud.

Õhtul Mahta toas kurtsin oma ebaõnne. Et ma säärase sekeldustega pean ennast vaevama, kuna omegi kogu tööjõud kuluks ära pedagoogilisele tööle koolis.

Õde istus tükk aega üsna vaikselt ja lausus viimaks tasa: "Inimeste iseloom vajaks vahet ka kosmeetikst."

"Mis jutt see on?"

"Ütleme, näiteks, nagu maniküüri juures - pisut õli-

tamist, pisut küünenukkide viilimist?

NUÜd mõistain. Eks minu iseloomus andis end tihtipeale tunda too õlitamise ja nukkide viilimise puudus. Kuid see kord ei soovinud ma siiski nii kohe alla anda.

"Kuidas siis? Mina peaksin end lihvimas nii siledaks, et ohverdaksin oma kaoli klaveri Rana tänava kooli keskküttele."

"Ei, seda mitte 300 last vajab siin midugi nii sama head muusikaõpetust kui 1000 last seal. Ei tea ka seda, kuidas neil seal on õigus üle kulutada kütte krediidis. Nii et s i s u l i s e l t on õigus kahtlemata sinu poolele. Ametlikult aga on õigus Kuusmannil. Ta ei tohi sinu arvet vastu võtta. Sa talitsid ju omavoliliselt kehtiva korralduse vastu."

"Ma teadsin seda... Kuid ütles, mis ma pidin siis tegema?"

"Oleksid pidanud seda asja algusest saadik teisiti ajama. H e a g a oleksid pidanud minema ja need tegelased võtma oma poolele, et nad selle oleksid võtnud o m a k s a s j a k s. Kas või vana onu Brüller. Kas tema poleke aidanud sind ja osakonna juhataja häälestanud sinu kasuks... NUÜd on, võibolla, raske lugu parandada."

Õde andis mulle terve kava ilusaid lauseid, mis tema suus kõlasid nii armsalt, nii veenvalt, et ma selle varal viimati siiski sain likvideerida tekkinud halva intsidendi.

Klaver jäigi meie koolile.

Ükskord, olles jällegi millegi pärast tujust ära, pärisin toas Mahtalt aru:

"Seleta siis nüüd sina. Sina arvad, et alati seisneb süü m i n u i s e l o o m u s, et nagu vähe õlitatud või nii... Aga ütlen, kuidas siis sellest aru saada, et mul kooliklassis alati nii hästi läheb, et lapsed nii kallimeelselt nii kergesti mulle järgivad."

Õde vastas seekord pikemalt mõtlemata:

"See on sinul Jumalast antud and. Seda tuleb hellalt ning tänulikult hoida nagu kõige kallimat vääriskivi."

2.

Üldõpetus.

1926.a. kevadel oli jõudnud otsusele järgmisel õppeaastal alustada tööd meie I klassis Ü l d õ p e t u s e põhimõtte järgi.

See uuenduslik kool, mis õppetöö aluseks oli seadnud mitte lahuseisivate õ p p e a i n e t e printsiibi, vaid taotles kontsentreeritult e l u a l a d e (asialade) tundmaõppimist, oli kõigist välismaa edumeelseist teooriaist mulle kõige lähedasem. See tundus ka kõige kergemini läbiviidav meie oludes, kuna ei nõudnud kooli v ä l i s e s korralduses kes teab kui suuri muudatusi.

Nii "Väike arvutaja" I väljatöötamiseks kui ka üsja mainitud otsuse põhjal olin selleks kevadeks ning suveks mu retsenud endale terve rea välismaiseid raamatuid, mis käsitlesid moodsaid võtteid just esimesel astmel.

Tahtsin võtta I klassi 1926/27. õppeaastal enda kätte.

Sellel ettevõttel seisis siiski omajagu takistavat oes. Isegi võttes endale I kl. vaid koduloo, emakeele, usuõpetuse ja matemaatika tunnid, ületas mu tundide arv koolijuhatajatele ettenähtud kvantumi. Asiolude läbitöötamiseks

olnuks aga häästi vaja ka käsitöö, joonistamise ning laulutunde. Oli ka karta, et koolijuhatajal on liiga vähe aega oma klassi jaoks.

Kuid ettevõtte uudsus oli liigagi veetlev. Olin alles terve; tundsin endas tarmukust ja jõudu. Ma ei olnud enam ka nii väga noor. Kes see ennast nooreks peab, kui samal suvel saab 30-ne aastaseks ja töötab õpetajana juba 1914.aastast saadik, sealjuures algab koolijuhatajana kuudentat tööaastat.

Kui just küsida, mis ma selle aja jooksul siis olin endale kätte võitnud? Kooli juhatamises ning asjaajamises polnud mul küll olnud muud lähedast juhust kui oma aus suhtumine töösse. Kui võtta aga mu ülesandeid nende mitmetahulise üldisusest, siis ehk sain siiski väita, et olen ikka oma pikka sammu edasi läinud arenemise teel. Olin saanud heita sügava pilgu noorsookirjandusse meil ning mujal ja ka eesti kirjavarasse üldse. Olin ju oma hariduskäigus jäänud ilma kõige hinnalisemast - emakeele õpetuse kultuurist. Seda olin siis nüüd saanud tasa teha W.Nurmiku raamatute loomise lähedal seistes ja muidugi ka noorsoo ajakirjadega tegeldes.

Mitte vähema tähtsusega polnud mul viimase aja töö matemaatika metoodika alal, rääkimata rohke kooliuuendusliku kirjanduse lugemisest.

Niiviisi varustatuna julgesin esimesena Tallinna koolides segi paisata seni püsinud õpetuse kord ja hakata toimima hoopis teisiti.

Sääraste plaanidega ja suure virna raamatutega asusin oma suvekorterisse.

Sellel kevadtalvel olime viimati jätkanud oma pooleli-oleva maja ehitamist Nõmmel. Suure kokkuhoiuga oli meil õnnestunud naabrilt võetud laen tasuda. Nüüd olime uue ametliku laenuga ehituse nii kaugele viinud, et alumise korruse saime välja Üürida. linna Keskraamatukogu juhatajale Sibulile ja ise saime endale suvatamiseks paar tuba mansardkorrusel.

Sellel suvel oli mul peale muu ka kaunis palju füüsilist tööd. Tuli aidata koristada äsja lõppenud ehitustööde jäljed. Tuli kasta iga istutatud puud, iga seemendatud murulapikest, rääkimata peenardest. Mu maja Umbrus oli siis veel nagu tuiskliiva kõrb; iga vähingi üritus aiatöös nõudis hiigla vaeva. Olin vist küll noorpõlves liiga vähe tegelnud kehalise tööga; ka see nõudis nüüd tasategemist.

Keskpäeval, kus õues töötamiseks oli liiga pakav, kat- sin oma elutoas kinni aknad, et kõrvetav päike ei takistaks mind kirjutamast, (maja ette istutatud lehtpuud ju siis veel varju ei andnud) ja koostas talveks oma klassile üldõpetu- se kava.

H. Kula, kes oli eel talvel elanud Nõmmel päris meie maja lähedal, oli lahkelt laenanud mulle suveks oma kirjutus- laua. Sellel väga suurel laual oli laiali laotatud mu mit- mest suurest poognast kokku kleebitud leht, kus täitsin oma r õ h t- ning p õ i klahtreid. Põiklahtreis olid märgitud kõik I klassi õppeained, rõhtruutades nädalaasialad. Nii võis põikriidades järgida, kas töö õppeainete õpetamisel läheb õige metoodilist käiku. Rõhtlahtrid aga näitasid, milline asiala tuli läbi võtta igal nädalal.

Kava koostamise ajalikkusest oleneb selle meetodi juures suuresti töö kordaminek.

Peaaegu siiski mööma, et mõni asjal rōhutas rohkem üht õppeainet, teine jälle teist, et mõni ainelõik tuli vahest läbi võtta väljaspool asiala; et hiljem õnnestus mõndagi eriti edukalt, mis polnudki kavas ette nähtud, vaid oli lihtsalt paraja juhuse ette veeretatud.

Sügiseks olid mu omad lapsed saanud küllaldaselt mõllata soojas liivas ja süüa otse oma peenralt maasikaid. Ja mul endal oli valmis mu aastakava.

Meil oli tavaks kujunenud võtta vastu ühel-aastal k a k s esimest klassi, teisel - üks ainus. 1926.a. oli meil ainult üks esimene klass.

Mäletan hästi selle õppeaasta esimest päeva, esimest tundi oma klassis.

Seal nad siis istusid mul kolmes pingireas alumises kiviklassis heledas sügispäikeses mu 48 väikest tüdrukut. Igaüks veel hoopis erinev teisest, koguni veel oma kodust kaasa toodud värvingus. Tahtnuks nagu säilitada seda omapära võimalikult kaua ja ka seda reipust, seda huvi, mis paistis igast silmapaarist.

Ainult mitte midagi ära rikkuda. Nii manitsesin ennast Neil esimestel päevadel koolielus annab iga mulje vahest kirjeldamatut jõudu. Tundsin enda ees nagu külvi valmis põldu kus võib hakata edenema nii hea kui halb seeme.

Nii seisin nende ees ja mõtlesin.

Aga need seal pinkides ootasid - mis ta nüüd meiega tegema hakkab?

Kavas oli esimeseks kaheks nädalaks ette nähtud teemad "Tuvvumine koolieluga. Kodused mängud suvel".

"Mina olen õpetaja Johanson", ütlesin alguseks.

"Väga rõõmustav!" hüüdis esireas üks pisike nirkinäoga plikake.

"Aga Astrid", kuuldus ta seljatagant noomivaid hääli.

"Niiviisi öeldakse küll", julgustasin mina.

"Kui keegi võõras tuleb. Kui varem ta nime polenud teada", seletati läbisegi.

"Aga mispärast siis just on tarvis ütelda "väga rõõmustav"? küsis keegi.

"Et on rõõmustav tuttavaks saada", ütles nüüd üks teistest pisut pikem tõsise näoga tüdruk tagumises pingis.

"Kas teie olete see "Tippa mamma", kes siin koolis on?" päris keegi.

"Olen küll... Aga võõraste ees mind nii ei hüüta; see on rohkem omavaheline nimi".

"Võõraste ees räägitakse "proua Johanson". Nii on viisakas", teadis üks tark.

"Aga minu ema ütles, kui me käisime mind kooli sisse kirjutamas, "proua juhataja". See on ka viisakas". See oli jälle too pikk tüdruk viimases pingis.

"Nüüd te minu nime teate, mina teie omi aga mitte."

"Aga mind käidi ju sisse kirjutamas" hüüti siit-sealt uhkelt.

"Seda küll... Siin lehel teie naised kõik on. Kuid kust mina võin teada, missugune nimi kellelegi teist sobib Naersime kõik üheskoos.

Võtsin nimestiku ja hakkasin välja kutsuma sissekirjutamise järjekorras.

"Agnes Šidlovsky" hõikasin esimesena.

See laps paistis kaugelt vaadatuna lühemena kui ta tegelikult oli: ta oli paks trulla. Tuli pani oma pehmed käed nagu tatsud mu lauale ja lausus, endal nägu säramas heatahtlikkuse paistes: "Mina olen see Agnes Šidlovsky". Surusin tal kätt ja ütlesin: "Väga rõõmustav tutvavaks saada" ja siis lisasin tasakesi - ta tehku kniks tervele klassile ja ütelgu oma nimi veelkord; on tarvis ju ka teistele tüdrukutele end tutvustada.

Muidugi kajas siis läbi klassi kooris "Väga rõõmustav tutvavaks saada".

"Niisugune keeruline nimi" arvustati.

"Pole viga. Meie hoovis hüüame teda Aki'ks" vaidles pinginaaber.

Ulatesin talle tüki kriiti, küsisin kas ta oskab "Aki" tahvlile kirjutada. Aki pani selle tagasi lauale.

"Ema ei tahtnud mulle veel õpetada, et las koolis õpetavad".

"Eks ma seekord siis veel hakka sulle kirjatoimetajaks" ütlesin naljatades ja kirjutasin tahvlile AKI.

Nii see vastastikune tutvumine siis algas ja kulges. Imelik, et nemad ära ei tüdinanud. Selles oli omajagu liikumist, parasjagu ka nalja. Mõni oskas kirjutada oma

FK 15138-5

Pilt 5. Õpetajate koosseis 1930/31. õppeaastal:

I rida: 1. Ann Olbrei, 2. Margareeta Rebane, 3. Rosaalie Üunapuu, 4. Helga Põld.
II rida: 1. Anna Krull, 2. Sarda Viidas, 3. Adeele Juhandi, 4. Erna Kivi.
III rida: 1. Hilda Aver, 2. Marta Arend, 3. Hilja Tulp.

terve nime; mõni maalis vaid esimese tähe; suurem hulk va-
jas veel kirjatõimetajat - peale minu leidis neid veel teisi-
gi.

Minul oli igal juhul kiiret kirjutamist. Mul oli
laual ruuduline leht, kus olid joonekestena märgitud partad,
nagu nad seal ridastikku seisisid.

Märkisin neile joonekestele tüdrukute nimed nende
asukoha järgi klassis, tehes iga nime juurde küll halli, küll
värviliste pliiatsitega mitmesuguseid märke - seda mööda,
millise mulje nad jätsid sellel oma esimesel esinemisel.
See pikk tüdruk, keda ennem olin tähele pannud, oli Ellen
Reiter. Ta sai oma nimele kaks punast joont alla. Hiljem ku-
junes neile temast aastateks arukas klassivanem. Kooli tulle-
ta veel kirjutada ei osanud muud kui oma nime.

See päev lõppes võimlemise tunniga, kus lapsed tut-
vustasid õpetaja Rebast oma mängudega koduõues.

Õhtul läksin koju siiski rahuldustundega. Ma polnud
ja midagi erilist veel kätte saanud. Kuid ära rikkunud pol-
nud ma näiliselt ka midagi.

Paari nädala möödudes olime umbes järgmises kauguses.

Meil oli klassikapis igal oma kodust kaasa toodud
kingakarp. Karpile oli tehtud sinise-punase pliiatsiga nii
või teisiti omaniku nimi, või ainult paar tähte. Karpidesse
oli hakanud juba kogunema tarbevara. Seal olid igal oma väi-
kesed käbrid, mõned tikutoosid. Üks suurem toos ja paberi-
sees oma tahvililapp koolist saadud kriiditükiga. Kolm targe-
mat õpilast igast reast olid selle kapi korrashoidjad.

Käsitöö ja joonistamise õpetaja E. Viidasega olid nad valmis lõiganud terve rea odavast hallist papist nelinurke (umbes tikutoosi suuruses). Iga u u e t ä h e tunnema õppimisel võtsime kasutamisele uue tikutoosi, tehes kohe selle kaanele punase pliiatsiga hästi selgesti ja suureste selle tähe. Siis võeti viis halli nelinurka ja joonistati neile õpitud täht (mis suuresti tahvlile maalitud) hästi ilusasti sinise pliiatsiga. Nii oli meil igas toosis ise täht, mis hõlbustas meie "ladumistööd".

Sõnade lugemine-ladumine oli lõbus töö. Loeti kaaste laste laotud sõnu, avastati võimalusi uute sõnade ladumiseks. Igatseti uusi tähti juurde.

Kavas oli meil esimesel nädalal läbi võtta sõna K O O L. Need kolm tähte olid minu arvates alguseks küllal-daselt üksteisest erinevad, kuulusid ju ka asiala juurde. Kuid juba esimesel tunnil oli meil ära õpitud sõna AKI, see-ga veel kaks tähte peale normi. Mis seal siis viga oli la-duda muid sõnu, nagu O L L I, L I I A, K O O L I, K O L I jne. Muidugi võisid need lapsed, kes rohkem oskasid, tahvli-le kirjutada vahest ka rohkemat.

Lugeda oskajad esinesid igapäev oma valitud lugudega. Hakkasime ikka enam hindama selgesti lugejaid. Ka lugude jutustajaid oli hakkanud tekkima.

Teiseks nädalaks oli mul ette nähtud sõna N U I, nii siis veel kaks tähte juurde. Olin neile jutustanud lookese "Laast kõneleb"; laastu kirjas oli sõna "nui", nii siis oli neid tähti vaja. Nädala asialaga see jutt ehk seotud pol-nud. See oli vaid heaks sissejuhatuseks aabitsa õppimisele.

huvi äratamiseks lugeda oskamisele.

Koduse ülesandena olin neile soovitanud hästi järele mõelda, et nad ka ise oskaksid klassis jutustada selle jutu.

Nad jutustasid seda umbes nii meie teise nädala lõpul.

"Ükskord oli ühel onul Üks maja. Aga selle maja juurde tulid öösel koledad kurjad loomad ja mõirgasid hirmeasti. Selle onu väike tüdruk kartis ja ta ema kartis ka. Siis tahtis onu teha aeda oma maja ümber. Neeگریپoisid tulid talle appi. Sest see kõik oli ju neegrite maal. Aga Ühes kohas oli maa kõva ja nad ei saanud posti sisse taguda. Siis ütles onu neegripoisile: "Mul on kodus tugev nui. Mine mu naine annab sulle selle" - "Aga teie tädi ei oska ju neegri keelt". Mees võttis laastu ja kirjutas selle peale N U I "Küll laast kõneleb" ütles onu. Kui poisid nuiaga tagasi tuli, oli ta mures, et - laast ju ei kõnelenud; kuidas teadis tädi nuiat saata? Sellele poisile hakkas siis onu lugemist ja kirjutamist õpetama, kui ta aega sai".

"Aga mina oskan juba natuke lugeda, lõpetas jutustaja enamasti oma ettekande.

Ja mina lisasin juurde:

"Teile hakkavad varsti raamatud kõnelema".

Oli neidki, kellele nad juba kõnelesid, sest kolm-neli "ettelugejat" meil juba oli ja neid hakkas pärastpoole ikka rohkem olema.

Aga oli ka neid, kes selle jutustuse tõi ette vaid paari üheiku sõnaga. Üks tüdruk vastas, kui teine talt küsis: "Mis sa tänna hommikul kodus tegid?", ainult "õisin".

Neistki saime pika peale asja.

Olime ära õppinud ühe salmi, mis algas nii: "head lapsed olla tahame ja rõõmsalt kooli tulesse".

Õpetaja Rõtšagova oli sellele ka viisi leidnud; seda oskasid nad mulle ette laulda.

Koduseid mängu oli ette näidatud võimlemise õpetajale. Oli neid ühiselt mängitud. Oli proovitud isegi paarikaupa marssidagi.

Matemaatika huvides olime teise tšõ vahel süvendanud mõisteid "palju", "vähem", "suurem", "väiksem", "hulk", "mitte-ühki".

Muidugi tuli lageda täidetud tähe-papid. Neid pidi ju igakord v i i s saama. See viimane oli nagu pealekauba.

Üldiselt kavatsesin esimesel poolaastal tšõtada m o n o g r a a f i l i s e meetodi järele, tutvustades eraldi iga arvu 1 - 12. Alles teise semestri alul (juba 11 ja 12 juures) pidin üle minema t e h e t e meetodile.

Muidugi ei keelanud ma lastele esitada oma oskusi, kui mõni juba rohkemat suutis korda saata.

Nagu näete meie paarinädaline "kirjatarkuse" bakaas polnud eriti suur.

Kuid oma "ühiskonnateaduse" alal oli ~~meil~~ ^{meil} omajagu teadmisi, eriti aga oskusi. Meil oli selge, kuidas koolis olla. Et jooksmine ja müra tegemine pole iseenesest midagi paha, kuid peab vaatama, et see t e i s i ei eksitaks. Et kooli saalis ei joosta, sest siin on liiga vähe ruumi; siin mängitakse ringmängu ja jalutatakse. Et kõigi õpetajate kor-

raldusi tuleb histi k ä n k u tüita, mitte ennem küsida "Aga mispirast?"; hiljem on aega küllalt teada saada, m i l l e k s õpetaja midagi korraldas. Et viisakas inimene on t33 ajal vaikne; siis on endal parem mõelda ja ka teised saavad rahu. See arusaamine, et koolis lapse vabadust piiratakse ainult t e i s t e hüvangu kasuks, andis meie koolis üldse, eriti selles klassis palju juurde vabatahtliku distsipliini tekkimiseks.

Nii tulid minu väikesed (nad olid ju pealalõunased) kella 11-ne või 12-ne paiku kooliuksest sisse hiirvaikselt; nad teadsid ju, et kogu majas teistel lastel on tunnid. Ka klassis oma tunni aegu ei rääkinud nad enam läbisegi, vaid oskasid sõna paluda ja koolikohaselt sõna võtta, samuti rahulikult kuulata, mis õpetaja või keegi kaaslasest jutustab. Suhted oma ning pinginaabri asjadesse olid ka hakanud kujunema.

Kolmas ja neljas nädal oli meil juba üsna lõbusad üldõpetuse nädalad. Teemaks oli "Kodused mängud. Nukk ja pall".

Oli palju joonistamist, paberist rebimist, löikamist. Lõigati matemaatika huvides ka vajalikud värvilised ringid valmis, igale lapsele 10. pinginaabritele erivärvides. Arv-piltide loomiseks oli neid aastataotsa vaja.

Pallimängudest ja nukulauludest ei tulnud ka puudu.

Klassis tegime töö vahelduseks osava liikumise ja vaikselt olemise, ka vaikselt liikumise harjutusi.

Ettelugejad olid otsinud jutte nukkudest. Mina lugesin neile ette seotud kõnes ühe vahejuhtumi. "See on nüüd teie pall".

Monograafiline töö 1, 2, 3 piirides läks samuti mängides.

Tähtedest tuli juurde P.

NUÜd sai laduda palju igasuguseid sõnu ja klassitahvlile kirjutada mitmeid pisikesi asiala juurde kuuluvad lauseid. Väikesi õigekirja algeid tuli tasahiljukesel päevakorda "palun palli", "ei nukku", "paari nuku".

Esiailgu meil veel vihikuid tarvitusel polnud. Tahtsin, et enne nende tarvitusele võtmist kõigil lastel oleks käsi piisut harjunud pliiatsi käsitlemisega. Joonistasime, kirjutasime, arvutasime lahtistel lehtedel.

Kolmanda tööädala lõpul olin nii kaugel, et jagasin oma klassi rühmadesse.

See kord oli meie koolis pooleldi juba siis olemas ja hakkas siitpeale levima üle kogu kooli, jättes püsima lõpuni.

Rühmajuhid valis klassijuhataja ise. (Vähemast algklassides oli see nii.) Kutsusin kaheksa toimekamat, targemat tüdrukut klassi ette välja ja panin neile ette endale abid valida. Nendega seisis nad NUÜd seal teiste ees paari-kaupa. NUÜd kutsusin välja 16 kõige v ä h e m arenenud õpilast, et need mingi NUÜd samuti kahekaupa nende teiste ette seisma, valigu ise kuhu. Nii said 16 kõige targemat enda ette seisma sama palju kõige nõrgemat. Ülejäänud õpilased moodustasid samuti omal valikul kolmanda paari. Nii asetasin nad pinkidesse.

Rühmajuht ühes oma abiga said otse oma ette kaks nõrgemat kaaslast, keda tuli järjest silmas pidada töö juures. Järgmises reas istus kaks keskmist õpilast. Juht ja abi kontrollisid üksteise ja ka teiste rühmakaaslaste tegevust. Aga

ka igal õpilasel rühmas oli oma eritülesanne. Pikapeale kujunes see kord meil peenasusteni välja.

Sel kombel said enam arenenud lapsed, kel tavaliselt on koollis igav ning kerge, omajao töö juurde. Ja ka viletsamail oli abi siinsama käepärasest, ilma õpetaja üldist juhtivat tööd katkestamata.

Üldse tuli iga õpilase kooli häälestatud mitte "müramiseks", vaid mingi "aunameti" kohaseks tegemiseks.

Nägin ära, et tähti oli alul liiga palju tarvitusele võetud: osa lapsi ei omanud ju kooli tulles üldse veel lugeda. Nende huvides tuli 5.-6. nädalal uute tähtede juurde võtmisest loobuda. Teema "Kaasõpilased" andis rohkesti tööd seni õpitud aabitsa materjali süvendamiseks. Ka matemaatikas püsisime kohal - monograafilises töös ei ületanud arv 3-me, kuid lisasime järjest uusi töövõtteid. Osteime endale nüüd odavast paberist "mustand-kaustikud", kuhu hakkasime kirjutama juba arvutus-poste.

Seitsmendal töönädalal tahtsin võtta tarvitusele vihkud.

Sel nädalal oli kavas ette nähtud teema "E m a".

Olime jõudnud juba üksteisega rohkem harjuda, kodusemaks muutuda. Paistis tõesti olevat saabunud õige aeg tutvustada teisi kaasõpilasi ka s e l l e tähtsa tsikuga, kõnelda tema tegevusest, millest selles vanuses olenetakse veel suuresti.

Huidugi eeldasin, et oskan tööd algusest peale täielikult juhtida nii, et annutame sellest meelepärasest kõnolimes väärtuslikku materjali kasvatuslikuks tööks, uusi elamusid.

FK 15138-6

Pilt 6. Kooli "kõige pikem" ja
"kõige lühem".

kõlblisi põhimõisteid.

Koduloo tunde kui sõrased meil uue tööviisi juures polnud. Kõik õppeained pidid ju meil teenima kodulugu.

Nädala esimene tund oli tavakooselt määratud sisseelaniseks uude aialasse. õpilaste jutustustele sellest, mis nad varem juba on kogunud selle teema piirides. See pidi mulle olema aluseks, millest nädala kestel välja arendan edaspidise töö, õppejutu, hilisemal astmel kollektiivkirjandi ju.

Kuid, kujutlege, see tund ei õnnestunud mul, läks kõigi ootuste kiuste hirmuäratavalt nurja.

Peale lühikese sissejuhatuse küsisin lastelt, kas neil kõigil on ema.

Oli kõigil.

Uks tõstis akna juures käs:

"Ema peab ikka olema... Kuidas siis muidu... Isa varest ei ole ... Minul ka ei ole."

"Olete õnnelikud lapsed, kui teil kõigil on ema... NÜÜD võime siis jutustada igaüks oma emast".

Esialgne vaikus.

Viimati tõstab kee too väike nirginõoline esipingis.

"Minu ema on kole".

Härrastus. Muigamist.

"Kuidas ta nii kole on?" küsib Hilda K., suur tugev, kannis kehvalt riietatud tüdruk, kes ei saanud välja ütelda "k" häälikut, vaid hüüdas "Koppel" asemel "Oppel" ja "kole" asemel "ole".

"Noh, on lihtsalt... Muudkui riidleb. Tõksab ka kui

juhtub. Virutab nii, et hoiata aga..."

"Sa oled vist ise paha laps, ega's muidu" õpetab meie Aki.

"Ah, mis paha... Vahest on muidugi halvasti läinud, või katki, või nii... Aga teinekord - mitte midagi. Lihtsalt niisama tüütan teda, olen ees või nii. Ja siis muud kui müks ja müks ja kole kisa."

Sellel pidanuks mina vahele astuma, juttu teisale suunama.

Mina aga ootasin. Miski nagu hoiatas, et kui nüüd noomivalt sekka lüüa, panen piduri igasugusele avantselsele kõnelusele oma klavvis.

Käsi tõusis, ja mina andsin sõna. Ning jutt kestis samas vaikus. Kuidas see ema slati nii hirmus kuri on, iga pisemagi äparduse pärast on ta kisamas, ilalgi ei saa tema meele järele jae. jae.

Kogu viletsa kodu pilt oma kitsa korteriga, tööga koormatud närvilise emaga, härmise kokkuhoiu vajadusega kerkis esile nagu lõuend laotatud päevavalgele nende pisikeste "kaas-
tegelaste" poolt.

Nägin küll, et osa õpilasi muutus rahutuks, ei võtnud ka sõna. Viimati ütles siiskia üks: "Õpetaja, miks teie midagi ei ütle?"

"Küllap ma homme ütlen... Täna annan teile ainult selles asjas ühe koduse ülesande: mõtelge järele - et on juba palju aastaid mööda läinud, teie olete juba suured, ja teil on nii suured lapsed, nagu te ise praegu olete... Mõtelge hästi järele, kuidas t e i e siis n e n d e g a olete".

See ettepanek tekitas valmistuse hüüde. Mõni tahtis juba kohe jutustada. Aga sellel teemal sel esmaspäeval enam sõna ei antud. Tehti küll muud tööd veel, kuid e m a s t polnud enam juttu.

Järgmisel päeval oli mul klassis püsti terve kätemets - lausa sõnasevija.

"Kui minul nii suur tütar on, siis mina olen ta vastu väga hea. Teen tal ilusa roosa kleidi ja..."

"Aga mina teen helesinise pitsidega..."

"Mina teen tumesinise sametise, valge kraega. Ja punase lakknahast vöö ostan ja punased kingad ja valged sokid

"Ja mina ostan oma lapsele iga päev magusat saia ja keedan kakao."

Nii kestis see tükk aega.

"Aga see maksab ju kõik hirmus palju raha. Kas teil siis hakkab nii palju raha olema?" ütles viimaks Hilda K. sekka.

See märkus oli pidurdanud kõnevoolu.

Nüüd tuli siis minul hakata pisut suunama seda pudipadde vadinat.

Tahtsin teada, mis nad siis teeksid, kui see ilusa kleidiga tüdruk järsku õues joostes määraks ära oma riided või puukuuris ronides rebiks katki oma pitsid.

Siis tuli arutusi, et kas see on kogemata või meelega. Et see pahandus on, see on selge. Aga seda õnnetust tuleb ennem ära kuulata, siis alles vaadata, mis toha.

"Ja kui see laps neist magusatest saiaest söögiisu

kaotab, haigeks jääb ja arst küsib talle iga-päev lihtsat suppi või putru anda.?"

Jälle arutlusi.

"Ja kui emal on tõesti vähe raha ja ta ei saa seda rohkem teenida. Kuid ta tahab ikkagi oma lastele kõike ilusat ja head..."

Nii pinnin mina edasi nagu mustlane.

"Siis küsigu isa käest" väidab keegi naiivselt.

"Ära a'a lapse juttu," hüütakse vanale.

"Siis võib ta tõesti närviliseks minna", ütles üks eilseid halvustajaid.

"Näed sa nüüd" võttis Ellen sõna. "Nüüd oled sina ka nii tark. Mina arvan, et teid oleks eile kõiki pidanud nurka panema, nagu seal koolis tehakse, kus ma vend käib. Kes tohib nii halvasti oma emast kõnelda. Nii ütles minu ema kofus ka. Sest ega ema asjata riidle. Tal vahest ka suured mured, vahel valutab selg... Ega ole ime, et ta on mõni päev närviline".

See andis sõnavõttudele hoopis teise tooni. Nüüd tuli meelde, et ema oli vahest väga hea olnud, oli kõik klimebid oma taldrikust temale tõstnud, oli talle mett-piima keetnud, kui ta haige oli, tema eest kostnud, kui isa tahtnud talle vitsu anda jne., jne.

Soovitaksin veel järele mõtelda järgmiseks päevaks, mis ema head teeb oma lastele.

Järgmisel päeval oli siis mõndagi kuulda, küll lapsikut, küll vana-tarka.

Andsin enneile vaadata oma perekonnapildi sellest ajast.

kus olin umbes sama vana kui nemad praegu.

"Teie emal oli palju lapsi ja ta ise oli vist väga noor ja väga ilus".

"Minule oli ta kõige ilusam inimene maailmas... Ta on seda mulle praegugi, kus ta on juba Usha vana".

"Kas teie ema oli ka vahest närviline?"

"Ta oli iseloomult lõbus ja lahke inimene. Kuid tal oli väga palju tööd. Isa ei saanud nii palju palka, et suure perega oleks toime tulnud ilma hooleta ning kokkuhoiuta. Magusat saia sai minu lapsepõlve kodus ainult suurte pühade ajal. Igapäev söime rukkileiba. Ema pidas ise lehma, et meil piima oleks. Tuli mõelda iga kopiku väljaandmise juures. Ema õmbles ise meile riided, kudus kindad, sukad. Alati oli tal parandamist, pesemist. Mu isa oli küll väga hoolas ja töökas mees. Kuid - nüüd tean seda selgesti - ilma ema vaevata poleks meie perekonnas suudetud meid kõiki koolitada... Kas ta oli vahest närviline? Eks see olnud arusaadav, kui ta oma pika tööpäeva lõpul oli vahest õige käreitu."

"Ja kas te siis saite ka ülekohtuselt riielda?"

"Riielda sain enamasti ikka asja pärast. Mõnikord ehk sel ajal nutsin ka oma ette, et mis see mamma niiviisi tõreleb. Aga siis hakkasin pikapeale aru saama, kui raske tal on... See tõrelemine jäi järkjärgult vähemaks sedamööda, kui suuremaks sain ning hakkasin ema rohkem abistama."

Otsisin oma klassi ja ka hoolikogu raamatukogudest välja Kampmanni I lugemiku, andsin seda välja mitmes eksemplaris, ka E. Petersoni "Aabitsat" ja M. Nurmiku "Esimest Lugevikku". Nii said meie ettelugejad kodus harjutada palju sell

asialasiseulist materjali. Üks väike tüdruk oli kodus ema kaasabil kodus leiduvast Kuulbergi "Laste sõbrast" välja otsinud ja selgeks õppinud luuletuse "Emale". Mina lugesin neile ette "Liisi arve emale". Oli arutlusi selle põhjal.

Laulutunnis lauldi "Eidekene-hellakene".

Aabitsa alal läksime E ja M tähtede juurde.

Uude vihikusse tuli esilheküljele e m a p i l t, millele tehti käsitöö tunnis Ümber ilus raam ja kirjutati alla M I N U E M A.

Asiala lõpuks oli meil emast õpitud mitu luuletust, kuulnud mitu juttu ja kõneldud palju sellest, kuidas teda hoida, kuidas abistada.

Muidugi ei jõudnud me veel lahti mõtestada "ema" mõistet tervenesti. Ema ei esine ju selles vanuses veel mõistelise tervikuna; see on vaid tuhande pisiasja lüüsitus ja alateadvuses see, kellela läbi ei saa, kes peab olema.

Emast oli muidugi hiljemgi juttu. Seal, tuli samal poolaastal veel asialasid nagu "Emaga turul" (täht R.) "Emaga poes" (täht S, arv 5.), "Emaga köögis ja söögilauas" (täht Ö, arv 6). Arv seitsme juures käsitlesime asiala "Käibus" ja "Lumivalgekese" muinasjuttu (täht Ä ja B). Tegime valmis mitut värvi käibuste mütsid ja habemetega maskid, tahtsime käibustena esineda kooli traditsioonilisel "mardipeol".

See kõik pakkus meile, palju tööd ka matemaatika alal. Toimisime ikka nii: asiala muu töö hulgas loetlesime-arvutasime asju, isikuid; siis läksime üle puhtmatemaatilisele tööle, ladusime oma päätidest ringidest Lay arvpilte ja kirju-

tasime nende alusel arvutusridu (Tab.IV).

Siirdume tagasi seitsmendale tööndalale, kus pühapäeval peale "Ema" asiala esialgsel läbitöötamist oli meil esimene lastevanemate koosolek sel aastal. Vanemate allkirjade lehte sirvides nägin, et I klass oli esitatud peaaegu terve-nisti.

Oli seega loomulik, et anda Üldist Ülevaadet koolitööst peatusin pikemalt I klassi juures, kus töö tänavz toimub uut viisi. Ärgu vanemad kartku, et nende lastega asjata aega vii-detakse. Kõik läheb läbimõeldud rada ja tuleb viimast kindlasti sinna välja, kuhu tarvis.

Selle koosoleku "lähirääkimised" kujunesid küll pea-miselt kahekõneks I klassi vanemate ja juhataja vahel.

"Minu tütar oskas kooli tulles juba lugeda. Mina küll aru ei saa, milleks ta nüüd veel peab nende tikutoosi tähte-dega mängima".

"See sünnib õigekirja huvides. Tal pole veel selge sõna-de häälikuline koosseis; ladumisel-kirjutamisel tuleb vigu ette. Tema l u g e m i s e oskus tuleb aga klassis küll ka-sutamisele. Ta on meile mitmel korral juba jutte ette luge-nud, järjest ikka ilusamini ning selgemini."

"Aga miks te iga päev ei anna kõigile üles aabitsast õppida?"

"Neil on nüüd Oro-Nurmiku aabits. Seal nad võivad kodus igapäev lugeda, nii palju kui tahavad. Koolis on meil veel kõik teised aabitsad, mis Üldse Eestis olemas. Pärastpoole hakkame palju lugema. Esialgu teeme koolis metoodiliselt lugemise ning õigekirja algastmeks ettenähtud harjutusi."

"Nüüd ma hakkan uubes aru saama, miks teil algul hulk aega polnud tarvis muud õppevahendit kui tühi saapakarp ja need tikutoosid. Minu laps tundis kooli tülles küll ainult mõned tähed. Pean tunnistama, et ma tükk aega imestasin, mis teil sellest küll välja tuleb".

Sõnavõtja oli võrdlemisi intelligentne mees. Küsisin ta nime. Ta tütreke oli pisike tark tüdruk, jutustas üsna ladusalt ja veeris nüüd ka juba omajagu. Ta oli alles eelmisel päeval ladunud oma tikutoosi tähtedest MINU EMA NIMI ON ANNI. Jutustasin seda isale, muidugi juurde lisamata, et pliika oli esiti ladunud ANI ja alles rühmajuhni näpanditel vea parandanud. Tahvilil olime siis terve klassiga neid sõnu mõlemaid lugenud ning eritlenud.

"Olgu kuidagion", ütles üks keskealine naiskodanik, "kuid milleks teil seda minu pilti vaja läks? Mul polnud juba ammu enam endast head pilti. Käisin tänavapiltniku juures end üles võtmas. Ega tüdruk andnud rahu, muudkui õpetaja "õpetaja ütleb"... Nad on seal klassis teist nii sisse võetud, et hoidku".

"Jah, meie rääkisime kodus ka", ütles üks teine, "kui mu vanemad lapsed koolis käisid, polnud keegi minu pilti tahtnud... Milleks neil tänavu seda vaja läheb?"

"Aga k e l l e pilti siis?... Kelle pilt on rohkem väärt ehitama teie lapse e s i m e s e vihiku lehekülgi?"

Viivuks tekkis saalis vaikus.

Sis võttis sõna üks väikest kasvu hästi toimekas eideke:

"Mina aga seda ei tahaks, et te panete need lapsed

niiviisi jutustama kõiksugu asju oma kodusest elust... Niiviisi ilmarahvale kõik teada anda."

Olin seda isegi kartnud, eriti kui kodusest kokkuhoiust kõneldes üks õpilane oli öelnud: "Minu isa raiskab oma suitsetamisega rohkem, kui ema kokku hoida jõuaks", ja väike naine Koidu oli välja pahvatanud: "Aga minu isa saab oma suitsud muidu". Teadsin, kus ta isa töötab, ma poleks tahtnud olla kaasteadja ametialalises kuritegevuses. Õnneks ei märganud ta kaaslased midagi.

Muidugi ei saanud ka siin koosolekul sellest juttu teha. Utlesin vaid umbes nii:

"Laste väljendamise oskust peab kool arendama. Selleks me peame neid panema koolis vabalt jutustama. Nad tunnevad ju alles oma kodu. Millest muust nad nüüd veel võiksid jutustada? Muidugi peame arvestama, et need "piimatallekased" seal I klassis ei oska vahet teha, mis omale oleks meelepärane teiste ees kuulda. Kuid ega see pole siiski ilmarahvale teadustamine. See on meie omavaheline vestlemine. Ta võib sellest oma kodus teile ka üht-teist edasi jutustada... Vaadake aga ette, et te ise ei lähe neid "kooliuudiseid" ilmarahvale edasi viima. Siis võiks sellest küll tulla "külavahelist riidu".

Naerdi pisut... Siis hakkas jutt hoopis uuest otsast peale.

"Mina küll ei mõista, miks i g a l lapsel see oma tahvlilapp peaks kaasas olema. Vanasti olid koolil ikka omad tahvlilapid. Ma ise olen selles koolis õppinud. Kunagi pole mult nõutud tahvlilapi kaasavõtmist".

"Meie koolis on ka praegu igas klassis kooli tahvlilapp

See ripub v a n a tahvli küljes nagu vanastigi. Kuid nüüd tahan lasta panna igasse klassi piki kante seina uued linool-tahvlid. Esimese klassis on need juba olemas. Need on laste käshaarde ulatuses. Te peaksite nägema, kui lõbus on neil töötada. Ma saan kaks rühma (12 last) korraga tahvli juurde saata; igaüks saab pisut erineva ülesande. Teised kirjutavad -joonistavad sedasama kaustikuisse ja kontrollivad ühtlasi oma kaaslasti tahvilil. Järgmisel korral läheb jälle kaks uut rühma. Nii saan kiiresti ülevaatliku pildi 24-st õpilasest. Lastel on rohkem liikumist, võimalus suuremat kirja kirjutada... Muidugi peavad nad ise viimaks kustutama kirjutatu. Kui te seda tööd kujutlete, siis saab teile selgeks, et on otstarbekas, kui iga laps võtab tahvlile minnes oma karbiist lapi ja kriidi."

Sellega jäädid rahule. Siis võttis aga keegi sõna:

"Aga mina seda sugugi ei tahaks, et minu tütar on rühmajuhth. Mis teiste juht temake veel on? Võib niiviisi veel unkeks minna".

"Teie tütar on hea rühmajuhth", ütlesin ema nime teada saades. (See oli Aki ema.) "Temas on palju ehtsat naiselik-kust. Te peaksite nägema, kuidas ta oma rühmakaaslaste eest hoolitseb. Tema pisut suuremad oskused õppeainetes tulevad talle seejuures kasuks. Ja see töö tuleb ka temale endale kasuks; temas areneb sealjuures ka õppeainete oskus, lisaks sellele veel palju teisi häid oskusi. Aga unkeks ta siinjuures ei lähe. Meil on siiski üks rühm tema omast parem. Ta teab seda ja on ennem mures kui unke... Igal õpilasel on meie klassis, õieti kogu kooliski, oma ülesanne täita, mitte üksi rühmajuhthidel. Nad on meil kõik tegelased."

"Mina pean omalt poolt ütleva", tähendas üks isa. "et see on õige - "tegelased" need oma teada on... Mul on kaks last, vanem käib ühes teises koolis. See mõtleb tihtipeale välja igasuguseid ettekäändeid, et aga koolist puududa. Katsu sa aga selkle pisikesele siin nõu anda, et jäägu täna koolist koju, ilm on halb või nii... Kus tüdrukul kõik sõrad-sarved vastu. Ei, täna küll puududa ei saa, täna tuleb kõikeugu huvitavat, või jälle "täna on mul üks asi teha, mina ise pean sealjuures olema, see on minu korras hoida"... Siin peab teil üks eriline külgetõmbejõud olema, millega te nad nii "tegelema panete".

"Kui lapsed niiviisi ise tegelema pannakse, mis see õpetaja siis ise teeb? Sellel pole siin ju midagi enam teha."

"Hea see ju oleks... Eeskujulikus moodas koolis peabki see niiviisi olema... Mina küll omadega veel nii kaugel pole. Mul on nüüd ikka veel peale töö lõppu nahk nagu saunaleilist tulles."

Ja peale seda koosolekutki ütles mulle mu mees kodus:

"Meie mammale on täna koosolekul tublit sauna tehtud"

"Ah, pole viga. Mul on hea meel, et niigi läks. Kartsin kehvat. Lastevanemate koosolekul on ju kõik koguni juhuslik. Üks väiksempi tõuge võib kogu saalitšie marru ajada. Ja minu alles nii tallejalgadel seisev kooliuuendus võinuks neid halvemal juhul viia härmusse... Mis ma siis oleksin teinud?... Ei, ära naera. Mul on sellega tõi taga. Lastevanemad peavad võima olla r a h u l i k u d kõige suhtes, mis nende lastega koolis tehakse. See soodustab nii suuresti laste suhtumist koolisse."

"Ma ei tea, kuidas need lapsed seal koolisse suhtuvad... aga korrapidajat õpetajat ma küll õues pole veel näinud."

"See moodus on meil olemas küll: meil on üks õpetaja korrapidajana hommikupoolel, teine peale lõunat. Neil on ülesandeks vaadata, et klassis aknad oleksid avatud jne. Vahest seisavad nad ka sealis, vaatavad laste minge, kuid ei juhi neid. Niivõgi nõõriotsas meie lapsed vahetundidel ei ole."

"Seleta mulle nüüd, kuidas võtad sina sõna "isetegevus" millest nii palju on juttu igal pool?"

"Seda sõna võtab nüüd tõesti iga pedagoog isemoodi. Käis võrus nimetab isegi oma "õppeülesannetele" vastamist "isetegevuseks". Mina mõistan ainult töötada ü h e a suunas: mida laps ise teha saab, seda võimaldatagu tal teha endal. Kus aga lapse võime lõpeb, haaraku õpetaja otsast kinni. Selle s õ n a pärast ei tohi koolis midagi lurri minna. Õp-pekava nõuded tuleb ikkagi täita. Ja käitumiselt peab meie lastekogu ikkagi ka meenutama korralikku omavanust seltskon- da, ja seda nii nende endi kui ka ilmarahva meelest."

"Kuid - mis siin siis u u s on?"

"Üus on see, et lapsed tuleb viia veendumisele, et nad i s e t a h a v a d seda kõike, mis nad koolis teevad, või mis nendega tehakse."

Nii sõime seda maitsvat pühapäeva lõunat ülipedagoogi- lise muusika saatel.

Omad lapsed, kes olid harjunud, et pühapäevastel lõuna- söökidel tegeldakse palju nendega, vaatasid kavalalt üks- teise htsa ja tegid rohkem vallatust, kui tavaliselt söögi-

lauas.

Õieti on üldõpetuses iga asiala lähtepunktiks õ p p e -
k ä i k.

On hea, et I klassi asialad on esialgu päritud koduringist. Sest selle koguga on suure linna oludes õppeaasta algul veel võimatu liikuda.

Esimene ekskursion nendega on mul veel hästi meeles.

Detsembri alguseks olid meil tähed juba kõik läbi, peale "j"-i. Selle aabitsa õppimisel iseenesest kõige raskema tähe hoidmise - jõuluku.

Oligi meil siis käsil teema "Jõulu ootel". Ja meie esimene õppekäik viis meid linna jõulu-vaateaknaid vaatama. Igal rühmal oli oma eriülesanne, mida tähele panna, millest aru anda.

Läksime lõuna ajal, kus rahvast vähem liikumas.

V. Tartu maanteel möödusime Brandmanni kompvektivabrikust kus vaateaken juba ilutses karpide ja karbikeste kirevuses.

"Päevalohe" ja "Rahvaülikooli" raamatukauplustel olid jõuluväljapanekud täies hoos. Neid suuri vitriine tuli siis imetleda tükk aega.

Siit siirdume S. Karja tänavasse, kus Betty Besprozvanj trikotaaživabriku kaupluse aknal nägime - põialpoissi suuskadel laskumas jõulupuu-lumega üle puistatud mäest. Mees müüdi pealaest jalatallani uhkes villtrikoo garnituuris. Samalaadi kindaid, mütsi, sokke oli rippumas ka "metsa" kuuekedokstel.

Tore! Seda saab joonistada! Sellest saab lõikepilte teha!

Edasi läbi kesklinna minnes me erilist peatust ei teinud; ärid polnud veel jõudnud seal oma aknaid korraldada.

Suur Hllatus ootas meid ees - G. Stude kondiitriäri kaks suurt vitriini. Seda piparkoogi ja martsipani ronkust oleks jätkunud mitteks päevaks uurida. Meil polnud aga palju aega, meid ootas teisel aknal - jõulumees!

Päris elusuurune kohe, võib olla suuremgi.

Meile lastele polnud vist ialgi keegi jõulumeest teinud. Kuid ta kuju ning põnevus selle ümber elas nende fantaasias samuti kui kõigil lastel. Mul oli tegemist, et mitte liiklemist takistada pika tänava kitsal kõnniteel. - nii ametis olid mu kaaslased oma jõulutaadiga.

Sis ega tuli anda kindel küsk: "Rivistume jälle paarid kaup, tarvis on kooli minna."

Peatusime ainult Viru tänaval "Unioni" jalanõudekaupluse juures (kust olime sellelgi sügisel käinud hoolekogulastele saapaid ostmas) ja Lembergigi uhke kirjutustarvete vitriini ees, kus säras suur valik jõulupuudeid ja pühadekaarte.

Viru tänava lõppu jõudes peatus meie rivi korraga. "Mis seal on?" Üks põlvepikune plika sikutas ennast postkasti juures - ei küündinud kuidagi kirja kasti avausse nihutama. Meie Aki läks juurde, tahtis seda tema eest teha. Aga tüdruk hoidis ümbriku kõvasti kinni, ei julgenud seda anda võõrale lapsele.

Nüüd tõttas Hilda K. appi, upitasid Akiga mälemad kirjasaatja üles nii, et ta sai ise oma ümbriku postkasti lasta.

Tühine vahejuhtum, kuid minu tegelaste tähelepanu küt-

kestas see suuresti.

Kui rühmad klassis pärast aru andsid õppekäigul nähtust, oli igal neist peale otsese Ülesande esitamist ikka juttu sellest plikast seal postkasti juures.

"Ei tea, kellele see kiri võis olla?"

"Vanaemale maale vist - pühade õnnesoov."

"Jirsku oli see jõuluvanale?"

"Võtame mingult - et jõulumehetele".

See viibe viis mind ühele hoopis uuele mõttele.

Eks me sedagi asiala töötasime ikka läbi samuti metoodiliselt nagu teisigi. Oli õppejuttu, milleks on vaateaknad kaupmehe seisukohast, ostja seisukohast, millist kaupa olime näinud linnas vaateaknail, kuidas see oli välja pandud; oli kirjandi kirjutamist; täht "j" õppimist; arv lo-need. Joonistamist-paberilõikamist oli õpet. Viidasel muidugi selle asiala kohaselt palju ära teha; ja ega lauluõpetajalgi ainet puudus olnud.

Mina aga kirjutasin ükspeev tahvlile ühe salmi. Lugesid, kirjutasid kaustikusse. Järgmistel päevadel jätkasin seda kirjutamist salmikaupa, luges ridu otse nende nähes.

"Meie teeme laulu" hõisati.

Suurt abi neist ju polnud, kui mitte arvestada ergutavat hüüdmist, kui halvema riimi kustutades selle paremaga asendasin.

Pealkirjaks panime "Kiri jõulutaadile".

Peategelaseks oli meil vahepeal Lilli, siis jälle Leida või Asta. Iga kahe silbiline nimi meie klassis sobis selleks. Oleksite pidanud nägema, kuidas need pisikesed ahvikesed vigur-

dasid seda ette kandes. Nad valisid hoolega salmiku dekla-
meerijat kooli jõululaval. Otsustati - neid olgu kolm: üks
peaproovil; teine - lastevanemate peol; kolmas - päris peol.

Luuletus kõlas nii:

Meie Leida mullust saati
ootab juba jõulutaati,
kes ju headel lastel ikka
toonud kingituse rikka.

Leida paha laps ei ole.
See tal meeldegi ei tule.
Koolis õppis tähed ära
kirjutama õige vara.

Nüüd tal tuli mõte pähe:
kutsun õige jõulumehc
meile kirjalikult kulla.
Kiri tuli nõnda välja:

"Jõulutaat, sa kulla, kalli,
too sa isal sooja salli,
uued sussid vanaemal -
teised juba katki temal.

Väike vennas tibutrilli
tahab endal tuutupilli.
Õde sooviks nukumaja.
Emal nõelatoosi vaja.

Jõulumees, sa illi-kuku,
tood ka Leidal endal nuku.
Olen nüüd küll kooliplika -
aga mis siis sellest ikka."

Kiri nüüd ka kohe lasti
tänavale postikasti...
Oh sind, kallist jõulutaati,
Leida ootab mullust saati!

Tõik, mida tahaksin siin mainida, on see, et selle asi-
ala lõpul põinud meil klassis enam ühtki õpilast, kes poleks
osanud lugeda tahvlile kirjutatud sõnu; ka ühtki enam, kes
poleks osanud julgesti ning mõnuga salmi ütelda klassi ees.

Me polnud siiski oma plaani ületanud. Lugesime-ladusime
ikka veel ainult suuri ladinatrüki tühti. Neidsamu kirjuta-
sime ka oma puhtasse vihikusse ikka veel ainult pliiatsiga.
Meil olid valged joonteta vihikud. Kirjutasime oma asiala-si-
suliste piltide sekka, püüdes panna eriti suurt rõhku heale
paigutusele. Iga lehekülg pidi tulema ilus.

Kirjutasime veel teisel poolaastal oma kirjandid endi-
selt pliiatsiga trükikirjas, kuigi siis juba õppisime hästi
kalligraafiliselt ka väikeste kirjatühtede tindikirja. Suuri
kirjatühti kirjutasime selle aasta lõpuni värvilise pliiatsi-
ga trükikirjas nagu "ilutühti" kunagi.

Lugesime väikeste tühtedega ära õpitud, oli meil nüüd
lugemiseks kaotada kõik aabitsad, raamatud, ajakirjad, kus
leidis asiala kohast materjali.

Monograafilise arvu läbitöötamise juures, kus konkreet-
ne arvutaju on esikohal, püüdsin ikkagi jõuda välja arvu
k u j u t l u s e kaudu abstraktse arvu m õ i s t e n i. Meie
"ringid" olid sealjuures parimad õppevahendid.

Kümne juurde üle minnes ja seda ületades hakates oli meil igapähele lo heledat ringi, lo, tumedat. Kaustiku kaanele oli tehtud niidirullide abil Lay arvupildi kujuline "plaan", nagu tab. V näha.

Üle minnes lo-nest võtsime veel monograafiliselt 11 ja 12, siis läks töö juba tehte meetodi kohaselt. Esialgu oli siin suureks abiks kaht värvi ringide laduline "plaanile" 7-le 5 liites arutasime nii: paneme 7-le kolm juurde, saame kümme täis, veel jäi üle 2, saame 12. (tab. V)

Arvuvalla laienedes, samuti lugemise-kirjutamise esimestest raskustest üle olles, hakkas meie töö ikka enam muutuma tõeliseks üldõpetuseks, pakkudes lastele rohkem võimalust oma initsiatiivi väljendamiseks, nihutades esile elulise asiala õppeainete režiimile.

Pegime endale kella mudeli, kalendri ja - talve pakasega tegeldes - ka termomeetri mudeli. Selle juures saadi kuidugi terve hulk matemaatilisi algõpiteid. Ainevald piirdus ikka veel koduga ning seal esinevaga kuni lähenev k e va andas asialadele uue värvingu.

Koolinõunik Brüller külastas meie kooli sel õppeaastal väga sagedasti; järgides suurima huviga meie tööd üldõpetuse alal.

Kevadel revideerides meie I klassi edasijõudmist õppeainetes luges koolinõunik selle võrdseks teiste koolide vastavate klasside paremikuga ja konstateeris mu tüdrukute erilist reipust, iseseisvust ning vaba viisakat kiitumist. Meis nagu ei paistnud silma õpilastele tavalist kevadist väsimust.

Nad olid isekeskis vallatud, kuid oskasid end alati tarvilisel juhul ohjeldada.

Meid kiideti õpetajate koosolekuid ja soovitati ka teistel koolidel tuleval õppeaastal hakata katsutama uue tööviisiga.

Rööbiti koolitööga olin kogu talve kirjutanud "Väike arvutaja" I muidugi Chr. Brülleri metoodilise juhtimise ja temalt saadud heade välismaa raamatute vahel. Meid viimaseid ei saanud muidugi kopeerida, Meil oli ju I klassis ikkagi paar aastat vanemaid lapsi kui välismaal. See "Bodenständigekeit" i nõue (kodupinnal püsimine) maksis, teadagi, ka õppe-raamatu kirjutaja kohta.

Raamat püüdis arvestada töötamist nii üldõpetusliku tööviisiga kui tavalise tööjaotusega.

Kevadeks oli käsikiri valmis. Otsustasime selle anda illustreerimiseks mu täditütrele Mat. Mayle.

Õpik ilmus 1927.a. suvel Tartus K/Ü "Looduse" väljaandel. Värvitrükkis väga paljude ilmekate piltidega sai see kaunis ilus ja levis sügisel üsna kiiresti.^x Nii oli meil siis ilmunud õpikud III, IV, V ja I klassile. Oli ilmne, et tuleval talvel tuleks hakata kirjutama matemaatika õpikut II klassile.

Kuid selle uue raamatu kava loomisel läksid meie arvamusel tugevasti lahku. Mina olin suutnud koguda oma uuendusliku töövõtte alal juba endisest erinevaid võtteid. Need ei

---

^x See raamat ilmus 1933.a. teises trükkis, kuid ühevärvilisel

Pilt 7.

Esimene klass tööhoos. Õpetaja G. Viidase juhatusel voolivad lapsed saviist kõiksugu esemeid. Nende kõrval maas on töökarbid asjade jaoks, mis kõigis tundides vajalikud, nagu liikuv saabitš, käärid, värvipliiatsid jne. Opilastel on seljas valged töökitlid. - Foto on pärit 1934. aastest.

7

tahtnud sobida mu kaastöölisele. Nii kadus meil nagu huvi veel üheskoos töötada. Oleks tulnud arvesse meil samuti puuduv õpik VI klassile. Kuid selle tegemiseks puudus esialgu meeleolu. Nii andsime ise oma võistlejatele võimaluse ennast üle lüüa; neil hakkas ilmuma raamatuid järjekindlalt k õ i - g i l e õppeaastale.

Meil oli aga niigi muret ning tegemist küllalt. Brüller nägi rohket vaeva üldõpetuse sissetoomisega paljudesse Tallinna koolidesse. Ja minul oli tegemist küllalt oma koolis.

II õppeaasta kava seadsin oma klassile koduümbruse ringis. Reategelastena esinesid siin laste omad isad oma tööga, neile tuttavad käsitöölised, lähema ümbruse kaupmehed jne., kellega on igapäevaseid kokkupuuteid igal linlasel. Ka linlase korter, linnamaja, selle jaotus ja kodukord kuulsid nüüd meie aastakavasse.

Külastasime tuttavaid käsitöölisi, puuhoovi, kauplasi. Üks kingsepp tuli teegi meie klassi ja lapsed jälgisid hooliga, kuidas king liistul hakkab valmima. Kõnelesime haigus- test ja neist hoidumisest, ka puhtusest. Kevadeks oli muidugi ette nähtud kõnelda aiastööst, aednikust, sõidust maale.

1927/28.a. õppeaastal alustasid meie kooli esimestes klassides ka õpetajad S. Viidas ja A. Jekk tööd üldõpetusliku tööviisi järgi. Andsin neile kasutada muidugi kõik materjalid, mis mul olemas ja hoiatasin oma kogemuste põhjal võimalikkude väärsummade eest.

Neil olid mitmes suhtes paremad eeldused kui minul endal. Nad võisid oma klassis saada kõik tunnid (peale

laulmise, mis tuli endiselt jätta õpet. Rõtšagovale) ja oma-
sid palju rohkem aega, jactamatu huvi ja tähelepanu oma
klassi jaoks.

Mul oli sel õppeaastal ülesandeks sagedasti kõnelda
Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi aulas korraldatavail linna
õpetajate koosolekuil üldõpetusest, ka näidata meie kooli
vihikuid. Seljatagant kostis vahel vahemärkusi: "Kuulake
omati, kuidas luiskab". "Ei kirjuta ükski esimese klassi
laps kirjandit. Hea, kui tahvililt või aabitsast mõne rea
maha kirjutab". "Ei tea, mis taignast need lapsed neil seal
on?" "Anna nüüd I või II klassi lastele rohkem vabadust.
Mis nad peale ulakuse veel tegema hakkavad."

Otse näkku ei ütelnud keegi midagi. Mulle jäi ikka
tundmus, et mul otsesid vaenlasi pole. Aga keegi ei suvat-
senud ka meie kooli uksest sisse astuda, et oma silmaga nä-
ha, mis seal tehakse.

Ei, otsest ulakust poleks nad igal juhul näinud. Ja
võiksenad pahandused, mis vahel sekka juhtusid, püüdsime
likvideerida omal viisil, enamasti rühmaliikmete vastasti-
kusel mõjutusel.

Et aga klassis võib valitseda selline olukord, nagu
seda oli õpetaja G. Viidase I-a klassis, seda poleks ma ka
ise ennustada teadnud. Olin seni ainult tähele pannud, et
õpetaja Viidase klassi vihikud olid haruldaselt ilusad,
palju ette igatahes minu omadest mõõdunud aastal.

Ei mäleta, mispärast mul sel päeval juhtus olema
tervis minna E. Viidase klassi. Oli juba kolmas pealelõuna-
ne õppetund. Ukse tagant polnud kuulda midagi erilist.
Läksin klassi, otsisin silmadega õpetajat. Ei leidnud.

Peale tervitust istusid lapsed ja jätkasid oma tööd. Üks õpilane klassi ees loeb; teine märgib midagi tahvlile; ülejäänud kirjutavad hoolega. Vahepeal katkestatakse lugemine, kui siin-sääil mõni kisi tõuseb. Vahest läheb isegi vaidluseks.

"Mis te siin teete?... Kus õpetaja on?"

"Õpetajat tänna pole... Ta on vist päris haigeks jäänud. Eile oli juba natuke haige".

Ma polnud tõesti sel päeval pri.Viidast näinud õpetajatetoas. Kuid ta viibis ju sageli kõik vahetunnid oma klassiruumis.

Ütlesin lastele, et tules järgmiseks tunniks ise õpetaja Viidast asendama.

"Ärge tülitage ennast", ütles nüüd sama tüdruk, kes ette luges: "Meil on nädala tööks teada ja lugemise raamatud kapis valmis. Me õppime nüüd k a s s i s t".

I klassi teise semestri kavas oli tõesti ette nähtud peale teemade "Uus aasta", "Kell" käsitleda laste koduseid sõpru "Kass" ja "Koer". Seal nad siis olid lugenud kassist, jutustanud oma koduseid tähelepanekuid ja joonistanud kiisut igas poosis.

"Mida te järgmisel tunnil teete?"

"Pidasime siin nõu, et kui saal on vaba, siis lähme võimlema ja mängime ka "Kassi-hiirt", kui mitte, siis võime sõnadega ülesandeid välja mõelda kassidest ja kassipoegadest. Siis võime ka "Väike arvutaja" lhk.66 teha poste.

Olnuks viga minul hakata siin vahele segama. Muidugi, järgisin seda klassi neil päevil tähelepanelikult.

FK 16738-8

Pilt 8. II klass eesti keele kirjanditunnis. Keskel õpetaja
Viidas kirjandeid parandamas. Õpilased pöörduvad te-
ma poole nõu ja abi saamiseks.

Mõne päeva pärast tuli õpetaja kinnimähitud kaelaga kooli, vabandades, et tal polnud kedagi, kellega mulle sõna saata oma puudumisest.^x

Õnnitlesin teda hardalt sellise klassi puhul. See oli ju suur samm edasi meie kooliuuenduse võidukäigus.

Õpetaja 9.Viidasest kujunes tõesti Tallinna üldõpetuse parem tööjõud. Ta ise oli täiskasvanute hulgas vähe esinduslik nii oma välimuse kui käitumisega. Kuid laste hulgas oli ta lausa võlur, kes oskas kujundada meie näituste hiilgenumbriks pisikeste laste vihikud ja vallatuist plika-kestest kasvatada eeskujulikult ning teadlikult toimuv töökollektiiv. Ta oli väga osav joonistaja ja nooremal astmel vajaliku käsitöö tegija. Need oskused läksid siis ka ta õpilastele üle otse seletamatu võimega.

Esialgul oli tarvitanud veel harilikke ilma liniaatuurita vihikuid. Kuid siis leppisime Kodrase äriaga kokku, nad ärgu lasku meie vihikuid kokku trastida, andku meile ainult vihiku suuruselt lõigatud valget paberit ja eripakis juurde vastav arv samas formaadis kaanepaberit, seda võimalikult ilusates värvides. See moodus hõlbustas meie tööd mitmes mõttes. Laps võis ebaõnnestunud lehekülje kuuesti ümber kirjutada, meelt heitmata kogu vihiku rikkumise pärast. Iga asiala võis koondada erikaante vahele. Kaaned kaunistati nagu hea raamatu omad kunagi. Siis lõõdi nii kaaned kui lehed aukrauga läbi ja seoti paalaga kinni.

Neil aastail juhtus sageli, et õpetaja Viidas istus õpetajatetoas üksinda veel hilisõhtul. Keegi ei küsinud,

kui pikk oli ta tööpäev. Veel vähen arvestas ta seda ise.

Veendumus ning siiras valmustus on suur jõud, mis teeb tugevaks iseenast ja ka mõjukaks teiste hulgas. -

Üldõpetuse töö ei näinud aga kogu Tallinnas nii eriti edukalt minevat. Koolinõunik, kes arvatavasti ka endas tundis olevat vähe teadmisi just selle töövõtte instrueerimisel otsustas 1928.a. algul mõneks ajaks sõita Viini, kus ju oli lausa üldõpetuse kolle.

Selle õppereisi tulemusena said meie linna õpetajad reisuka ning autoriteetse ülevaate tööst Viini õpetajate Instituudi katsekoolis.

Meie kool sai kätte tellitud kimbu hõid metoodilisi raamatuid, rea pilte muinasjuttude ja laste igapäevase elu alalt, mis ilusate pannoedena mõjusid nii ehtivalt meie tööruumide seintel. Kingina saime saali suure pildi "Pestakozzi laste keskel".

X
Koolinõuniku jutustuse järgi seadsin oma koolis sisse ühiskondliku piimajoomise suurel vahetunnil. Iga laps sai veerandliitrilise pudeli piimaga, mida ta jõi samast pudelist klassis suure vahetunni algul peale oma kodust võetud leivatüki söömist. Hoolekogu lapsed said selle piima tasuta.

Üldõpetuse tööpraktikast jäi mul aga siiski rida konkreetseid küsimusi ka koolinõuniku poolt vastamata. Tema polnud ju ise selle töövõttega töötanud, ei märganud ige pisiasja tähele pannagi. See viis mind mõttele - nõutada õige ka endale võimalus korraks sõita Viini.

Naiskutsekooli juhataja pr. Varma oli endale lubanud avantüüri saata oma kooli kübarate tegemise õnstruktor

FK 15/38-9

Pilt 9. II klass söögivahetunnis einetamas.

Pariisi ennast täiendama.

Mil põhjusel siis üks algkooli-juhataja ei võinud sõita välismaale õppima täiendavat töövõtet, mida ta uudsena harrastab oma koolis?

Koolinõunik oli nõus minu sõiduga. Ka osakonnajuhataja Veidermann ei rüükinud vastu, soovitas ainult sama suur stipendium (15000 mk.) anda ka Rausa tüh.kooli juhatajale E. Martinsonile. Osakond oli nõus võtma enda kanda ka mõlema õppe-reisilase asendamise kulud koolis.

Tegin suure hoolega ettevalmistusei sõiduks, hoidsin kokku raha, korraldasin asju nii kodus kui koolis. Tundus ju ilmatu tore korraks pääseda välismaale ning oma silmaga näha, kuidas sealweil kolleegidel on teostatud see, mis meil siin on alles pooleldi unistuse tasemel.

Mu rõõmsas elevuses ärasõidu päeva ootamist katkestas ühel hommikul telefonikõne linnanõunik Veidermanniga: tema pidada kahjuks keelduma minule stipendiumi andmast. Rausa tüh.nava kooli juhataja olevat käinud osakonnas seletamas, tema ei võivat sõita nii väikese rahaga; ega tema pole Johansonil proua taoline, kes oma palga võib kasutada kas taskurahaks või reisikuludeks; tema ei saa oma t palgast pennigi reisile juurde maksta, palk kuluvat tal oma perekonna toitmiseks. Ja üldse, milleks Johansonile tehakse säärane erand - pisikese kooli juhataja; pole tal endal muidki teeneid seltskonna ees. Veidermann tulnud ka ise arvamusele, et ohtlik on esile tõsta mind teiste silmis.

Mis siis muud, kui kolleeg Martinson sõitis välismaale, saades kaasa 30000 mk. Ta oli ju suure kooli direktor, Riigi-

kogu liige ja ka muidu tähtis seltskonnategelane.

Ja mina leevendasin oma ränka kibestumist, andudes veel suurena hooga oma tööle II klassis ja rõõmustades meie I-a klassi järjest suurenevast edust.

3.

Meie "Rühmik".

1928. aasta juunis pääsesin siiski välismaale ja ka Viini ja seda - omal kulul.

Uhinesin Soome-Ugri kongressile sõitjate selle osaga, kes pärast kongressi kavatses lahku lüüa Üldkursioonist ja sõita läbi Viini, et külastada sealsetid kooli. Salk koosnes mõnest koolinõunikust, mõnest Tallinna kooliõpetajast.

See reis oli ülihuviav üleni.

Siinkohal kõnelen vaid põgusalt neist muljetest, mis mul säilinud Viini Pedagoogilise Instituudi katsekooli tundidest.

Meie soov hospiteerida koolis just õppetöö eelviimasel päeval polnud näiliselt koolidirektorile eriti teretunud. Neil oli juba tehtud otsus - mitte enam vastu võtta külalisi.

Kuulda saades, et oleme nii kaugelt ja vaevalt kunagi enam pääsme Viini, lubas direktor, kokku leppides kabinetis viibiva paari õpetajaga, meid siiski paariks tunniks klassi.

Kõigepealt võttis meid oma tundi tüsedat võitu mees mustas lasting-kitlis. Ta viis meid läbi kitsa pimedas koridori poolpimedasse klassituppa. (Katsekool asus vana kivimaja

teisel korrusel.) Õpetaja tutvustas meile oma klassi teise õppeaasta umbes seitsmeaastaseid kahvatuid linnapoisikesi. Ühtlasi tutvustati ka meid kauged külalised Baltimere rannikult. Poisid pöördusid ilma erilise käsuta meie poole, tegid oma "kratsfuussi". Ka ilma iga korralduseta luges üks poiss üle, palju meid on, kutsus mõned teised kaasa, väljusid klassist. Nad tõid meile toolid - bitte, viisakas kummardus, lõbus naeratlev pilk, üles vaadates.

Selgus, et eile oli tentud õppekäik Praaterisse. Sellest pani õpetaja ette jutustada.

"Aga härra õpetaja, sellest me oleme äsja just jutustanud".

"Schadet nichts". Meie külalised pole aga seda kuulnud. Nemad on alles saabunud. Nad ei tunne veel meie linna ega ka meie Praaterit. See teeks ehk neile head meelt kuulda, mis seal näha on".

See mõjus.

Esiolgu huupi, pärast ikka korralikumalt voolas õppejutt. Poisid olid näiliselt harjunud külalistega. Nad olid julged, elurõõmsad, mustasilmalised väikesed mehed, osavad käitumises, vilunud esinemises. Nad ei küsinud sõna kätkestamisega, ei kõnelnud aga siiski läbisegi, vaid kordamööda.

Olles jutustanud, et Praaterisse sõitmine võetakse alati suure hurraaga vastu, et seal on nii palju imetoremaid asju näha, ütles üks poiss äkki sekks:

"Härra õpetaja, kas ei tuleks külalistele jutustada ka, kuidas üldse Praaterisse pääseb. Nad vist ei tea..."

Siis joonistati tahvlile joon - tänav meie kooli ees,

nelinurk - siin meie kool, täht - siin traami peatus (Viinis on trammid märgitud tähtedega, mitte numbritega). Istute traami, sõidate selle ja selle peatuseni. Siis tuli tahvli-
le uus joon - see ja see tänav. Kaks püstjoont - Praateri värav. Jooned kustutati maha. Terve tahvel - on nüüd märgult Praater. Nüüd tuli soovitusi, ühes sellega tahvlile märke, mida tuleks külastada: siin saab laevaga ülesmäge sõita ja siis, peale hetkelist harilikku sõitu, läheb järsku nii suure vuhinaga allamäge, ja wohl, allamäge, et kogu laev on täis hädakisa, kuid ärge kartke, õnnetust ei juhtu; ja siin pisut vasakule, satute ühe mäe juurde, võib trepist üles ronida, aga niipea kui ühele astmele astute, vajub see alla, tuleb kiiruga mõnele teisele hüppata, kuid ka see hakkab vajuma, siis hüppate jälle kuhugi mujale, üldse peab osav olema, siis saate viimaks üles; veel paar sammu edasi, pääsete "Suure ratta" juurde, astute vagónetti, ratas hakkab pöörlema, tõuseb viimati nii kõrgele, et näeb üle kogu meie suure linna, jajah, tõesti üle linna, veidi jube hakkab, kui järsku hakkab alla poole pöörlema, kuid see on ka asjatu hirm, midagi ei juhtu. Nüüd läks jutustus veel elavamaks, kui pikkade joontega oli üles märgitud need kaks imehuvitavat raudteed. Vaadake, siit läheb rong, kus l a p s e d on rongijuhid, masinistid, konduktorid ja kõik; isegi semafori juures seisab üks väike poiss; muidugi on sõitjad ka ainult lapsed, aga suured onud-tädid neisse vaguneisse mahukski. Selles teises rongis siin võite teie ka sõita, siia mahub igaüks; selle teenistujad on ka kõik täiskasvanud; see rong on sellepärast

huvitav, et jaamades peatub ta küll, kuid reisiijaid välja ei lasta; vaguniakendest aga näete igas jaamas erimuinasjuttu, ühes on "Pünamütsike", teises seitse kitsetalle ja valgeks tehtud käpaga kuri hunt akna taga; siis edasi näete Hansu-Gretet nõia piparkoogist maja väravas. Kas see pole huvitav?

Kui üks poiss ütles: "Seal Praateris on ka laudad Sonnenschirmide all, kus võib limonaadi juua", väideti kaaslaste poolt, et see pole oluline, limonadi saab kus tahes mujaltki, tuleb jutustada tähtsamaist asjust.

Õpetaja istus oma laua taga oimu liigutamata. Ainult pinevus ta laias tõmmunahkses näos tunnistas, et ka tema kuulas ja seda väga suure põnevusega. Viimaks lausus ta klassile: "NÜÜd, mu sõbrad, teavad meie külalised hästi palju meie Praaterist..." Suurt kirjandit" me sel nädalal enam ei jõua teha. Homme on ju kooli lõpp... Kas me ei teeks Praaterist ühe laulu, ühe päris oma laulu".

"Jaa, jaa, muidugi, ühe oma laulu".

Hakati siis risti-rästi otsima ja üksteist parandama, kuni jõuti viimati sõbrasele salmille välja:

"Im Prater, im Prater
verweile ich immer so gern.
Im Kasperteather
gefällt mir jehesmal mehr."

Kirjutati see siis tahvlile, pärast ka vihikuisesse, kusjuures ortograafiliselt juttu oli nii õpetaja kui õpilaste poolt.

NÜÜd tuli siis midagi meile päris ootamatut: hakati oma salmille viisi looma. Tõmmati suure joonlauaga noodijooni

tahvlile ning väikestega vihikuisse. NÜÜd algas üks häälte jõmin - loodi viisi. Viimati tõusis üks hästi targa näoga poiss: "Meil on viis valmis". Laulis ette. "Temal on meie omast parem". - "Ja meie omast ka". Lauldi üheskoos. Kui algupärane see looming oli, mine seda tea.

Siis hakati n o o t e kirjutama. Arvestage, et töö toimus II klassis, umbes 7-me aastaste lastega, muidugi musikaalsete Viini lastega! Imena tuli konstateerida seda igal juhul, mis NÜÜd sündis.

Poisikesed ümisesid endamisi viisi, üks või teine tuli välja, proovis näpuga pianinol, läks siis tahvli juurde ja märkis mõne noodi.

Talle hõigati ridadest kas: "Pfui, nein." või "So ja, das geht". - Panin tähele, et neid poisse, kes enamasti oskasid õiget nooti tabada, oli kaks väga üksteisele sarnanevat jõnglast (kas mitte venda?).

Õpetaja vaatas hoolikalt üle nootide rea tahvlil. Siis lauldi juba nootide järgi veelkord üle, kirjutati sõnad alla ja poisid asusid seda kõike oma vihikuisse kandma.

See kõik võis kestnud olla mitu tundi. Kas me ei märganud kella, või ei helistatud seda üldse. Üksikud poisid väljusid vahest klassist, ei küsinud selleks luba, vaid kummardusid ainult väljudee ja tagasi tulles.

NÜÜd aga kuulsime viimati kella, see tähendas eine aega "Frühstückerpause".

Poisse väljus jällegi ilma käskluseta, üks tuli kohe tagasi käevangus korv kooritud poolikute apelsiinidega, pisut

hiljem tulid ähkides-puhkides kaks mehikest, kandes suurt kasti veerandliitriliste piimapudelitega. Igaüks võttis oma ja sai õpetajalt pealegi ühe riisikõrre, mille suskas läbi papist pudelikorgi ja hakkas i m e m a. Imiku töö lõpetatud, lasti siis apelsiinil hea maitsta. "Nii see meil Viinis nüüd igas koolis." tähendas õpetaja.

Järgmine ruum, kuhu meid juhutati, oli IV õppeaasta tütarlaste klass.

Umbes 9-sa aastased tütarlapsed, graatsilised oma oadavates kretongkleitides, edevalt lahked - eht viinlannad. Viivuks oma tegevuse meie vastuvõtuks katkestanud, ruttasid nad kohe jälle tagasi Austria maakaardi juurde, kus seisis ka nende õpetaja (keskealine daam, samuti mustas satään-kitlis) ning jätkasid oma seletusi, kuhu keegi neist suvatseb suvitama sõita. Kõne alla tuli vahest ka eelmine suvi. Mõni oli läinud aastal seal suvitanud, kuhu teine kavatses tänava minna. Siis oli küsimusi, vastuseid, arutlusi. Otsiti kaardil kõnesolevate maakohtade nimetusi, jutustati, mis teed kaudu sinna pääseb, kõneldi muud geograafilist. Forkas silma, et paar-kolm tüdrukut, ilmselt juuditari, püüdis kogu aeg esile tükki: ikka olid need kõikjal käinud ja kõige enam näinud. Õpetaja neid ei takistanud, võttes ise üldse väga harva sõna. Siis ütles üks väike tüdruk tasa: "Kui minu ema nii vana oli, kui mina praegu, siis sõitis ta igal suvel, vaadake, siia. Siin elas ta onu. Väga ilus maakohd olevat see, lausa mägedes... Nüüd ei saa me enam sinna sõita. Onu on surnud, ta maa ja maja slovakkide käes"...

Õpetaja võttis sõna ja jutustas oma noorpõlvest nüüd

Itaaliale kuuluvast Tirooli linnakeses. Pisut-pisut oli juttu ka enne Esimese maailmasõja aegsest Austriast.

Jaa, kui ajalugu vahest teeb penikoorma-hüppe, siis võib juhtuda, et ema noorpõlves on mugavalt sõitnud suvitama paikadesse, mis tütrekesele nüüd juba on kättesaamatu võimalisust.

Oleksin soovinud näha ka nende III klassi. Sinna me aga millegipärast ei pääsenud. Üks üsna noor preilike juhataja meid raamatukogutuppa ja näitas meile III klassikappi. Siin oli Viini linna kohta kõik, mida võis soovida selle klassi üldõpetuse õpetaja. Peale üksikasjaliku nädalate kava kogu aasta kohta oli siin rohkesti samateemalisi käsiraamatuid õpetaja jaoks, rohkesti pilte, tabeleid, väikesi lugemikke iga käsitatava asjala kohta õpilastele. Kõik oli ära märgitud, kõik oli ette nähtud. See oli liiga põhjalik selleks, et sellest kohe ülevaadet saada.

Sõitsime poiste nõuande kohaselt samal pealelõunal Praaterisse, tegime kaasakõik taimeseiklused ja istusime viimati Sonnenschirmi alla limonaadi jooma ning arutlema hommikupoolel nähtud koolielu.

"Mis mulje see teile jättis?" nokkisid mind kaasreisijad: "Kas ikka hakkate tuleval talvel jälle siia õppima nõudma?"

"Ei hakka" ütlesin lakooniliselt ja olin rõõmus, et ma polnud kohustatud kellelegi aruannet andma sellest, mis üle elasin selles koolis. E. Martinson oli oma pikas aruandes väitnud, ta ei olevat Austria koolides midagi huvitavat,

midagi eriti andekat kohanud.

Kõigele sellele, mis olin Viini koolidest lugenud, oli siiski tarvilikuks lisaks see põgus pilk otse nende paremiku sisusse.

See tasus ära küll.

Õige huvitavad olid ka nende lasteaiad, nende rasedate ning imikute hoolekanne, nende noorte emade kursused. Seda kõike nägime paaril järgmisel päeval.

Mu kaaslased võrdlesid Austria hiigla pealinna eesti "mõisasüdamega", mis ümbritsetud vaid kapsaaiaga, kuna suured maa-alad on ära võetud.

Viin oli sellel ajal vaene, ülimal määral rahvarikas, sotsiaaldemokraatlik.

Püüti endaga toime tulla, kuidagi ära mahtuda, kuidagi hankida sissetulekuallikaid. Üks peamisi elulisi huvialasid oli nähtavasti võimalikult palju turiste ligi meelitada.

Säraobjekte selleks ju oli - vana linn ise oma kirikute, kloostrite, losside ja parkidega, kuid peale selle ikkagi ka nende sotsiaalsed uuendused, nende kooliuuendus.

Kaua aega unistasin veel endamisi, et kui saatus mind kord sunniks elama mõnes Lääne-Euroopa suurlinnas, siis valiksin kindlasti Viini. Nii meelitavalt väreked tundusid ta võrratud pulesteed isegi kesklinnas, nii rõõmsameelne ning abivalmis oli ta rasket eluvõitlust võitlev rahvas.

Saatus aga tüüris mind kiirelt üle Poola piiri Tallinna poole.

Tallianasse tagasi jõudes oli mu esimene käik järgmisel päeval külastada öde Kivimäe sanatooriumis.

Meie vaese Mahta elukäik oli kujunenud järgmiselt.

1926. aasta suvel ei saanud ta esineda kandidaadina õpetajate valimistel: tal polnud lootust saada vajalikku arstitööendit. Tal tuli siirduda määramise korras Hiiumaale Kõpu algkooli. Sääraseid kohti ikkagi leidis, kuhu keegi ei tahtnud kandideerida.

Seal Kõpust olin siis 1927/26. õppeaastal saanud pikki kirju. Sain kirjeldusi Kõpu poolsaarest, sellest tormilainete uhutatud Hiiumaa läänepoolsest sarvest, Kõpu tuletornist, mis hoiatas laevajuhte pörkamast ohtlikule madalikule, mida meie vanaisa oli kodus nimetanud Näckmansgrund'iks.

Omapärane kool oli niivõrd vene kiriku küljes, et õpetaja kooliklassist oma korterisse käies pidi läbima kiriku.

Hiidlased olid nagu eesti ajal vaesemaks jäänud, kui seda mäletasin tsaariajast. Kõpu kool igatahes näis haruldaselt vaesena. Pidin öele järjest saatma järele õpikuid ning noorsooraamatuid. Nende puudus oli ka ainus, mille üle öde kurtis. Muidu olid ta kirjad rikkad õnneõnneusest, noore pedagoogi vaimustusest oma õpilasi, hegu kooli Umbritsevast lihtsast rahvast. Kuivõrd ta nüüd seal sai teostada midagi sellest, millest olime luganud koos eelmisel talvel? Kooli-uenduslikku päikesepaistelist vaimu taotles ta igatahes ja seda sellise innuga, et oli nakatanud isegi vana koolijuha-

tajat, kellega said ütlemata hästi läbi.

1927.a. kevadel oli ta koju Haapsalusse saabunud, tas-
kud raha täis. Noorima õpetaja kuupalk oli 90 kr. (9000 mk.).
Kõpu oludes oli olnud vähe juhust seda kulutada. Korter-küte-
valgustus oli prii; toit, nii palju, kui seda saadaval oligi,
väga odav. Linnas oli Mahta teinud igale meist kingitusi,
ostnud endale uusi riideid ja palju raamatuid. Ta kõneles ko-
gu suve jooksul meile kõigile nii härdalt oma Kõpu koolist
ja liias ikka juurde suure kahjatsusega, et nii kalliks kui
talle ka on saanud kõplased, ei julge ta tuleval talvel enam
nii kaugele kodust asuda. Ta olevat kevade poole gripis ole-
nud. Nii hirmus õudne olnud põdeda teadmises, et omaksed on
nii kaugel.

Ta tervis polnud suvelgi eriti hea, seda märkasime ema-
ga ja olime hirmul.

Mahta oli andnud avalduse Läänemaa Koolivalitsusele,
paludes end 1927/28.õppeaastaks määrata kuhugi Haapsalu läh-
hedasse kooli.

See samm tasus end halvasti.

Seda õppeaastat ei saanud õde enam lõpetada. Oli see
viletsa elukorteri tõttu, oli see muilgi põhjusil, igatahes
lebas ta nüüd kopsuhaigete sanatooriumis ja ootas juulikuus
oma viimast õpetaja-kuupalka.

Kivimäe sanatoorium polnud siis veel planguga piiratud.
Haigete lamamistoolid olid laiali sein-seal mööda männikut.

Nii oli meil alati võimalust vabalt vestelda. Sel esi-
mesel visiidil tuli mul siis muidugi pikalt-laialt jutustada
oma reisimuljetest. Oleksite pidanud nägema, kui ahnelt

Mahtake seda neelas kõike, võõraist maadest, linnadest, inimestest - tema, kellele saatus enam ei lubanud Kivimäelt lahkuaga. Ta ei kõnelnud palju, kuid ta suured silmad ootasid, palusid, nii et olin sunnitud ühel või teisel asjal enam peatuma, põhjalikumalt jutustama, kui seda muidu oleksin teinud. Hea on jutustada, nentides kuulaja nii põnevat tähelepanu, taas ühes temaga üle elada kõike huvitavat, erutavat. Kui jutustasin "Tannhäuseri" etendusest Viini "Riigi-ooperis", küsis õde: "Ega sa nüüd pärast seda taha enam meie "Estooniasse" minnagi?"

"Mispärast mitte?... Muidugi oli seal Viinis see ooperi ettekanne ju võrratu, suur orkester, hea mäng, head lauljad... Kuid ringa vaevaga olime saanud kõige kõrgemale rõdule seisupiletid. On ikkagi piin kogu ooperi ajal püsti seistes kuulata... Mis viga on meie "Estoonias" umbes sama raha eest istuda mugavas tugitoolis, kust on hästi näha, hästi kuulda... Meil on ju ka üsna hea orkester, mängitakse, lauldakse ka üsna korralikult. "Tannhäuserit" kuulasin läinud talvel kord suurima naudinguga".

Loomulikult tuli mul eriti kaua peatuda k o o l i muljetel. Küsimusele, mida ma sealt juurde õppisin, sain ainult vastata:

Õppida mul ju tuleb juurde, aga seda tuleb järkjärgult siin oma pinnaläheduses püüdes - "bodenständig" - ja meie oma lastest lähtudes. Välismaa reise ma üldõpetuse huvides vist niipea enam ette ei võta... Tänavu hakkab Tallinna käsitloma oma III klassiga... Kui meenutada, mis Viinis nende kodulinna tundmaõppimiseks õpetajale kõik on kätte antud, ette ära

tehtud, siis tuleb just kui hirm peale. Mind ei oota ju mitte midagi."

"Ei, ära ütle niiviisi" lausus nüüd Mahta. "Kas meie Tallinn pole ülihuvitav linn. Kas seda ei saa lastele tore-
dasti käsitleda... Tead, sina peaksid õieti ise Tallinnast
hakkama kirjutama, nii näiteks midagi lastele lugeda antavat".

Nii soovitas tema, kelle vaim veel erksalt oli tege-
vuses sellega, milleks oli end pikkade aastate kestes ette
valmistanud, mida nõrk tervis aga kahte aastatki ei lasknud
tööpraktikas kasutada.

Mul on palju olnud elus raskeid elamusi. See õekese
saatuse järgimine neil aastail oli üks halvemaid. -

Kui augusti lõpul algas tavalisel kombel jälle kooli-
töö, tundus mulle nii ütlematu mõnus, et mul on võimalik te-
ha oma tööd just nimelt siin Tallinnas ja just siin selles
lihtsas koolis ja nende oma oma õpilaste keskel.

Meie kodused valguseküllased klassiruumid, avar kooli-
õu, hõlpsad ekskursioonivõimlused iga asiala alguses - see
kõik pakkus meile Viini kolleegidega võrreldes märgatava eeli-
se.

Ja ega sedagi laita saanud, et meie linnas esines mood-
sa tehnika kõrval tööd veel ta kõige algelisemal kujul. Eks
me oma II klassi asialasid käsitledes olime ju näinud, kuidas
ühe koolilapse kingsepast õau läi liistule kingapealse; ja
kuidas siinsamas koolilõheduses keldri-töötoas vana tislari
hõõveldas kõõgilaua osasid; kuidas masinakuduja kodus meie
nähes valmis lapsesuka. Kogu see töötehnika oli kodupindne ja

lapselõhedane.

Praateri trikke meil muidugi ette näidata polnud. Ja meie Usna hoolikalt läbi viidud muusikaline kasvatus ei võimaldanud ikkagi II klassis noote komponeerida.

Õpetaja E.Viidase viinikud hakkasid aga nüüd II klassis olema kaugelt ilusamad, kaugelt sisukamad Viinis nähtuist.

Ka õppejutt, mille kallal mul algul oli tulnud kauni-keste vaeva näha, hakkas nüüd kogu meie kooli üldõpetuse osas (I-a, I-b, II-a, II-b ja III) võtma tugevasti jalgu alla.

Ükspäev tuli koolinõunik Brüller ootamatult meie õpetajatetuppa.

"Olen mina noor olnud ja vanaks saanud, olen koolides head ja paraku ka halba näinud, kuid sõbrast elamust, nagu üleeile õhtul õpilaskino lõppedes, pole mul veel olnud."

Jäin küsivalt ootama, sest teadsin, et ka meie koolist oli üks klass eile kinopiletid saanud. Õpilasetendusi korraldati sel ajal Balti jaama läheduses, kus nn. "Näituse platsi" sissekäigu kõrval oli ka kino-barakk.

"Teate, seal kino ees on peale õpilasetendust igavene soodam. Ei tea, mis seal küll tuleks ette võtta parema korra loomiseks... Seisan eile siis nõutult kesk seda tõuklevat ja üleannetult läbi-segi karjuvat lastehulka. Korraga näen, kahe suure puu juurde hakkab koguma ning paarikaupa rivistuma väikesi tütarlapsi. Vaatan, kes see õpetaja neil on. Pole õpetajat kusagil. Astun lähemale... Üks tüdruk, rivi ees hõikab: "Rühmajuhid, palun aru anda". "Esimene rühm - kõik koos". - "Teine rühm - kõik koos". Ja nii kõik rühmad läbi. Siis anti käsklus edasiminekuks. Läksin nendega kaasa, et järgida, kuidas

umbes neljakümne päine väikeste laste salk läheb läbi õhtuse kesklinna. Vene turul seal traami tee ületamisel tekkis väike seisak. Siis hakkas üleminek toimuma rühmiti. Rühmajuhid ootasid paraja silmapilgu ja käskisid siis oma kaaslased kiiruga üle maantee. Kesk veneturgu peatasin nad. Tüdrukud tundsid mu ära, jäid seisma, teretasid. Küsisin, kes nad on ja kuidas nad nii omapead käivad."

"XII koolist, õpetaja Viidase klass... Meie pole omapea meil on klassivanem kaasas ja kõik rühma juhid." - "Kas ainult teie klass sai piletid?" - "Ehkord oli ju kinopilet just meie asialast, sellepärast andis juhataja kõik piletid meile" "Mis te seal kinos siis nägite?" "Siin õues pole mõnus sellest jutustada. Rühmade aruanded ka alles tegemata". Väielid pisut isekeskis, siis tuldi otsusele: "Ülehomme tulge meie kooli. Siis on meil kindlasti aruanded valmis".

Vaadake, sellelaadist asja, nägin mina küll esimest korda elus... Täna on siis see "Ülehomme käes. Lähme koos sinna klassi ja kuulame need "aruanded" ära."

"Parem minge teie üksinda. Kui me kahekesi nii ametlikult siseneme, ehmub õpetaja kindlasti ära. Õpetaja Viidas läheb nii kergesti verest välja... Aga töötab ta tõesti tore dasti. Eks ma ole teile sellest mitu korda kõnelnud."

Nii sai koolinõunik Brüller õpetaja Viidase tööesse sügava pilgu heita ja kord tutvunenud, ei lakanud ta enam seda kiitmast.

Viinis oli kooliuuendus õpetajaile ettenähtud tava. Meil, üksikuil vabatahtlikeil, tuli sellele alles rinnaga teed rajada.

Eks see olnud ka meie töö üks eeliseid.

Kolmandas klassis pidi selle aasta töökava haarama koolinna Tallinna tervenesti. Peale selle tuli siia võtta veel teisi teemasid, mis ametlikus õppekavas nõuetavad.

Õieti polnud mul selleks eesialgu mingit juhust, mingit lektööri õpilastele.

Koolinõunik tutvustas mind linna arhivaariga vanahärra Greifenhageniga, kes suure huvi ja armastusega suhtus meie linna vanadesse mälestusmärkidesse. Kannatlikult kõndis ta minuga mitmel korral mööda Toompead ning südalinna; peatusime iga huvitavama hoone juures, külastasime Raekoda ning tähtsamaid kirikuid. Ühekorra korraldas arhivaar koolinõuniku soovil sedalaadi õppekäigu kõigile asjast huvitatud Tallinna algkooli õpetajalle.

Vana linn hakkas elama meie kujutluses hoopis elavamalt, hoopis mitmekesisemalt.

Muidugi pole Tallinn mitte ainult "vanalinn". Tööd seis sel aastal ikkagi rüügal ees.

Koolinõunik, kellel nüüd oli üldõpetust juba mitmes Tallinna koolis, tuli korruga määrase ettepanekuga - koostagu mina üldõpetuse kava Tallinna koolide kolmele õppeaastale, umbes nii, nagu see Viinis olemas.

Ei mina läinud nii kergesti sellele liimile.

Ons mõtet teha vaid raamkava? Kui aga teha ligikaudugi nii nagu Viinis nägime, kõik saatekirjandus juurde lisada, - kes selle siis suudab paljundada?

"Laseme trükkida... Koolivalitsusel on ju koolide raa-

matukogude summasid üsna rohkesti."

Aga nii üksinda ma seda küll tegema ei hakanud. See tulnuks siis ehk ühtlasem, kuid ei saaks ilalgi kõigis koolides populaarseks.

Nii tulin mõttele asutada r ü h m i k, mis pärast omandas ametliku nimetuse "Tallinna XII algkooli juures koondunud Üldõpetuse õpetajate rühmik".

Saatsin kutsekirjad välja kõigile koolidele, kus Koolivalitsuse andmeil harrastati üldõpetust.

Kokku oli tulnud meie õpetajate tuppa ainult - II algkooli juhataja J. Ollik ja meie kooli õpetajad E. Viidas, A. Krull, A. Jekk, M. Andresson (Arend) ja A. Olbrei.

Nii suureks see meie "rühmik" jäigi. Ei tulnud siia enam lise kusagilt.

Mind valiti rühmiku juhatajaks.

Esitasin juba järgmisele koosolekule raamkava variandi kõigi kolme õppeaasta asialade kohta. See arutati koosolekul hooliga läbi ja võeti ühes parandustega "Töökava" aluseks. Töö jaotati nii: I ja II klassi asialad said kuu Rühmiku liikme kätte nende endi valikul; III klassi kava jäi minu hoolde, sautsi need 7 asiala I ja II klassi kavast, mida keegi teine ei võtnud. Töö lõpetamise tähtajaks oli ette nähtud 1. märts 1929.a.

Märtsi kuu keskpaiku sain tegelikult kogu kävikirja enda kätte ja esitasin ka Rühmikule läbivaatamiseks meie "Töökava" jaoks saatekirja, mis sisaldas juhtnõure üldõpetuse kohta kui ka mõningaid näpunäiteid üksikute õppeainete käsitlemise

kohta moodas koolis.

Nüüd jäi minu ülesandeks kogu käsikirja ühtlustamine, redigeerimine ja lõpuks suve jooksul ka trükki toimetamine, nii et raamat oleks valmis 1929/30.a. alguseks.

See oli kaunis tükk tööd.

Mõni asiala oli koostatud päris hästi, mõni jälle üsna pealiskaudselt; peaaegu igal õpetajal oli oma viis ja järjestus asiala käsitlemist kirja panna. See polnud meil eeltöös korralikult kokku rüügitud. Ka polnud igalüks täiesti kursis olemasoleva lastekirjandusega.

I klassi jaoks oli koostatud asialasid 36 töönädalale: üleminek kodust koolile, koduring. II klassi asialasid oli 34 - kodu lähimas ümbruses, turul, kalasadamas, linna ilusadades, kalmistul, puuhoovis, käsitöölise töökodades, pagari juures, toiduainetepoes, linna elumaja jne. III klassi töökaava tuli võtta peale Tallinna vanalinna käsitlemises mõndagi moodsa linna elust ja tööst, näiteks: vabrikud, post, ajaleht, teatrid, kinod. 17 teemat tuli võtta juurde ametliku koduloo õppekava kohaselt: aed ja puukool, tuul, soojad ja külmad ilmad, veetilga elukäik, taevaolotusest, kuidas elati muiste.

Lektüürb leidmisega õpilastele oli minu oma kava osa kõige suurem hädä. Nii mitme asiala jaoks polnud seda hoopis olemas. Liikuvate lugemikkude printsiip oli meil ju tuttav, kuid sõrased lugemikud ise puudusid peaaegu täiesti.

Võimlemise kava III klassile palusin seada pri. A. Raudkatsi, kes küll ei kuulunud "Rühmikasse", kuid oli väga huvitatud tööga, et tema ainet püütakse siduda teiste õppeainetega.

Käsikirja viimistlemise töö kestis Ulina pingega poole suveni.

Olles parajasti "Töökava" korraldamist lõpetamas, sain ülesandeks esineda lektorina ja näitetundide andjana Üldõpetuse alal Tallinna Koolivalitsuse poolt korraldatavail õpetajate suvekursustel Raua tän.kooli saalis. Muidugi oli kavvas ka teiste lektorite loenguid.

Minul tuli nädala jooksul läbi töötada üks asiata; see töö võiks kesta kuus päeva ä 3 tundi, juurdearvates sissejuhatavad kõnelused ning läbirääkimised peale tunde.

Kutsusin kooli mõned õpilased, kellest teadsin, et nad linnas on. Nende hooleks jäi veel teisi juurde leida ja kõik koos koguneda laupäeva hommikuse koolimaja.

Saim kokku umbes 20 õpilast. Neile oli see omajagu meelepäraseks vahelduseks, esmaspäeva hommikul tulla Raua tän.kooli, et seal oma õpetajaga pisut mängida kooli.

Võtsin kavasse "Tallinna laht, sõit Piritale".

Olin eelmisel kevadsemestril vähehaaval töötanud oma raamatukese "Tallinna laht ja sadam" kallal. Tallinna sadamat olime Üldõpetuse tööviisi kohaselt käsitlenud; lahte polnud ma aga hoopis puudutanud. Lektööri polnud mul ed eisa ega praegu kui onu Joh.Mey "Lootsi käsiraamat" ja "Vürst Gabriel". -

Ollges teinud lühikese sissejuhatause publikule, kutsusin lapsed saali. Need vaatasid algul üsna imestades ringi: suur saal oli onusid-tädisid tulvil; neile oli kekkele ette asetatud kümnekond koolipinki ja suur tahvel poodiumiga.

"Kas me siin hakkame kooli mängima?"

"Jaa. Täna mängime siin. Homme tulete samal kella ajal meie kooli, võtate jakid kaasa ja paarätid - lähme kalasadamasse, sõidame sealt Piritale."

"Oii. Mina pole veel kunagi merd kaudu Pirital käinud" hüüdis Üks.

"Ega sa hommegi merd kaudu kõndima hakka. Mootorpaat sõidab Kalasadama ja Pirita vahet", teadis keegi teine seletada.

"Vaata, kust kaudu meil tuleb sõita", ütlesin. Istusime kõik kobaras poodiumile, laotasin põlvile "Lootsi käsiirramatus" leiduva Tallinna lahe skema.

"Siin on Kalarand".

"Vaadake, siin peab küll Pirita olema".

"Hakkame nüüd mõtlema, mis siin igalpool on; siis teame homme vaadata."

"Sia seljataba jüüb Paljassaar... Seal elab minu tüdi."

"Siit paremat kätt läheb kogu aeg Tallinna rand... Vaadake, sadam, kus me kevadel käisime, sillad kõik ja ... Ja siin edasi peab küll Kadrioru rand olema... Aga ei tea, kus see Russalka on?"

Nii pajatassid tükk aega. Kursuslastel pidi olema kannatust kaulata ja näha meid seal kobaras peasegu põrandal istimas. "Loogen kord majja" otsustasin mõttes.

"Joonistame õige selle lohe plaani hästi suuresti tahvlile; siis meie külalised näevad ka. Muidu neil hakkab päris igav. Ja kõnelda püüame ka veidi selgemini, et saali lõppu ka kuulda oleks."

"Jah, muidu tuleb nii välja, et meie siin kogu aja nagu ajaksime salajuttu. See pole hoopis viisakas."

Hakkasid siis kolm tüdrukut suurele tahvlile visandplaani joonistama, kusjuures kogu kamp neid agarasti kontrollis, eriti kui ettepaneku tein ka nimetused juurde kirjutada, nii palju kui neid teame.

Nüüd tuli siis see improviseeritud "klass" neljaks rühmaks jagada, neile ekskursiooni üldülesanne ning ka iga rühma oma eraldi teatavaks teha. Õpetaja Olbrei (kes kuulajate hulgas viibis) abil laulsime lõpuks ka laulu "Kiigi, liigu laevuke".

Kuid laulus ette nähtud "ilus ilmaka" ei saabunud järgmiseks hommikuks. Kalaranda jõudes imetlesime jõuliselt tormavat vahuharjalist merd. Külmetasime tükk aega paadisillal maruillide khes. Ilane oli, et säärase ilmaga me sõita ei julge. Näis, et mootorpaate Piritä poole sel päeval polnudki liikumas. "Homme saab ehk jälle sõita" öeldi meile pileti-kioskis: "Seda kanti maru neljandat päeva vastu ei pea, ja tēna puhub see just kolmandat." Seda küll, ega linnainimene jumalailmaast midagi ei märka. Egas muidu lastekarjaga välja poleks tulnud.

Läksime oma koolimajja. Tellisime kojamutrit sooja teed. Sõime oma võileivad. Fuhkasime. Vestlesime pisut. Vaatlesime "Lootsi käsiraamatust" Tallinna lahe kaarti ja õppisime saarte, poolsaarte nimetused täpselt selgeks. Kellegi terane silm oli tēhele pannud, et sügavus Tallinna reidil on 37 meetrit, Aegna ja Naissaare vahel 63 m ja pisut kaugemal isegi 95 m.

Meil oli ju aega. Meid oodati ju kursustele täna palju hiljem tavalisest.

Pakkisin kiiruga selleks nädalaks valmis pandud õppevahenditest tarvilikud, ja läksime Raha tänavale.

Panin tüdrukud seekord korralikult istuma koolipartadesse ja alustasin nendega ilma pikema sissejuhatuseta õppejuttu, milleks vastav tuju oli juba loodud oma koolimajas. Lapsed jutustasid, kuidas paadid olid kalurite silla läheduses hüppelnud tuule käes; kuidas raske oli olnud klaiti Über põlvede hoida; kui ilus oli olnud tormine meri, mida mitmed olid näinud esimest korda. Siis läks keegi tahvli juurde ja näitas, et tema leidnud meres ja rannas kõik need kohad üles, mis joonisel märgitud (eelmise päeva visand oli veel alles) ja keegi teine märkis üles ka meeldejäänud sügavused meetrites. Mõtelda ikka, kui sügav on meri siinsamas, mitte kauge linnast.

Ütlesin, et see punkt, kus asub too 95-meetriline sügavus on kaardil märgitud just täpselt p õ h j a pool Tallinna nii umbes 23 km meie sadamast.

Märgime oma "kaardile", kus põhi, kus lõuna jne.

"Aga kus siin saalis peaks olema põhi?" (Olin selle asja meelega sinna suunanud). Mu lapsed õieti ei tundnud veel kompassi. Tundsime ilmakaari seni vaid tuulelipu järgi. Saali lakke oli maalitud suur kompass. Vaatlesime seda. Tutvusime ilmakaarte võrkeelsete nimetustega, et mispärast need "N" ja "S" jne. seal seisavad.

Siis võtsin kaasatoodud karbist koeli väikese kompassi. Pöörasime seda ja ei jõudnud küllalt imestada, kuidas kompass

tume osuti ikka pöördub täpselt sinna suunda, kus laes on täht "N". Seda tuli neile siis seletada ja ka pisut magnetist.

"Kas tahate igaüks iseendale ka kompassi teha?"

"Kuidagi... Aga mis asjast?... Kuidas viisi?"

"Materjali võtsin kaasa... Otsime aga välja."

Tüdrukud jooksid mu laua ümber kokku. Igaüks sai pooliku k o r g i, vaske r õ h k n õ õ b i, vaskse n õ õ p - n õ e l a ja ühe tavalise terasest l o k i n õ e l a.

"Kõik tuttavad asjad, kuid kuidas need kompassi välja annavad?"

"Painutame lokinõela pikaks, suskame selle läbi rõhknõõbi. Torkame nõõpnõela läbi korgi ja asetame sellele alusele pöörlema oma rõhknõõbi lokinõelaga."

Seletan, mis on terasest, mis vaskest.

"Ah, see peab olema siis kompass. Aga ühe ots ei lähe põhja poole."

"Ega ei lähe jah... See pole ju meil veel magnet-osuti, see on vaid lihtne terasnõelake. Tulge, magneedime need kõik teil ära."

Mul oli kaasas kooli füüsikakabineti suur hobuserauakujuline magnet. Õpetasin neid magneetima.

NÜÜd pidi siis tulema selle töö tippsaavutis: kõik nõelad pidid hakkama liikuma ühtevisi põhja poole.

Kuid need ei suundunud põhja, vaid õpetaja-laua keskpaika.

Olime kõik hämmastanud, mina mitte vähem kui lapsed: meil ei tulnud ikka kompassi?

Siis märkasin korraga, et olime lauale unustanud oma tugeva hoburaua-magneti. Saatsin selle kaugole nurka. NÕUD olime siie hädast väljas - kõik nõelad näitasid N sihis, nii minu laual olles, kui partadel õpilaste kohale viies. Kompasid olid õnnestunud.

See tund oli veninud meil pikaks. Seda märkasid kursused, mitte lapsed.

Kui töö lõpetasin, hakkas korraga vasskul saali ukse juures esireas keegi aplodeerima. See oli Üsna noor väikest kasvut, mille täiesti tundmatu mees. Tema eskuju järgisid mitmed teisedki saalis.

Lapsed tegid oma hüvastijätku kniksu, kuid peatusid saalilävel:

"Kas me hoame sõidame Piritale?"

"Kui ilma parem tuleb, siis küll... Tulge igaks juhaks oma koolimajja kella 9-ks."

"Ah teie p o l e g i siis ekskursionil käinud. Tähen-dab, see kõik oli pettus" karjus saali taganurgas Üks kibeda näoga vanamees.

"Mis asi oli pettus? Et ma loodetorniga ei võtnud eri-tellimisega mootorpaati - ja ei läinud lapsi merele uputama?"

"Kolleegid, olgem asjalikud," ütles vahele too noormees kes ennist esimesena oli aplodeerinud: "Meie silmade ees toimus siin midagi, mis tõelisel pedagoogil nii kergesti ei unu-ne... Kuidas see kõik lähe nii pikkanõnda, nii etteruttamata. See magnetismi põhiolu selgitamine nii noortele lastele. See õppevahendi valmistamine ei millestki. Isegi töö juhuslik ek-situs - tugeva magneti unustamisega lauale tuli asjale kasuks

Ei, sõbrad, kui suudaksime alati teha niiviisi oma tööd... Ma tänan teid selle näitetunni eest."

Noormees, kes tuli mu kätt suruma, tutvustas ennast. See oli Tartu Õpet. Seminari õpetaja J. Parijõgi, mille küll juba nimepidi tuttab noorsoo kirjanikuna.

Järgmisel päeval sõitsime viis ilusasti Piritale. Tugev laine oli alles sees. Kuid torm oli vaikunud. Nautisime mereõhku mõnu, tutvusime tegelikult Tallinna lahega, hiljem põgusalt ka Piritaga ja tulime pärast maadkaudu jala koju. See matk oli meie a s i a l a sportlik osa.

Raua tän. saalis töötasime siis oma õppekäiku läbi, nii-võrd kui seda jõudis kolme ülejäänud nädalapäevaga. Rühmad andsid oma aruanded. Loeti ette ja läks mõõda saali rändama laste koduseid kirjandeid - kirjad kaasõpilastele, kes meie "mängukoolist" osa ei võtnud. Kirjutasime ka kollektiivkirjandi vihikusse, varustades selle visand-kaardiga. Selle kaardi joonistamisel kerkis esile mastabi küsimus. Põgusalt olime sellega juba varem tutvunud - plaanide vaatlemisel. Geograafilise kaardiga me veel õieti tuttavad polnud; tulime ju alles kolmandast klassist. Nüüd esines meil see küsimus tolle "Lootsi raamatu" hästi lihtsa ning selge lahe kaardi vaatlemisel ja ärajoonistamisel. See oli joonestatud mõõduga 1 : 200000. Oli siis tüdrukul nuputamist, enne kui oma suurte arvudega ja meetramõõdustikuga tegelemise tarkusega tulid otsusele, et ühe sentimeeter kaardil vastab kahele kilomeetrile tegelikku-see. Mõõdeti ära kui pikk tee on Viiasi, Aegnasse, Naissaarde. Lapsed ise tulid omapärasele võttele, kõveraid maadkaudu külgevaid kaugusi mõõtes kasutada lihtsalt mõõriotsa, mida pärast

võis ära mõõta sentimeetri-jaotusega joonlaual.

Asiala lõpul peale kollektiivkirjandi lõpetamist oli mul viisike vahest ka o m a kirjandit ette lugeda, mis pidi olema kõige kokkuvõtte, ja ühtlasi tooma ka mõnda vajalikku täiendust.

Seekord lugesin neile oma liikuva lugemiku käsikirjast pala "Saari ja poolsaari Tallinna lahes".

Lüksin laupäeval töö lõppedes oma lapsi ukseni saatma, neile häid sõnu ütles, nende vanemale tervitusi saatma.

Kui saali tagasi tulin, tegi koolinõunik Brüller parajas-
ti kokkuvõtte kursuste tööst.

"... Oleme kuulnud mitut head kõnemeest õpetajate hulgast. Uudisena kuulsime ka hästi kõnelevaid lapsi..."

Kui tänulik olin selle viimase lause eest. Mulle meeldis, kui kiideti mu lapsi.

Kursustelt kaasa toodud väsimus polnud veel haihtunud, kui tuli kiiruga hakata "Tõökava" käsikirja trükki toimetama. "Ühiselu" trükikojas nurisoti esiti nii mitme erilaadi käekirjaga kirjutatud, nii hulga parandustega ja vahekekirjutustega käsikirja üle. Siis tehti aga suurema viivituseta kohe eelarve ära - 600 krooni. Kui palju ma suvatsen kohe sisse maksta?

Sa helde aeg. Või minul sisse maksta. Mul polnud 60 kroonikestki taskus. Kuid kes see ilma sissemaksuta hakkab laduma käsikirja, mis töötab anda umbes 11-12 trükipoognat välja?

Ütlesin, et käsikiri on koostatud Koolivalitsuse tellimisel. (Kirjalikku dokumenti mul ette näidata polnud.) Helistati sinna. Koolivalitsuses oli uus juhataja, kes ei teadnud asjast midagi. Koolinõunik oli suvepuhkusel.

Võtsin siis südame rindu ja lasksin trükkida oma vastutusel, oma palga arvel. Imestan praegu veel, et see siiski mul korda läks ilma sentigi ette maksmata.

Kui aga trükk viimati valmis oli, ei antud mulle raamatut välja.

Olgu enne r a h a laual.

Koolivalitsuse juhataja, kes enne asja oli järele küülanud, nõustus ostma 300 eksemplari kohe kättemaksetavas rahas, kuid - enne olgu raamatud laual.

"Olge ikka mehed" ütlesin viimati suurimas kiabatuses: "Oli mul lisatõid sellega, mis oli, selle üle ma ei kaeba. Nüüd aga lasete mind nii näppu liigutamata võlavanglasse panna. Ja raamatud, mis koolivalitsuse enda tellitud, mis koolidele hädatarvilik, ei saa õppeaasta alguseks kätte."

Anti siis ikkagi kirjalik tõend, mille alusel sain "ühiselult" 300 eksemplari brošeerimata "Töökava" ja järgmisel päeval laoti mulle ka Koolivalitsuses 900 krooni peo peale. (Meie "Rühmik" polnud ju ametlikult kuskil registreeritud.) Maksin siis kohe kr. 565.85 trükkimise ja kr. 47.50 redigeerimise eest, tegin korralduse ülejäänud eksemplarid brošeerida ja "Rahvaühikooli" raamatukaupluse lattu saata.

Nädalapäevad peale seda kui raamat oli kaupluse vitriinile välja pandud, teatati mulle, et toogu ma "Üldõpetuse töö-kava" veel juurde, igapäev küsitakse, neil aga kõik läbi müü-dud.

Seega oli siis kogu trükk läinud.

Kui koolitöö alguses jälle kord "Rühniku" kokku kutsusin, panin neile lauale värskelt ostetud 2 kaustikut, ühe

kassaraamatuku, teise protokollide kirjutamiseks ja kr.860,50 sularaha. Tegin ettepaneku kirjatoimetaja ning kassahoidja valimiseks. Kassahoidjaks valiti pr.J.Ollik, kirjatoimetajaks pr.A.Krull.

Jälle hõda - mis rahaga peale hakata?

Otsustati määrata kava koostajale honorar, see kohe samal koosolekul välja maksta ja ülejäänud raha eest hakata liikuvaid lugemikke välja andma.

Kõsikirj "Tallinna laht ja sadam" võis siis kohe trükki minna. Teistest raamatutest, mida seati kavasse: "Tallinna koolid", "Tallinna kirikud", "Tallinna südalinn", "Tallinna Toompää", "Lasnamägi ja Ülemiste järv", "Tallinna vabrikud" ja Üksikuid kohti Tallinna lähemast Umbrusest, - lubas pr.Ollik koostada kaks esimest; pr.Krull lubas koostada "Pirita ja Koese"; kõik muu jäi minu hooleks.

Seda kava jätkus meil siis teostada kuni 1932. aastani, s.o. mõnda teostati, mõnda tuli veel juurdegi. Suurem osa jäi ikkagi teostamata.

Kasutades hõlbustust meie "Töökava" ilaumisel organiseeris koolinõunik nüüd Üldõpetust paljudes Tallinna koolides. Kuna "Töökava" enam kauplusest ei saanud, anti seda omaainemetele Kuusmanni kaudu Koolivalitsusest tasuta.

Meil XII koolis töötas nüüd endiselt ikka jälle 5 Üldõpetuse klassi. Sest minu unistusest 1929/30. õppeaastal ka oma IV klassis hakata töötama Üldõpetusliku tööviisi järgi, ei tulnud midagi välja.

Kriisi-meeleolu tormas juba üle Euroopa. Mina sain sellest marust siis esmakordselt niiviisi riivata.

Minul oli ka juba kolm aastat olnud rohkeid tunde, kui see koolijuhatajal oli ette nähtud. Nüüd, kus õpetajate palgaseadust oli sellekohaselt muudetud, pidid kõik õpetajad saama oma 28 tundi täis, et püsida "määralise" õpetaja õigustes. Pr. Krull, kellel oli oma II-a klassis ainult 22 tundi, nõudis minu IV klassi eesti keele tunde juurde. Ja minul ei saanud selle vastu midagi olla. Võtsin ise oma klassie ainult 5 matemaatika, 4 saksa keele ja 2 usuõpetuse tundi. Nii jäi minulgi üks tund normist puudu, kuid sellest polnud asja.

Tuli mul siis loobuda oma klassi üldõpetusest, mille kallal oli tulnud kaunis tükk vaeva näha, mida pooldasin, millest olin õieti valmistatud.

Selles loobumise meeleolus kirjutasin oma klassi iseloomustuse tervikuna, iga üksiku õpilase oma eraldi. Seda käsikirja mul midugi praegu enam alles pole. Sellest on säilinud ainult see osa, mida J. Kõis kasutas ära oma raamatus "Uusi teid algõpetuses". (Samas raamatus ilmunud 3. ja 4 õppeaasta töökaava kuulub samuti tööde hulka, kui ka I klassi iseloomustus.) Sellest tööst toon siin ainult üksikuid väljavõtteid.

Kolmanda ja neljanda klassi lävel.

Meil on tegemist lastega 9-12-aastani. Mõni üksik on vanem, mõni noorem.

Nad ei kipu enam ema põlle varju, nagu neist nooremad. Ei vaata aga ka veel skeptiliselt, üleolevalt koolile.

See on üldiselt aga rahulik, rõõmus kasvuaeg nii kehaliselt kui vaimset. Paari aasta pärast ärkav naiselikkus

pesitseb alles varjatud soojusena, avaldudes vaid üksikuil juhtudel ja lastes neid siis küll juba poistest hoopis erine-da.

Meie lapsed on elurõõmsad ja ettevõtlikud. Teevad mees- leldi kõik ise. Vajavad aga igas asjas veel täiskasvanu juhti- mist. Armastavad veel lapsekumaidki mängu, on aga ka õnneli- kud, kui saavad teha täismehetööd. Nad on Üldse juba omaette täismehed; kuid oskavad veel rõõmustada kui neid kiidame "hea- deks lasteks". Ei vihasta see kiitus veel neid, ega pane piin- likku seisukorda, nagu juhtub mõnikord paar aastat vanematega.

Õpetaja autoriteet on selles eas veel suur, õpetaja kombed, kõnelemisviis, käekiri leiavad sagedasti matkimist. Arvustatakse vahel õpetajaid ja teisi täiskasvanuid (seda nad juba teevad) on nad alles vabad tigidast, üleolevast joo- nest. See on lihtsalt tõsiasja konstateerimine. Õpetaja mak- sab (kõigile tema äratuntud ja seltsilistele tutvustatud puu- dustele vaatamata) sellealisele väga palju. Tema sõna on tihtipeale tugevam isa-ema omast. "Meil koolis õeldi" on li- sand igale lausele, millele ei taheta enam vastuvaidlemist. Selle kõrval ei kaalu koduste inimeste arvamus kuigi palju. Nende varju alt hakkavad nad juba püüdma välja. Nad hakkavad tundma juba laia maailma veetlevust. See viimane on aga alles sulatud neile; nad ei pääse siin veel maksumisele. K o o l i st otsivad nad ajutiselt selle asemel. Kool peab pakkuma neile, mida kodus ei ole, mida kodus ei kuule, mida kodus ei saa te- ha.

See iselaadine aga tunneme kaht valitsevat joont. See on loomusunniline tung kõige h u v i t a v a poole ja sama ürg-

jõuline püü te g u t s e d a.

Pakkuda lapsele seda arendavat h u v i t a v a t t e - g e v u s t - see peaks olema meie juhtpüüdeks igal ajal. Kõnepsoleval astmel oleks aga koguni ülekohtune püüda anda lastele "teadmisi", lähtudes kuivast õpperaamatust ja sellega täita ta elu kodus ja koolis.

Need lapsed ei ole ju sugugi teadmiste vastased. Nende pead on täis kõigest, mis sünnib ümber ringi. Nad on valmis oma teadmistest jutustama kõigile, kel on kannatust neid kuulata. Seda teevad nad kelkimata, edvistamata, lihtsalt kui inimesed, kes midagi teavad. Nad on meeleldi valmis hankima uusigi teateid. Uudishimu ja teadushimu on neile veel päris üks ja sama.

Kui õpetaja annab omalt poolt tõuke midagi klassi tuua, on kirjeldamatu, mis kõik kokku saab. Muu hulgas ka väärtuslikku õppematerjali.

Kuid need lapsed ei ole kaugeltki "trükitud sõna" põlga-
jad. Raamatud käivad neil kiiresti käest kätte, ja saabuva ajalehe-nugbri haaravad nad tihti esimesena. Ega nad loe siit midugi juhtkirja, ei ka rahvamajanduse osa. Ka armastusromaan-
ni joone all jätavad nad rahulikult suuremale. Nende lektüü-
rike on päevauudised, õnnetused-kuritööd ja kahjuks meie aja-
kirjanduses nii väga harva leiduv mõni üksik neile väärtusli-
kum ja ühtlasi huvitav pala.

Nad on valmis lugema päevad-ööd järgimööda, andke aga neile huvitavat, sündmusriikast kirjandust. Tegelik elu ei pa-
ku ju neile veel palju. Siin ei juutu veel midagi. Ei saa ka
ise veel midagi korda saata. Seda põnevust, kangelaslikumat
otsivad nad raamatust. Lühirikale jäädakse enamasti külmaks, -

isiklik elamuste ja tundmuste veld on alles kitsas, ei ole huvi ega arusaamist ka teiste omast. Abstraktsed mõtlemisvõimed on alles hoopis väikesed. Kõik sellel alal pakutav peab põhjema tugevasti konkreetsele alusel; muidu jääb see vastuvõtmatuks, vastikuks.

Võime sellevanust last juba järk-järgult harjutada püsima ka vastumeelse töö juures. Võime talle anda aimu enesekasvatuse tähtsusest ja võtteist. Kuid ise oleme igal juhul teadlikud, et tahtejõud alles selles eas püsiv veel hüppelisena. Kuigi siin võib olla juba pisut juttu ka teadlikust enesekasvatusest, ei saa sellele veel rajada midagi ega loota sellest kuigi suuri praktilisi tulemusi. Kõik head harjumused, mida tahame sootada, nõuavad a l a l i e t u u e n d a m i s t. Muidu kaevad nad peagi sootuks.

Usaldades laste hooliks mõnegi tšö, järelvaive, korraldamise, peame siiski kogu tähelepanuga ise jälgima nende tegevust. Selles vanuses võib hoolias katsetaja veel unustada põleva piirituslaabi ja joosta õue, kus "on midagi lahti". Seda ei tohi me talle lubada. Peame olema kohal parajal ajal, et vältida suuremat õnnetust ja juhtida lapse tähelepanu sellele hooletuse tagajärgedele.

Samast seisukohast peame suhtuma ka õpilaste omavalitussusse meie klassis. Sel alal võib paljugi ära teha. Kuid ega me üleliiga hakka inestama, kui meie 4. kl. täisvolituselik esimees ja korra eest vastutaja läheb tegema karutükke ühes teistega, oma hoolialustega. Vahest võib aga ka juhtuda, et noored korrapidajad on liigagi nõudlikud teistele seltsilistele. Lapsed selles eas on karmid, vähe õrnatundelised. Jäetud enda

hoolde, toimivad nad - õiglasel olla tahtes - südametult. Kohut mõistes olgu õpetajal alataasa pehmendaja osa. Õpetaja olgu laste hulgas alati saadaval, kuigi ta oskab hoiduda pealetükkivast juhtimisest. Ta ärgu püüdku "saada lapseks". Selleks ei saa ta osavaima näitlemise varalgi. Lastel on eriline meel tunda iga võltsitud tooni ning eriline umbusaldus selliste võltsijate vastu. Mängideski lastega jääb täiskasvanu ikku täiskasvanuks. Parimal juhul suudab ta mõista lapsi ja toimida lähtudes nende seisukohast.

Üldiselt ei valmista korra alalhoidmine me klassis suuremaid raskusi. Nad ei tule kunagi kooli korrarikknuse pärast, vaid alati põneva küsimusega - mida me täna jälle tegema hakkame?

Ollas vahelülise algkooli vanemate ja nooremate klasside vahel, omab 3.-4. klassi töö ainetes edasimineku mõttes rahulist, pikaldast tempot. On veel küllaldast võimalust parandada kahe eelaise klassi vägu. Ei tohi aga endale kuidagi lubada jätta oma ülesandeid järgmistele klassidele kanda. Seal on palju vähem aega ja iga me praegusest tööst olenev puudus tundub suure takistusena edasijõudmisel.

1929/30. tšäasta koolis kujunes juba algusest peale kaunis õudmusrikkaks.

Septembri kuu keskpaiku oli meie kooli aastapäev. Sellel aastal oli see 25-ees, a.o. j u u b e l i p ä e v, kuna meie kooli algust loeti "keiserinna kooli nimeliseks" saamisest.

(Tegelikult asus meie ruumes linna algkool palju v a r e m. Kuid vana osa kroonikast on meil ühine II algkooliga, mis asub Enlla tän.)

0. Aasta oli kevadest saadik teinud propagandat lastevanemate keskel - kingine koolile lipu.

Koolilippu saasid sel ajal vaid mõned vähesed keskkoolid, algkoolidest veel mitte ükegi. Vajalik lipuraha oli nüüd koolikogu esimehel juba koos. Ühel koosolekul olime ka lipu kavandi selgeks arutlenud: Üks külj ilus "lipuline", kus eesti lillornamendi keskelt tõuseb loek - haridusloek; all kooli ametlik nimi; teine külj meenutab v a n a T a l l i n a a lippu laiade sini-valgete triipudega, keskel linnavapp.

See oli kõik kevadel ära tehtud.

Suvel oli lipp Kanettõõsetuskoolis valmis õnneldud - väga hästi õnnestunult, väga ilusana.

Kui see lipp oli mul juba pakina eüles ja parajasti hakkasin tasuma arvet, ilmus kantselseisse kooli direktor Volde-
mar Põts, tegi selle asja puhul suured silmad ja kukkus jorama: "Kellelt te selle lipu tellisite? Mina ei tea asjast midagi."

"Mina ei tea ka midagi, kui et siinsamas ruumis tellisin, siin võeti tellimine vastu, nüüd on tõõ tehtud ja mina tasun arvet. Kui siin oluaks veel midagi tarvis ette võtta, oleks keegi mulle seda võinud öelda... Mis mina teie kodukorrast tean."

"Kõik tellimised käivad siin asutuse m i n u kaudu... Ei, mina ei anna arvele oma allkirja."

"Mina jälle lippu tagasi ei anna. Ülehomme on kooli

aastapäev. Lipp peab veel saama varre külge pandud jne. ...
Homme tuleb siia meie hoolekogu esimees, teeb siis ise raha.
See on tõsine mees. Kui te temaga sõbrast juttu hakkate aja-
ma, kui minuga praegu, siis töötab asi väga suure kella külge
siuna."

"Andke talle arve" ütles V. Päte ja pomises ukse vahel
veel midagi "tornijooksuga võtmisest" või nii.

Kõndisin lipu ja arvega sõiema kooli vahelist lühikest
teed, mõtlesin päris kurvalt: küll on kahju, et niiviisi peab
asja ajama; ometi oleme V. Pätega peaaegu naabrimehed juhata-
tavate koolide pealest; ometi oleme väga head tuttavad ning
üle seltsi liikmed V. Pätei tubli abikaasaga; ometi sooviksin
mina kõige vähem sedalaadi "tornijooksuga" võtmist, kuna mul-
le meeldib üle kõige lõbus, sõbralik suhtumine inimeste kes-
kel.

Hoolekogu esimees Aanja oli uuele lipule teinud harul-
daselt torelda varda mustake peitsitud tamme puust, hõbedaste
võõrtidega ja hõbetatud nupuga.

Aktuse kava suutes oli meil enne kõik kokku rüügitud.
Asja olime jõudnud kutsedki välja saata. Kõik pidi tulema see-
kord väga suurejooneline.

Kuid "tornijooksu" tuli järgisel päeval veelkord üle
elada.

Uus Haridusosakonna juhataja kutsus mind osakonda. See-
da meest olin juba näinud. Nii umbes kolm nädalat tagasi oli
ju olnud too kauplemine "Töökava" trükikulude maksimise pärast

NUUd oli mul aega teda pikemalt vaadata. See oli linna-
nõunik. Juh. Kana.

Esimisel hetkel maestasin, millise mehe see Tööerakond on välja pannud meie linna haridust juhtima. Ta oli kole paks, punase, üles tursunud, ilmselt alkohooliku näoga. Mineograafilised sümptomid polnud aga eriti hirmuäratavad, kuigi ta oma häälele püüdis anda hästi noomiva kõla:

"Mis lipu üleandmine see teil homme on? Kas lipu kavand on ka linnavalitsusele esitatud ja seal kinnitatud? ... Mis sugune see lipp teil on?... Ah veel linnavapiga!.."

"Mis asja... Igal trammivagunil on linnavapp... Kui kool l i n n a kooli nime kannab, ei või talle iseenesestki mõistetavalt keelatud olla oma lipul kanda seda vappi! Kas teie poeg peab igakord teilt luba küsima, enne kui tohib kirjutada koolivihikule "Kana"?"

"Te teete mulle selle asja väga piinlikuks", lausub liigendunult nüüd juba veidi pehmemas toonis: "Ma ei tea tõesti, kuidas ma homme selle lipu tohin lastevanemaliit vastu võtta?"

"Ega seda polegi ette nähtud, et teie selle nimelt vastu võtate... Hoolekogu esimees annab lipu minuile üle ja mina annan selle VI klassi õpilaste esindajate kätte hoiule, selleks, et need selle kooli lõpuaktusel kevadel järgmisele klassile üle annakoid. Nii on see meil kavas. Nii on meil ka nomened kõned valmis, nii lastel kui täiskasvanuil."

Sse valas nüüd nut õli tulle.

"See pole kellegi kombe. Lipp tuleks ikka üle anda m i n u l e kui linnavalitsuse liiksele ja mine annaksin selle koolijuhatajale edasi... Mis varaboidja see laps on!"

Vaidlesime tükk aega ägedasti.

Tõusin üles kavatsusega kohe ära minna:

"Mina igatahes ei saa selles asjas midagi muuta. Mulle on mu suhted mu kooli katuse all pühamaad kui ametlik alluvus. Palun teid siiski veelkord - ja seda kogu kooli nimel - homme tulla, meie aktus kaasa teha, meiega ühtlasi lähemalt tutvuda. Võtame teid kindlasti kõik väga viisakalt vastu ja anname teile oma pidustusel aukeha kui meie linna haridust juhtivale linnanõunikuks... Lipp aga jääb kooli omavaheliseks asjaks."

"Mis asi see nüüd on, ütlege oneti", ütles vanamees mulle kätt andes hüvastijätuks: "Meie siin kahekesi kisame tundelega otse nugade peal, nii ütelda... Ja nüüd surume Üksteisele kätt, naeratame - ilma igasuguse vihavaenuta."

"Oh, see on ju päris loomulik. Mis vihavaenu meil siis Üksteise vastu võib olla. Kumbki meist pole isiklikult huvitatud seda lippu endale saada. Minule isiklikult võib ju ei tea mis sündida. Olen oma ametis juba nii mõndaagi talunud. Kuid kooli asjus ma järele ei anna, ei saa ka järele anda."

Osakonna juhataja tuli meie aktusele. See läks meil hästi, toredamini veel kui teadsime arvata.

Kokkupõrked Jun.Kanaga, nii ägedad kui need vahest olidki, lõppesid ikka kõigil hästi. Ta juhatas Koolivalitsust mitu aastat - kuni surmani.

Ta pahedest ning nõrkustest liikus sel ajal palju juttu.

Kuid keegi ei eitanud ta isalikku hoolt ja - kui oli parajasti tarvis - ka mõjukat abi nii koolidele kui kooliiniimestele.

4.

Meie "Nädala".

Isustusine Pedagoogilise Muuseumi väikeses kõrvaltoas vanal nahksohval, jõime teed, krõbistasime odavaid kringlikesi, tegime nalja ja - kuvandasime oma suurt ettevõtet.

Hiisama mittemillestki, esialgu ilma sendi rahata, ilma Haridusministeeriumi poolehoiduta, ilma igasuguse populaarsuse-
ta Ulde panevime paberile oma "Nädala kava".

Üks tagasein oli meil küll: olime Eesti Õpetajate Liidu poolt tööle pandud "Kasvatustenduseliku nädala" korraldav komitee.

Iga neljapäeva õhtustel kokkutulemistel oli meid kõigest viis.

Meie juhiks ning tarmukaks innustajaks, ka tee ja "barankade" sorveerijaks oli Ped. Muuseumi direktor vanahärra Janson meie armas Aleksei Kirillõtš. Endine Peterburi rahvakoolide inspektor oli ta, eesti aja algul Tallinnasse siirdudes, päris tubliks eestlaseks orienteerunud, vaatamata oma venelannast abikaasale ja ka kasupojale prof. M. Jansonile. A. K. Janson oli tubli majandusmees, K/U "Töökooli" tegelasi. Ped. Muuseum oli tema juhatasel korraldunud ja teenis koole hästi. Vanahärra oli oma helehallile Ševelõurile vaatamata üena nooruslikult

liikuv, üsna sõbralikult jutukas, kuid alati valvel, et teine jutukaaslane tema poolt edutavat asja rappa ei saunaks.

Teine tähtis tegelane meie hulgas oli Tallinna keskkoolide koolinõunik Julius Grüntal. See oli kannis väikest kasvu kerge ning õhuke, sellest aga hästi terane ning terav, kauni-kestä ka punane. Teda võinuks pidada noormeheks, kui mitte üksikud hõbedased niidid ta käharais juukseis poleks reetnud ta kuuluvust kaugele keskikka. Ta arvustas kõike ja kõiki, nii sõpru kui vaenlasi; tema hammaste vahele võis jätta paringi asi.

Konkreetsena mäletan üht vahejuhtumit mingil Harjumaal koolide küllastamisel ühes minu mehega. Grüntal oli kutsutud vaatama üht väga hästi töötavat matemaatika õpetajat. Õpetaja oli tundi hilinenud, vabandades end sellega, et peab käima kahe kooli vahet.

"Lubage küsida, kuidas teil see tundide jaotus on juhtunud nii vildakalt?" küsinud Grüntal. "Parata pole midagi. Mina olen siin kandis ainus eriteadlane matemaatikas."

"Eh... algkooli õpetaja, küll see on, jah, nii suur eriteadlane, et jätkub kahele koolile. (Grüntal oli ise kõrgema haridusega matemaatik.) Ei tea, kas teil siin majas see käimla eriteadlane on? See haiseb seal kojas otse hingekinnipanevalt?"

Muidugi ei tälnud peale sõbrast märkust heast matemaatika-tunnist enam midagi välja, ja mu mees kahetses vist küll selle kolleegi kaasakutsumist.

Koolinõunik Brülleriga said nad hästi läbi, kuigi Grüntal järjest pilkas aetivenna harrastusi just matemaatika

10 Pilt 10. Pedagoogilise Nädala toimikond:

FK 15138-10

1. Adeele Juhandi, 2. Julius Elango,
3. Jaan Rummo, 4. A. Pedussaar, 5. Koo-
linõunik Grüntal, 6. Aleksei Janson.

alal. Näiteks propageeris Brüller alati k ü m m e n d murdu-
de tarvitamist h a r i l i k k u d e urvel. Abikaasale terveid
saates lausus Grüntal Brüllerile igakord: "Noh, viige
siis koju terveid ka oma "null koma viiele".

See mees esindas meie komitees koolinõunikku. Panin
kord ette ka Brüller meie tööle kaasa katsuda kui koolinõunik,
kes teistest agaramini hoolitseb kooliuuenduse eest. "Ärge
tehke meile määrakaid ettepanekuid, kus hääletamisel ainult
üks käsi püsti tõuseb". Nii see siis jäi.

Keskkoollide esindus oli kehastatud preili A. Pedusaare. See
oli meeldiv tõsine inimene, südamesõber J. Grüntaliga, kes
oli enne koolinõunikuga saamist olnud matemaatika õpetajaks
preili juhatajaks II gümnaasiumis.

Kooliuuenduse nime all välja minnes, ei teadnud enamuse
kooskõijaist tegelikult kooliuuendusest üieti midagi. Kesk-
koolidesse polnud see krev laine veel mingil määral tungi-
nud.

Ka. J. Elango, kes oli meie komitees nii K/O "Kõõkooli"
kui "Õpetajate Liidu" esindaja, oli päris hämmaselt kursis
kõige sellega, mida me õigupoolest taga ajame. See mees oli
aga aoja liikumapanev vedru. Ta oskas mitte hirmu tunda meie
rahata olekust ja osal riisikol saada kuusagilt natuke laenu,
et vähemast oleks tasunud meie rohke kirj vahetus. Ja kirju
tuli meil laiali saata palju, sest "Nädala" kava paisus hüs-
ti suureks. See oli lõppkokkuvõtte järgmine:

Eesti Õpetajate Liit

Kasvatusteadusliku nädala töökava 12-26. aug. 1930.a.

Tütarlaste Konsertsgümnaasiumis Jaani t. 13.

Teisipäeval 12. augustil

Kell

- 11 Nädala ja nädalise avamine.
12-14 J.Kiis: Missugustel aladel eriti vajame uuendatud
tööviise.

Kolmapäeval, 13. augustil

- 9-10 A.Daeiveru: Ekskursioonide korraldamine.
10.15-12 A.J.Lynch: Daltonplaan.
16-18 Ekskursioonide töögrupp.
" Testide "
18-19 Daltonplaani töögrupp. (A.J.Lynch)

Neljapäeval, 14. augustil.

- 9-10.45 J.Rabinovitch: Decrolyüsteem.
11-12 J.Kiis: Üldõpetus.
12.15-14 A.Krull: Üldõpetuse näitetund II algk.klassis.
16-18 Daltonplaani töögrupp (A.J.Lynch)
" Ekskursioonide "
18-19 Testide töögrupp
" Decrolyüsteemi töögrupp.

Reedel, 15. augustil.

- 9-10 J.Estam: Test koolitöös.
10.15-12 O.Tacke: Maailmakriis kasvatuses.
12.15-15 A.Krull: Üldõpetuse näitetund II algk.klassis.
16-18 Daltonplaani töögrupp (A.J.Lynch)
" Ekskursioonide "
18-19 Testide töögrupp
" Decrolyüsteemi töögrupp.
20 Lastendidend "R a h u i n g l i" etendus "Estonis"
teatri draamasalis.

Laupäeval, 16. augustil.

- 9-11.30 L.Taivans: Kooliuuenduse edusammud Lätis.
12-14 A.Krull: Üldõpetuse näitetund II algk.klassis.
16-18 Deorolysüsteeani töörühm.
" Ekskursioonide töörühm.
17-18 Testide töörühm.
18-19 Daltonplaani töörühm.

Esmaspäeval, 18. augustil.

- 9-11.45 W.Kircher: "Haus in der Sonne" (uuenduskatse ühekomplektilises maakoolis).
12-14 E.Viidas: Üldõpetuse näitetund III algk.klassis.
16-18 Testide töörühm.
" Daltonplaani töörühm.
18-19 Üldõpetuse töörühm (J.Parinbak: Vaba väljendus üldõpetuses).
20 A.Oengo-Johanson: Muljeid Vene koolioludest.

Teisipäeval, 19. augustil.

- 9-11.45 A.Salokannel: Kooliolud Soomes.
12-15 G.Viidas: Üldõpetuse näitetund III algk.klassis.
16-18 Testide töörühm.
17-19 Üldõpetuse töörühm (G.Reial: Üldõpetus välismaal).
18-19 Daltonplaani töörühm.

Kolmapäeval, 20. augustil.

- 9-11.45 J.Käis: Individuaalne tööviis.
12-14 G.Viidas: Üldõpetuse näitetund III algk.klassis.
16-18 Testide töörühm.
" Daltonplaani töörühm.
17-19 Üldõpetuse töörühm (G.Reial: Üldõpetus välismaal).

Neljapäeval, 21. augustil.

- 9-11.45 (Selgub hiljem).
16-18 Õpilaste omavalitsuse töörühm
17-19 Üldõpetuse töörühm (A.Oengo-Johanson: Üldõpetus I klassis).
18-19 Testide töörühm.

Reedel, 22. augustil.

- 9-11 H.Jansen: Kool ja kodu.

- 16-18 Õpilaste omavalitsuse töörühm.
17-19 Üldõpetuse töörühm (M. Barchov: Ettevalmistus Üldõpetusele lasteaiaas).
18-19 Testide töörühm.
19.30 Lastevanemate õhtu (kõnesid, muusikat j.m.).

Läüppäeval, 23. augustil.

- 10-12 R. Smola: Kõlblusõpetus ja karskuskasvatus.
16-18 Üldõpetuse töörühm (Tombak: Üldõpetus II kl.)
" Karskuskasvatuse töörühm.
17-19 Testide töörühm.
" Kooliaaianduse töörühm.
20 R. Smola: Muljeid Ameerikast.

Pühapäeval, 24. augustil.

- 10 Karskuskasvatuse töörühm.
19. R. Smola ja A. Elango: Kooliuuenduse võidukäik Austrias.

Esmaspäeval, 25. augustil.

- 10-12 R. Smola: Kõlblusõpetus ja karskuskasvatus.
16-18 Üldõpetuse töörühm (J. Ollik: Üldõpetus III kl.)
" Karskuskasvatuse töörühm.
17-19 Kooliaaianduse töörühm.
20 R. Smola: Muljeid Türgist.

Teisipäeval, 26. augustil.

- 10-12. R. Smola: Kõlblusõpetus ja karskuskasvatus.
16-18 Üldõpetuse töörühm (A. Oengo-Johanson: Raamat Üldõpetuses).
" Kooliaaianduse töörühm.

KORRALDAB KOMITEE.

Nii oli see meil välja kujunenud paljude neljapäeva õhtute tulemusena.

Välismaalt tuli rohkesti jaatavaid vastuseid kui äraütlemisi.

Kust aga lausa äraütlemisi tuli, see oli meie võimeestelt vastuseks meie krediidi nõudmistele.

"Millega me selle kõik kinni maksame?" küsisin Ühel koosolekul, kus jälle oli ette loetud kolm säärast kirja - kaks jaatavat, üks eitav.

Grüntal pani naerma: "Pr. Johanson arvab ikka tõesti, et raha lakkab selleks sügiseks olemast!"

Selle kava koostamisel oli meil veel üks tugev tegur. Seda oli J. Kõis, kellega meie juhtkond oli pidevas kirjavahetuses. Kõis ise meil talvistest koosolekutest osa ei võtnud. Tal oli nii palju tegemist oma Võru Seminariga, mida sel kevadel ehvardas sulgemine. Tema teadis selgesti, mis on kooliuuendus ja tema ettepanek see vist oligi, et "Nädala" puhul meil pidi korraldatama suur kooliuuenduslik näitus.

Sellele vastavalt oli Õpetajate Liit aegsasti saatnud üle maa kõikidele koolidele üleskutsed korraldada kevadel oma kooli piires õpilastööde näitus ja kõik, mis on uuenduslik, saata meile augusti alguseks Tallinnasse Õpet. Liidu nimel.

Sel suvel korraldas Nõukogude Liit Leningradis Üleliidulise Koolinäituse. Meie komitee oli kuidagi sellest näitusest huvitatud. Selge oli, et kedagi tuleb saata Leningradi. Millegi pärast tekkis üksmeelne otsus mind saata. Ma ise algul nii päris nõus polnudki. "Miks just mina?". "Kas siisteid enam kooliuuendus ei huvitagi?" küsis Grüntal pilka-

valt. Oleksin võinud ju talle päris hiidlase viisi vastata, nii suu peale lööjana ma ju tavaliselt ei esinenud. Kuid see kord ei kasutanud ma seda võimet. Hindasin meie head seltsimehelikku vahetõrka selles komitees. Teadsin muidugi ka seda, et mina olin siin teistest kooslijaist nii-ütäida seltskondlikult võttes nagu astae võrra madalamal. Mispärast mind siin üldse oli kutsutud? Ikka ainult sellepärast, et mina siin esindasin kooliuuendusliku algkooli huviseid. Ja need olid ülariigilises mastaabis ikkagi suuremad kui kõigi nende akadeemiliste keskkooli meeste ettevõtted. Selge oli ka see, et Venemaale sõidu asjus tuli mind ette nihutada sellepärast, et üldiselt oli teada minu rangelt apoliitiline hoiak. Teised aga kartsid eesti võimude ees välja tuua oma punast meelset

Nii jäi see asi mul kahevahel. Reis Leningradi nagu oli mul selle eeltuleva suve kavas ja polnud päriselt ka mitte. Mul polnud ju hoopis teada, kui suured tulevad reisisukulud ja kelle tasuda nad jäävad. Minu enda ressursid olid sellel aastal kaunis piiratud. Kahe vanema vennaga koos tuli meil ülal pidada haige õde, kes oli nüüd väljunud sanatooriumist ja elas ühes emaga Kivimäel väikeses Ührikorteris. Vend Hugo elas minu juures Tartu maanteel ja õppis Politehnikumis. Noorim nendest Karl oli selleks kevadeks läbi teeninud ajateenistuse sõjaväes ja polnud veel teenistuskohata leidnud. Tema aitas mind nüüd koostada kolmandat Tallinna raamatut "Läänemägi ja Ülemiste järv". Nii et ei saa oletada, et minul väljaminekute suhtes oleksid olnud nii väga vabad käed

Ei saa aga ka oletada, nagu oleksin mina kogu 1929/30. a. talve elanud vaid neljapäeva õhtuti.

Oma klassis ma ju enam üldõpetust teostada ei saanud.

Pilt 14. III klass aiatööd õppimas.

FK 15138-11

Kuid XII algkoolis läks töö edasi selle tööviisiga ikka vägagi edukalt, vägagi heas vaimus. Nii õpetaja Viidase III-a klassis, kui õpetaja Krulli II-a klassis töötati nii, et pane kas või kogu toodang näitusele. Neli ülejäänud nooremast klassi vajasid siiski vahest juhiseid. Kuid selleks polnud ka takistusi, sest töömeeleolu ning üksmeel olid kindlad.

Olime otsustanud, et iga Üldõpetuse õpetaja valmistab igast hästi õnnestunud asialast (õpetaja omal valikul) peale tavalise asiala kausta vee seinale pandava suure kartongpogna, kuhu on kleebitud nii õpetaja nädala-töökava ainetes kui ka kogu asiala läbitöötamine klassi poolt. Selle viimase ümberkirjutamine lahti võetud vihiku lehtede ühele poolele - see oli õieti p ä r i s n ä i t u s e j a o k s tehtav töö. Kuid meie seda moodust oma koolis ei kartnud.

Mispärast ei tohi õpilane vahest töötada ka "näituse jaoks"? Kas talle on kahjulik eriti puhtalt ja hästi ümberkirjutada paar lehekülge, teades et teised kaaslased kirjutavad jälle teisi ja niiviisi üheskoos täidetakse suur poogen, mis peab näitama, kui ilusasti meie lapsed oskavad töötada? Kui need onud-tüdid tahavad täpsemalt näha meie tööd üldse ja neil on küllalt aega selleks, siis olgu nii lahked - siinsamas laual saab olema kolme parima õpilase kõik tööd kogu aasta kestes (õpetaja Viidase pani isegi kolme õpilase tööd alates I klassist peale kuni III-da kl. välja) ja k o g u k l a s s i viimased asiala kaustad.

Nii oleks pidanud olema enam-vähem kindel ülevaade kogu klassi tööst.

Muidugi pidi laudadele tulema ka asialade juurde

kuuluvaid käsitöökesi, liivakasti meisterdusi jne.

Ka vanemate klasside tööd püüdsime hoida kooliuuenduslikus vaimus. Meie juhtpühdeks polnud ju mitte ainult Ü l d - õ p e t u s, küll aga igal juhul h e a õ p e t u s.

Sellest seisukohast lähtudes püüdsin võtta ka neid õppeaineid, mis mulle mu omas klassis olid jäänud.

Olin ise suhteliselt hea ettevalmistuse saanud saksa keeles, ka selle keele kui võõrkeele õpetamise metoodikas. Kasutasin H. Petsoldi ülihäid õpikuid.

Ma ise ei imestunud sugugi, et mu õpilased, kellele õpetasin seda ainet ka juba III kl., nüüd IV kl. hakkasid päris ilusasti koostama väikesi lauseid, vastama küsimustele, jutustama pildi järgi.^x Mul oli tavaks iga poolaasta lõpuks koostada väike näidend ühe õpitud sõnade kordamiseks, lisades juurde passiivse sõnavarana ka uusi. Sõnaseid näidendeid oli meil siis näitusena ümber kirjutada ning joonistustega varustada mitu väikest kausta - meie saksa keelseid "näitemängu-naamatud". Ka saksa keelsete kirjanike vihikud olid meil olemas; need viimased kandsid küll rohkem kollektiivkirjanike iselooma.

Matemaatikas oli meil (mõtlen kolme vanemat klassi meie koolis) peale korralikkude vihikute veel terve hulk diagramme, mis seatud osalt ka teistest ainetest saadud arvulistest

---

^x Nii näiteks ütles mul üks tütarlaps näitetunnis, mis oli korraldatud koolivalitsuse poolt kõigile Tallinna saksa keele õpetajale (kus kõnelesime peamiselt kitsast ja sellest, et ilus ševroonahk, millest tehakse pehmeid naiste-laste kingi, on tegelikult Aafrika kitse nahk) täiesti omal algatusel järgmise lause: "Wir in Besti sagen: das ist unsere Export Butter. In Afrika sagen die Menschen: das ist unsere Export-Ziegenleder".

andmetest. Diagramme valmistasime suurtest odava pakkimisepaberi poognatest. Skaalaks kleepisime vasakule riba millimeeterpaberit. Arvulisi suurusi diagrammis katsime vaheldumisi kahtvärvi lihtsa aknakleepimise kleep-paberiribadega; vahest kliisterdasime sinna ka mitmet värvi läikpaberit, või katsime tulbad metsakriidiga - see kõik oli kiireloomuline kerge tehnika. Nii või meil valmida ühe tunni jooksul 8 diagrammi, kui iga rühm tegi erinevat.

Sellest materjalist sai valida omajagu näituse-numbreid.

Neljanda veerandi algul sattusin juhtumisi ühele erivõttele. Oline kogu poolaasta teinud IV kl. geometria huvidee paberist kehasid: risttahukaid, kuupe, igasuguseid prismasid. Ükskord nägin Ühel tüdrukul prismat, millel vallatuse püürast olid joonistatud ukseaknad peale. Nii tulin mõttele hakata nendega tegema m a j a d e mudeleid.

Kubistlik ehitusstiil hakkas siis meil alles moodi mine-ma. Nägin kord oma venna toas prof. Madissonile kuuluvat Prantsusmaalt tellitud mappi - moodne väikelinn kubistlikus stiilis, puha ilusad valged majakesed värviliste katustega. Palusin luba seda mappi oma IV klassis näidata. Vend lubas küll, kuid naeris minu tegumoodi.

Neid maju me siis tegime, joonistasime nende jaoks ka sissejaotuse plaane, arvutasime pinda ning kubatuuri. See polnud eriti näituse jaoks tehtav töö. Siin oli rohkesti meie kureuse matemaatilist nuputamist. Näituse jaoks tehtavaks muutus töö alles siis, kui hakkasime neist majadest l i n n a ehitama - oma prismasid suurele papile kleepima. See toimus minu korteri kõige suurema toa põrandal (kooli põrandad olid ju õlitatud). Mitu päeva polnus selles toas kellelgi vaba astumist - põrandal

oli pooleli ehitatud tuleviku-linn. Nüüd ei naernud vend Hugo enam. Ta tuli meeleldi meile nõuga ning jõuga appi, tuues välja oma värsked ehitusinseneri teadmised.

IV klassi matemaatika õpetaja H. Rebane sai sellest linnaehitamisest kaasa kistud. Ta hakkas oma klassiga kujundama umbes samade võtetega v a n a l i n n a kõigi selle tornidega ning kolmetahuliste majakatustega. Muidugi tuli neil sinna juurde igasuguste prismade kui ka silindri ning koonuse ruum- ja pindala arvutusi.

Nii oli meil peale Üldõpetuse pakutava ka vanemal klassidel ühtteist näitusele tuua ja sedagi rangelt viimistletud tehnikas, reipas töördõmus ning piinlikult kaalutud metoodilises korras saavutatavat.

See oli uhke näitus, mis meil XII koolis oli esitada sellel kevadel väga rohkearvulisile külastajale.

Näituse viimase, kolmanda päeva hilisõhtul oli veel koolimaja täis rahvast. Järgmisel hommikul pidid suuremad õpilased kooli tulema aitama näitust kokku panna. Olimegi hakanud ära võtma seinalt esijoones "Nädala" näitusele sobivat materjali, kui helistas Riigikoolivalitsuse direktor G. Ollik - ei tohi veel näitust hakata lõhkuma: haridusminister teab seda ise tulla vaatama.

Haridusministriks oli tol korral Jaan Hünerson, "põllumees", potipõllumees küll, kuid oma erakonna liider Riigikogus, kõigiti tuntud kui mõjukas tegelane. See erakond suhtus vaenulikult koolisse kui kulukasse rattasse riigimehhanismis. Ja Hünersoni tunti õpetajate ringkondades kui südit hariduskulude vähendamise eest võitlejat. Kogu talve oli tumeda var-

juna üle maakoolide hõljunud kuuldus na. "suvekoolist". Tootont ihvardas tulla koolireformina, mis pidi panema maakoolides I ja II õppeaasta tööle suvel. See projekt oli välja töötatud majanduslikult võttes, hästi loogiliselt, hästi arusaadavalt. Väikestel lastel oleks suvel kergem koolis käia. Õpetajad töötagu suvel samuti kui teised naainimesed. Selle moodusega vajatakse vähem kooliruumi ja muidugi ka vähem õpetajaid. HUNerson oli selle projekti autor. Teda tundis üle riigi kui agaret algkoolis tehtava töö alahindajat, kes seda kõik ninetas tühiseks "savipätsutamiseks" ja "paberikrutitamiseks".

Oli ilmne, et G.Ollik kavalalt manööverdas selle ministri meie kooli sõidutamiseks. Direktor oli eelmisel õhtul hoollega meie näituse üle vaadanud, seda mehiselt kiitnud, siinseal ka arvustanud, ühe diagrammi isegi käskinud maha võtta.

Ta tahtis selle näituse kui trumbi esitada ministrile uue reformi pidurdamiseks muidugi. Kui aga näitus ministrile ei peaks meeldima, polnuks ka midagi katki, sest hoobi saaksin siis ainult mina.

Teistestuguse loogika kohaselt oleks ju võinud ministri kutsuda pr.J.Olliku kooli, kus ju samuti oli ilus näitus. Ei, oma naist tuli loomulikult hoida sellest kahtlasest seigast!

Krutasime seda asja meil õpetajatetoas, pahandasime pisut, et see minister siis nüüd alles suvatses tulla, kui näituse püevad juba möödas. Teadsime muidugi, et kõik pahandused on arjatud ja panime mahavõetud eksponaadid jälle hoollega tagasi.

Ootasime tunni, ootasime kaks - ei tulnud nähtavale ministri autot.

Viimaks helistas Ollik, minister olevat kutsunud Uhele nõupidamisele, kuid ta tahtvat kindlasti tulla, oodaku meie veel.

Vastasin, et halastagu ometi meie peale: meil kõik klassid näitust täis, pool kooli lapsi koos, kuidas me niiviisi tundide viisi toime tuleme.

"Saatke lapsed koju!" ütles direktor: "Ise aga olge kõik valvel!.."

Umbes paari tunni jooksul oleme kindlasti kohal... Ja pange tähele, valmistage ettekandeks hästi lühike Ulevaade: Ule 20-ne minuti minister teie koolis viibida ei saa."

Saatsime lapsed koju ja istusime ise õpetajatetoas, känd süles, päris pahased kohe. Pikapeale hakkas aga närvipinevus tagasi andma, tuli isegi naljatuju peale.

"Teate mis! Oleme ju kõik naisinimesed. Võtame külalised naisteviisi vastu kah."

Nii ütles keegi ja me kõik naersime üdamest.

Võtsime kortsunud töökitlid seljast. Arutasime lühki, kes peab koju minema kleiti vahetama. Pr.Kivi oli oma kitli all niigi esinduslikult riides. Tema saatsime turule lilli ostma. Mind saadeti koju oma kõige ilusamat kleiti selga panna. See oli selle aasta moe värvi kahvatusinine ja sobis mulle tõesti hästi.

Tekkis küsimus, kes peab lilled Ule andma.

Keegi oli tipat õues näinud. Tema kutsuti õpetajatetuppa.

Mu tütar oli V klassi õpilane. Ta oli oma klassis

kaasvult kõige väiksem.^x Kaks suurt säravat silma, kaks punast põske, kaks tibatillukest tumeblondi patsi ja hästi palju vallatust - särane oli meie Tipa sedapuhku. Ta oli oma koolikitli vahetanud niteikirju põlle vastu ja oli mängimas olnud remelgate all. Arno-Emma ning oma väikese vennaga. Nüüd ilmus ta siis õpetajatetuppa, julge küsimus näos - ei tea, mis temast tahetakse.

Siendasia tal veidi soengut, seletades sealjuures lilled andmise asja.

"Ah, ma tean küll, kuidas lilli antakse. Meie ükskord "hellakeste" koondisel härra Kannile andsime."

Mu tütar oli ainuke õpilane meie koolis, kellele "Tipa manna" õpetus polnud otseselt autoriteetne. Selles tões olin võimetu, sinna polnud midagi parata ei heaga ega kurjaga. Tuli ka seekord lihtsalt käega lüüa. Kullap ta kuidagi toime tuleb.

Oligi pr.Kivi tagasi. Tulbikiap oli suur üle ootuste. Tipast ei paistnud selle tagant rohkem välja kui kaks patsi tutti. Saatsime tema siis alla puuklassi uksele vahti.

Parajasti olime selle kõigega valmis, kui Juhan, kes pidas tänaval valvet, tuli häravalt õpetajatetopa trepile:

"Ruttu. Ruttu. Saured härrad sõitsid ette. Kahe autoga sõitsid ette."

Õpetajad läksid kiiresti teist teed kivitrepist alla oma ettenähtud kohtadele. Mina pidin kokkuleppe kohaselt minema puutrepist otse külalistele vastu.

Olin parajasti poolel trepil, kui nägin "Kõlmakoja" uksest sisenevat keskmist kasvuhärrat. Ta hoidis käes väike

^x Et taast viiski viimati on kasvanud suurekasvuline naine, nagu

peeglit ja kammis kõigu peal oma haruldaselt ilusaid, peaaegu valgeid küharijuukseid.

"Ah nii", mõtlesin endamisi: "Minister tahab meile meeldida... Heakene küll, võtame seda arvesse... Oleme ju naisinimesed... Oskame kohelda külalisi."

Nii tulin minister Hünersonile vastu lausa naerusui, nagu näeksin ammu oodatut tuttavat.

Ollik esitas ministrile koolijuhatajat. Vanahärra Kana, kes oli ka kaasa sõitnud, mihelis vaadata.

Kellaklassi ukse peal kniksutas Tipa oma suure lillekimbuga.

"Korvitan teid, härra minister, kui esimest eestiministrit, kes tuleb külastama meie kooli," öeldi julge heliseva häälega.

Hünerson armastas lapsi hellalt. Sellest sain hiljem palju näiteid. Seekord oli see mul esmakordselt tähele panna, kuidas ta tüdrukukest paitas ja suudles, küsides tõsiselt:

"Eks neid ministreid ole meil, jah, juba mitu olnud... Mida te siis minule olete kõik siin näha pannud?"

"Kõige ilusamad asjad, mis kapis olid... Küll maaaa ise seletab."

Tüdruk pistis minema, teda oodati hoovis. Poolel teel peatas veel, tegi vajaliku viisaka kniksu, ja see number oli läbi.

Nüüd olin siis mina järjekorras.

Kellaklassis oli välja pandud esimese-teise klassi töid (neid klasse oli meil sel aastal neli), rangelt üldõpetuslikult läbi viidud, hästi esinduslikult näitusele korraldatud.

J. Hünerson seisis suur tulbikiamp kaenlas, otse sissekäigu kõrval laste esimeste käsitööde laua juures.

"Ah teil on ikka ka neid savipõtsutamisi ja paberi puuruke lõikamisi?"

Võtsin siis selle asja tugevasti kätte. Selgitasin nagu mõnele lihtsale lapsevanemale, et selles vanuses ei saa lapsele veel kätte anda hinnalist materjali. Aga just selles vanuses tuleb harjutada käe ja silma osavust, vormi tundmist, sobivate värvitoonide eraldamist. Näitasin, kuidas need käsitöökesed ei esine juhuslikult, need on tihedasti seotud samal nädalal läbiviidetud muu ainega. Polnud mingit ettekan- net. See kõik oli vaid vestlus kahe eesti inimese vahel, kes armastasid lapsi. See kestis ainult selles klassis üle tunni. Ja Ollik ei peatanud neid. Ainult J. Kana oli teiste märkamata ära sõitnud, tema ei näkeanud kaua püsti seista.

Siit siirdusime nüüd alumisse kiviklassi, kus esines III-a ja III-b klassi *asjalasid*.

Nähes, kui ladusasti kõik läheb, hakkasid nüüd ka tei- sed õpetajad jutustama oma töödest.

Siin jutustas õpetaja Viidas ilmekalt, kuidas oli toi- minud tema klassi õppekõik raudteejaama. Kuidas ta ise oli istunud rahulikult Schnellli tiigi ääres pingil ja kuidas õpilaserühmad olid siis tulnud kui mesilased tarru, igal mi- dagi huvitavat jutustada antud illesandele vastavalt jaamas tähelepanust. Vihikud ja seina-eksponaadid andsid tunnis- tust sisukast tööst selle ekskursiooni tulemusena. Minist- rile meeldis ka liivakastis kujundatud laht saarte ning poolsaartega, kus vett kujutas klaas, mille alla pandud si- nine paber.

Pilt 13. Lapsed koolisaalis lõikuspüha nurka ehtimas.

FK 15/38-12

Vanemate klasside tšõde juures peatus minister samuti pikemat aega, kiites nende leidlikkust ja korralikku välimust. Meie matemaatilisi "linnu" luges ta ülihuvitavaks. Ühe viljasaaki kujutava diagrammi kohta ütles ta:

"Ei, see tõus polnud siiski pidev joon. Vaadake, siin selle aasta juures oleks pidanud väike nõks sees olema. See oli viljakasvule ebastoodus aasta." See oli vist 1928.aasta. "Eks nende diagrammidega tuleb olla küll ettevastlikum" mõtlesin. "Asjatundjad märkavad siin vigu, mida meie ei tea tähele pannaagi."

J. Hünerson oli erialalt agronoom.

"Küll on ikka suur saam seda rändamise teed sealt savitšõde juurest siamaani", lausus meie külaline viimaks üht VI klassi kirjandit lugedes: "Kuid nüüd viige mind veel kuhugi ja näidake, mida te ei tahtnud ühelegi külalisele näidata."

"Siis pean teid küll meie õpetajatetuppa viima," ütlesin naerdes.

Õpetajatetupa istus ainult pr. Bõtkogova. Tema ei tahtnud minna koju ümber riietuma, ja vanas kleidis ta ka end poleks tahtnud näidata sellise tsereemonia puhul. Ta esialgu ehmas tõsiselt, kui nägi meie seltskonda sisse tühinas. See ruum oli meil seekord täis igasugust kartongirämpu, vihikupakke ja kõike muud, mida olime pidanud näituseruumidest ära viima ja veel polnud jõudnud kaugemale mahutada.

Tutvustasin ministrit meie lauluõpetajaga. G. Ollik tereatas teda kui vana head tuttavat.

"Kas nüüd on kõik teie õpetajad siin koos?" küsis Hüner-
son.

Siin Ümber pika laua seistes kuulasime siis oma haridusministri kõnet, ilusad kõnet. Seda oli ka tarvis, et julgustada mu tšõkkäälasi, neile suvepuhkuseks head meeleolu teha. Neil oli ju olnud ikkagi parasjagu rohkem vaeva nende paari-kolme viimase aasta kestes kui tavalisil algkooli õpetajail.

Ja ^{tanuks} ~~tsaiks~~ oli ehk vahest kuulda saadud teiste linna-
inimeste pilkeidki.

"Astuge sisse Haridusministeeriumi, kui suvel vahest aega saate", ütles Hünerson mulle hüvastijätul. "Mul oleks teile nii mõnigi küsimus esitada. Kui järele mõtlen, tuleb neid ehk veelgi juurde."

Selle külastuse puhul avaldas Üks Tallinna ajaleht järgmise teate.^x

ÜLDÕPETUSE EDUSANNUD TALLINNAS.

Haridusminister külastas 12. algkooli.

Õpetajate hoolas tšõ kannab võlja.

Reedel 30. mail kell Üks külastas hariduse- ja wotsiaal-
minister J. H. H ü n e r s o n Ühes koolivalitsuse direktori
G. O l l i k u ja Tallinna linna koolivalitsuse juhataja J.
K a n a g a Tallinna linna 12. tütarlaste algkooli õpilaste
tšõde näitust koolimajas Tartu maanteel. Küllalisi tervita-
sid õpetajad juhataja proua Johansoniga eesotsas, kuna väi-
ke tütarlaps ministrile kimbu lillesid andis, sest et ta esi-
mene minister olevat, kes nende kooli vaatama tulnud.

Tallinna tütarlaste 12 algkool on silmapaistev selle poo-
lest, et seal tarvitusele võetud meie oludes uudis õppemeet-
od üldõpetuse näol, mis järjekindlalt läbi viidud neljas

---

^x See sõnum on mul alal hoidunud väikese väljalõikena aja-
lehest.

13

Pilt 13. Osa lõikuspüha nurgast suure leiva keskel. FK 15/38-13

alajas klassis, kuna kahe vanemas klassis aineõpetuse süsteemi tarvitatakse. Koolis on ühes kõrvalklassidega üheksa klassi. Koolijuhataja ja õpetajate meelikkude seletuste saatel vaadeldi üksteisest kõigi klasside tööde väljapanekuid, milles peegeldus õpilaste suur isetegevus kõigi algkooli ainete alal ning nende tähelepandavalt jõudne arenemine. Pärast kahe-tunnilist koolitööga tutvumist, avaldas haridusminister J. Hüneron koolijuhatajale pr. Johansonile ja õpetaskonnale tänu suure vaeva eest, mida nad armastusest meie noorsoo vastu oma õlgadele võtnud, et paremate õppe- ja kasvatusviisidega rahvast vastu viia paremale tulevikule. Sest üldõpetuses heade tagajärgede saavutamise nõuab õpetajalt mitmekordselt rohkem tööd meie senistest harilikkudest õpetusviisidest. Jõudu tööle soovides, lahkusid külalised sellest huvitavast koolist.

Käisin siis subel ka ministeeriumis üha. Viisin Hüneronile lugeda ühe saksakeelsest raamatust just algkoolide kohta, kus mulle paistis kõige selgemini olevat kujutatud need välised tingimused, mis õieti tagavad kooliuuenduse võimalust.

"Nii et teil on siis vähe oma oma pisikeste tütside õpetamisest. Tahate hakata ka ministreid instruerima?" ütles minister kavala naeratusega raamatut vastu võttes.

"Kes teab, kas just seda... Aga eks heatahtlikku nõu vajab igaüks. Mõtlen nimelt selle soliidse Berliini tegelase väiteid, mis minu lugedes küll vähe tulu annavad, Teie käes aga võiksid ka meil siin Eesti kasuks tulla. Teie sugune mees suudaks mõndagi, mis siin soovitatud, laialdaselt ellu viia."

"Tähendab te ikka aktsepteerite Hlemusi? Minule jutustati, te ei tegevat neist suuremat väljagagi."

"Teid pole eriti täpselt informeeritud. Olen küll

õelnud vahest, et hindan kõige enam sellist ülemust, kes teenib kõige paremini kooli... Sest kool teenib rahvast ju otseselt".

Hünerson viis nüüd jutu teinule.

"Kas suvel saate nüüd päriselt puhata?"

"Eks ikka pisut puhka ka... Suvitan oma perekonnaga Nõmmel... Nii päris täielikku puhkust ma pole veel ühelgi suvel saanud. Mitte, et keegi muu mind oleks sundinud kui oma huvi. Tänavu suvel kirjutan üht raamatut, mis meil on vajalik III klassis Tallinnat Üldõpetuslikult käsitledes. See peab veel enne meie "Nädalat" valmis saama."

"Kas sellest "Nädalast" tuleb teil ikka asja? Mõned arvavad, et sellega te haledasti sisse kukute."

"Mina ei tea midagi arvata. Ma usun aga kindlasti, et meil ei lasta seda üritust skandaalselt sisse kukkuda selles osas, kus me teiste kaasabi vajame."

"Nüüd te siis kavatsete Venemaale sõita?"

"Kis ma nii-väga kavatsen... Komitee on mind volitanud sõitma. Mul oleks endal ka ikka huvi näha, kuidas sealpool seda asja aetakse. Kuid mul on väga vähe kogemusi, kuidas sõharast sõitu tegelikult läbi viiakse, kuivõrd see minul on teostatav."

"Kas mõni õpetaja hakkab teid siis asendama?"

"Ei. Ma pole oma õpetajaid kunagi suvel tülitanud. Nemed on alati saanud täieliku suvepuhkuse. Õpetaja vajab sellist hinge tagasitõmbemist enam kui ükski teine tegelane. See on just võrdne sellega, et mõisas a m m e l l anti paremat toitu kui teistele teenijatele."

"Nii jah... Tõbe... Teie, õpetajad, tahate siis olla meie rahva väinased ammed?"

Siis tuli ministrielt terve rida küsimusi, mis õieti ei-suliselt puudutasid toda "suvekooli" projekti, kuigi ta seda otseselt nii ei väljendanud. Püüdsin siis olla hästi valvel oma vastustega, rõhutades erilist hoolt ning tššrahu just kahele nooremale õppeaastale, kus ju kogu rahvaharidusele vundament pannakse. Kui see nigel saab, siis ei kõlba meie tšš üldse kuhugi.

Mis sellest vastastikku külastamisest kasu oli?

Mõni asi nüüd. Kas vähe tehakse visiite maailmas, nii ülalt alla kui alt üles.

Nad naersid mind nii sõbramehe poolest, need mõlemad koolinõunikud, üks kodus, teine koolivalitsuses. Et näis, mis neist "Täpa maima" seikadest veel tuleb?

Suvisin rahulikult. Lapsed käisid oma "Tante Heddy" juures suverühnas saksa keelt õppimas ühes õpetajate Kivi ja Arendi lastega. Vend Karl oli mind tššusalt aidanud raamatukese koostamisel. See läks nüüd trükki. Külastasin sageli oma ja naiget õde Kivimäel.

Juuli kuu oli juba kätte jõudnud, kui ühel õhtul mind külastas A.K.Janson.

Temal oli rohket uudiseid kaasa tuua, kui meie ammuli-sui suutsime ära kuulata.

"Suvekool" jäädavat nähtavasti projektiks. Seda ei võetavat nüüd Haridusministeeriumis enam kõne allagi.

Meie "Korraldav komitee" olevat oma nädala jaoks saanud ministeeriumilt tubli summa krediiti (summa suurust ei mäleta). Minule olevat määratud Haridusministeeriumi poolt 150 krooni

toetust õppereisiks Leningradi, lisaks sellele ministeeriumi välispase.

Ka Tallinna koolivalitsus lubanud omalt poolt krediiti meie üritusele ja ka ühele meeskodanikule 150 krooni malle kaasasõiduks.

Neid kaasasõitjaid mehi oluks nii mõndagi. Kui aga üks neist, kes Leningradi sõiduks samme oli hakanud astuma, oli NSV konsuladist saanud ankeetlehe täitmiseks, loobus ta selle läbivaatamisel otsesõõ sõidust, keelitates loobuma ka teisi meeskandidaate. Siis oli haridusosakonna juhataja Kana määranud kaasa sõitma A.K. Janson, kes tema arvates kui Leningradi linna endine elanik oli minusugusele kõige sobivam kaaslane.

Ja Aleksei Kirillõtš oli sellä ettepaneku päris meelelidi vastu võtnud. Ametlikult sõitis ta ju H l e m u s e k ä s u l, nii et see suhtes olid asjad korras. Tegelikult oli ta päris rõõmus taas näha paiku, kus oli veetnud oma elu parimad aastad, kohata endisi tuttavaid, heita pilgu seal valitsevasse uude ellu.

Ankeetlehe oli ta välja võtnud meie sõleml jaoks. Nende täitmiseks polnud meil kummalgi raskusi.

Kevadest saadik, kus see sõidujutt oli hakanud tekkima, polnud mu mees ütelnud selle kohta poolt sõõnagi. Kartsin, et ta nüüd ehk ei luba mul sõita.

Kuid meie papa oli sõõiduga päri. Ta lubas isegi Jansonile, et meile kaasa võtta lubatud 25 kg toiduaineid jäägu tema mureks ning kuluks. Arvati, et tuleks võtta peamiselt võid, suhkrut, riisi, herkulat.

"Kas ka mitte kuivikuid?" arvas Janson.

"Noh, kas Venemaal siis l e i b a pole? Kuidas need sealsed inimesed elavad?" vaidles mu mees vastu.

Sõit Tallinnast Peterburisse polnud ju tsaariajal midagi erilist, sinna sõideti vahest isegi mõnele teatrietendusele.

Praegu, kui seda kirjutan, peetakse sõitu Leningradi endastmõistetavaks küll kosanderingu, küll ekskursiononi korras.

1930. aastal tähendas sõirane reisikavatsus just kui retke mõnele teisele planeedile. Venemas, mille külge olime kuulunud 12 aastat tagasi, oli nüüd jäänud mitaekordse traattõkke taha enamusel täiesti tundmatu võimalustega maa.

Kui järgmisel päeval läksin Kiviülele jutustama oma peatselt õppereisist, ehmas mu oma algul väga - kas see ei tähenda minna otse hukatusse.

"Ei, ära htle midagi", vaidles haige. Mahta: "Ei talle juhtu seal midagi. See fakt, et ta nii ootamatult sai reisiraha, välispassi, soliidse reisikaaslase ja et ka Jaan pole vastu, - see on kõik nagu mundaadika, et Jumal on selle sõidu poolt. Nii läheb ta Tema kaitse all... Küll ta siis pärast tuleb ja jutustab kõik"...

Sellest sõidust ei tahaks ma praegu pikemalt kirjutada. See oleks omaette raamat. Sellega vihiksin ka oma teemast liiga kaugale mõõda.

Uleliiduline koolinõitus asus tohutusuuras, alles valmis saanud noodsas koolimajas. See asus kaugel linna ääres. Meil tuli sõita trammis kogu Nevski pikkus ja siis veel tükk maad jala käia. Kahe nädala jookul sõitsime siis igapäev ja tõi-tasime läbi kõik need 120 näituse ruumi. Siin oli suur

keoli propagandaaetus laiemale hulka d e l e, korraldatud väga suurte kuludega, väga suurejooneliselt, väga kunstipäraselt. Kui palju kõige paremat kartongi oli tarvitatud, kui mitmed kunstnikud olid näinud vaja, et täita kõik need seinad toredate loosungitega, plakattidega, lauad mudelitega. Otsene õpetajate ning õpilaste töö kaalus selle hulka ära.

Räägiti üldõpetuse laisulatuslikust levingust, kuid nende selle ala eksponaadid olid nii sisult kui välisuselt mitte eriti palju pakkuvad.

Mis aga meid u u d s e n a huvitas, oli nende vast elu läinud "politehnizatsia v škoole", nende "likbez" (kirjaoekamatuse kaotamine täiskasvanute hulgas), neil laialt harrastatav kooliõpilaste kaastöö lähima kodukoha ebakultuursusega võitlemisest^x, nende järjekindel usuvastane propaganda.

Näituse eesmärk oli teine, kogu elu juhtpUNKtid olid teised kui meil kehtis. Üksikute õppeainete käsitlemise tubades oli erinevust vahest kõige vähem. Juht, kes meid siin saatis (väike vene neiu lühikeses roosas siitskleidis, sandaalidega paljastel jalgadel) seletas igasse tuppa astudes umbes nii: "Et meil kujuneksid head töölistnadrid, vajame selle aine põhjalikku käsitlemist koolis..." Ja siis läks edasi meile hästi tuttavat tavalist juttu selle aine metoodikas.

Käsitööd kui sõõrast neil siis põlati.

"Eto toljko rukodeelije" tähendas meie juht igakord, kui leidisime eksponaatide hulgas meid väga huvitavat sõne rahva omapärase käsitöö väljendust.

Sain palju ainet oma referaadi jaoks, palju oma artikli

sisuks "Nesti koolis", veel rohkem jutustamiseks kodustele ja haigale Õele Kivimäel.

Kuid otsesed juhised, mida oleksin saanud kasutada meie oma Nädalat illustreeriva näituse korraldamiseks, ma siit peaaegu ei saanud. Meie näitus pidi ju tulema puhtal kujul - pedagoogilise näitussena.

Venemaalt tagasi tulles oli meil sõlmimil tarvis var-
malt asuda oma Nädala tööle.

Elango oli vahetult tõsiselt edasi viinud meie ühise
Ürituse. Ta oli korraldanud ühiskorterid Tallinnasse sõitvate
le õpetajatele, valmis kaubelnud hotellitoad välismaa lekto-
ritele. Kui arvestada siia juurde veel välismaalaste reisi-
kulud, ei jäänud taile meie kasutamiseks seni laekunud sum-
made osas kuigi palju üle näituse korraldamise kuludeks.
Elango oli laeknud meile kohale tuua latte, naelu ning selle-
taolist. Kartongi ning muu dekoratiivse ostmisest ning tar-
bekunstnike töötasudest ei tahtnud ta kuuldagi. Hea oli, et
koolivalitsus andis Tütarlaste Kõnnetegühinnaasiumi ruumid ta-
suta ja et koolinõunik Grüntal sai ühe keekooli joonistamise
õpetaja, kes väga ilusas tehnikas tegi meile paar loosungit,
ühe üldise sissekäigu juurde - "K o o l o n t u l e v i k u
s a a r o l e v i k u m e r e s", - teise eriti kooliuuen-
duse näitusele - "K õ i k m e e t o d i d o n h e a d
p e a l e i g a v a t e".

Näituse ruumid määrati meile aegsasti kätte.

Ilusamad klassitoad II korrusel olid reserveeritud se-
minaridele. Eriti Võru seminari ruum oli avar ning valge.

Võru seminari direktor võttis nüüd osa ka meie komitee

koosolekuid kui selle ametlik liige õpetajaid ettevalmistavate asutuste osas.

Nii tutvusin esmakordselt J.-Käisiga, kellega mul tuli hiljem koos toimetada nii mõnigi raamat, võtta osa nii mitmest vestlusest.

Tragikoomiliseks tuleb lugeda Võru seminari sulgemist just samal kevadel. Nii etõppeasutus, kellelt just oli näitusele tulnud kõige toredam eksponaatide kogu, ei saanud sügisel enam jätkata oma tööd.

Nägin neid ilakorrusele viidavaid mahukaid kaste; käisin neil päevil nii mitmel korral vaatamas selle näituse ruumi korraldamist.

Siin oli palju heas tehnikas esile toodud koolireklaami, loosungeid, aga ka head koolitööd selle otseses mõttes, viimast eriti seminari osas; algkooli (katseskooli) osa oli kahvatum. J.Käisi sõiduratsu oli ju "individuaalne tööviis". Selle meetodi kohaselt olid seminari õpilased valmistanud igasuguseid õppevahendeid, alates kuulikestest, rattakestest kuni keeruliste looduslooliste aparaatideni. Oli tehtud ka mitmesuguseid napp reisirakendustega, kirjanikkude elulugudega jne.

Imposantselt tuli näitusele ka Tallinna Pedagoogiumi (dir. A.Kuks).

"Näe, taluvankri veavad Kuksi poisid Ules teisele korrale" naerdi meie komitees (kus peeti parajasti koosolekut kommertskooli koridoris, et olla iga hetk võõrastele kättesaadav).

"Mis sellest. See nende "poiste" omatehtud vanker",

vastas keegi neist tirijatest vapralt.

Meeskäsitöö klassi töid oli teisigi, näiteks päris häid, lihtsaid õppevahendeid algkooli astmel kasutamiseks. Pedagoogium oli pannud välja ka terve hulga oma aiatöö saadusi. Neil oli ju kasutada suur maa-ala, mis oli tuntud "Seminari aia" nime all. Need rohkearvulised väljapanekud korraldati vägagi maitsekalt. Mulle meeldisid ka nende paberirebimise tehnikas toodud head lopsakad värvirõõmsad aplikatsioonid, mis olid noorte praktikantide tehtud ja mõeldud algkooli käsitöö metoodika õppimisel illustreerimiseks.

Keskoolidele oli määratud ka kaks ruumikat tuba. Kuid seal otsis üks eksponaat teist. Ja k o o l i u u e n d u s t polnud kusagil pool.

J.Vestholmi eragümnaasium esines soliidse joonistuste koguga. Tallinna II Tütarlaste gümnaasium, Pärnu Gümnaasium ja Narva Gümnaasium olid näitusele toonud üsna sisukaid albumeid - ekskursioonide kokkuvõtteid.

Tartust ei tulnud üldse midagi.

"Nemad seal Tartus on ju meie jaoks liiga kõrged: nad tohivad igapäev ülikoolist mööda käia", ironiseeris Grüntal.

Meie komitee oli ehk ise ka selles süüdi. Meie ei teinud kogu talve oma ürituse asjus tegemist Tartu kooli juhtivate jõududega, peale maakonna koolinõuniku G.Reiali. Selle mehega olime kogu aeg ühendust pidanud.

Kuid just augusti kuus olid G.Reialil isiklikult väga rasked päevad. Ta ainus väike pojake elas küll veel, kuid võitles juba peatse surmaga. Ka "Nädala" kavas ettenähtud referaat jäi koolinõunikul pidamata.

Ootasin ja otsisin kaugemalt saabunud kastide hulgas mulle maakoolidelt lubatud saadetisi. Ücid ju tuli vähehaaval. Kuid seegi, mis tuli, polnud minu arvates eriti väärtuslik.

Ka Tallinna koolidest saadetuga polnud suuremat hoobelda. Mainin siin erandina pr. J. Ollikut, kes oli ise kohal ja südilt täitis oma kooli kahest nooremast klassist päritud asialadega ühe seina ja selle kõrde paigutatud pika laua. See oli kõik nii mõnult kui vormilt kokkulepitud stiilis ja sobis siia hästi.

Pr. Ollikul oli kaasas kaks tarmukat nooremat preilit. Nii läks nende töö kiiresti. Selle lõppedes läksid nad muidugi kohe ära.

Algkoolidele oli määratud kaks poolpimedat vähemat klassituba alikorralt.

Olin algul olnud üsna pahane sõbrase ruumide jaotuse üle. Kuid nüüd nägin, et sellest, mis mul oli, ei jätkunud neilegi seitsmele seinale ning laudadele, mis mul veel jäi täita. Oma koolist olin välja valinud ühe pambu vihikuid, ühe suure rulli seinaksponaate, kõige iseloomulikumad, kõige enam õnnestunud materjali. Kuid seda oli ikkagi vähe.

Õnneks olin kevadel ära pakkinud igaks juhaks veel ühe kastitäie vihikuid ja ka ühe rulli kartongpoognaid.

Võtsin voorimehe ja tõin õhtuvidevikus koolipõõningult ka selle varanduse veel Komertsikooli.

Kooliuuendus pidi saama väärrikalt välja toodud.

Jäin siis üksinda oma pampudega ja seitsme seinaga päris 35 peale näituse ruumesse. Mul polnud mingit eeskujut, mingit teoreetilist skeemi. Materjal oli enamuses ühe kooli oma.

Kuid see oli Ühtlane, kergesti liigitatav, hästi kindla järjestuse järgi näitlikult väljapandav. Tallinna agulilaps oli siin püüdlike õpetajate hoole all pakkunud oma parima, uurides oma lähimat ja kaugemat Umbrust. Ka oma kodulinna tervikuna - selgete silmadega, lapseliku töö rõõmuga.

Iialgi poleks keegi jõudnud selliste tulemusteni õppeainetes, kui oleks lapsi valjult taga aetud. Iialgi poleks olnud õpetajail nii palju leidlikkust töövõttes, kui neil polnuks isiklikku huvi asja vastu, ka vabadust iga sammu iseendale määrata.

Vana Janson käis veel mööda näituse ruume ühes oma professorist pojaga.

"Mis te siin üksinda näitate?... Kas teie õpetajad polnud nõus teile abiks tulema?"

"Küllap oleksid tulnud, kui oleksin kutsunud. Kuid milleks lühendada nende suve?... Eks nad "Nädalale" kuidugi tule"

Hõlemad härrad abistasid mind kartongide seinale riputamisel.

"Need on siis selle näituse kõige omapärasemad ning ka sisukamad toad", tähendas Mihhail Aleksjeevitš isale. "Tõelisele asjatundjale kõnelevad need rohkem kui kõik need muud toredused."

Noor Janson oli loodusloo õpetajaks Vene algkoolis. Ta professoritiitel teda seejuures põraugi ei häirinud.

"Mu naiskolleegid tegid mulle ülesandeks selgitada, kas nende eksponaat ka siia sobib. See on neil oodatehtud "pood", kaaludega, meetripuuga, riulitega, kaubaga jne., kaasaarva-

tud kuidugi siia juurde kuuluvat Üldõpetuslikku kirjutamist, arvutamist", küsis M. Janson.

See "pood" toodi siis järgmisel hommikul kohale ja andis üsna huvitava omaette nurga ühes meie tubadest.

Meie "Rühmiku" kirjastuse tooted tõin ka kõik nähtavale. Palju neid ju polnud veel: "Tõukava Tallinna koolidele", "Tallinna laht ja sadam", "Tallinna Toompea" ja viimasel momendil ilmunud "Laanamägi ja Ülemiste järv".

Näitusele pidi olema sissepääs tasuta.

"Nädala" tulijad pidid aga lunastama ukse juures pääse, mis maksis kogu aja kohta 3,5 krooni.

Arvestasime nii umbes kolmesaja osavõtjaga ja kalkuleerisime murega kas me selle summa laekumiseltgi omadega välja tuleme.

Kui aga nädala avapäeval 12. augustil hommikust saadik hakkas meie büroosse koridori lõpus voorima rahvast, et saada pääseid, ei suutnud me küllalt imestada ja oma õnne tänada. Nüüd olime unnikusse jäänud ruumi puudusega, kantseleilise tööjõu vähega. Mul on siin praegu veel käsitada Õpetajate Liidu aruanne, millest selgub, et Üldse on registreeritud 3015 "Nädalast" osavõtjat, neist 2121 õpetajat. Näitusel käijaid me ei registreerinudki.

Huvi sellele üritusele oli nii suur, et see tasus end kõigiti nii aineliselt kui moraalselt.

Esimesel päeval olime müünud läbi küll ainult 1000 pääsekaarti. Nii jäime ekslikule arvamusele, et meil jätkub kommertegümnaasiumi suurest saalist.

Kui aga järgmistel päevadel kuulajaskond järjest kasvab,

olime sunnitud osa loenguid üle viima kino "Grand-Marina" saali. See oli ebameeldiv paratamatus.

Komitee liikmete töökoormus kujunes äraarvamata keerukaks. Õnneks tuli meile abiks heatahtlikke kolleega; neist mainiksin eriti Jaan Rummet kui rahulikku ning osavat kinnihaarajat igast vajalikust toimetusest.

Näituse toad olid hommikust õhtuni rahvast täis. Meie algkooli väljapanekute kohta küsiti iga hetk selatusi.

Ühletan, kuidas kord kogunes mu matemaatika vihikute ümber salk sõjaväelasi - sõjakooli õppejõude. Nad arutasid esialgu isekeskis, siis tulid minult küsima, kas õpilaste kirjutusviis on ekelik või on see mingi erivõte. See oli meil viisiks vahel kirjutada korrutamist järgniselt:

x 21	x 15
345	238
<hr/>	<hr/>
690	1190
<hr/>	<hr/>
7245	3570

Tegin meestele selgeks, et see võte ei taotle ainult a j a kokkuhoidmist, vaid ka t e a d l i k k u korrutamisel saadud j ä r k u d e hindamist ja õigele kohale kirjutamist.

Üldõpetuse kohta tuli vahest üsna labaseid küsimusi ka pealtmaha päris haritud inimestelt. Meie töövõtted olid ikkagi veel liiga vähe tuttavad suuremate hulkade keskel. Hea seegi, kui õpetajail neist oli ligikaudnegi aindus.

Saalis käis töö üldiselt ettenähtud kava kohaselt.

Saksakeelsete loengute ajal siirdus osa seda keelt mittevaldajaid algkooliõpetajaid üldõpetuse näitusetuppa. Siin tuli meil siis selitada ja näidata pr. Ollikul ühes, minult teises toas. Ka muud publikut, kes saalis ettekantavast osa ei võtnud.

oli näitusruumes alataas rohkesti.

Ega pole ime, et nii mõnigi hea loeng jäi meil mõlemil seetõttu kuulamata. Vahest tulid need näitusetoad lihtsalt sulgeda, kui maksu mis maksab, tahtsime ka saalis olla, kas või oma Hldõpetuse tšöörühmade esinemist järgida.

Kõigist loengutest, nii neist, mida kuulsime ise, kui ka teiste kokkuvõtetest ajakirjanduses, jäi mul Hldmulje, et sõna "t š š k o o l" on muutunud printsipiiks, mille alusel on viimase kümne aasta jooksul ellu astunud terve rida kooli-uenduslikke vorme.

Minule avaldas eriti sügava mulje üks lektor, kellega mul oli sedapuhku mitmel korral ka eraviisiliselt vestlust. Viimati mainitud viisil pääseski temale lähedale. Ta kõned olid segaselt ette kantud üsna raskepärases saksa keeles.

See oli vägagi lihtne mees, maa-alkkooliõpetaja Wilhelm Kircher Westerwaldist, Isertist.

Oma ühekomplektilist kooli nimetas ta "Haus in der Sonne".

Minule meeldis selle mehe suhtumine oma Hlesandesse. Temale oli olnud ta tšööviiši valik lihtsalt paratamatuseks. "Nef, oludes, kas minul tuleb tšöötaja, ei oska ma lihtsalt teisiti teise tulla". ütles ta mulle kord.

"Vanaisadega olen ise ühes koolipingis istunud. Siis viis hea ristlisa mind linna seminari. Hiljem olen koolitanud siis poegi ja nüüd viimasel ajal ka pojapoegi. Nad peavad kooli minu juurde üles ronima. Kas see pole õige, et kool asub k š r g e n a l kui kõik teised majad?"...

Mõistsin kuidugi, mis mõttes ta seda k š r g u s t võttis ja pooldasin tema veendumust selle allegoorilise

reisundi suhtes.

Õpetaja näitas mulle kirju, mida ta oma õpilastelt igapäev sai ja millele ta igal õhtul ühe paksu kirjaga vastas. Niiviisi juhatas see mees õppetööd koolis enda välismaal viibides.

Oletan, et on nüüdki veel huvitav lugeda W.Kiroheri kirja, millega ta Eesti Õpetajate Liidule Kullakutse puhul vastas. Toon sellest mõne iseloomustava koha.

"Maja päikeses" asub tänapäeva pedagoogilise sõjamaantee Hères. Ta on avanud oma ukseid juba paljudele küllastajale mitmesugustest riikidest, aga tal on olnud ka juba palju arvustajaid. Neil sakelastel on vanasõna: "Kes tee Hères ehitab, sel on palju meistreid." Arvustus teritab silma - ja pedagoogiline Amor ei lase end heidutada.

"Lapse-sajandil" on kulutatud palju ilusateks kooliehitisteks. On ehitatud terve rida marmutkoole. "Maja päikeses" on aga vana, täiesti lihtne paehitis igivana koolisaali ja viietoalise õpetajakorteriga. Ta asub väikesel kõrgendikul, ümbritsetud kuuskedest. Kaus väikest küla, kust saadetakse lapsi kooli, ümbritsevad sõõrina kõrgendikku. Nii päikesel kui ka tuulel on vaba ligipääs ehitisele. Kooli nimi aga pole tingitud tema vabast asukohast. Sellise kooli nimetamise põhjustasi sisemised tegurid - päikene peab asuma inimeste südamesse.

Westerwald on Saksamaa vaesemaid nurki. Siinseid põllumehed tunnevad vaid raskeid päevamureid. Nende töö kodus ja põllul ja vähene sissetulek on teinud karmike nende sisemaailma. Nende kokkutõmbunud hing varjab oma sügavustes vastuvõtlikku südant.

"Maja päikeses" on riigikool, kellel pole olnud erilisi soodustusi ega vabadusi. Juba alul oli tema töö eesmärgiks võidelda ümbruskonna kultuuriliselt kõngujäämise vastu; ta tahtis võtta oma hoolde alla mitte ainult koolisunduslikke

lapsi, vaid ka üsna väikesi, samuti aga ka koolist lahkunuid ja täisealisi.

Juba kaheksandat aastat elab õpetaja talupoegade keskel jagades nendega toitu ja ulualust, rõõmu ja kurbust. See asjaolu pole siiski aidanud võita talle kõikide usaldust. Veel tänapäevgi paljud usklikud mitmesugustest usulanekudest hoiava kramplikult kiini vanust kitsarinnalistest vaesteist ja näevad lubamatut külla rahu rikkumist selles, et püütakse juhtida Ümbruskonda laia maailma poole ja avastada sügavam siseelu.

Esijoonel koolikohalikud lapsed on saanud uute mõtete eelvõitlejateks küllas. Nad toovad rõõmu ja lilli suubunud ruumidesse. Oma kooliukse kohale nad kirjutasid: "Siin e l a - v a d lapsed Isert'ist". See muutis alul vanemad armukadedaks. Nad ei suutnud aru saada, miks lapsed pidid Ümber korraldama ruumid õpetaja korteris töötubadeks, millel oli elutubade ilme: meeldivate laudadega, eesriided aknail, palju lilli akende ees, nurkades palmid, kirjade paeltega läbipõimitud vanikud lagede ilustuseks ja seintel omavalmistatud pildid. Meile tundus ennekuulmatu uuendiseana, et poisid ja tüdrukud kergeis võimlemisülikondades karastasid oma kehi päikesepaistel ja vabas õhus; samuti tundus luksusena, et lapsedpuusepad ehitasid endile põõskpuusepa suvekoolimaja tahumata palkidest, - ja näis mingitsemisena võetavate kateete korraldamine katsepõllul ja nende resultaate teadaandmine.

Alul nägid nad vaid välismautust - ja pahandusi. Tähele pannes, et esile tungis täiesti uus noorte vaimujõud ja astus võitlusesse pehastunud tõekspidamisega, - nad pahandusi veel enam ja neid haaras siseniselt põgenemistung. Kuid me jõudsimme järele põgenemisele. Me hüüdsime neid - ja hüüdsime jälle. Me tahtsime nendega koos viibida; nendeta me tundsimme endid vaeseina ja ootasime neid lahtisi käsi; neil tarvises vaid kiini haarata!

Me palusime neid külastada meid, alul õhtul. Neid meelitasid nukuteater või lastemängud, samuti ka muusikalised ettekanded. Loenguile nad algul ei tulnud meeleldi. Siis nad tulid juba õppetundi ja leidsid, et palju on muutunud koolis.

kus istunud koolipingil nad ise, nende isad ja isegi vana-
isad. Pingid ei seisnud enam reastikku, vaid sõõris. Tume-
daati vast ainasid nad, et süürase korraldus on uue vaimlise
voold väljendis.

Mitte kõik lapsed ei istu enam ühes ruumis. Maateaduse
toas rühm lapsi käsitleb mõnd probleemi maateaduse seisuko-
halt; ajaloo-toas teine rühm lapsi käsitleb sama probleemi
ajaloo seisukohalt. Lugemistoas mõningad uurivad aineid või
kirjutavad aruandeid; tööstoas kleebitakse, naelutatakse,
hõveldatakse või joonistatakse modelle, aparate, tabeleid,
õppe- ja õpivahendeid.

Mudilaste-toas on vanema õpilase juhatusel rõõmus lac-
tesalk nii süvenenud oma tegevusse ja töölikkude asjade tund-
maõppimisse, et nad tähelegi ei pane sissetulijaid. Selline
tööind äratas vanemate imestust. Nad peavad tahtmata tunnis-
tama: see poleks olnud võimalik sel ajal, kui meie alles
veel koolis käisime. Paljud muutuvad ise lapseks ja tööta-
vad kaasa. Emad toovad kaasa sukavardad ja silmitsevad nur-
gas istudes oma töökaid lemmikuid, kes süravail silmil neile
näitavad oma töö ja hooleuse tulemusi. Need süravad vilmad
on toonud pisara nii mõnegi oma silma.

Kui suuremad lapsed arutavad rahvataajanduslikke küsi-
musi, siis on sellest huvitatud enamasti isad. Temalt küsi-
takse teateid, ja ta näeb, kuidas tema seletused koonduvad
teatavaks statistiliste andmete koguks; ta näeb, kuidas poi-
sid võtavad raamatuid riulcilt, loevad ja vaidelavad, joonis-
tavad ja kirjutavad. Ta ei usalda oma silmi, kui nad palu-
vad teateid telefoni teel mõnelt maakonnalinna ametiasuti-
selt; kui jalgratturühm läheb uurimiesõidule; kui lapsed
üksi peavad kooli 4 kuni 5 päeva või kui lastel on kolme nä-
dala jooksul midagi "kaugeõpetuse" (Fernunterricht) taolist
oma õpetajaga, kes viibib Tuunis kongressil.

Sõbralik vahetõrd õpilaste ja õpetaja vahel kohutab
teda; võtab aega kuni ta harjub sellega: põllumees on liiga-
gi harjunud patriarhaalse maailmakorraga. Alles aja mõõdu-
des ta saab aru, et nüüd õpetaja isiklikku autoriteeti

asendab asjalikum autoriteet mitmekülgsest teotsevas töötajaskonnas.

Süürasele kujul astub talle vastu muutunud ajavaim. Ta harjunud vaid küla lämmatava laisujuttude-õhkkonnaga; vaba ja päikeseküllane südamelik usaldus tundub talle ängitsev.

Kuid sama-samult astub temagi selle uue võimu piirkonda - küll mitte päris-vanad, kes alistunud vastavad vastu maailma hukkamisele, vaid tegev põllumees, kellel puudub kindel seisukoht maailma muutunud olukorras. Selgitustöö Üksinda poleks suutnud teda sundida väljuma enesest. Kõik meie püüded olid rajatud suurte taanlaste Grundtwig'i ja Kold'i mõttele: kõigepealt äratada teadusehülg.

Maalapsed peavad tundma õppima koolis rahvamajanduse algnõudeid, et nende arusaamine ja silmaring ulatuks üle kogu kirikutorni. Maakool pole aga siiski vähemas ulatuses teotsev kutsekool, mis annavad lapsele kaasa inventarina miniatüürses väljaandes tuhandeid põllumajanduses vajalikke näpunäiteid.

Ainult sisemiselt kindlal talupojaskonnal on julgust väljuda oma sisemaailmast ja tal on ka julgust astuda suurde rahvasteparre; ainult sisemiselt kindel ja edenev talupoeg suudab täita ülesanded, mis esitab majanduslik elu.

"Maja päikeses" on katekool. See nimi on talle aga vastumeelt. Tema pedagoogiline positsioon on risk; ta pole mõne teooria täppis teostamine, vaid ta on võimalikkuse ja võimatuse lõppkokkuvõte. Psühholoogiliselt arenenud pilk otsib vastupanu põhjusi laste ja tema hoolde usaldatud täisealiste hinge sügavustest; Umbruskonna sotsiaal-estiline elu muutub heledanaks.

On selgunud, mis ulatuses maapõlvkoolilapsed suudavad vabatahtlikult töötada omavahelistes rühmitustes ja mis asjaolud muutuvad koormavaks nende omavalitsusele. Puhas kohusetunne kõrvaldab laste elust loomukohase psühholoogiliselt ja bioloogiliselt mõistetava otstarbekohasuse; ainult tunduvad korrarikumised kutsuvad jällegi korraks ja näitavad tema tarvilikkust.

Peamuret valmistab katsekooli juhatajale tõeline õppe-
elu, mille kujundavad projektmeetod ja osaline daltoniseeri-
mine. Aga veel puudub tänapäeval selle õpetamisviisi põhi-
joonte kasvatusteaduslikult rahuldav õigekstunnistamine.
Me tunnustame kogemusi ja oleme sunnitud neile alistuma.
Sageli tundub raskeima ülesandena vastata küsimusele: "Miks
meie tööl on edu?"

Pedagoogiline tööväli on nagu Eestigi rajariik: tema
taga asub võimaluste- ja katsetemaailm, tema ees meri, mis
meelitab uute kallaste poole.

Tutvumine selle vana koolimehega, välimuselt peaaegu
talupojaga, oli minule selle "Nädala" üheks suurimaks elamu-
seks.

Meie oma näitetunnid ei kujunenud küll paljudele ela-
museks.

Ei saagi kujutleda, et tuhandete inimeste ees, kes
trügisid suures saalis, võideldes istekohtade pärast, sei-
sid ukseel ja ootasid lausa sensatsioonid, - saaks mõjule pää-
seda salgake väikesi tüdrukuid poodiumil. Nad olid pidanud
oma suvepuhkuse katkestama; neid oli vaid üksikuid siia sat-
tunud oma klassi koosseisust; puudusid omad koolipingid,
omad suured seinatahvlid; üldises suminas ei pääsenud nende
hääledki kuigi kaugele. Nende õpetajad olid kes mõlemad osa-
vad oma töövõttes, kuid polnud harjunud niiviisi uudishimu-
liste ees esinema.

Esimestes ridades istudes sai järgida suurepäraselt
läbitöötatavat õppekäigu kokkuvõtet, kuulis õpilaste sõna-

võttu, nägi ka ehk mõnda lehekülge nende töödest. Siia esimestesse ridadesse oli siis püüdnud pääseda mitmeidki tõeliselt asjast huvitatuid, kes kannatlikult kaasa elasid, kuidas lapsed rahulikult ning pikkamisi oma tööd sooritasid.

Kogu muu publik käis paigaselt ringi: "See üldõpetus seal laual on neil päris nääsu läinud... Mis sa seal üldse näed - paarkümend tüdrukut istub, nooib midagi oma ette kritseldada. Õpetaja istub nende ees, noogutab vahest peaga. Ja sina seisa tundide viisi püstijalu ja imetle!"

Viimase õpetaja Viidase tunni lõul oli keegi saali nurgast hüüdnudki:

"Noh, ütlege nüüd, mis siin õieti näha oli?"

See viis niigi erutatud õpetaja hoopis tasakaalust välja. Ta nägu kattus punaste plekkidega, silmad tulid pisaraid täis. Ta ei suutnud midagi lausuda.

Minul tuli siis vastata tallele hääbenatule "nurgaseisjale", et siin ikkagi oli midagi näha, head tööd nimelt. Iga kooliõpilane aga teab, et üksik õppetund ei tarvitse igakord midagi jalustrabavat pakkuda - ka sel juhul, kui see tegelikult viib lapsi samu võrra edasi.

Väga soovjalt võeti vastu viimane loeng "Grand-Marina" saalis, milleks osutus vana tarkastaja Akseli Salokanneli ettekanne **S o o n e k o o l i o l u d e s t.**^x

---

^x A. Salokanneli loeng polnud mõeldud meie kavas viimasena, see jäi selleks paratamatult, kuna tarkastaja mingil põhjusel ei saanud varem Bestisse sõita.

Pilt 14. Pedagoogilise Nädala tegevuste eeskuratsioon Piriita varemeile. Esirinnas
pälikülalised, õpetajad, lätid, viinist ja inglismaalt.

1930

FK 15138-14

14

A. Salokannel oli Kuopio piirkonna tarkastaja. Ta oli suur eestlaste sõber, kõneles vabalt meie keelt ja oli juba mitmel korral kestit küllastanud.

Vanahärra oli minu mehe isiklik sõber ja väga armastatud külaline meie kohus.

Tegin talle siis kõne lõppedes väikese ovatsiooni, andsin talle lilli ja tänasin ilusa ettekande eest. Teisi lektoreid olime tänanud niisama, ilma lilledeta.

Kõne, mille tarkastaja kandis ette eesti keeles, andis tõesti kujuka pildi tollenaegseist hõimurahva maakoolidest Kuopio Umbruses soode ning järvede vahel.

Paar korda külastas "Hädalat" ka haridusminister Hünerson.

Kinkisin talle meie "Tõukava Tallinna koolidele" ja ka teisi Tallinna raamatuid. Minister pani mulle üldanale, koostada samalaadiline kava ka maas-alkkoolidele, arvestades ühes komplektis töötavaid k a h t e õppeaastat.

"Maaludes võiks teie üldõpetusel olla eriti laiaulatuslik tööõeld... Ja maal on ju paljugi ainet, mis tuleks teie ühnikul samuti läbi töötada, nagu te neis raamatukesis olete näkanud Tallinna kohta tegema."

Lubadust ma otse ei teadnud anda, kuid hakkasin seda mõtet siitpeale megamisi hauduma.

Meie Hädalast ilmus tol korral kirjutusi kõigis ajalehtedes.

Meist olid vast "Põhvalehes" ilmanud Rasmus Kangro-Pooli

artiklid kõige sisukamad, mis läksid läbi kolmest numbrist. Kuid täielikku arusaamist üldõpetusest ei leidnud ma siiski ka selles kirjutuses.

Vist ei osanud me oma kunsti küllalt hästi tutvustada.

Tõhutust väsimuse koormast välja puhanud, hakkasin aegamööda tajuma, et meie kooliuuendus on k u u l s a k s saanud, ainult teatavaks küll veel, mitte arusaadavaks.

Küllastajaid hakkas käima XII koolis. Kõnelema kutsuti mind eifa-sinna õpetajate koosolekuile. Artikleid tuli kirjutada, paljudele kirjadele vastata.

Tegin endale kohustuseks, vaatamata ajapuudusele, igale ettepanekule vastu tulla, iga külalist lahkesti vastu võtta, igale kirjale vastata.

Huvi asja vastu tiivustas kõiki raskusi kandma, millest ehk kõige rängemana tundus, ohverdada pühapäev väljasõiduks maale, kuhu olin kutsutud kõnelema.

Vahest tuli ette üsna ebameeldivaid üllatusi. Näiteks juhtus mõnikord, et õpetaja, kes nõrga töö pärast sai törel-
da, mu mehele revideerimise puhul vastas: "Aga teie oma abi-
kaasa ju õpetab niiviisi töötama, et kõike läbiwagi..."

Õnneks ei teinud eärased vahejutumid meil siiski kodu-
omavahelisi pahandusi.

5.

Veterane lahkub areenilt
ja
"Vikerkaar" tõuseb taas.

See oli 1928. aasta kevadtalvel, kui kohtasin kord
G.Ollikut. Pärin ootamatult peatas vanahärra mind - teda hu-
vitavat üks küsimus. Jalutasin siis tühtsa mehega Kaarli puies-
teel, kuulasin ära, milles see küsimus seisneb.

"Mida te kavatsete nüüd peale hakata oma kojarahvaga?"

"Mida siis ikka?" imestasin.

"Te vist ei tea, et mutter saab tuleva aasta aprillilä
63. aastaseks?"

Ei, seda ma ei teadnud.

Nii linna- kui riigiteenijad pidid 65-e aastaseks saades
tingimata pensionile minema, kui nad seda polnud teinud juba
60-ne aastaseks, millist vanuset loeti üldiselt pensioni ikka
jõudmiseks.

Maria Vinteril oli pension juba ammu välja teenitud; sel-
lest jätkuks talle vabalt äraelamiseks. Muret oli vaid korter-
ri-küsimusega. Tema kohale tuleval uuel koolitsenijal on ju
õigus aetikorterile.

Ebameeldiv lugu.

Nüüd, kus harjasepa perekond oli endale ostnud Nõmmele

maja, pidi suvel just vabanema nende senise korter pesuköski ja harjassepa töökoja kohal. Need kaks ruumikat tuba mõtlesin just Vinteri perekonnale anda. Eks Juhanil saaks siis ka lähedast nende senises korteris värava kõrval.

Sellest plaanist siis vana mutter enam tulu ei saaks. Suuremasse korterisse koliks siis uus kooliteenija - Juhanit on ju värava läheduses ikkagi tarvis.

"Kas te Liine peale olete mõtelnud?" küsis Ollik edasi.

Nad olid ju parasjagu aega Ühes majas elanud, seega vanad tuttavad. Polnud ime, et ministeariumi härra soovis head vanale tublile kojatruule.

Pole ka ime, et vanahärra huviga tahtis proovile panna minu osavust toime tulla Liinega, kojatruu tütrega, keda kuuldused varem tembeldasid kommunistiks.

Selle loo tagajärjed jäinuks igal juhul minu kanda.

Liine teenis, olles mitmel korral kohta vahetanud, nüüd kuskil vabrikus.

Olime temaga hästi läbi saanud, nii palju kui meil kokkupuutumist oli olnud. Ta meelcusest polnud ma viimasel ajal õieti enam midagi kuulnud. Vaevalt see muutunud võis olla.

Lubasin Ollikule, et mõtlen järele.

Kuid teadsin ilma mõtlemata, et p e a n selle asja läbi viima. Liine tuli seada XII algkooli teenija kohale veel enne, kui koht tuleval aastal vakantseks kuulutatakse. Vana teenelise ema hea kuulsus tuli mingi panna, et mitte kõige parema kuulsusega tütrele koht muretseda siin koolis ja seega neile kõigile linnamajas kodu säilitada. (Poiste suureks

kaevades nad vaevalt mahuksid enam kõik koos Juhaniga elama.)

Läksin selle ettevõttega kindlalt teele. Iseendas mul kõhklusi polenud. Liine poliitilist meelsust kartsin kõige vähem. Selleks olin ma ise niivõrd apoliitiline. Inimest peab võtma eelkõige inimesena. Siis saab igahhuga hakkama.

Kirjutasin palvekirja valmis. Kutsusin Liine õpetajate-tuppa, andsin selle talle lugeda.

"Kui te soovite, proua Talisto, siis võite umbes neil päevil viia sõbrase kirja Haridusosakonda."

"Ja teie kirjutaksite oma soovitus peale?"

"Seda teeksin küll."

"Ja teie usaldate mind?"

"Usaldan teie mõistlikku meelt. Teie olete siin majas üles kaavanud, te teate, milles töö seisneb... Minu ülesandeks on ehk vahest teile mõni korraldus teha. Siis ei küsi keegi, kas mulle on sel hetkel meeldiv seda korraldada, ja ka seda mitte, kas teiele on just meeldiv seda korraldust täita. Täis-inimestena oleme kuidugi arusaajad kumbki iseenda ning üksteise kohustes."

Kirjutasime siis kumbki avalduslehele, mida asi nõudis. Liine viis kirja Haridusosakonda. Ja mina läksin järgmisel päeval seletama.

Asi läks siiski kergemini kui arvasin. Nii Kaasmann kui ka osakonnajuhataja olid pikema vaidluseta nõusse hakkamas. Kumbki ei soovinud majast välja tõrjuda XII kooli vana kojanutrit, kelle voorused olid üle linna tuntud.

15. aprillil 1928.a. oli Pauliine Talistel uus koht käes.

Koolis ei teinud sellest keegi suuremat numbrit. Õieti ei muutunudki esialgu midagi. Töö sai tehtud endiselt. Mutter liikus endiselt koolimajas, vaadates, et kõik toimuks korrapäraselt.

Aga laste hulgas ja õpetajatetas hakkas ikka enam mõjule pääsema noor lübus koolitüdi proua Taliste, alati valge põll ees, valge räät peas, alati kärmas, alati osav.

Nii töötasime parteistkümne aastat Üheskoos Ühegi konfliktita üldse, rääkimata üksteise meelsuse riivamisest.

Kui me koolimajas sisse seadsime helesiniste kitlite kandmise, ostsin igal aastal nii pr. Talistele kui ka Juhanile riidet kahe töökitli jaoks. Liine õmbles need valmis. Tema omad olid samast riidest kui kõigil koolis (õpetajail ning õpilastel). Ainult Juhan, sinus meesnimene meie kollektiivis, sai t u m e sinise. Kitlile lisaks kandis meie noor koolitüdi omal algatusel "ametitunnustena" ikka edasi oma väikest valget põlle ja talle nii hästi sobivat pearätti. Ta oli esinduslik külalisi vastu võtma, mõnus koolitüdi omaanimestele, kõikjal valmis kaasa aitama, kuidas iganes suutis.

Kui Juhan Ükskori oli ~~minu~~ ametliku kirja, mis oli määratud Ühele Laananiel seuva maja peremehele, - viinud eksikombel põllutööminsteeriumi, võttis pr. Taliste peale seda kurioosumi ka käskjala Ülesanded endale.

Ei. Minul polnud kuhugi põhjust seda samu kahetseda. Neis oludes, nagu minul tolkorral tuli töötada, kuulus eduka koolitöö juurde tingimata ka taibukas ning kohusetruu kooliteenija. Ema oli olnud seda omal viisil. Tütar püsis vanades

rõõbastes, kuid sõitis noorele tööjõule kohase innu ning tarkumusega.

Siitpeale oli mul ka nagu kergem mõelda faktille, et kunagi oli minu koolijuhatajaks valimine nii valusalt riivanud Vinterite perekonna huviseid.

1930.aasta sügisel sai 60.- aastaseks õpetaja M.V. Rõtšagova.

Oli kriisi aeg. Iga õpetaja koht Tallinnas oli niivõrd arvestatav, et ei võinud olla juttugi pensioniõigulise ametissejätmisest.

Mulle anti Koolivalituses nõista, ma ärgu proovigugi selle õpetaja säilitamiseks samme astuda: tema aeg olevat õieti juba ammu täis. Teadsin seda ju minagi: eesti kooli ülesehitamises selles vaimus, nagu me seda mõistsime, temal ju osa ei olnud. Oli aga siiski olnud palju väärtuslikku, millega see õpetaja meie kooli oli teeninud; tema musikaalsus, tema isiklik auväärus olid ikkagi kõrgesti hinnatavad. Mul oli ka kahju solvata vana inimest, kes nii meeledü/meie hulgas oleks edasi töötanud, kel oma kodus ja mingit ülesannet enam polnud.

Parata polnud aga midagi.

Oli siis kätte jõudnud 15. november. Maria Rõtšagova oli hommikul andnud oma viimase laulutunni koolis.

Ja peale lõunat kella 4 paiku oli kogu kool ühes paljude tähtsate külalistega kogunenud hüvastijätku-aktuseks.

Huvitava kombel on mu vanade paberite hulgas säilinud

selle aktusekõne konspekt. Toon sellest siin mõned väljavõtteid vana veterani mälestuseks, ka meie vastastikuise suhtumise seloomustamiseks.

"... Reisisijate laev jõuab sadamasse. Ta on sõitnud pika tee; veel pikem on tal ees ehk. Tal on aega peatuda mõneks viivuks. Uke kaasreisijaist tahab minna maale selles sadamas. Ta on hulk aega sõitnud ühes teistega, NÜÜd pole tal enam vaja sõita. Ta võib oma elu seada teisiti; võib asuda puhkusele. Kõik laevasõitjad on tulnud kokku ütlema talle lahkumistervitust, kuna see oli hea seltsiline, „kollega oli mõnus koos reisida.“ -

"Eks ole meie need reisisjad. Eks ühenda meid elu laialises keerus ühine töö, ühised huvid kitsaks ringiks nagu reisisjad laeval." ...

Siis kõnelesin Maria Rõtšagovast ja tema lahkumisest sellel päeval. Et kui lahkub mõni muu tegelane (insener, maalikunstnik, kirjanik, põllumeski) siis armastatakse loetleda üksteise pärele kõik ta teened seltskonnas.

"... Meie aga oleme siin hindamas ühe a l g k o o l i õ p e t a j a elutööd, ühe tagasihoidliku, vähenõudliku naisõpetaja teeneid".

"Kõik nende pikkade aastate saavutused on laiali pillutud killukaupa, seemneiva suuruselt. Kuigi mõni seeme oleks kandnud tuhandekordset vilja, ei oleks võimalik seda ette näidata teistele, nautida endal"...

"Kui kõneldakse mõnest noorest teadlasest, tuletatakse ehk meelde, ta olevat õppinud seal- ja -seal ülikoolis selle- ja -selle professori juhatusel. Kes hakkaks nimetama algkooli

ja seal mõnda naisõpetajat, kes talle/mehele õpetas esimesed kirjatähed."

"Kuulates klaverikunstniku kontserti, ei hakka küll keegi küsima, kes talle õpetas esimese lauluviisi, andis esimese aimuse helide kooskõlast."

"Kui võimalik on kõnelda majast, milleks siis veel kõnelda alusmüürist. Kuid kõigil on selge, et suure maja ehitamiseks peab enne olema valmis kindel alusmüür." -

Siin püüdsin nii palju kui oskasin rääkida m u u s i k a l i a a s e hariduse algastme tähtsusest ja õpetaja M. Rõtšagova teenetest sellel alal meie koolis.

"... Teie kuulsite inimeste hulka, kellest võib ütelda, et kõik, mis nad teevad oma töö alal, on osaka nende eneste elust ja tuksuvast südamest." -

Siis kõnelesin tema tööt meie õpetajate kollektiivis, ka meie k a n e vastastikusel vahekorras.

"... Teie olete püüanud samasena, nagu olite meie esimesel tutvunemisel 11 aastat tagasi, sama hingeliselt noor, varmas, õilis, heatahtlik."

"Teie oskate mõnda, mida keegi meist ei osanud. Kuid teie oskused olid alati meile abiks, ilma et oleks tarvitsenud suuremat juttagi teha."

"Teiega oli kerge koos töötada. Teie ei teinud kellelegi raskeks koostööd. Eriti pean seda ütleva enda kohta, kes ma sain selle ülesande, olles alles vilumata ning tahumata selle täitmiseks." -

Nüüd jutustasin mõnest meie ühisest ettevõttest, kus M. Rõtšagova osa oli kaaluv, eriti meie alles paar aastat taga-

lavale toodud "ooperist".

See ooper oli sel päeval veel meil kõigil meeles. Siinkohal tuleks aga sellest vahest pikemalt jutustada kui tolles kõnes.

See, mida me oma "ooperiks" nimetasime, oli õieti üks salmikulis väljendatud tavaline muinasjutt. Ei mäleta enam täpselt selle sisu. Oli nagu midagi kuningannaast ja selle võõrastütreast, osa stseene lossis, osa lumises metsas.

Mul tuli seda pisut siluda, pisut ümber töötada. Õpetaja Rõtšagova, hea inimene, leidis igale repliigile, igale "aariale" laste võimetekohase viisi, improviseeris saated ning üleminekud. Ta ei kirjutanud ühtki nooti üles. Ta hea muusikaline mälu mängis oma osa selles ettevõttes. Ta ise oli valmistatud oma solistidest, eriti väikesest mustasilmalisest tüdrukust, kes laulis noore kuningtari osa. Nii ilus hääl oli sellel lapsel, nii ilus oli ta ise, see viletsast Lasnamäe hütist päritud laps.

Üks vana talumees tõi igal aastal koolile suure jõulukuuse ja lisaks veel kuuski ning kuuseoksi näitelava jaoks. Lapsed nii mu kodus kui koolis nimetasid seda meest "jõulumeheks".

Sellel aastal võttis kool "jõulumehelt" eriti palju metsamaterjali.

Kool kutsus muidugi omal kulul ka elektrikud, kes hoolitsesid erakordsete valgusefektide eest laval.

Kõik muu oli õieti M.R. isiklik mure ja hool.

Ta tõi oma kodust veovoormehe koorma kraami - mööblit "kuningakoja" jaoks, suure vaiba "trooni" katteks, vaiba põrandale, kuningannale rüüks haruldase hiina-hommikumantli, kulde-

keti talle kaela jne.jne. Kellel meist oli pakkuda midagi sellist.

Viimasel minutil olime sunnitud jahhama oma kolleegi ohvri meelsusest.

Kui peaproovil hakati laval "metsa" tegema, tiris Maarja Vassiljevna kojast veel ühe suure paki välja, mis ühes teiste tema asjadega oli koolimajja veetud. Selles oli 18 voodilina. Juhan oli õpetaja korraldusel toonud kuurist igasuguseid kaste ning pakke, mis punaste linade alla panduna pidi andma hangelise metsa mulje. Kogu lava kaeti viimati valgete linadega. Järjest vahelduva sini-rohelise valguse vaheldusel sai suurepärase talvise metsa efekti.

Mis luges õieti sellele inimesele veel nende linade müürimise kulu, kui ta polnud kartnud oma jõukulu kogu selle muistendi muusikale seadmisega ja selle väikestele lastele õpetamisega! -

Paari lausega tõin selle näidendi taas oma kuulajate meelde ja lõpetasin siis oma kõne kahetsusega, et puht välistel asjaoludel peame labkuma nii väärtuslikust kaasvõitlejast.

Maria Rõtšagova jäi meile truuks sõbraks kuni surmani.

Ta võttis osa kõigist meie klubiõhtutest ja tähtpäevadest.

Nii vanemad kui nooremad kolleegid ei unustanud teda ka tema nimepäeval 22.juulil. Olime enamasti seal saajaprotseniiliises koosseisus.

Sagedasti laulis meile vana veterani siis oma lemmiklaulu "J' ai vu passer l'hirondelle"...

Pääsukesi näeb möödumas igal aastal.

Ja aastad mööduvad kui pääsukesed.

Uhel 22. juuli õhtupoolikul läksin jälle õanitlema oma vana kolleegi.

Peale pikka helistamist avas mulle ukse keegi kuri vööras naine. Mida ma tahtvat siit? Ei ela siin kedagi Maarja Vassiljevnat.

Meie vana sõbratar oli vahepeal saanud uue kodu igavikumaail.

Kuid see oli juba 1954. aastal.

Sellel sügisel, kuhu olime jõudnud oma jutujärjega, saatsime oma veterani vaid mugavale puhkusele ta majas Rohelise aasa aäres.

Me teised aga jäime ikka veel kooli ja kõndisime edasi "usaldades oma teed ja tähtede valgust" nagu ütles Fr.Nietzsche.

Selle suve ja sügisse nii tegevusküllases meeleolus jäi mulle just nagu kahesilma vahele, et "Vikerkaar" hakkas sama aasta augustis uuesti ilama.

Ajakiri kandis K/U "Töökooli" kui väljaandja nime. Vastutavaks toimetajaks ja igatahes kogu asja hingeks oli M.Küla (Nurmik). Kuid näiliselt oli väga tähtsaks teguriks ka Hugo Valma. Toimetuse koosseisu oli peale nende veel märgitud tegelesi nagu J.Parijõgi, O.Luts, E.Jürisson (Märgikoguja nurk) J.Käis ("Loodussõbra nurk"), A.Burmeister (Male). Üllatusena

leidsin endagi nime nende hulgast, kuigi ma esialgu polnud hoopis saanud osa võtta nende tööst.

See polnud enam endine "Vikerkaar", see oli saanud hoopis uue kuue.

Jga number tahab pakkuda sisulise terviku. Korduvat pikemat romaani enam ei esine. Igas numbris ilmub selle-est hästi põneva seiklusega "nimijutt", lausa tõlked võõrkeelest.

Nende "nimijuttudega" viiakse lugejad Ida-India ürgmet-sast Liibüa mägede ja Niiluse vahelisse kõrbe, siis jälle Põhja-Jäämere kallastele eskimode valge karu jahimaile, siis jälle Lõuna-Prantsusmaale õhusõidu õppeväljakule, kust üles tõusnud õhuhiiglane satub orkaani hoopide alla ja maandub viimati kuski korallisaarel India ookeanis.

Mu klass oli jõudnud nüüd V õppeaastani. Kuigi mind oli nendega veel ainult matemaatika, saksa keele ning usuõpetu-se tunde, püsis endiselt meievaheline tihe side. Nii nägin neid "Vikerkaare" numbreid õhinaga lugemas. "Nimijuttude" si-su vastas hästi nende arenemisastmele kui ka sellel õppeaas-tal läbivõetavale geograafia kavale. Nende noorel geograafia õpetajal tuli tihtipeale ^{onu} ma igapäevase töö kõrval veel põhja-likumalt selgitada mõnda küsimust, mis äsja eriti põnevalt oli "Vikerkaares" esile tõstetud. Minu juurde jooksid nad järjest oma küsimustega, oma muljetega. Nii neid kui mind erutas väga 3. numbris teise jutuna toodud "Juhtumise vee all". See on nõukogude vene autori Samohvalovi töö. Jutuke on hästi huvitavalt ja ladusalt sõnastatud. Kuid lastele, kel ju tuuk-ritööst ning sellega seotud ohtudest selgeid eelteadmisi pol-nud, jäi seal mõndagi ebaselgeks. Mul tuli onu Juh. Mey'lt

- sadamaahituse eriteadlaselt, selgetust küsida, et lastele valgustada neile tumedaks jäänud kohti. Selle eest olime kõik siiralt valmistatud 2. numbris ilmunud A.Kerfstedt'i jutust "Abdulla". See beduini poisike, kes luges end õnnelikuks, sest tal oli "isa ja ema ja õksed", kes teenis "ise endale leiba ja laulis oma laule", mida polnud talbe keegi õpetanud, - oli kaua aega meie lemmikkangelaseks. Nagu kõigis "nimijuttudes", nii ka selles viimati nimetatud, tõuseb siin põneva seikluse kõrval ja just selle tõttu esile kõrged ideelisi väärtusi. Need pole pealetükkivad, kuid haaravad noort lugejat seda mõjuvamalt.

Kui ilus noorsoojutt on õieti see "Abdulla"!

Kuid selles uues "Vikerkaares" on mõndagi kodumaist. Nimetaksin siin näiteks J.Parijõe "Jõuluõhtu rohelistes majakeses".

Seevastu ei meeldinud mulle siis, ega meeldi ka praegu "Vandismäe Endu kirjad". Selles toonis ei pea ma otstarbekaks laste ajakirjas kirjutada.

Ajakirjas (mõtlen selle 1930.a. 1.-5. numbreid) leiame rohkesti lühemaid palu mitmesuguste teaduste alalt, ülesandeid, "marginurga", "male".

See oli igaljuhul rohkem p o i s t e ajakiri. Tütarlastele oleksin soovinnud nagu midagi teistlaadi.

Mu kadunud õde tõlkis neile inglise keelest. Ta oli siis juba surmale märgitu. Kuid elav hing, huvi kirjandusele, huvi koolile elas temas, -noores, andekas õpetajas - edasi. Ta oli rõõmus, et tal veel jätkub jõudu selleks tööks. Ta

sai sellega hästi hakkama, tal oli olnud häid eesti ja inglise keele õpetajaid omal ajal. Mul tuli talle vahest ette lugeda ta tõlkeid, istudes mändide all ta lamamistooli kõrval: haige tahtis kuulda, kuidas tõlgitu kõlab.

Õde noomis mind sageli, kuidas ma ometi nüüd raatsin eemale jääda sellest omal ajal nii armastatud ajakirjast.

Mina aga (kui mitte arvestada ajapuudust) ei leidnud endale hästi pinda, kus võiksin kaasa lüüa. Minu repertuaaris polnud nagu midagi sinna sobivat.

Siis aga ükspäev, sorides oma eelmiste aastate pabereid, leidsin ühe põgusalt lehele visatud üksiku lause. Olin selle kord leidnud ühe oma III klassi õpilase vihikust. See lause pidi olema terve kirjandi asemel. Autoriks oli väike tagasihoidlik tüdruk. Ta polnud ei rumal ega andetu. Kuid iseseisev kirjalik väljendamine tekitas temale ikka suuri raskusi. Sellega erines ta kogu klassist, kus juba meeleldi ja päris hästi kirjutati "omast peast". Seekord olid nad jaanuari esimesel töönädalal kirjutanud oma muljetest kooli jõulupuust. Ja tema oli siis esinenud selle üheainsa väljendusega.

Ju see mind siis nii väga oli haaranud, et olin selle endale mälestuseks kirja pannud.

See andis mulle nüüd tõuke tulla uue "Vikerkaare" jõulunumbris - mitte jutuga, vaid väikese jõulumeeleolulise, kooli-meeleolulise palakosega.

Saatsin selle ära ja ubustasin selle siis hoopis.

Paar päeva enne 1930/31.a. esimese semestri lõppu tippis aga paar-kolm tüdrukut mu laua juurde.

"Ära tundsiime... Nime pole küll all, aga meie tundsiime ära".

"Mida te ära tundsite?" küsisin pead vaevalt tõstes pakiliselt tšölit.

"Selle siin", ütles tütarlaps ja ulatas mulle "Jõulu Vikerkaare".

Mul on suur kiusatus avaldada seda siinkohal. See kajastab nii selgesti meie jõulumeeleolu Tartu maantee kooli päevilt, kuhu ei vii nüüd enam ükski maine tee.

J õ u l u s ä r a .

"Kooli jõulupuu on suur. Ta on suur s ä r a poolest."

Nii kirjutas väike tütarlaps. See oli liig lühike klassitööks, kuid tal ei tulnud meele enam ühtki lauset, mis oleks talle meeldinud.

Tal oligi kõik läinud meelest, pähe selle suure üllatava sõbra, mis oli teda vallutanud sel õhtul; mis kumas edasi ta südames kogu aja; kestis edasi nüüdki, kus olid juba läbi kodusedki jõulud ja algas koolitöö uuesti.

Eelaine suurest jõulusõrast saabus koolilastesse juba palju varem.

Sünge oli sel ajal nende vana kodulinn halli mere rannikul, ise hall ja kivine. Uduused ja vihmased olid pimedad hommikud, kui koolilapsed tippisid kooli, jalad märjad, silmad unised. Ei tulnud päikest nähtavalegi koolipäeva kestes.

"Hall on taevast ja must on maa," - õpiti, lauldi, kirjutati. Viimastel tundidel süüdati koolis uuesti lambid. Ja koju minnes tundus pimenevaid tänavaid juba lühikese sügisepäeva lõppu.

Kuid kooli vastas värvikaupluse aknale ilmus ühel hommikul jõulupuu. Uuna tilluke, mitte nimetamieväärtski. Ümber ringi oli täidetud kogu vaateaken küünlapakkide, karrakimpude

15 FK 15/38-15

16 FK 15/38-16

Pilt 15.

a) "Jõulukingid olene..." Tegelased: Suhkruringel, Muinasjutu-
raamat, Uisud, Pall, Vurr, Kompvek ja kaks Nukku. Pildil on ku-
jutatud nukutants.
b) Esmakordselt rakendati 1928.a. kooli setevuses ka I klassi
õpilasi ning seda üllatavalt hea eduga: Näe, seal tuleb tilluke
"Jõuluvana" - Meidu Ohaka, kepp käes ja kingitustekott seljas.

klaasmunade ja pärlitega.

Pudukaupmeeski säälisamas lähedal ehtis paari päeva pärast oma akna: suur punane jõulumees oli sääl hulga nukkude, tinasõdurite, laikpiltide ja muu jõulukraami hulgas.

Seisatas nüüd kooli tulles ja säält minnes alati lapsi mõlema akna juures, vaatas ja pidas aru...

Nägematute eetrilainetena tungis jõuluaimus koolimaja tolmuseisse tubadesse, koolitöö raskusse, mis nüüd veelgi tihened poolaasta lõpu ootusel.

Lauluõpetaja õpetas juba jõuluviise. Tunnivahedes ümisesi neid, vanu, ammu tuttavaid, juba ema põlve juures õpitud laule.

Ei antud enam asu eesti keele õpetajale: oli vaja valida jõulunäidend, määrata tegelased, korraldada proove.

Nii muutuski kogu töö koolis üheks ainsaks jõulutööks. Jõulusõbra eelvirvendusi tundus igalpool: igas klassis, koridori nurkadeski, rääkimata saalist, kust paaril viimasel nädalal ei lahkunud minutikski jõulutuju. Hilisõhtuni harjutas siin veel usin võimlemisõpetaja ja pääle tema veel kaks väikest baleriini, kuni tuli koolitödi sulgema ukсед.

Õpetajatetuppagi suurele tõisele kapile (kus olid sees kooli tähtsad dokumendid) ilmus jõuluasju? punaseid-siniseid käabusmütse, halle takust habemeid, muinasjutukuninga kuldne kroon, baleriinide lai kleite ning muud, mida kõike käidi piilumas ukse vahelt põksuval südanel.

Siis saabus tähtis päev ise. Juba vara enne määratud tundi oli kogu koolisaal üks suur lainetav lastemeri. Suuri ja väikesi, tumedais ja heledais ülikonnis, igaüks end omal viisil ehtinud, voogas neid siia-sinna. Üle kõige käis tükirukukeste suurte siidlintide kirev õisik - valge-punane-hel sinine.

Oi neid näidendeid, oi neid ilulugemisi, neid võimlemis- ja tantsunumbreid! Kes jõuaks neid kirjeldada! Juba jälle avanes näitelava, ja ikka jälle esines uus palat! Iga klass, iga rühm tahtis ju millegagi esineda - kuni jõudis lõpuni pikk eeskava.

Kõrval klassis oli jõulukuusk: Suur tore puu, ulatav laeni. Ehteid tal polnud. Iga laps oli vaid toonud ühe küünla. Igaühe küünal säras sääl, ühinedes teistega ühiseks suureks säraks. Ja vaatajate silmad vastasid oma küünalde säradele ning jõuluhilgus kujunes veelgi suuremaks.

Hardumus ja rõõm valdas kõigi südameid ning väljendus nagu ingli keeli vana koraali pühades helides.

Kas olete kuulnud lastekoori laulmas kooli jõulupuul säras? Mäletate vist olevat kuulnud. Mäletate vist olevat ka sagi laulnud.

Küllap te siis mõistate väikese tütarlapse kirjandit:
"Kooli jõulu-puu on suur. Ta on suur sära poolest."

6.

M a a v ä r i n g u s t j a s e l l e õ n n e -
l i k u s t m ö ö d u m i s e s t .

1931.aasta oli meil hoopis eriline aasta, peaksin küll ütleva, erilise moraaliga aasta.

Sellel aastal kiusati taga abielulisi naisi, töötavaid naisi, muidugi. Teiste suhtes hambaid ei ihutud.

Töö ja töö suhtes tehti selles küsimuses ka vahet.

Ei öeldud: taluperemees, ära sina oma eite enam luba ei karjalauta, heinamaale ega piimakööki; sa otsi endale abiks tööta tööliste hulgast mõni virtin.

Ei öeldud ka: toiduainete kaupmees, vaata, et su maadam nüüdsest peale leti taha sulle appi ei ilmu; palka endale aegsasti tööta preilikeste hulgast mõni vastava haridusega asendaja, et saaksid ikka vahest poest ära minna ka kui vaja.

Ei öeldud nii ei rätsepale, kingsepale jne.jne., kelle agarad naised kõigiti püüdsid oma meestele abiks olla, et perekonna tulusid suurendada.

Hamba alla jäid esijoones need, kes riigi- või omavalitsuste kassadest palka said. Nende hulgas olid esireas muidugi kooliõpetajad, need igasuguse poliitika puhul vahelejääjad.

Esialgu piirdus asi vaid halvustamisega. Ilmus mõnita-
vaid ajalehe artikleid: näe, kus ahned, alatud - teenivad mõ-
lemad!

Johansonite kohta tuli ühepäev eriti häbematu võim "Uudislehes". Meie veda lehte ei lugenud. Toimetus saatis meile selle "väärtusliku" numbriga oma kulul kätte - vaadake, kus täitmatud, mees on koolinõunikuks Harjumaal, naine koolijuhatajaks Tallinnas, - kas need oma vähemast täis ei saa? Keegi haleda südamega kaaskodanik oli lehest välja rebitud selle lõigu, kleepinud postkaardile ja pannud sellegi "peenemaitselise" asja postkasti.

Ei tasunud meil, kuidugi, pahanduda. Ei tasunud ka vaadata.

Soliidsemad lehed esialgu vaikisid veel.

Siis hakkas aga asi ametlikku rada käima.

Tuli välja korraldus, et 1931/32. õppeaastal enam ei jäetaks tööle õpetajaid, kelle abikaasad töötavad riigi või linna töös.

See teade pani nüüd aluspinna värisema.

Oli ju ka neid, kes irvitasid kahjurõõmus, et näe vaadake, saite nüüd!

Oli neid, kes ruttasid abielu lahutama, kas tõsiselt, või ainult fiktiivselt.

Ühel koosolekul Tallinna haridusosakonnas ütles õpetaja E.: "Mis abieluline mina olen. Me juba ammu aega oma vanaga riius. Seitse aastat elame erikorterites."

Mitmed noored pruudid õpetajate hulgas jätsid abielu registreerimata, - ei tahtnud ametist lahti saada.

Paljudel naisõpetajail võtsid m e h e d end riiklikust tööst lahti ja hakkasid omalkiel hangeldama: mees ikka kuidagi

teenib mõne krooni; katsugu aga naine sährasel ajal uut kohta saada!

Kuivõrd see kõik töökrüisi lahendas, ei tea, kas keegi seda päriselt kalkuleeris?

Meil XII koolis oli parajasti oma töö kõige paremas korras. Meie südamed olid niivõrd oma vikervärvilise kooli küljes kinni, millest me olime alles hakanud rõõmu tundma. Meile näis päris jaburdusena nüüd kõik maha panna. Poollelikirjutatud raamatud tulnuks nurka visata, kogu ettenähtud töökava teostamata jätta. Jätta siia paika kõik meie ilusad traditsioonid, meie üritused. Lahkuda peaaegu 3/4 koosseisus. Kellele siis üle anda kool? Vanapreilidele, noortele alles koolist väljunuile, või neile, kes "elavad niisamu", või on oma "vanadega riidu läinud".

Mina ei saanud mahti päeval sellele küsimusele mõeldaagi. Alles öösi voodis ke²xis vahest kogu olukord oma karmis töösiduses vaimusilmi.

Siis hakkas küll kõrvus niivõrd kumisema, et tulin ekslikule arvamusel - mu kõrvad on hakkanud raadiot kuulama ilma aparaadita.

Mispärast mind karistatakse?

Kas selle eest, et olen pannud siin majas üle kümne aasta mängu kogu oma vaimse ning füüsilise jõutagavara?

Keegi polnud küsinud, kui pikad olid mu tööpäevad. Iialgi polnud ma saanud ega soovitudki endale asendajat suvekudel.

Kas ehk selle eest, et olin lektorina osa võtnud kõigist

kursustest, kuhu mind kutsutud, samuti sõitnud kõnelema nii paljudele õpetajate kui ka lastevanemate koosolekuile?

Kas selle eest, et olin püüdnud hoida kõrgel järjel eesti kooli nime nii kodurahva, kui väliskülaliste silmis?

Kuidas pidin sellest teatama oma lesele emale, kes mind oli koolitanud mitte just kerge vaevaga ja keda ma nüüd nii meeeldi, nii uhke tundmusega võisin i m e abistada oma neest koormamata?

Kas pidin sellise uudisega ilmuma oma surivoodil lamava õekese ette, kes ju ei saanud enam palka ja olenes kahe vanema venna ja minu igakuusest toetusest?

Mida pidin ütleva oma vanale heale Liisale, kes minu ametist lahkudes ju ka pidi paratamatult jääma ilma kohata?

Olime 1931. aasta varakevadel parajasti ostnud endale Lagedil "Sipelga" - väikese aiatöö kohakese, et omad lapsed ei kasvaks liiga linlastena. Seal oli meil nüüd juba ka lehm ja naabrina poolt kingitud poogadega kana. Nende hooldajaks olin palganud Madli, vanapoolse naise, kel oli jäänud peale venna abiellumist kitsaks oma isatalus. Kas see kõik tulnuks nüüd likvideerida, sest osa ostuhinnast oli ju vaja tasuda tagantjärele?

Päeval õpetajatetoos hoidsime kõnelemast sellest mu-
rest. Sina tulime igal vahetunnil kokku ikka rõõmsamate sa-
vutustega. Õpetaja Viidase klass oli nüüd IV ja püüdis igal
võimalusel ikka endiselt kontsentreerida õppeaineid üheks
eluliseks tervikuks.

Koostasid Haridusministeeriumi ettepanekul parajasti

Üldõpetuse kava maa-algkoolide neljale nooremale klassile, arvestades ühes komplektis töötavaid kahte õppeaastat. Võimalus ka IV klassis teostada üldõpetust oli maksva õppekava järgi olemas: kogu töö püsis ju endiselt kodumaistel teemadel. Selle uue kava koostamisega oli koondunud terve rida edumeelsemaid maaõpetajaid. Ka nende keskel polnud meil juttu kurikuulsast uuest seadusest.

1931.a. kevadel kõige suuremas maaväringu kõikumises lõpetas meie kooli VI klassi õpetaja Erna Kivi klass.

See oli 1925. aastal alustanud oma tööd tolles väikeses pikerguses ruumis I-b klassina. Neljandal õppeaastal olid paralleel-klassid ühte läinud ja edasi elanud hästi arvuka klassina ülal kiviklassis.

See oli viimane klass meil, mis polnud saanud õpetust üldõpetuse süsteemis. Koolis valitsev kooliuuenduslik vaim oli tunginud kuidugi sinnagi.

See oli olnud üldiselt üks meie solidsmaid klasse, nii üksmeelne isekeskis, nii siiralt poolehoidlik oma õpetajale.

Nende tembudki olid erinevad tavalistest koolilaste tempudest.

Ükskord juhtus seal, näiteks, midagi sõbrast.

Õpetaja Kivi oli hea võimlemise õpetaja ja oskas haruldaselt hästi organiseerida iluvõimlemist näitelaval.

Tookord olid nad III õppeaasta vanuses. Õpetaja oli valinud ühe lõbusa klaveripala, mille saatel tüdrukud pidid hakkama õppima seekordset lavanumbrit.

Tüdrukud seisis ridades, oodates õpetust, kuna E.Kivi tahtis veel kord üle mängida oma muusikalist osa. Teist korda seda kordama hakates tõstis õpetaja korraks silmad üles, et näha, mis klass teeb.

Neil aga polnud sugugi igav. Rivi ees seisis Tipa, pikk pliiats käes ja vehkis dirigeerida klaverimängu taktis. Esimeses reas olid lausa viiuldajad - viiuliku võimlemiskepid, poognaks pliiatsid. Üsna taga etendas keegi kummuli käänatud paberikastil kahe kepiga trummilöömist. Oli seal muidki orkestripile imiteeritud.

Tüdrukul oli niivõrd tegemist oma "orkestriga", et nad hoopis ei märganud, kuidas õpetaja neid järgib. Nad ehmuksid siis üsna tõsiselt, kui pr. Kivi viimati lausus: "Hea küll... Sellega me siis esinemegi... Meie klassil tänavu ei tule iluvõimlemist. Meie esineme "tumma orkestriga".

Õpetaja andis siitpeale juhiseid selles suunas. Üks tüdruk pandi "mängult" harmooniumil mängima; tehti teisigi pille juurde lausa kooli inventarist. Vallatu dirigent sai juhiseid veelgi uljamaks žestideks. Kõik pidi muidugi toimuma kooskõlas õpetaja poolt mängitava klaveripalaga.

Kui pidu tuli, oli see üks menukamaid lavanumbreid.

Nii oskas see õpetaja ära kasutada õpilaste vallatuse selle asemel, et hakata "süüdlasi" otsima ning karistama.

Teinekord aga läks üks säärane fantaasia-ilmutus meile mõlemile kenakese pahanduse maksa.

Ühel hommikul (see oli paar aastat hiljem) tormas mulle õpetajatona uksest sisse üks hirmus vihane lapseema.

"Nüüd olete siis hakanud juba ka inimeste kortereid

ründama", karjus ta, vaheldumisi õnku ahmides.

Ei mina saanud esialgu midagi aru. Kelle korterit olin mina rünnanud?

Tuli tükk aega eite rahustada, ennem kui selgus, millega mu tublid tüdrukud olid hakkama saanud.

Õpetaja Kivi klassis oli üks tüdruk (paneme talle nimeks Lilli), kes vahetevahel kippus üksikuid päevi puuduma. Ema oli talle igakord kaasa andnud sedelikese - "haiguse pärast". Puudumine sündis näiliselte ema teadmisel ja Lilli ilmselt häbenes seda.

Belmisel päeval oli siis Lilli jälle puudunud. Pr. Kivi oli rühmajuhile teinud ülesandeks peale õppetunde järele vaadata, mis Lilli kodus teeb.

Otsustatud siis kogu rühmaga minna. Lilli elas üsna kooli lähedal Puuvilja tänaval. Tipagi seadnud end kaasa minema, kuid meie kodune köögitädi tulnud vahele - ei tohi supp jahtub ära, tulgu tüdruk koju sööma.

Peaaegu tunnistama, mulle oli suureks kergenduseks, et see "tegelane" tollest affäärist välja jäi.

Läks siis neli tüdrukut, koolimapid kaenlas, Lilli ukse taha.

Uks oli muidugi kinni; polnud kedagi kodus. Lilli parim sõbratar aga teadis: koridoris ülal söögikapis nurgal oli pisike võti, sellega pääses kappi, kus oli peidetud toa võti.

Kapis oli piimapudel ja võileiva materjali.

Mindis tuppa. Lilli voodi oli üles tegemata, söögilaud koristamata.

"Mina arvasin seda alati, et Lilli kusagil käib. Enal

on vist temaga omad plaanid... Teeme siin pisut korda."

Neli tublit tüdrukut jõuavad mõndagi ära teha, kas või ainult poole tunni vältel.

Üks oli asunud Lilli voodit korda tegema. Kuna päevatekki näha polnud, toodud köögist sinna kuivama pandud aknakardin. See olnud küll veel niiskevõitu. Kuid - kellel oli mahti seda arvestada. Voodi tulnud selle eest hästi pitsiline.

Teine semlak oli vahepeal kraani all sööginõud ära loputanud. Hakates neid puhveti panema, leitud, et siit-perel on kuus ilusat uut tassi ühes samasuguste leivataldrikutega. Nüüd asunud siis päriselt külalislaua katma kuuete külalisele. Toodud kojast kapist piima, valatud tassidesse, tehtud võileibu, kaktusepott tõstetud aknalt söögilauale - egas lilledeta toime tule! Serviettideks otsitud oma mappidest vihkute vahelt puhtamaid kuivatuspabereid, need volditud hästi kaunitult kokku ja pandud taldrikute alla.

Sööma nad siiski ise õnneks ei hakanud.

Kui Lilli ema ühes tütreaga oma "sehvtist" koju tulnud, olnud mõlemi ehmatus väga suur - kapiuks lausa lahti, tuba lukustamata. Ema kavatsenud kohe politseijaoskonda joosta. Kuid Lilli oli leidnud ühel "serviettil" pliiatsikirjas ühe oma klassikaaslase nime.

"Pole sul tarvis kuhugi minna... Meie rühma tüdrukud on siin käinud... Kõik on alles..."

Lapsel oli vaevu õnnestunud oma maruvihast ema tagasi hoida, et see juba samal õhtul mulle poleks kallale tormanud.

Nüüd hommikul oli ta siis aegsasti kohal. Kui mulle viimaks selgus, kes ta on ja ühes pr. Kiviga olime ära kuulanud õpilaste lihtsameelse seletuse, - siis hakkasin maadama rahustama hoopis teistsuguste argumentidega. Et kohtusse kaebamisega (millega ta meid kõiki valju häälega ähvardas) ta suuremat ei võida. Sest seadusevastaselt on kõigepealt ta ise talitanud. Tal polenud ju mingit õigust kooliealist last oma äri huvides koolist ära jätta. Lapsed on kuidugi rumalasti talitanud. Küllap nendega kõneldakse tõsiselt. Aga tema ise võtku oma tütre suhtes ka ikka õppust.

"Määrake neile ründajatele üks hästi vali karistus", ütles eit siis viimaks nagu pisut loobemalt. Ta oli end vist ka jõudnud lõplikult välja karjuda.

Kuidugi oli meil siis tõsisel arutlusel, eriti Lilliga ning tema rühmakaaslastega. Lilli ise häbenes suuresti kogu selle vahejuhtumi pärast. Ta ei puudunud siitpeale enam niiviisi.

Teised asjaosalised olid niivõrd hirmunud, et nende lõbusast "õingust" oli tekkinud äärmene kuri pahandus, et mul oleks taju olnud pigem neid trööstida kui karistada. Need olid kõik tõsised, head lapsed, suured pikad tüdrukud küll, kuid ikkagi päris lapsed.^x

---

^x Kui neid nüüd jälle kord üle 35-e aasta hiljem kohtasin õpetaja Kivi 60. aasta sünnipäeval, mäletasid nad seda incidenti veel hästi. Neile olevat seekord kõige enam mõjunud see tõik, et ma pole asja äraseletamist nad tookord hoopis karistusega jätsin.

1931.a. kevadel korraldati üle Eesti kõigis VI klassides ajaloo-test.

Õpetaja Kivi klass tuli selle testiga ülemaaliselt paremuse järjekorras esikohale.

Seda me kuidugi algul ei teadnud.

Peale lõpuaktust korraldas pr. Kivi oma klassile ja meile kõigile Nõmmel Metsa tänaval oma vast valmis saanud villa omael kulul lõpupeo.

Olime parajasti kõik lõbusalt teelamas ilusa maja suure sädgitoas ning verandal, kui meile toodi linnanõunik J. Kana telegramm, kus meid õnnitleti selle esikohaga.

Kuidugi ei teadnud keegi meist juttu meile selkorral nii selgena paistvast tõsiasiast, - et koolide uuesti tööle hakates suurem osa meist õpetajalist jääb tööta koju istuma.

Ei, sellele ei tahtnud mina ka hiljem mõelda suvel, kus mul tulla tugavasti töötada. "Üldõpetuse kava maa-algkoolidele" lõplikult viimistledes.

Oli umbkaudu teada, et teised koolivalitsused olid sama aasta kevade paiku esitanud haridusministrile nimestiku ühes palvega jätta ametisse need naisõpetajad, kelle mehed küll töötavad, kuid kes ise oma töö poolest koolides on olnud silmapaistvalt edukad. Tallinna Koolivalitsus polnud sellist palvet esitanud ega kavatsenud seda kuulu järgi ka teha.

Ja siis sain mina täiesti ootamatult teate, et minister Hünerson on lugenud mind "a s e n d a m a t u k s" ja selleg säilitanud mulle mu töökoha.

See oli 1931.aasta suvel.

Ruttasin Haridusministeeriumi mitte ainult selle pärast,

et tänada (seda muidugi ka), kuid et esitada palve umbes sellise sisuga: kui XII kool on h-ra ministri arvates heal järjel, siis pole see üksinda koolijuhataja teene, vaid kogu kollektiivi oma, palun h-ra ministrit laiendada oma heatahtlikku otsust ka teistele kolleegidele, keda ehvardaks muidu tšöötajamine.

Kui Haridusministeeriumi kiri XII algkooli õpetajate ametisse jätmise suhtes oli saabunud Tallinna Koolivalitsusse, oli see seal välja kutsunud otse pahameele tormi. Esialgul ei osanud nad muud peale hakata, kui kirja koopia meie koolile saata. Ja alles nüüd siis esitasid nemadki ministrile ettepaneku ka pr. Ida Ollik ametisse jätta.

Mina võisin südamerahuga toimetada trükki oma raamatut ja teha ettevalmistusi õppeaasta alguseks.

Kui 1931.a. augustis läksin esimest korda juhatajate koosolekule, tegi muidu nii heatahtlik osakonnajuhataja linnakõunik J. Kana sõbrase sissejuhatuse:

"Meil on siin suvel olnud nii mõndagi, millest ei tahakski kõnelda. Näiteks on üks meie koolijuhatajaid, Pr. Johanson nimelt, kasutanud Haridusministeeriumi tagauksi ja seda suurte tagajärgedega, nii et seda kooli ei puudutanud need vapustused, mis tabasid nii mitmeid meie teiste koolide häid õpetajaid... Aga parata pole midagi."

"Ei minul pole ka midagi parata... Mina nimelt ei tea ministeeriumis muud ust peale selle ü h e, mille kaudu kõik käivad. Ja sellestki käisin sel suvel ainult ü k s kord ja ainult sellepärast, et ministrile selgeks teha, et meie kooli saavutused on k o g u k o l l e k t i i v i o m a d. Minu

saatus oli siis juba otsustatud."

"Pr. Johanson. Ma ei andnud teile sõna."

"Ei. Täna. Ma ei kasuta ka seda seekord enam."

Elu oli mulle kätte harjutanud niisuguse seemise hoiaku, et kui süda eriti kees pahameelest, siis võisin teiste ees esineda kivilinenud rahulikuna, veel rahulikumana, kui olin seda tavalises korras.

Pahane polnud ma siiski pooleksi neile kahele seal Koolivalitsuses laua taga. Sest teadsin (nii kummaline kui see ehk praegu üsja kirjeldatud intsidendi puhul näib) neil meestel polnud minu vastu isiklikult midagi. Nad olid pigemini heatahtlikud minule. Hambaid oleksin kiristanud sellele valitsevale erakondade moraalile. Chr. Brüller oli ju rahvaerakondlane, J. Kana - tööerakondlane. Nad ei saanud ju heaks kiita ministri samme, kes oli "põllumees". Neil oleks väga sobinud oma erakondade ees esineda nutulauluga - vaadake, mis minister tegi: kõik meie paremad õpetajad las- kis lendu!

Ja siis oleksid erakonnad Riigikogus Hünersoni võtnud pihtide vahele. Nüüd aga ei julgenud nad piuksatadagi, nad olid ise süüdi, nad polnud esitanud oma parimaid tööjõude ametissejätmiseks, minister oli o m a l algatusel mõne jätnud.

Tegelikult mina selle keerutise all enam kannatada ei saanud. Seda ei tuletatud enam meeldegi, vähemast Kooliva- litsuses mitte.

Ma polnud siiski veel sellest kibedusest üle saanud, kui mulle helistas Haridusministeeriumi kassahoidja (ta oli

tol korral ka meie hoolekogu esimees), tulgu ma ministeeriumi. Temal olevat minu jaoks valmis pandud loo krooni.

"Mis asi see siis on?" ehmusin otse.

"See määrati teile preemiaks."

"Mille eest siis?"

"Noh, arvestatakse teie pedagoogilist tööd, raamatute koostamist jne. eriti vist küll seda viimast raamatut... Kirja saate igatahes ka."

Preemia pedagoogilise töö eest - see oli siiski üllatus. Autasud olid seni käinud koguni teist teed, kui et ühe algkooli tegelase kätte sattuda.

Kui ministeeriumi läksin, tuli mulle uksest vana Ollik vastu.

"Ah teie tulite oma raha järele... Ärge arvake siiski, et see nii väga teile teie koolitöö eest on! Koolijuhatajaid on veel teisigi häid... See on esijoonel selle maa-algkoolide õppekava eest. Meil siin majas puhuvad ju tuuled maa poolt."

Kuulasin muidugi viisakalt ära ja haerain endanisi. Kes teda käskis Hünersoni meie kooli näitusele tuua! Teisi edukaid koole oli ju ka. Viinud kas või oma proua juhatavatavasse kooli.

Kassahoidja Voormantsik õnnitles mind ja kiitis ministrit, kes meie kooli suhtes tema arvates oli toimunud õiglaselt ning erapooletalt.

Läksin siis otsejoones Harjumaa koolivalitsusse oma mehega nõu pidama, mis ettearvestamata rahaga peale hakata.

Olime kogu suve olnud väga kokkuhoidlikud oma välja-

minekutes. Nüüd sügispoole, kus selgus, et mina ikka edasi teenina jään, olime hakanud üht-teist korraksidama "Sipelgal" ja ka lastele paremaid talveriiideid soetama, sest mõlemad pidid ja tuleval talvel hakkama kodust kaugemal koolis käima. Tütar oli lõpetanud meie kooli ja teinud eksami Linna I Tütarlaste Gümnaasiumi, poeg oli vastu võetud J. Veestholmi eragümnaasiumi algkooli II klassi. Väljaminekuid oli igatahes muidki näha.

Kuid meie mõlemad olime ühel meelel, et selle summa, mis erakordselt saadud, kasutame ka erakordselt.

Läksime kohe Pikale tänavale Kopfi kauplusesse ja valisime endale umbes selle summa eest komplekti head böömi kristalli. Need asjad on veel praegu mul alles ja rõõmustavad nüüdki mu suhteliselt kehvast majapidamisest külaliste silma. -

Eks väljaspool tekkis ikkagi laineid tolle kummalise "koolireformi" puhul.

Õpetajaid oli rohkesti vabastatud, mis teadagi kutsus esile pahameelt.

Ohvitseride kasiinos olevat üks poolpurjus noormees (kelle noor abikaasa peale paariaastat koolitööd oli pidanud oma töökohast loobuma), tõstnud klaasi selle "asendamatu Aiale" terviseks, kellega tema väga tahaks tutvuda, et näha, milles ta õieti nii väga asendamatu on.

Neid "asendamatu" oli üle riigi kaks - peale minu veel üks kangakudumise õpetaja Tartu Naiskutsekoolist. Kaunis suur arv teisi õpetajaid, kes üle riigi ka ikka ametisse jäeti, registreeriti - Koolivalitsuste avaldustele vastu tulles -

edasi vaid üheks aastaks. Tegelikult ei puudutanud neid ka hiljem keegi. Sama maksab ka XII kooli õpetajate kohta.

Tulime sügisel kokku hästi mõnusa meeleolus - nagu saunast tulles.

Sõidametunnistuse piinu polnud meil pooleski. Meie Ülesanne on lapsi õpetada, sellega tuleme me toime. Saagu omadega hakkama ka need, kelle Ülesandeks on juhtida suurt riigimehhanismi, et neil ei tuleks seal ette kriise, töötajahiimi jne. Egas meie oma töökohtade loovutamiseга nii-kui-nii ei suudaks maailma elupaheid likvideerida.

Lapsed tulid kokku, uhked oma koolile. Uusi õpilasi tuli rohkem, kui suutsime ära mahutada.

Esimene lastevanemate koosolek kujunes otse lausa ovasiooniks.

Kõike seda polnud aega eriliselt arvestada: selleks aastaks oli mõndagi töökaas ette nähtud. Kooliuuendus nõudis süvendamist oma koolis. Selle heaks oli vaja teha laialt ulatuslikku propagandat mujal.

Ühel koosolekul, mis oli Kommertskooli aulasse kokku kutsutud õieti kooliuuenduse levitamise huvides, kuulsin oma selja taga sõelavat: "Mis teil viiga kooliuuendusest hõisata. Meile kõigile on see "uuendus" lausa tülinaks. Teie aga lööte sellest profiiti."

"Kui see nii on, siis soovitaksin teil ka proovida. Mina selles teie teel ju ees ei ole."

Keegi ei vastanud.

Kuid mina läksin koju niivõrd vihases meeleolus, et kirjutasin samas tauris samal õhtul valmis "joonealuse Kooli-

uuendus", mille "õpetaja leht" ka ära trükkis.

K O O L I U U E N D U S !!!

Kivi langes vette - Seisevvee kõikumata peeglisse, mis lahutas Siinpoolse kalda Sealpoolsest, teise sõnaga Laste-ilmaks hüütust.

- Kooliuuendus!!! juhtus keegi hüüdma taakesi!!!

Kivi langes vette - ei tea kelle visatuna. Seisevvee rahulik peegel lõi virvendama, kaarekujulisi laineid siirdus laiali kallaste poole, ikka suuremaid ja suuremaid.

- Kooliuuendus!!! hüüdis preili U u d i e h i m u: Ei tea, mis see on? Ei tea, kuidas seda tehakse? Ei tea, kas Naabersopis ka nähti?

- Kooliuuendus!!! pfuitas preili M u i n s u e s e: fürchterlich!!! kes tohib visata kivi Seisevvette, see spritzib ja nii kolledasti! Inimene tahab ju ometi saada oma rahu.

Parajasti juhtus minema mööda Seisevvee kallast - Siinpoolset, kuidugi mõista - ajalikus kiiruses härra I n s t r u k t o r.

- Ah, see - kooliuuendus! Ja-ja, mõistan, kivi kukkus vette... ilusad ümmargusedained... jne. jne. Homme algaval kursusel. Eks ma õelaud, et ikka kustki leiab materjali. Sest jätkub küll kaheks nädalaks.

- Kooliuuendus - endastki arusaadav, et kooliuuendus! Kes siis nüüd enam muud teeb, kui kooliuuendust!

Nii ütles veenvalt prl. M o e h a r r a s t a j a ja rattas tellima kaelarätti ja käekotti kooliuuenduse märgiga.

Uhkelt seisukohaste sammudega ilmua kohale hra V õ i -
m u r .

- Kes tohib siis teha kooliuuendust minuta. Iga kooli-
uuendus peab algama ja lõppema m i n u isikus.

- Herra Võimur! kujutage, meil on kooliuuendus - just
nagu v ä ä l l j a maal! hõiskas pr. õ r n a t u n d e l i -
n e õhkides ja puhkides kiirest jookst.

- Nema! viskavad siin kivi vette, ja kohe on - kooli-
uuendus! Mina töotan päevast päeva ohverdades kogu oma süda-
mevete, ja keegi ei ütle, et - kooliuuendus. Nii iseloomust
tas pisarsilmil maksvat ülekohtust ilmakerda pr. Ä r r i -
t u v, kellele ikka oli liiga tehtud igalpool.

Herra O n u p o j a p o l i t i k u l oli parajasti
tütar lõpetanud ülikooli.

- Kooliuuendus! hüüdis ta: ja meie Aia on alles koha-
ta. Tarvis määrata Aia kuhugi lähedale kooliuuendajaks.

Kivi oli kukkunud vette ja Seisevee peegelpind siin-
poolse kalda ja Lasteilma vahel ei tahtnud ega tahtnud rahu-
neda.

- Kooliuuendus! karjus keegi nii, et löid võbisema
paberivirnad Seisevee lähedastes kantsleides.

Herra S u u r s u u võpatas.

- Kooliuuendus! Ja mina pole sellest veel kõnelenudki.
Masinakirjutajad, kiiresti tööle. Veel täna tarvis kutsed
laiali saata... Kõneõhtu homme k. 3/9 õhtul. Kõneleb tuntud
ja lugupeetud kõnemees herra kõrgeauline S u u r s u u koo-
liuuendusest meil ja välismaal. Osavõtt kõigile suuduslik.
Koosoleku riietus: bootikud ja kasukad; temperatuur selle-

kohane +50 kr. C = +40 kr. R...

Pr. K a d e m e e l ei saanud kuidagi teada, k e s oli õieti visanud kooliuuenduse kivi. Mõretus vihas kahvata- sid ta palged paksu värvikorra all veelgi valgenaks; keegi t e i n e oli visanud, mitte t e m a.

Ka pr. A u a h n e ilmus kohale. Mitu pikka aastat oli ta rühkinud, ja keegi polnud veel tunnustanud ta teeneid. Tarvis õige prooviia seda kooliuuendust! Ehk saab sellega viimati kuulsaks.

Härra S o l i i d i keeras pea kõrvale, kui igal kuld- kühnakul korراتi seda üht sõna ikka ja ikka jälle: ei ole sünnis korralikule inimesele kuulata selliseid sõnu.

Härra S a p i n e aga ei saanud jätta nii ükskõikseks. Tema urgitses siiski salaviha nende kergemeelsete vastu, kes julgesid vapustada Seisevee ja Sambundõhu vaikuse.

- Mis nemad ka on! Mis nad endale lubavad! Ja kui õieti küsida, mis t a g a j ä r g i see kõik on annud.

- Loobivad siin kive ja endal pole ülikooli haridustki! Kehitas õlgu härra A k a d e e m i k, kel polnud parajasti muud midagi teha.

- Kooliuuendust ütles härra N o e b e l k o o l proua P e e n k o o l i l e. -- Meil pole seda viat vaja: meie tõe- tame ju normaaloludes, vastas proua oma ükseltelt, kuhu oli ta asutanud oma kabineti - ruumi ja õhu puudusei majas.

- Mamma, mis see "kooliuuendus" õieti on? küsis uhke preili U l e m t õ u r i k.

- Aga laps, kee niiviisi küsib. See on ju praegu kõigil

suus, ilma et keegi teaks, mis see on. Parema ütles: ah, mis, mõni asi! Meil Pariisis on see kooliuuendus juba passee - maeest läinud!

Härra ja proua K e h v i k kuulsid rahutult seda kooliuuenduse juttu. - Eks too iga uuendus uusi kulusid: uusi raamatuid, kallist õppematerjali. Kust saame meie, Kehvikud, selleks raha?

Härra S u u r i r ä ja härra A e j a t u n d j a muhelesid: - Tarvis õige tuua müügile erilised pliiatsid mingi kringastega ja k u u l u t a d a n e e d k o o l i - u u e n d u s e p l i i a t s e i t e k s... Kasud, muidugi, pooleks jae.

Härra P o l i t k a r j ä ä r ei teadnud ositi võtta seisukonta. Kuid nähes, et asi levimas, pidas ta paremaks toetada tundmata uudist: piruka juurde tagasiühendamiseks tuleb inimesel, arusaadav, painutada selga siia poole ja sinna poole. Ja see siin sinuke ilmasütu asi - kooliuuendus. Hoo pis teine jutt oleks - piiritusevedul!

T i p v i ja T a p s i mängisid Sealpool kaldal. Lastelilma aga ilusad kaaslained ei ulatanud.

- Saused onud teevad seal kisa. Nää, kivi kukkus ka vette... Onud, tädid, visake lähemale meie poole. Meie tahaks oma ilusaid laaste ainetel sõitma panna. Pahate, saadame teilegi mõne laevukese.

- Ei saa saata, Tapsi, vesi on vaikne. Lained ei jõua siia.

- Nää, lapsedki toetavad kooliuuendust! hüüdis pr. Ö r n a t u n d e l i n e vaimustatult.

- Vom Kinde ausst: tähendas hra S u u r s u u saksa keeli.

K o o l i u u e n d a j a oli samuti saabunud teiste hulka kaldale. Ta otsis ka kooliuuendust kuuldes eemalt ju- ba seda sõna. Ei juhtunud seda aga märkama kuski.

Ta pöördus viimati härra H ä ä k o r r a poole.

- Vabandage, kus õieti tehakse teil kooliuuendust?

- Ah, tahate ka õppida või? Meil tehakse seda igalpool. Pole meil ükski koht parem kui teine.

- Kahjuks ei ole siin leidnud seda üheski paigas.

- Taevane Taat: või polegi leidnud. Meil kukkus siin hiljuti kivi vette. Ka te ei kuulnud, kuidas rahvas kisas? Ja meie lugupeetud pr. Ö r n a t u n d e l i n e ütles: Nagu väälijamaalt ja meie kõrgeauline härra S u u r s u u ütles ometi ka: Vom Kinde ausst:

- Ja, aga kooliuuendus - see on omasti eeskätt e i l d L a s t e i l m a ja S i i n p o o l e k a l d a v a h e l. Sellela ei olegi kooliuuendust. Te viskate küll kivi. Aga ühest kivist on vähe. On tarvis lõpmatu palju kive. On tar- vis mõõta sügavused, joonestada plaanid. On teil insenere, tehnikuid, mustatöölisi?

- Insenere ja tehnikuid meil ei ole. Neid peab ju en- nem koolitama. Milleks neid kulusid?

- Ja mustatöölisi - pfui! Meie teeme kõik ilusasti ja puhtasti, et kõigil oleks korralik välimus....

Härra S u u r s u u nägi uue inimese. Tal tekkis soov sellele meeldida. - Ja, muidugi, lugupeetud külaline. Kui meie tunnustame seda silda. Kuid meil on t e i n e meetod.

Meie ehitame need sillad s õ n a d e g a. Tuleb palju odavam ja - mis peasi - saab igalpool ehitada korraga. Selletõttu ei ole me seal vajanud insener~~ja~~ tehnikuid; oleme vaid saatnud väljamaale õppima sõnadetegijaid.

- Lubage mind siiski asuda tööle omal vastutusel ja kulul, palus kooliuuendaja.

Selle peale kuuldus segast nurinat. Siis astus aga härra P i k k h a b e teiste ette:

- Vaat', mina ei tunnista kooliuuendust. Olen 35 aastat töötanud siin Seisevvee Häres, ja pole mul siin mingit silda vaja läinud. Mis pagana kontakti teil siin tarvis.

Sellele asjalikule lahendusele ei julgenud keegi enam midagi juurde lisada.

E i T e a K e s .

Krõlovil olevat juhtunud peale Ühe oma valmi ilmumist sõhrane lugu, et Üks tähtis võimumees ta enda juurde kutsunud.

- "Kuidas te tohtsite minu kohta niiviisi kirjutada?"

Vana basnopisets olevat päris rõõmsalt hüüdnud: "Ah teie tundsite ennast ära? ... Bravo! Mu valm on seega ikkagi õnnestunud."

Minu joonealusel olid ju ka ikka oma prototüübid.

Aga keegi pole mulle selle kohta paha sõnagi ütelnud.

Võib-olla need isikud pidasid end nii tähtsaks, et ei

lugenudki üldse "Õpetajate" joonealuseid.

Või polnud minu valm õnnestunud?

Võib aga ka olla, et keegi lihtsalt ei tahtnud ennast
ära tunda neis tüüpides.

7.

N a d o n v i i m a s e s k l a s s i s .

Sel 1931.a. sügisel kujunes mu elu niivõrd vaheldusrikkaks, et seda vaevalt suudab kirja panna.

Veel enne õppetöö algust oli mulle ette veeretatud terve rida ülesandeid otseses kooliuuenduse töös: tuli kirjutada artikkel ja koostada kava III-IV klassile J.Kähksi samal sügisel ilmuvasse kooliuuenduse-raamatusse; oli kutse sõita kõnelema Suuremõisa algkooli ruumes ärapeataval Hiiumaa õpetajate kongressil; oli korraldus toime tulla septembri lõpus kahehädalise üldõpetuse kursusega ühes näitetundidega maaõpetajaile.

Oldi üldisel arvamusel, et meie "Nädala" ettekanne-tes üldõpetus siiski ei päässenud tarviliselt mõjule. Oli vahepeal kerkinud terve rida küsimusi, mis nõudsid valgustamist. Sellest tuli see õpetajate Liidu agarus neid kursusi algatada.

Kui oli juba eelmisel õppeaastal XII koolis olnud palju külalisi, siis tuli neid juba selle õppeaasta alguses

vahetpidamata küll etteteatades, küll ootamata.

Selle septembri alguses see oligi, kui mulle teatas saksa keele õpikute autor H. Pezold, tema tahvat näha mu õppetundi VI klassis.

Olin alustanud oma klassis saksa keelega juba III õppeaastal. (1930.a. alates hakati eesti/koolides võõrkeelt õppima alles V kl. peale) Nüüd, kus nad olid jõudnud juba viimasesse klassi, olime selles aines juba hästi kodus. Olime kasutanud kogu aeg H. Pezoldi häid raamatuid. Olime väikest viisi lugenud ka mõng kergemat kirjanduslikku pala. Olin neile kirjutanud igal aastal väikese näidendi, et vastõpitud sõnad ning kõnekäänud istuksid kõvemini.

Siiski ootasin sel hommikul väikese ärevusega toda esimest tundi, kus pidin esinema oma klassiga lugupeetavale metoodikule - mitte-sakslasena oma tööga tema emakeeles.

Kuid mul ei tulnud anda seda tundi.

Juba kella 7-me paiku helises mu korteris esiukse-kell.

"Vanaproua tuli", teatas teenija.

Mu süda võppus hirmsasti. Kui ema sõitis Nõmmelt siia sel kellaajal, pidi see tähendama ainult seda kõige koledamat.

"Meie mahtake suikus igavesse unne", hüüdis ta, võttes kokku viimase jõu.

Selle karmi külalise tulek oli ju ette teada, kuid tema saabudes olime siiski rängalt rabatud.

Saatsin kooli sõna, et ei suuda täna tundi anda.

H. Pezold, kes oli juba kohal, teatas, et ärgu ma muretsegu, tema annab minu klassis ise selle tunni.

H. Pezold oli meie perekonna hea tuttav. Mahta oli olnud ta õpilane mitu aastat.

Kui ema oli pisut toibunud, jutustas ta, Mahta olevat oma viimasel õöl kõnelnud mõndagi iseäralikku. Keskööl olevat ta tõusnud järsku istukile: "Mamma, vaata, seal linna kõrges majas ei saa Üks ametnik minu pärast silma kinni. Ta kardab, et lähen enne ära, kui tema siia jõuab." Ja varahommikul olevat ta veel öelnud: "Ei tea, kuidas need teised lapsed kooli saavad?... Mina saan kohe siit läbi..."

Tal oli vist silme ees meie merevaheline koolitõe lapsepõlv; ühtlasi oli ta teadlik ka selles tees, mida kaudu tema ise peatselt pidi minema.

Kuid mida tähendas see jutt ametnikust kõrges majas? Seda ei teadnud me esialgu kumbki.

Ema sai peagi tagasi oma hariliku tarmukuse. Tal oli palju mõelda ning korraldada sel päeval. Oma lemmiktütre tahtis ta ehtida pruudina puusärgis. Ta tahtis sel õhtul ta puusärgi juures ka ise kõnelda.

Kui esimese tunni lõppedes läksin õpetajatetuppa, vestles H. Pezold koolinõunik Brülleriga, kiites saksa keele oskust mu VI klassis.

Koolinõunik seisis palitus, lillekimp käes, nagu valmistuks iga hetk edasi minema.

"Teate, sõidame õige kohe Nõmmele", ütles Brüller mulle: "Korraldage koolis see asi nii. Ma pean küll vabandama, ammu olen lubanud külastada teie haiget õde, kuid

ikka on midagi vahele tulnud. Täna öösi ärkasin järsku hirmuga, nagu oleks haige ise mulle oma voodist suurte silmadega otsa vaadanud... Mul tuli siis mõte pähe, et täna hommikul sõidame kindlasti. Lilledki võtsin kaasa, vaadake."

"Need lilled lähevad siis Mahta viimse voodi ehteks".
Ütõesin pisarsilmi.

Olen elus nii mitmel korral kogunud ilmset telepaa-
tia olemasolu.

See üsjakirjeldatud juhtum ei saa ka olla kuidagi
kaheldav.

Kui järgmisel õhtul saatsime Mahta sarga Kivimäelt
Nõmme jaama poole, kustkaudu kavatsesime ta Haapsallu viia.
Üllatas meid mööda Pärnu maanteed minnes taevast sürav
suur selge vikerkaar, mis nagu tahtnuks hõlmata oma kaar-
de meid, leinaliivi.

"Vikerkaar ise on tulnud saatma oma kallist kaas-
töölist", ütles mu kõrval kõndiv M.Küla silmi pühkides.

Eelmises "Vikerkaare" numbris oli veel ilmunud Mah-
ta tõlkes Bariss Žitkov'i "Orkaan". Järgmisse tuli aga
toimetuse poolt väike nekroloog ühes Mahtakese pildiga.

Möödusid matused. Möödus ema asustamine kahele noo-
remale vennale perenaiseks. Jäi veel üks nädal aega enne
Hiiumaale sõitu.

Ostsin Mahtale viimiseks ühe mitme õiega krüsanteemi-
poti, lootes et see sügisel kaua õitseb. Kogu raudteel sõi-
duaja rõõmustasin, et varsti annan lille Mahtale.

M.Küla oli tulnud mulle vastu Haapsalu jaama. Mul oli paar tundi aega enne kui rong pidi sõitma edasi Rohukülla.

Ruttasin kalmistu poole, nagu olin alati kiirel käigul sammunud õde külastama. Ta oli ju nii lapselikult rõõmustunud alati igast külastusest, igast väikesest kingist.

Nüüd kalmukünka juurde jõudnud, kus olid närtsinud inetuks kõik matuseliste toodud rohked pärjad ning lilled, purskas minus välja kõik see ahastus, mida olin viimaste nädalate askeldusis suutnud hoida nagu pinna all. Liiga tugevasti olid põimunud südamesse need niidid, mis sidusid mind selle lahkunuga, et nüüd, kus kerkis korraga nii selgesti teadvusse nende lõplik katkemine, oleksin suutnud seda välja kannatada.

Oli hea, et sõber M.Küla ei püüdnud mind trööstida. Ta lihtsalt a i t a s mind: lillepott oli tarvis mulda kaevata, linte närtsinud pürgadel paremini seada, vaadata, et ei hilineks jaama.

Oli tõesti raske minna jaama teiste inimeste hulka. Sinna oli kogunenud hulgake saatjad Hiiumaale kongressile sõitvate koolinõunik Enno ja naisteoloog Arikese ümber. Mul tuli siis loomulikult ühineda nendega. M.Küla ütles taksakesi Ennole: "Tuleme parajsti kalmistult". Mind jäeti siis üsna omaette rahule.

Rohukülast välja sõites oli merel haruldaselt soe ning vaikne. Neis lahtedes on septembris sagedasti selliseid tuulevaikseid päevi, kus suured sügistormid alles magavad.

Aurik libistas veepeeglit, kõikudes vaid pisut Rukkirahu kohal. Täna ei suutnud ma nautida meresõitu. Süda oli lõhkemas etteheitest saatusele. Silme eest ei tahtnud kaduda too õndselt kolletuma lõõnud lilleküllus paari nädala eest kerkinud kalmul - noore andeka elu närbumise sümbol.

Enno istus mu kõrvale ja hakkas mulle pikkamööda kõnelema, vaikselt just kui endaisi.

"Küllap mõistate peagi, et sel valul, mis teid nüüd vaevab, on oma suur ja sügav väärtus. Kas ei ole inimene õnnelik, kui tal on kedagi armastada, hoolitseda niivõrd hellasti, et süda tahab teda veel tagasi peale surmaga... Selline valu teeb ehk rikkaks. Küllap hakkate peagi õnnistama saatust selle eest, et ta teile andis selle inimese... Kõige suurem õnnetus on elu tühjus."

Nii kõneles Enno. Naudin ta hääle pehmet sooja kõla.

Siis jutustas luuletaja elavast Mahtast. Kuidas ta kord õpilasena oli kõnet pidanud noorteühingu koosolekuõhtul. Kuidas ta oli Kõpu koolis jutustanud muinasjuttu kõige väiksemale.

"Mõlemal juhul kandis ta seda oma kõige ilusamat hall-sinist kleiti. See oli niivõga ta silmade värv. Ja mõlemal korral oli mul mulje, nagu oleks kogu tuba Mahta silmi täis."

Tähed hakkasid sirama mustjas taevas, sirades vastu mustjas vees.

Minu leinal olid liiga rasked tiivad, et niipea lendu tõusta. Olin siiski lõpmata tänulik selle delikaats

kaastundeavalduse eest. Ei suuda sellele õhtule mõelda teisi nöödki.

Jõudsime Suuremõisa peaaegu keesköö tunnil. Saabudes pilkases pimeduses võõraste majja on alati nagu õudne. Seda süngem tundub mulle vana loss, kuhu olin tulnud nüüd esmakordselt jälle peale 1990. aastat, kus nelja-aastasena olin kord käinud siin vanaisa käekõrval.

Kuid seekord võttis meid vastu salk röömsaid inimesi Suuremõisa oma kooli kollektiiv koolijuhataja Palmiga eesotsas, kui ka rühma hõlme koosoleku eelkorraldamise pärast varem kokku tulnud teisi õpetajaid.

Enno luges jü Hiiumaad oma rajooni lõviõsaks ja lemmikosaks. Ta veetis siin nädalaid ja kuid. Unistas kord kirjutada uue luuletuskogu Hiiumaale, nii nagu oli kord kirjutanud Tartule "Valge õõ". Ta ei väsinud kiitmast hiidlaste külaliskülakust, otsest ja elujõulist hingelaadi.

Hiiumaa õpetajate keskel oli ta armastatud ning oodatud külaline ja sõber. Ei ole ma näinud mujal sellist vahetorka revidendi ning alluvate vahel. Kuidagi iseviisi täitis Enno siin oma ametikohuseid. Ta ei sallinud t e s t e, nagu need olid meil neil aastail moodi läinud. See Ameerikast laenatud pealiskaudse kiiruse nõudmine oli talle vastumeelt. Ta hindas pigemini aeglast endassesüvenenud, põhjalikku tööviisi.

Siirdudes töövaheaegadel õpetajate erakorteritesse, kadus Ennos "Hiljemuse" joon koguni. Ta loomulik lõbusus ja ladusus pääses siin esile.

Ennast räägitakse küll kui vaiksest, tagasihoidlikust inimesest. Seda ta oligi avaliku elu laiemate avalduste suhtes. Väiksemas hubaseis ringes võis ta vahest olla hubaseim kõigist.

Nii oldi Enno ümber sellelgi õhtul haruldaselt vaba, isegi ülemeelne. Peale hilist õhtusööki läksid lahti tondijutud. Vana hoone kubiseb ju neist. Mäletasin minagi mõnda, mis lapsepõlvest meelde jäänud. Siin asujail oli neid rikkalikult. Näidati Siberi Unguri pilti ja lubati mind magama panna samasse tuppa, kus parun vihaheos oli 1802 aastal tapnud tolle kapten Malmi. Veremärgid olevat seinal ja laes veelgi näha. Ükski remont pole suutnud kustutada neid ülekohutu jälgi. Suure naeru saatel tunnustati mind, kas mul ikka olevat nii palju hiidlase julgust, et ei löö viimati öösel pimedas kartma. Minu raskest meeleolust oldi jagu saadud, muidugi mitte mu leinast üldse.

Endisaegse mõisavirtina tütar oli üks Suuremõisa algkooli õpetajaid. Järgmisel hommikul tutvustas ta mulle ja õpetaja Arikesele lossi, seletades, mis siin, mis seal vanasti oli olnud. Ta näitas mulle ka puunikerduki, mis olid minu vaarisa tehtud.

Toas, kus oli vanasti seisnud mõisa "antvärkide" suur perelaud, pidasime siis oma tõsise koosoleku.

Õpetajate-päevad olevat Ennol olnud alati sisukad ning tööronked. Ka seekord oldi koos hommikust õhtupimedani.

Enno ise kõneles sel korral emakeele tähtsusest, kuid kuidagi teisiti kui see muidu meil on viisiks, juttu polnud niivõrd meetodist, kui "hingest".

Koolinõunik õhutas koosolijaid väljenduma vabalt ning siiralt. Võtsid sõna vanad ning noored, targemad ja ka päris naiivid.

Ka minu kõne järele tuli palju süürist vaba arutlust. Olin neile jutustanud üldõpetuse käigust oma klassis, selle üleminekust ainetesüsteemile. Kõnelesin neile meie koostatud kavade, toimetatud raamatuid, ka võimalusest seda tööviisi teostada ühes komplektis kahe õppeaastaga töötavas klassis. Seal tuli siis küsimusi ning kahtlusi. Kõige rohkem päriti selle kohta, kuidas mu klass peale kõiki neid uuendusi n ü ü d välja näeb.

"Ma toon oma tüdrukud kord kevadel teile siia näha". ütlesin tujju sattudes.

Ja samas valmis mul otsus - miks ei võiks ma oma kevadist suur-ekskursiooni korraldada just Hiiumaale.

Nad olid just sellel koosolekul koostanud oma kevadise l a u l u p e o kava.

"Tulge, tulge, siis saate ka meie väge näha - korraga kõige suuremas ulatuses".

Nii hüüdsid nüüd hiidlased.

See sõbralik kutse oli mulle meelepärasem igast aplausist. -

Kodus Tallinnas aga ootas mind kõva pähkel - t o o k u r s u s m a a õ p e t a j a i l e. Seda tuli nüüd harkata kiiresti korraldama, et oleksime valmis enne maakoolide õppetöö algust.

Kui selles asjas Õpetajate Liitu läksin, oli seal just enne mind käinud H. Pezold ja väga meeleolukalt kiitnud

minu VI klassi.

"Aga missuguse klassi te nüüd kursustel esile toote?" küsis vanahärra Janson. "See teie oma ju nüüd enam üldõpetust ei saa."

Olin kavatsenud kursustele kaasa võtta meie II klassi ja käsitleda nendega toiduainetekauplust.

Parajasti olin aga lugenud eelmisel õhtul ajalehest: olevat avatud suur "Töitlusnäitus", väga suurejooneline üritus, kus Põllutöö- ja Kaubandustööstuskoda töid esile, millega meie riigis rahvast toidetakse.

See sõnum ja äsjakuuldud minu klassi iseloomustus panid mulle järsku hoopis uue otsuse pähe: "Oma VI klassiga tulengi välja."

Olin seni ju üsna põhjalikult jõudnud läbi töötada üldõpetuse töökavad I - IV klassini.

Oli omajagu põnevust seda meetodit korraks katsutada ka vanemal astmel.

Tuli siis kiiruga asuda eeltööde tegemisele hoopis uuest otsast, visates hoopis nurka suvel kavandatud ettevalmistus.

Õpetajate Liidul oli olnud raskusi ruumide saamisega: Tallinna koolid ja töötasid juba. Auditooriumiks saime kummalise ruumi - tsariaegse "Morskoje sobraanie" hoone.

Ühes oli tiik luikedega, tükike kaunist parki jalutamiseks. Sees oli määratu saal üheainsa suure aknaga, nurgas küttekoldena ainult tohutu kamin.

Muretseti kohale koolilauad ja ilmatu hunnik küttepuid. Tuli pidi meie töö kestel kogu aeg kaminas põlema;

ruum oli niiske ja külm.

Asetasin koolilauad poolsõõris kamina ette akna alla. Publikule oli kohale toodud toole ning pinke. Et mu kursistidel seal külm saab olema, ka hämar, see oli ilmselt, kuid neis oludes paratamatu.

Selle kursuse kava pole mul täies ulatuses säilinud. Mäletan ainult, et rahvas kannatlikult (kuigi mitte igakord päris heatajuiselt) istus ära kõik meie pikad tööpäevad, jäädes hõredamaks vaid teise nädala paaril viimasel päeval.

Teoreetilises osas kooliõuenduse alalt oli kohal mitu head lektorit. Eriti meeldis õpetajatele Üks tubli noor mees Lätist (Taivans oli vist ta nimi), kes pidi oma kõne kahjuks ette kandma vene keeles.

Üldõpetusega pidin esinema mina, nii teoreetiliste selgitustega kui näitetundidega.

Asiala pealkirjaks panin "Meie igapäevane leib".

Kavas oli viia VI klass Toitlusnõuetele ja selle õppekäigu ettevalmistamisega ning selle läbitöötamisega esineda kuulajatele. Ühtlasi põimides sellesse töösse aineõpetajailt antud selle teema alla mahtuvad ainelõigud.

Esmaspäeval, kursuste alguse päeval, peale avakõnet oli Tallinna kooliõuniku Brülleri referaat "Ligikaudselt arvutamisest algkoolis". See oli meie kooliõuniku uus ratsu neil aastail, üsna tüütu küll tegelikule algkooli töötajale, kuid siiski omajagu huvi ning uudsusst pakkuv.

Kuulajaid oli ligi 200 inimest. Kaunis rohkesti vana külakoolmeistri tüüpi taadikesi; sekka vilksatas siin-seal ka noorte preilikeste kähardatud päid. Oli neid, kes

skeptiliselt, pilkamisi silmitsesid kogu siin esinevat
ümbrust, ega lootnud kuigi palju siin pakutavast. Oli ka
tõeliselt erksalt huvitatuid.

Esimesel päeval esinesin mina alles lõpupoole, tuues
põgusa teoreetilise sissejuhatuse oma näitetundidele.

Teisipäeva hommikul tuli minu näitetund esimesena.

Külmas poolpimedas ruumis praksus lõbusalt suur süle-
täis kasehalge.

Tüdrukud vaatasid, uudistasid.

"Kui tore. Kui vanaaegne," hüüti.

"Te ütlesite, et tulgu me teile abiks... Mis peame me
tegema?" pöörduti nüüd minu poole.

"Siin on meil koos külalisi, minu kolleege maalt. Nad
tahavad näha, kuidas me üldõpetust õpime."

"Kuuendas klassis siis?... Neljandas ju ka ei ole
enam päris üldõpetust."

"Vaadake, see asjaolu, et meil koolis pole vanemais
klasses enam üldõpetust, see ei olene sugugi üldõpetusest.
Selleks on hoopis muud põhjused. Seal, kus e s i m e s t
korda teostati üldõpetust, sündis see koguni t ä i s k a s -
v a n u t e koolis."

Üllatushüüdeid nii kursuslaste kui ka minu tüdrukute
keskel.

Jutustasin neile lühidalt, kuidas üks õpetaja ühes
Ameerika põllutöökoolis oli kord seatud raske probleemi ette
kuidas lühikese ajaga läbi võtta nii mitmekesiseid õppeaineid
nagu matemaatika, keemia, botaanika, rahvamajandus jne., et
õpilased saudaksid läbi töötada ettenähtud põllumajandusliku

kursuse. Ta otsustas käsitleda teemat "Kartul" ja ühendada sellega õppeainete vallast nii palju kui põllumehel vaja.

"Jaa, Üldõpetuses olid meil ka asialad... Mis asiala meil nüüd tuleb?"

Mõtlesin asialaks võtta "Meie igapäevane leib".

"Mina mõtlesin, et võtate ka kartul", ütles Üks. Samas suskas teine vahele: "Ega's igapäevane leib pole mõeldud ainult l e i v a n a; õpetaja mõtleb selle all vist üldse t o i t u."

"Meil tuleb muidugi oma töö jaoks koostada kava, mäletate, nii nagu seda ikka tegime... Sissejuhatuseks toon teile ühe väikese olupildi... Umbes 30 aastat tagasi elasid ühes talus lapsed, neist vanim Leeni umbes 12-ne aastane. Tüdruk oli ammu tähele pannud, et vanaisa palub oma igapäevases söögipalves ainult igapäevast leiba. Miks taat ei palu midagi muud ka? Nädala lõpuks peaksime siis suutma vastata küsimusele - mis vanaisa vastas Leenile? Sellekohase kollektiivkirjandi peaksime koostama. Palun ettepanekuid nädalakava kohta".

"Mina teeksin ettepaneku kirjandi teema kohta: "Miks vanaisa austab leiba?" See tuli Leida G. poolt.

Leida oli Elleni (klassivanema) kõrval Üks tõsisemaid meie tütarlapsi. Esimese klassis oli ta meie "jõulumehe" salme pisut ülalt alla kohelnud, pidades seda nähtavasti lapsemänguks. Nüüd oli taast kasvanud meie tugevaim matemaatik ja üldse kõigis küsimusis väga tark õpilane.

"Pealkiri on hea. Samuti on ka see õige, mis varem öeldi, et igapäevase leiva all tuleb mõista üldse toitu."

Panime siis kirja rea küsimusi: "Mis on igapäevane leib?" - "Mida ja kui palju peab inimene sööma?" - "Kust me saame oma toidu?" Nii kirjutati üles küsimus küsimuse järele. Viimaks ütles üks tüdruk:

"Üldõpetuse ajal korraldasite teie meile iga asiala puhul ikka ühe ekskursiooni... Kuhu me seekord läheme?"

"Kas sõidame maale?"

"Vist Rotermanni leivavabrikusse?"

"Puhk ja poegade jahuveskisse?"

"Need on kõik õiged ettepanekud", vastasin neile:

"Kuid meil ei jätku aega nende kõigi teostamiseks... Saame teha ainult ühe õppekäigu, kus oleks hästi koondatult palju ainet meie teema jaoks. Juh^{tumisi}ulikult see võimalus meil praegu on."

"Jaa, tean küll. Mu papa käis pühapäeval ka seal. See on "Toitlusnäitus".

See oli Aki oma hea naeratusega, oma alatise abi-
valmisolekuga.

"Lehes oli - seal olevat hiigla huvitav."

Nüüd seadsime kava näitusele minekuks, jaotasime töö rühmade vahel, märkisime muidugi ka need küsimused, mida igaüks pidi tähele panema.

Olime siis sel päeval palju kõnelnud, palju kirjutanud mustand-kaustikusse ning tahvlile. Üieti õ p p i n u d mitte midagi veel.

Töö lõpul kõnelesime pisut saksa keelt. Kirjutasime tahvlile sõnu ja lauseid meie asiala kohta, otsides materjali varemõpitud sõnavarast. Õppisime ära uue sõna "Ausstellung"

küünasime seda, moodustasime sellega lauseid.

Siis laulis Üks Harjumaa õpetaja nendega Ühe Üldtuntud laulu. Ja lapsed hakkasid koju minema, olles kokku leppinud homseks koolik kohtamise kellaaja.

"See oli nüüd küll kolm tundi lausa tühja tuule tallamist". ütles läbiriäkimate ajal Üks soliidne koolmeister. Teised vaidlesid vastu. Mina ise jäin veel äraootavale seisukohale. Seletasin vaid, milleks see tänane kõik vajalik oli. Kõike head ei saa ju Ühe ropsuga. Lapsed olid kaks aastat juba töötanud teise süsteemi järgi, ruumid on erakordsed, kogu töö tavalisest erinev. Tarvis on lasta neid sisse elada.

Kolmapäeval oli kursustel lausa teisi lektoreid.

Meie olime ekskursioonil.

Neljapäeval algasime oma tööd kursuste ruumis esimese tunnina. Kõigepealt oli üldist õppejuttu - anti edasi üldmuljeid näitusest. Siis esines iga rühm oma teemal. Nad olid veel eile õhtul rühmiti kogunenud, kes kooli, kes kuhu gi kaasõpilase poole koju - ja koostanud lühikesed kokkuvõtlikud kirjandid oma küsimuse kohta.

Kuulsime Eestis kasvatatavast teraviljast ja selle kasutamisest; toodetavast võist, selle sortidest, selle tarvitamise hulgast kodumaal ning eksportimisest välismaale; kartuli, puuvilja kasvatamisest jne.

Peale lühikest vaheaega, kus lapsed jalutasid Ümber tiigi ja õpetajad lugesid rühmade kirjandeid, - hakkasime diagramme koostama: iga rühm kirjutas tahvile oma aruandes

vastava arvulise materjali. Selle arutasime läbi kogu klassiga kõige 6 diagrammi kohta ja tegime skitsid ruudulisele matemaatika vihiku paberile.

Suurte diagrammide kallale asusime iga rühm eraldi. Nad teadsid, et see töö neil tuleb ja olid koolist kaasa võtnud iga rühma jaoks suure poogna paksu odavat pakkimis-paberit (nagu meil seda alati sellise töö jaoks varuks peeti), kitsa riba mm-paberit skaalaks ja materjali "tul-padeks".

Lapsed töötasid iseseisvalt. Kuulda oli vaid nende omavahelist hülisemist, nagu: "Mööda veelkord, see on pikem". - "Pane otse". - "Tee rohkem märjaks."

Vahest harva tuldi minult nõu küsima, ^d see enamasti ligikaudse arvutamise osas, mida koolis olime jõudnud sel aastal vaid põgusalt puudutada.

Kursuslastel hakkas esialgu nagu igav. Kuid nurin vaikus, kui seinale pandi kuus suurt korralikku diagrammi meie Eesti toitluse kohta, mille tegemine siiski polnud kestnud palju üle poole tunni. Ega meie lapsed esimest korda diagramme teinud.

Selle töö lõpetanud, õpetasin neile rahvalaulu "Lõpe, lõpe, põllukene" ja jutustasin eesti naise olukorrast põllutöös vanal ajal, märkides ühtlasi ära erinevuse päris-orjuse ning teoorjuse ajal.

Tegin neile siis ülesandeks kodus hakata otsima oma raamatuid, ka eelmiste klasside omast ja ajakirjadest vanasõnu, kõnekäände, mõistatusi, ka ilukirjanduslikke

jutte, luuletusi, mis sobiksid meie asialasse. Järkjärgult võime seda kogutud ainet ette kanda järgmistel tööpäevadel. "See oleks siis uus õppereis meie asiala huvides, - seekord kirjanduse valda."

Nii hakkas see töö siis minema.

Meil oli hästi suur kava, mis aineõpetajad olid ära märkinud selleks ajavahemikuks.

Oli tarvis läbi viia katsed rukkitera koosseisu ja idanemise kohta, puudutada ka toitude tervishoiu küsimusi.

Oli terve rida küsimusi talurahva elust, eesti ajalooost.

Eesti keeles tuli korrata J. Liivi "Rukkivihud rehe all" ja õppida J. Kärneri "Lõikuse laul". Peale selle läbi töötada, kui osutab vajalikuks, osa materjalist, mis lap- sed ise leiavad.

Kirjutada kodukirjand "Toitlusolud Tallinnas" ja järkjärgult klassis koostada kollektiivkirjand "Mispärast austab vanaisa leiba?" Viimane ümber kirjutada puhtalt ja kaunistada teemakohaste joonistega.

Kogu õpitavast oli vaja saksa keeles moodustada lihtsaid lauseid, juurde õppides sõnu, mis meie õpiku järgi töötades lähemal ajal vaja läheb.

Matemaatikas oli meil eriti raske ülesanne. Teke nädala neljapäevaks pidime olema ligikaudse arvutamisega nii kaugel, et ei jääks hätta koolinõuniku sel päeval antaval näitetunnil. Põimisin siis seda ligikaudsust igale poole.

kaaludes rukkiteri ja käsitades tervishoidlikke toiduretsepte jne.

Brülleri näitetund "Ligikaudse arvu korrutamise ligikaudsega ühes vea suuruse määramisega sealjuures" oli väga hea ja näitlik. See baseerus risküliku pinna arvutamisel, kusjuures mõlemad mõõted on ligikaudsed. Joonis oli koostatud nii "kavalalt", et lapsed hakkasid viimati üsna osavasti viga määrama.

Kuulajaskond aga arvustas maha koolinõuniku tendentsi sellelaadilist keerulist kraami algkooli sisse tuua.

"Ega siis kõik kuuendad klassid pole sel arenemise tasemel, nagu see siin," ütles viimaks see vanamees, kes oli algul arvanud, et ma "lausa tühja tuult" tallan.

Viimasel nädalal kirjutasime iga päev ka oma kollektiivkirjandit. Olime selleks koostanud kava ja põimisinime sinna aeglaselt lause lause haaval, üksteise ettepanekuid arvustades ning täiendades.

See kirjand tuli tõsine ja hea. Toon sellest vaid paar lauset:

"Leeni arvab, et leiba on alati; leiba on kõigil. Vanaisa on kaua elanud maailmas, mõndagi näinud, kuulnud, lugenud. Temale ei ole nii endastmõistetav, et pannakse lauale head värsket rukkileiba. Ei ole seda ka alati olnud, võibolla pole praegugi kõigil."

Nüüd tuleb ajaloolist juttu agana leivast jne., räägitakse vanast kuldsest Rootsi ajast, Vene keisrite vahekorras saksa mõisnikkudega ja sellest olenevast talurahva

viletsusest, keiser Aleksander I reformidest meie maal, teoorjusest, C.R. Jakobsonist.

"Töö ja leiva muretsemine kõigile on praegugi Eesti Vabariigis tähtsamaid küsimusi meie rahva ja riigi elus. Kui me ei saavuta igapäevast leiba kõigile, ei suuda me elada vaba rahvana."

Vanaisa seletab edasi, et uhkusest ei saa siin talus juttugi olla; peale lühikest ilutsemist võiks siis tulla nii, et poleks enam igapäevast leibagi. Leppigu sellega, mis on, ja austagem seda.

Eesti keela huvides olime välja otsinud terve rea kõnekäände, vanasõnu, mõistatusi. "Vikerkaare" esimesest aastakäigust olid nad leidnud J.J. "Vilja vantamas". Ka uuest "Vikerkaarest" oli neil mõndagi meie teema kohast ette lugeda.

Nii oli meil ka teine nädal lõpukorrale jõudnud.

Sellel viimasel õhtul kogunesime koolinajja, et kokku panna oma asiala kausta. Kursuste ruumes polnuks meil selleks ruumi ega rahulikku omaette olekut.

Kausta tuli õige rohkesti materjali. Sinna sai peale emakeelse ning loodusloolise veel rohkesti matemaatilist (ligikaudset arvutamist, tekstülesandeid).

Viimase numbrina paigutasime oma tööde hulka kodukirjandi. Selle olid nad kirjutanud kodus iseseisvalt, küll üheskoos kokku seotud kava järgi, kuid peaaegu ilma minu kaasabitä ning kontrollita. Viimasel õhtul lugesin neid lehti veel põgusalt enne nende kausta kõitmist. Valisin

mõne välja hõmsel viimasel tööpäeval kursustel ettekandmiseks.

(Eesti keele õpetaja A. Krull, kes neid kirjandeid hiljem parandas, ei kiitnud neid eriti headeks. Ka teema luges ta mittedoodsalt valituks. Need lapsed olivat tal kirjan-
duslikel teemadel stiilikindlamaid ning küpsemaid töid kirjutanud.)

See viimane päev kursustel kulus meile nende kirjan-
dite ettelugemiseks, nende omavaheliseks läbiarutamiseks ja sellega koos üldkokkuvõtteks kogu nädala kestes läbivõetust

Peale minu valitud tööde olid rühmad veel leidnud üht-teist oma rühmakaaslaste kirjutusis, mis tegi sõnavõtu veel elavamaks.

Üks rühmajuhut oli leidnud oma sõbratari kirjandis huvitava lause: "Suvel maal elades ei tee toitlus mingit muret. Seal on kõik omast kiest. Tallinnasse tagasi jõudes näed, et kõik tuleb raha eest osta ja arvesse kirjutada." Selle peale ütles Hilda K. (kes "k" häälikut ikka veel ei saanud hääldada): "Peaks minul ka niisugune võlutädi maal olema, kellele toit midagi ei maksa."

See küsimus, mida toit nii või teisiti maainimesele maksab, andis meile uuest vaatenurgast korrata näitusel nähtut.

Siis lugesin Leida S. kirjandi ette, kus omapäraselt ning humoorikalt oli esitatud perenaisi Tallinna turul. Ühke proua, keda saadab teenija turukorviga, siirdub koha kalli kalalaudade juurde - kas on ka head suitsulõhet ja

ja hästi rannusat sudakut või siiga. Kehv töölisnaine oma nõõrist-punatud kotiga jääb peatuma räime- ja tursakastide juurde, et oma lastele ka midagi värsket lõunaks viia. Siin juures tuli palju häili kuuldavale, et pole vigagi, too töölisnaine saab Tallinna turult hästi odavat ja hästi ter- vislikku: too kallis kala polegi toiduks nii kasulik kui räimed ja tursk. Väikesed "perenaised" teadsid jutustada, kui head kartulikõrvalist võib neist kaladest teha, kas või lihtsalt piima lisandusega.

Tuli anda kaustad kursuslastele vaadata ja lapsed lasta tiigi kõrde puhkama.

Selgus, et kursuslased olid hakanud eriti soojalt suhtuma lastesse. Saadi muidugi aru, et neil oli omajagu raskusi igapäev siia Kadriorgu tulla, siin kägaras koos istuda - ees tulepaiste, seljataga küla rõskus; siin hulga inimeste ees esineda oma tööga, õhtuti kodus tugevasti puu- rida, endamisi, mitte õpiku-palade järjekorras.

Lapsi teretati ja jäeti ka kättpidi jumalaga. Neid kostitati maiustustega, kusjuures mu tüdrukud ümber tiigi jooksu sekka oskasid käituda haruldaselt kombekalt nagu pä- ris täiskasvanud.

Nad olid selle tubli Harjumaa lauluõpetajaga nende päevade jooksul mõndagi laulnud. Päril uudsena olid nad ära õppinud "Seal, kus rukkiväli lagendikul..."

Selle esimese salmiga lõpetasimegi oma näitetunnid.

Kursuslastega koos lauldi veel meeleolulist üht isa- maalaulu.

Peale laste äraminekut ütlesin oma lõpukõnes kursus-
lastele

et minul endal jõub siiski pundujäägi mulje. Teema käsitlemist ei saa kuidagi ammendavaks lugeda. Süüraseid näitetun-
nid on siiski vaid "kooli mängimine". Tõsine pedagoog vajab
küllaldaselt aega, rahulikku omaette töövõimalust, puht-
füüsiliselt väljapuhunud olekut.

Uhe-teise suust tuli pilkesõnu. Maanus väljendas siis-
ki südamlikult heakskiitu.

Pärast neid nädalaid tuli parasjagu meenat, et heaks
teha seda, mis mul koelijuhatamise tööst oli kursuste töt-
tu laokile jäänud.

Lisaks tahtsin ikkagi põhjalikult süveneda neisse
viimastesse üldõpetuse kaustadesse, millest lootsin palju
täiendavat oma senistele töökogemustele ja ka oma õpilaste
paremini tundmisele.

Omapärased olid nad igalüks oma tööde kaunistamises,
oma käekirjas; eriti omapärased olid aga nende viimased ko-
dukirjandid.

Meie vastastikune vahekorid oli hakanud pikemaajaks
omandama nagu uue värvingu. Neil oli nüüd mitu aineõpeta-
jat, kellesse nad suhtusid nagu kindlatesse autoriteeti-
desse. Mina olin saksa keele ja matemaatika õpetaja. Kuid
mitte ainult seda. Olin neile siiski süllinud oma-inimesena
keda nad usaldasid, kelle juurde võis tulla kõigega-kõige-
ga. Olen nüüd juba unustanud nende kõigi nimed. Kuid sil-
made ees on nad mul süllinud oma olemusega, nagu polekaki
seda vahemaad ajas.

Nad olid nüüd omateada juba "suured". Käitusin ka
nendega nagu omavanuste täiskasvanutega. Kuid seesmiselt

olin alati valvel, ma ju teadsin, kes nad on, et nad neis aastates vajavad veel enam mu juhtimist, kui siis, kui nad alles piinatallekestena mu juurde toodi. Püüdsin olla piinlikult õiglane, võrdselt hea kõikidele neist. Kuid sügaval südames oli mul siiski erikoht ü h e l e lapsele, keda endamisi nimetasin Tiike. (Klassis ja üldse teiste hulgas kandis tüdruk kuidugi oma ametlikku nime.) Tii oli tulnud mu klassi pisikese haura, peaaegu läbipaistva heleblondi peaga tüdrukuna. Nüüd oli taast sirgunud pikk sale iludus, ikka veel õrnajumeline, habras. Ta vanemad olid mõlemad kõrgema haridusega: isa oli sadapuhku koguni minister, - mõlemad agarad politikategelased. Kuid mitte tütarlapse meeldiv välimus, mitte ta vanemate kõrge positsioon seltskonnas, mitte nende kodu jõukus, ei võlunud mind. Tii oli mu südamelähedaseks saanud oma armetuse, oma hooletusse jätetud oleku tõttu. See oli haritlaste laps, kelle vanemad mõlemad olid niivõrd koormatud oma erialase tööga, et neil liiga vähe aega jäi oma lastele. Tii ema oli õrn oma tütrele; tal oli ka asjatundmist pedagoogilistes küsimustes. Kuid ta kasvatas oma tütarit peamiselt telefoni teel. Nende jõukas kodus suure raamatukoguga, röhkete maalidega valitses kaunikeste boheemalik korralagedus. Tornakas köögitüdruk, kellest kuudu nii mõjukas proua jagu ei saanud, terroriseeris kohmetut lastepreilit, lapsi ja suuresti ka pererahvast ennast. Mõnes suhtes oli Tiil koolis puudus sellest, mis suuremas osast mu lastel ema hoole tõttu oli omast käest. See laps tuli koolis algusest peale võtta oma hoole

alla. Tii aentis seda erilist heolt ja oli omaoodu minule kogu aeg tänulikult poolehoidlik.

Belmisel aastal pahandusan kord tõsiselt. Märkasin juba tükk aega, et Tii õpib saksa keelt vahetundides ja tunni-ajal vaatab oma pinginaabri Elleni raamatusse.

"Kuz su oma raamat on?"

"See on kodus kaduma läinud. Vist väike õde kuhugi ära viinud."

"Sa lähed jalamaid koju ja tood oma raamatu. Mis kord see on! Kuidas väike õde tohib sinu raamatuisse puutuda."

Kui Tii olé juba väljunud, ütles Ellen mulle tasa, et kas ma mäletan, et neil on nüüd uus korter, mis asub kaugel, teispool südalinna ja et Tii pole selles raamatu asjas süüdi - neil on ju see Keta.

Helistasin prouale, et saatsin ta tütre pahandusega koju ja noemisin seda tähtsat ema osakord, et kuidas nende viietoalises korteris on õpilase raamatutel vähem ruumi kui ühetoalises tööliskorteris ta klassikaaslasil.

"Lapse pole selles tõesti süüdi. Ma helistan talle kohe, et koju tulles astun raamatukauplusse ja toon talle uue raamatu. Kuidas selle täpne tiitel oligi?"

Järgmisel hommikul tuli Tii tasakesi minu juurde: "Olge nüüd jälle hea... Nüüd seda enam ette ei tule. Ma hakkan oma raamatuid nüüd nii peitma, et keegi neid kätte ei saa."

Tii oli kogu aeg Elleni, klassivanema, pinginaaber ja ka tema rühma hoolas abijuht. Elleni olukorras oli Tii talle huvitav sõbratar kogu oma isesuguse elulaadiga, isa välismaiste ajakirjadega ja raamatutega jne. Koolis aga oli Ellen

kahtlemata Tiile mentoriks igas asjas.

Tii ema helistas mulle sageli; autoga seilt mööda sõites, astus ta ka alati meile sisse. See oli ladus, suure jutuga, pisut jümedavõitu naine nii oma välisuselt kui käitumiselt. (Tütar oli isasse tulnud.) Sainse temaga hästi läbi, kuigi vahest oma erilise meelsuse tõttu ragnal vastamisi läksime. Sisa juure lisaa, et ei unustaks, et Tii oli ka selle lause autor kursustel kirjutatud kirjandis, et "maailm on kõike omaastkiest" jne.

Tii oli ka "Printsess Värekeõhk" meile selleaastases saksa keele näidendis, kuna tema oli ainuke mu klassis, kellele võeti plastika tunde ja kes oma tantsuõpetaja kaudu võis saada sellekohase kostüümi.

See saksakeelne näidend oli kursuste järellainetest meil kõige kauemini virvendav. Selle nimeke oli "Erna will nicht essen". Sinna oli põimitud kogu kursustel õpitud toitlushügieen ja palju uusi saksakeelseid sõnu ning kõnekäände tootluse alalt.

Erna on tõrges tüdruk, ei taha süüa, hindab vaid maiustusi, ei taha akna avamist. Ema kõneleb talle vitamiinidest, juurvilja ja piima tähtsusest ja tütre uinudes avab ka akna. Laval muutub valgustus. Printsess Värekeõhk siseneb.)Tii välimus, ta ilus tants, nea saksa keele hääldamine, ta pisut nõrk hääli ja veidi arg, kuid rõõmus olemine, tulid tüübile kasuks.) Printsess kiidab oma tähtsust. Uksele koputades hakkab tulema teisi külalisi: tädi Piimapudel, taat Nakkileib, rühm väikesi tüdrukeid porganditena (need

viimased olid I klassist ja ei osanud saksa keelt, nende eest laulsid VI klassi omad lava tagant). Valgus muutub tavaliseks. "Kulalised" on kadunud. Erna tõuseb, hakkab isuga sõõma ja toitu kiitma.

Kooliaasta kulgeb omasoodu edasi. Juba on käes meie viimane semester. Lastel on palju õppimist igas aines. Ei tea veel, mis aines tuleb kevadel test. Keskkooli vastuvõtu eksamid on igal juhul ees. Tuleb usinasti korrata, süveneda. Kuid tüdrukul hakkab vahest nagu raugema õppimise ind. Ja uude meie suhetes on niiselt see, et nad seda minu eest ei varja.

"Kas te teate, vahest on säärane tüdimus... Tahaks nagu niisama istuda, või jälle jalutada, jalutada..."

"Sellest saan küll aru", vastasin: "Mul on vahest ka mõni tšö tüttav. Kuid kus ma pääsen. Ei saa ju siin midagi tegemata jätta... Ja õppeainetes on tegemata-jätmine ju lausa hädaslik."

Panin ka tähele, et tüdrukud hakkavad raamatukogust ahnina seiklusjutte. Uus "Vikerkaar" käis neil käest kätte. Aga ka päris r o m a a n e märkasid mõnel näpuvahel.

Hakati juba mängima kraakestega, lintidega, ilutaskurättidega, pannaldegaga. Enamat kooliriidetust ei võimaldanud. Vahelduseks naerdi ühtteist edevuse pärast. Too väike "nirgi näoga" oli nüüd muutunud päris preilikeseks, kes teab, millelelegi sobib, mis mitte.

Vahest tulid nad selliste küsimustega, mida sai vastata vaid igale üksikult nelja silma all. Vahest soovitasin

pöörduda meie hea kooliarsti dr. Annus-Mahlapuu poole, kes nii osavasti oskas leida kodust tooni lastele kõigest, kõigest seletades.

Vahest tulid nad koguda peale tunde klubiruumi ja anda niisugust head nõu, mida sellevanustele tütarlastele paremates tingimustes annab õieti asjatundlik ema.

On siiski väga hea, kui tütarlapsi saab õpetada eraldi poistest. Selles vanuses on poisid neil ainult tülinaks ees. Puhttütarlaste koolides kasvavad õpilased normaalsemalt, rahulikumalt. Neid on siin mugavam nii õpetada kui kasvata-
da. -

Kevade lähenedes hakkas nii õpetajatetoas kui vanemais klassis üles kerkima küsimus, kuhu tänavu teha "suur" õppereis. Peale otseselt õppetööga seotud õppekäikude oli meil kevadel tavaks korraldada pikemaid ekskursioone nii lähemasse kui kaugemasse ümbrusse.

Tahtsime, et lapsed I kl. alates tutvuks ikka kaugemas kontsentril Tallinna ümbruse huvitavamate paikadega ja viimati V - VI klassi õppereisidel näeksid ka midagi kodumaast üldse. "Suurest" õppereisist võtsid igakord osa V ja VI klass koos. Neid reise korraldati siis ühe aasta Põhja-
teine Lõuna-Eestisse.

Kuna sel kevadel oli järg jälle kord Põhja-Eesti käes, julgesin siis esineda Hiiumaale sõiduga. See ettepanek oli seda enam õigustatud, et meil oli kutse käes laulupäevale üheks mai lõpu pühapäevaks.

Meil oli üldse tavaks neid pikemaid sõite, samuti kui

tavalisi õppekäike korraldada veel õ p p e a j a l, et saaks koolis ekskursiooni tulemused läbi töötada. Vastasel korral poleks neid reisiridel meie töösüsteemi juures olnud suuremat mõtet.

Olen ikka imestanud, et Hiiumaast kõneldakse nii vähe, et seda saart külastatakse nii harva. Tallinna koolidel oli harjumuseks saanud, et sõidetakse Tartusse, Pühajärvele, Narva-Jõesuht, Pärnusse, vahest ka Saaremaal jne. Meiegi polnud seni mujale saanud.

Sõidud Hiiumaale, Haapsalusse, Vormsi võtsime meie XII koolis neil aastail esmakordselt päevakorda.

"Kas seal Hiiumaal ka midagi näha on?" küsis keegi mu tüdrukust, kui neile ette panin sellekevadise sõidu kavatsuse.

"Põhjanabale sõidetakse, isegi kuu peale ihaldatakse sõita ... Ega meil saa olla küsitav, kas on midagi näha meie oma ilusal saarel, mille suurus on üle 1000 ruutkilomeetri, mis on asustatud juba mitu sajandit omapärase kultuuriga rahvaga, kelle lapsed, teie vanused kaaslased, kutsuvad teid oma laulupäevale."

Seda propagandat toetas ka suurem osa õpilasist nii VI kui V klassist.

Õpetajad sõitnuks õieti kõik kaasa. Kuid osal neist tuli siiski jääda linna: ei saanud ju kooli tervikuna seisama panna. Niigi oli igal kevadel kauplemist koolivalitsusega, et luba saada nii varaseks ekskursiooniks. Teised koolid sõitsid oma abiturentidega alles suvel.

Veel enne õppereisile siirdumist tuli meil ära teha sellekevadine ülemaaline test, mis korraldati seekord saksa keeles.

Olin põhimõtteliselt üks ägedamaid testide vastaseid. Kuigi meie XII kool oli eelmisel viiel aastal olnud oma "keskmisega" ikka heal järjel ja 1931.a. kevadel isegi tulnud parimaks üle riigi.

See "testitamise" palavik oli piduriks seda liiki kooliuuendusele, mida meie harrastasime täie veendumusega. See häiris rahulikku töömeeleolu üle maa. Sundis õpetajaid põnevalt järgima, millist ainet sel kevadel jälle hakatakse testima ning seda teada saades, rõhutama ja kordama vaid seda üht.

Ja ilmselt pidi ju olema, et selline test ei toonud esile õppetöö hinnalisemat osa - laste tööõõmu, esteetiliselt meelt, kõlblist taset, ka loogilist, järjekindlat, iseseisvat süvenemist õppeainesse.

Võib olla mõne aine test ehk andis revidentidele siiski mingi pildi ametliku õppekava läbivõtmise tasemist koolides.

1930.aastal oli juhtunud loodusloo testi kokkuvõtte tegemisel suurane kurioosum, et nõrgemaks üle maa oli osutunud üks klass Vene algkoolis, mille õpetajaks oli olnud kuulus selle aine metoodik prof. M.A.Janson. Õpetaja oli harjutanud lapsi iseseisvalt vaatlema ning katsetama ja selle põhjal nägema loodust. Kui siis testis oli küsimus "Kõige suurem imetaja loom on....." olid vene poisid

eranditult kirjutanud "loošadj".

Kujutage aga nüüd sellist testi saksa keeles, kus ametlik õppekava ei saa õieti ette määrata mingit testitava ulatust, kus õpetajal oli ikkagi valida võõrkeele määratust sõnavarast, keerulise grammatika rägastikust enam-vähem oma arvamist mööda, olles seotud õieti vaid õpikuga.

Saksa keele õpikute hulgas olid aga Mitt-Jaanvärgi raamatud välja surunud enamais kooles H. Pezoldi omad, kuigi viimased olid metoodiliselt paremad.

Karta oli, et testi koostajad arvestavad nimelt Mitt-Jaanvärgi õpikut.

Tartlased, ka Tartu Ülikool, olid võõrkeele õpetuse suhtes hakanud keelitama koguni iseäralikku põhimõtet: eesti koolil ei ole mõtet põhjalikult ära õppida kõnekeelt, üldse aktiivset keeleoskust; meil on tarvis võõrkeeles ainult lugeda osata ning loetust aru saada, seega passiivset keeleoskust ja seda võimalikult palju; võõrkeeles lobiseda pole tarvis.

Mul polnud mingit tahtmist oma tööviisi testi pärast hakata muutma. Oma lõbusad saksa keele tunnid tahtsin säilitada lõpuni.

Kui testid toodi klassi ja jaotati õpilastele, sain ühe eksemplari ka enda kätte.

Test koosnes 3-st osast, iga osa 2 lhk.; lahendamise tähtaeg igale 15 min. Iga osa lõpul hoiatus: oodake kuni kästakse edasi pöörata.

I osas 50 lauset nagu:

"Fritz war gestern bei mi...".

"K...nnst du heute in die Schule gehen?"

III osas oli 99 ilma igasuguse seoseta saksa keelset sõna vaja tõlkida eesti keelde. Sõnad polnud rasked; häiriv oli ainult nende segi-paisatus ja ikkagi sõnade arvuga arvestades lühike aeg.

Minu lastega polnud keegi teinud selliseid harjutusi. Ega tahtnuks ma midagi sellist harjutada ka tulevikus.

Tüdrukud punetasid näost, nähtavasti härmiselt pinevil tähelepanust. Aga nad tippisid oma pliiatsitega reipalt testi ebaotstarbekus nagu ei eksitanud neid sel määral kui mind.

"Kerged küsimused", ütlesid nad mulle hiljem. "Mõnest ei saanud aru, mida seal õieti tahetakse..."

Sõitsimegi nii ära, testi tulemusi teada saamata ega sellele üldse enam mõtlemata. -

Ühe reede hilisõhtul mai taeva võluvas helenduses jõudsime aurikul Helterma sadamasse. Varem vastu tellitud autobused sõidutasid meid Suuremõisa kooli, jäid sinna õöseski, et viia meid järgmisel päeval kuni Käädlani.

Õhtul ja varahommikul liikusid lapsed Suuremõisa loosi ruumes, mida nad juba oskasid võtta teisiti kui lihtsalt mõne maa-algkooli klassi. Neile oli palju jutustatud sellest hoonest ja selle elanikest endistel aegadel. Lastele toodi näha portreesid, vana mööblit, muid huvitavaid esemeid.

Kooliruumide seisukohast võttes oli see kool õieti armetus seisukorras. Mõisnike ajal oli selle suure hoone korrashoiuks tööle rakendatud mitukümmend inimest. Nüüd oli

seal vaid üks nigel koolitädike. Peale selle võidi vahest arvestada mõne remonditöölisega valla poolt. XII alkoholi puhtusest ning korrast ei saanud siin juttugi olla.

Kui me ühes alumise korruse klassis olime istunud põrandale meile sinna visatud õlgedele, ka magamise asemel ära määranud, hakkas mulle silma, et Koidut polnudki teiste hulgas. Mis selle Koiduga õieti oli? Ta oli nagu muutunud sel viimasel semestril. Seni oli ta mul olnud üks tugevaimaid õpilasi kõigis õppeainetes ja üldse juba ammu kaugeltki enam mitte teistest niivõrd lapsikum, kui omal ajal kooli tulles. Nüüd VI klassi lõpupoole näis ta mulle sagedasti hajameelsena, rõhutuna. Kui ma talle aga olin lähenenud sooviga sellise meeleolu põhjust teada saades, oli ta ikka end sundinud rõõmsa näo ette tegema: "Ah, jäin niisamu mõtlema" või midagi sedalaadi vastates. Ja nüüd oli ta siis jäänud ekskursioonist ära, kellelegi sellest ütlemata.

Säärased tempe polnud meil mees teha.

"Ta ema on vist jälle haigem", tähendas üks ta sõbratare ning teine lisas juurde: "Neil on see asi üldse niiviisi, et ...". Ei saanud mina sedapunku mingit selgust.

Teine asi, mis mu tähelepanu äratas, oli see, mis sööma hakates selgus - Tiil polnud raasukestki leiba ega raasugi muud toitu kodust kaasa antud, küll aga hästi rikkalikult taskuraha. Emal ega kellelgi teisel kodustest polnud aega lapsele teemoona anda; küll ta ise ostab. Kellelgi polnud ka aega järele kaaluda, et mida seal Hiiumaal üldse osta saab. Sel ajal asus saare ainus pagar Kärklas. Iga hiidlase kodusse minnes oleks ju lahkelt süüa pakutud. Kuid raha

eest leiba müüa poleks tohtinud keegi hiidlaselt küsida. Muidugi pakkusime Tiile võileiba. Oli aga näha, et lapsel oli piinlik. Ta oli ka tugevasti laeval külmetanud. Tema oli ainuke, kel polnud kaasas sooja rätti meresõiduks, nagu neile soovitasin: kodus polnud kellelgi sooja rätti!

Järgmisel hommikul käisime jala Kallaste Nõmmel. Siis sõitsime mõõda suurt maanteed Hellemaani. Siin palusin bussejuhti pöörduda Kurimäelt läbi vanasse Suuremõisa sadamasse ja sealt läbi Partsi mõisa tagasi suurele maanteele. Teel nägime siis kaugelt minu sünnikohta ja üldse palju lõpuata ilusaid kohti.

Tükk maad mõõda suurt maanteed sõitnud, peatusime Palu mäel Palade kodumajanduse kooliees. Siit läksime jalgsi Kukka kivile. See asub Kurisoo talu puisiidul. Olin õppereisile ette valmistades palunud loodusloo õpetajat jutustada lastele rändrahnude tekkimisest, hiidrahnudest.

Faluperenaine võttis meid küll lahkelt vastu, kuid palus meid täpselt püsida jalgraja piirides: "See aa meite heinamaa. Kui te selle eä tallate, mis meist siis saab?"

Mu imestuseks hakkas aga osa meie lapsi taluõuest välja jõudes, just mitmekesi käcalt kinni marssima.

"Mis see siis tähendab. Te ju kuulsite, mis perenaine ütles", noomisin. Ja lisasin siis päris otsustavalt juurde: "Palun, kõik hanereas... Jalamaid."

Nad võtsid nüüd küll kõik haneritta. Kuid tundus nagu tõrksat arusaamatust, isegi pahameelt.

Kivini jõudes kamandasin nad kõik üles, nad mahtusid kõik hästi ära vanale moräänile. Lehtmets virvendas värskes rohelistes ja ümber kivi ulatus meie vaade tõesti "üle lille

hiilguse". Seda vana laulu alustaski õpetaja Olbrei lastega. Seega muutus meeleolu jälle heaks.

Tagasi maanteele jõudes saime kutse külastada ka Pa-lade kodumajanduse kooli. Õppetööd polnud, kuid juhataja oskas meie lapsi ja nende saatjaid otse võluda kõigega, mis tal näidata oli - seal nägime ülihuvitavaid kavandeid, must-reid, valsis käsitööd, isegi kahte pooleli kootud kangast soome-telgedel põimustriga; ka toitude valmistamisest, köö-gi puhastamisest, põrandate korrashoiust jne. kuulsime seal imeasju. See, et tütarlapsed ise tahavad kõik teha ning al-gatada, oli meie lastele ju kaunis omane. -

Kärdla oli alles hiljuti "linna" nime saanud. Tegeli-kult oli see ikka veel vabriku ümber koondunud aed-alevike, mis sel korral lillatas õitsvatest sirelitest.

Vabrikusse me sisse ei pääsenud; oli "seisupäev".

Käisime pagari juures, ostsime Tiile prantsesaju (muud parajasti polnud); vaatlesime mugavaid aedadesse uppuvaid töölistemaju; käisime ka "lepakoplis", Kärdla rahva pidude paigas ning jõudsime viimati Kärdla jõesuhu, kus tutvusime sealse Kalameeste Ühingu seadmetega. Puhkasime viivu ilusas rannas.

Siis tuli mulle nii palju küsimusi, et paari tunni vältel jõudsin neile vaevalt vastata.

Nad olid näinud ju Suuremõisas Siberi-Unguri portreed ja kuulnud tema seiklustest. Jutustasin neile tema vanemast pojast, kelle mälestuseks isa oli ehitanud Reigi kiriku.

Veel pikemalt tuli jutustada nooremast pojast, kes oli tegelik Kärdla kalevivabriku asutaja 1829. aastal, ka tema abikaasast, kes sõitis ära Hiiumaalt Pariisi, kuna kummalis-

tel eeldustel arvas endal olevat õiguse Prantsusmaa kuninganna troonile. Küllastades oma naist Pariisis, õppis noor parun tundma sealsete vabrikute korraldamist, palkas endale meistriid, ostis masinaid. Et vabrikutöölise elu Kärđlas kujunes loomulikumaks ning mugavamaks kui Uhelgi Venemaa vabrikust, see oli vist huumanse paruni ja ta järglaste selle aja kohta otse fantastiline idee. - Kärđlast kujunes mitmekümneks aastaks Hiiumaa elusoon. Siin sai kohe alguses tööd 500 inimest, milline arv ajajooksul veelgi kasvas. Hakati valmistama parimat kalevit, mis Venemaal oli uudiseks. Suuremõisa purjekad sõitsid kaugeisse välismaa sadamaisse, et hankida vabrikute parimaid sorte villa. Seegi võimaldas hiu noormeestele head sissetulekut. - Vabrikus olid hoolitsetud ka töörahva vaimse elu eest. Siin oli peale ülalnimetatud sportliku kalameeste seltsi veel Hariduse selts, laulukoor, paeunakoor ning näitemängu-trupp.

Eesti ajal hakkas vabrik kiratsema. Ei vajatud enam sel määral kallist kalevit. Oldi sunnitud "seisupäev" pidama. Sellest oli kogu saare rahvas jäänud vaesemaks.

Pidime hakkama varakult mõtlema tagasisõidule, sest bussid pidid veel õhtul Kärđlasse tagasi jõudma, et homme hommikul aegsasti valmis olla laulupidulisi Suuremõisa sõidutama.

Meil oli siis Suuremõisa pargis ja mõisa lähimas ümbruses üldse veel samal õhtupoolikul üht-teist vaadelda, mille juures sama kooli rahvas meile lahkelt abiiks oli.

Olles joonud mugavalt sooja teed, siirdusime muidugi

oma õlgasemele, kus lapsed läbisegi jutustasid päeval üle-
elatut.

Nүүд võtsin mina ka sõna sellest, mis sel päeval mind
kõige enam oli hämmastanud.

"Ütelge nüüd päris otseselt, kas teile oli päris
selge, mispärast tuli Kukka kivi juurde minna hanereas?"

Vaikus.

Viimati võtab sõna Üks väike tüdruk minu klassist.
Selle lapse nime olen unustanud. Kuid ta välimus, ta iseloom,
ta arenemise käik on mul veel selgesti silma ees. Ta oli
kooli tulles teistest väiksema kasvuga ja jõudis algul ka
õppeainetes visalt edasi. Paari aasta pärast läks tal nagu
"mõistus lahti", kuid eriline hoiak jäi püsima. Ka suhte-
liselt hea õpilasena hoidis ta nagu teistest eemale, oli
haruldaselt tõsine, iseviisil uhke. "Ma ei tea, kuidas tei-
sed ... Mina küll ei mõistnud, miks seda rohtu nii piinlik-
kult tuli hoida. Rohtu seal ju õieti ei olnudki. Ainult ki-
vi Umbruses oli toredaid lilli. Ja neid ei tohtinud siis ka
noppida."

Nүүд tuli teisigi kõnelusi sel teemal.

"Kahju, et ei saanud Umber kivi joosta. Seal oleks
olnud nii tore mängida."

"Perenaine ikka oma vara eest väljas."

"Ega need nii rikkad inimesed vist polegi", ütles
Hilda K. (kes nüüdki veel "K" tähte ei osanud hääldada).

"Perenaine ütles ju, et ta oma külainimestele üldse
ei luba kivi juures käia."

"Rohtu seal ju polnud, kuid nüüd on rohu tärkamise
aeg."

"Ja meie seitsekümneid tüdrukut oleksid nii hea meelega selle vaese talu heina juba tärkamisel ära tallanud", ütles Leida G. irooniliselt.

Peale pikemat vaikimist ütlesin siis mina:

"Olen mõtelnud sellele kogu tänase õhtu... Ja ei tundnud oma õpilasi enam üraagi sinna kivi poole minnes. Kuus aastat olen teid kasvatanud. Kas meil on vähe olnud kõnet teiste inimeste töövaeva austamisest. Sealjaures pole ma kunagi halvustanud teie minguhimu. Ütelge, mida oleksin teile v e e l pidanud õpetama, et me üksteisest seal heinamaal oleksime kõhe ära saanud?... Mõne päeva pärast saate kätte oma lõputunnistused. Siis meie kooli korraldused, meie õpetajate juhised ei kehti teile enam... Ütelge, kas te siis hoopis hülgate kõik, mis teisse need kuus aastat on istutatud?"

"Kallis proua Johanson, andke andeks", ütles korraka hii, nuttes mu kaela ümber haarates. Laste meeoleolu liiks järjest hirmunaks.

"Mga me meelega... Meile ei tulnud seda ettegi".

"Me ei ususta jial teie õpetust. Selles valikus hakka me alati elama."

Võibolla näib, et ma seda piigi-lubatusit liiga suureks pidusin.

halb vahepala heas koolis - mul on veel praegu piinlik selle pärast.

Hea, et nad ikkagi kõhe sõna kuulavad. Mida oleks sellest asjast tulnud suurim pahandus.

Meie kooli hea kasvatus oli ju kuulus üle liina. Ja

need kaks klassi, kus oli nii palju rõhku pandud kõlbelis-
te põhiharjumiste arendamisele, teadliku humaanse meelsu-
se kasvatamisele, kas need siis nüüd erakordse olukorra
tõttu pidid sattuma peaaegu huligaansuse veerole.

Kui kaugemale ulatuvad õieti kasvatuse piirid? Selge
on, et mitte absoluutsuseni. Kogu näilise iseseisvuse juu-
res on noorte hulgas siiski vaja vahest parajal kohal kind-
lat sõna, mis ei eelda vastuvaidlemist, nagu kaptenil lae-
val.

Kasutasin oma koolis harva seda "kapteni sõna". Kuid
õiguse selleks jätsin endale siiski.

Järgmisel hommikul oli pühapäev ja ka sellekohased
sündmused ning meeledolud.

Lapsed olid käinud meiereis piima ostmas. Neile oli
pakutud ka head koort, mis oli siin haruldaselt odav, nii
et meelitas lapsi ostma. Tulime aga peagi otsusele, et ka
viga head ei saa inimese tarvitada, kes teab kui palju.
Lapsed ei teadnud viimati, mis oma koorepudelitega peale
hakata. Sain koolitädilt osta ühe paki oa-vilja kohvi ja
palusin sellest meile keeta pajatšie jooki, mille siis
lõunapaiku meeleldi ära kasutasime koos oma hea koorega.

Ennelõunases kavas oli meil külastada Pühalepa surnu-
aeda ja kui võimalik ka kirikut.

Kirikus oli parajasti jumalateenistus, mida pidas pas-
tori puudumisel üks noor usklik meremees.

Sisenesime vaikselt ja tahtsime tähelepandamatult jää-
da ukse juurde seisema. Kuid jutlustaja oli meid märganud.
Ta muutis viivuga kõnetooni:

17

FK 15138-17

Pilt 16. Stseen "Libahundi" I vaatuse lõpust, mille lavastas Anna Krull V klassiga. Väike Margus istub oma aabitsaga põrandal, Mann (Mari) - paremal voki juures, kuna Tiinake on hirmu ja ahastusega ahju peale pagenud.

"Mida ma näen... Sa helde Issand oled mulle palju uusi kuulajaid saatnud. Sa oled selle vana pühakoja lastega täitnud. Tulge, tulge lähemale, lapsukesed. Teie päralt on ku taevariik. Kuidas ei peaks teile ruumi leiduma siin meie keskel."

Lapsed läksid selle kutse peale kaugemale kirkusse, kus rahvas neid lahkelt ära mahutas oma hulka.

Kõneleja suutis oma jutluse nii oort lapse kohaseks teha, et see voolas soravalt ning innukalt, lastele huvitavaalt.

Vana kirik oli palju külmem kui õues päikese paistene kevadilm. Kartsin, et lapsed külmetuvad ja ütlesin tasa:

"Kas hakkame nüüd jälle mänema?" Kuid mu kõrval istuvad Hilda K. ja Tii, hoidsid mind tugevasti kumbki ise käest kinni: "Oi, kuulame lõpuni. Palun, jääme lõpuni."

Mulle tuli meelde, et Tii ema kord oli öelnud: "Teie olete mult varastanud mu südame tütre." Ema oli nimelt keelanud tema tütrele usuõpetust õpetamast. Ja mina ei raatsinud Tiid välja saata neist tundidest, kuna laps nii hardalt tahtis kuulata.^X

Teenistuse lõpul tänasin seda lihtsat kõnemeest lahke kutse eest ning ilusa jutluse eest ja ruttasin õpilastega tagasi Suuremõisa, kuhu oli juba saabunud külalisi, nende hulgas ka Ernst Enno.

---

^XMa ei ole selles kaustas käsitleanud oma töö üsna õpetuse alal. Sellest võiks saada omaette raamatu. See oli mu töö armsaim ning küll ka ilusaim osa.

*Mida ma näen... Sa helde Issand oled mulle palju uu-
si kuulajaid saatnud. Sa oled

Meie lapsed tundsid Ennot ja Enno, tundis neid. Luuletaja oli mõisa pargis leidnud mugava koha ja lapsi kogus ta ümber murruna, kuulates, kui valmistatult neile jutustati Hiiumaa siledaist, valgetest teedest, mis nagu laulavad rändajale, kus igal käänakul jälle vilksatab merelaht; jutustati Kassaarest, kus asub erilist tõugu suurekasvulist ilusat rahvast, kus armastab juba aastate kestes suvitada kirjanik Aino Kallas; Käinast, kus on sündinud helilooja Rudolf Tobias; Marie Underi isast, kes on sündinud, kasvanud siinsamas Suuremõisa lähedal. Luuletaja soovitas, et lapsed ei piirduks seekordse põgusa tutvumisega Hiiumaaga, vaid tuleksid elu kestes siia veel tagasi. -

Hakati valmistuma laulupeo alguseks.

Balti mõisalossid on enamasti ehitatud nii: esiküljel on nn. "Freitreppe", kustkaudu möödub kas suur maantee, või sellest hargnev sõidutee; siitkaudu sisenedes satute vestibüüli, kust viib trepp ülakorrustele; teisel majaküljel on "Gartentreppe" terrasiga, kus endised omanikud meele di viibisid oma perekonna või tuttavate keskel. Aed, kuhu see trepp viis, oli kõrge planguga varjatud, umbritsetud põliste puudega. Trepi ette oli vanasti mõisaaednik istutanud oma ilusamaid lilli. Ka terrassile toodi suvel välja triifoonest ilutaimi.

Olin väiksenä kord saanud üsna põgusalt vaadata siia sakstele kuuluvasse varjatud aeda. Vanaema oli siis tulnud last kiiruga ära viima, et keegi ei juhtuks mind nägema.

NUÜd polnud muidugi enam jälgegi aedniku ilutaimedest.

Terrassile ja selle ette oli seatud koolilaste laululava ja kõrge pult koorajuhile ning kõnelejaile. Aeda põlispuude alla oli löödud parasjagu istepinke kuulajaile.

Tonidid võisid keskõttundidel mütata suuremõisa saalides ja treppidel.

Nüüd pühapäeval ja püüepäeval oli siin krahv Ungern-Sternbergide intiimias vaba voli selle saare lihtrahvalastel - nende pidupäeval.

Lauljad saabusid aeda rongkäigus, mille ees sammut korraldajate keskel koolinõunik Enno. Ega tema saa keelduda käimast selle rongkäigu ees.

Pidu avades kõneleb Enno soojast pinnasest, ilma milleta väikesed taimed ei kasva hästi - kainitaimed; viimastele peavad selle sooja pinnase looma kool ja kodu ühises koostöös.

Kui aga ettekanded algasid, oli Enno kadunud. Ta aukoht jäi vabaks kogu eeskava ajaks. Polnud mõeldav, et ta oleks ära läinud, jättes kuulamata rikkaliku ettekannete osa.

Leian viimati Enno sirelipõõsast, kuhu ta oli asetanud endale tooli. Siin võib vabalt kaasa elada, anda voli oma tundmustele - luuletaja südant oli haaranud sügavalt kõik siin üleelatatav; laste laulud olid äratanud tas tasa sed salakeeled; luuletajana näeb ta, mis teiste eest varjatud.

Hiiu laste koolivägi aga hõiskas kõlavaid eesti laule, arvestamata, et pind nende jälge all oli kunagi olnud

kellegi teise püralt.

Eeskava lõppedes paluti ka Tallinna külalised laululavale. Õpetaja Olbrei kõhkleas algul, kuna meil polnud ju tervet koori koos, ega tehtud ka sellekohaseid ettevalmistusi esinemiseks. Nähes aga, et lapsed nii meeleldi laulaksid, nõustus õpetaja viimati.

Oli ilmselt märgata, et meie laste laulud kõlasid õrnemalt, puhtamalt. Õpetaja Anna Olbrei polnud ju asjata kõrgema muusikalise haridusega ning ka tunnustatud eeskujulik koorijuht.

Päiesti ettevalmistamata tuli ka minul viimaks asuda kõnetooli.

Võtsin siis sõna vana hiidlasena, kes tänukeeli nendib sünnimaa tõusva põlve arengut, olles kaas-a teinud nende võimsa laulupäeva.

Kõnetoolilt alla tulles nägin end ümbritsetuna hiu kolleegidest, kes surusid mul kätt, tõendades, et see kõne olevat olnud heaks lõppakordiks nende peole.

Õpilased hakkasid ära sõitma. Igalaadi sõidukeid ilmus välistrepi ette nende äraviimiseks.

Kui koolinõunik Enno viimati otsustas, et tal tuleks õieti täna Kärddlasse sõita, kuna sealne keskkool ju veel töötab, olid Kärddlasse minevad autobussid juba ära sõitnud. Ainult veoauto tühjade piimanõudega pidi veel minema ja ka mahajäänud kooliõpilased kaasa võtma.

"Tulge pealegi meiega ühes", hüüdsid lapsed ja panid ühe paksu suurräti tühjale võikastile koolinõunikule istumiseks.

Niiviisi laste hulgas, tühjade plekknõude vahel, uljaste laulude saatel nägin Ernst Ennot ära sõitvat.

"Kuldkeeled on tõmmatud üle vee,

üle elu see sügava mere..."

nii kordasin armastatud luuletaja sõnu, järele vaadates kaugenevale sõidukile.

See oli mul viimne kord Ennot näha. Ta elas veel aastapäevad. Kuid saatus meid enam kokku ei viinud. -

Tagasi oma kooli jõudes asus õpetaja Viidas südilt oma klassiga reisimuljete läbitöötamisele. Viimases klassis oli peatse lahkumise meeleolu juba nii võimust võtnud, et jutustada ehk veel saime nähtust-kuuldust. Korralik meetodiline läbitöötamine ei tulnud seekord enam kõne allagi.

Nad valmistusid eesti keele ja ka lauluõpetajaga lõpuaktuseks. Igal parajal hetkel olid nad veel minu ümber nagu linnupojad.

See oli tihe side, mis mu südame kallal rebis, peatset lahkumist ette nähes. Selles lahkumise meeleolus kirjutasin neile tolle noorte lennulaulu, mille pidi ette kandma aktusel mu klassi parim deklameerija.

Paar päeva enne lõpuaktust helistas mulle hoolekogu esimees: haridusminister olevat küsinud, millal täpselt on XII kooli aktus, tema sooviks meeleldi sellest osa võtta. Valmistasime siis lastega kaks ilusat kutsekaarti, ühe ministrile, teise hoolekogu esimehele ja saatsime need kohe

ministeeriumi. Meil oli ka teada, et J. Hünerson armastab eriti laulu "Seal, kus rukkiväli..." Selle esimese salmi olime ju ära õppinud kursustel. Nüüd õppisime siis ka ülejäänud osa.

"Olen vanaks saand ja mälestusis elan..." See oli vist viimane, mida neile tuli meie koolis õpetada.

Meil oli oma kindlaks kujunenud lõppaktuse kava.

Vaimulik osa. Lõpuklassi juhataja kõne. Koolijuhataja kõne. Ühes viimasega lõputunnistuste andmine. Laul - "Käib eluratas ringi nii..." (VI kl.) Õnnitlusi. I klassi õpilaste tervitus ja lillede rindapanemine lõpetajaile. VI kl. õpilase kõne ühes lipu üleandmisega V klassile. V klassi õpilase kõne lippu vastu võttes ja kaaslaste saates. Ettekanded, mis tavaliselt algasid lauluga. "Nüüd on suviste..." ja lõppesid hümniga.

Selle aktuse kavas esines siis erakordsusena Jaan Hünerson auvõõrana.

Kohe vaimuliku osa järele tuli rivist välja üks abiturient, üteldes:

"Me laulame härra haridusminister Jaan Hünersoni tervituseks. Järgnes VI kl. ettekandes ilus "rukkivälja" laul.

Jaan Hünersoni ei ole enam. Ei ole seda koolisaali.

Kuid nüüd, kus olen ise "vanaks saand ja mälestusis elan", kannan seda pilti oma südames.

Hämar saal täis kooli piduvormis lapsi, koorilauljate esireas abiturientid oma traditsioonilistes eestikirjast tikitud pluusides. Meie ilus helesinine koolilipp.

Ja esimese klassi piimatallekeste keskel, - teispooll
esireas - valgepäine mees, kes pisarsilmi kuulab laste
suust oma lemmiklaulu.

Meile kõigile näis, nagu olnuks aupaiste ta pea ümber.
Mitte ministri aupaiste.

See oli ausa eesti haritlase oma, kes talutarest väl-
junud, läbi vaesuse ja muude raskuste hariduse saanud ja
kõrge seltskondliku astme omandanud - oli säilitanud eesti
maamehe ehtsuse. Ikka veel silmi pühkides asus nüüd J. HÜ-
nerson kõneleja kohale.

See polnud ka mitte ministri kõne. See oli pigem hea
onu jutustus lastele. Ta kõneles oma koolipõlvest, mis oli
seal olnud rasket, mis Ullas ja meelespeetav. Ta avaldas
rõõmu uue eesti kooli üle, eriti selle klassi üle, mis tal-
le nende viimaste aastate jooksul on teinud nii palju head
meelt.

Hünerson lubas, nii pea kui aega saab, kirjutada ühe
raamatu täiesti kooliuuenduslikus vaimus ja kui lubatakse
panna selle tiitel-lehele ka Tallinna XII algkooli juurde
koondunud üldõpetuse rühmiku nimetuse.

Lahkudes ütles J. Hünerson mulle veel, et talle väga
meeldinud meie lõpuaktuse tseremoonia ning ettekanded. Vii-
maste hulgast paluks ta endale ärakirja sellest "Noorte len-
nulaulust". Selle põimiks ta tingimata oma uude raamatusse.

Saksa keele testi tulemused tehti meile teatavaks.
Kõige kõrgemasse tippu meie tulemused ei küündinud. Parimas
kvartiilis me siiski olime. Kahju, et nad olid juba kõik

laiali läinud. Muidu oleks veel õpetanud neile ühe saksa-keelse lause: "Schön, es genügt uns."

Konkurss-eksamid keskkoolidesse olid teistel meie õpilastel õnnestunud. Läbi kukkunud oli ainult Koidu. Ja seda mitte raskemas osas - kirjalikes töödes, vaid ühel lihtsal suulisel eksamil. Olin väga hämmastunud. Koidu oli olnud mul ja kogu aeg parimate õpilaste hulgas.

Suvel sain Koidult kirja. Laps palub mind mitte kurvastuda. Sellel läbikukkumisel polevat mingit tegelikku tagajärge; tema poleks saanud niikuinii keskkoolis õppida. Ta tahtnud ainult veelkord olla selles õhkkonnas, kuhu ta enam ilalgi ei pääse. Tema ei tahtnud koolis näidata, kui võrd ta viimasel semestril polnud enam endine. Ta ei saanud kodus enam õppida. "Oli hea, et seda hirmu, seda õudust, mis kodus hinge mattis, võis nagu eemal hoida koolis." Seetõttu saanud ta koolis ikkagi veel tööst osa võtta, nii et õpetajad ei märganud temas muudatust. Nüüd ei olevat tal enam kodu. Head inimesed olevat talle soovitanud teenistuskoha. Läbi teinud hea kooli ja viimasel poolaastal ka tugeva tüki elukooli, - loodab ta endaga toime tulla.

Alles hiljem kuulsin siit-sealt selle perekonna traagilisest loost. Koidu isa majanduslikud "patud" olid aastate kestel ennem kasvanud kui kahanenud. Sel talvel oli järsku endal elu võtnud ta "kaastegelane". Sellest oli Koidu isa järeldanud, et nende "patudel" ollakse jälil. Ükskord kui ema ühes Koiduga olnud välja minemas, pöördunud ema järsku mingil seesmisel käsul koju tagasi ja leidnud isa enesetapu

ceeltöödel. Laps oli kaasa elanud vanemate raske elu-surma- vahelise võitluse. Üksikud laused olevat temalegi nüüd tei- nud selgeks, milles asi seisab. Viimati hakanud isa haletse- ma oma abikaasa niigi hädist tervist ja loobunud oma kavat- susest. Sellest kõigest oli siis olnud lapsel see hirm, see õudus kodus. Isa olevat arreteeritud paar päeva enne meie ekskursiooni. Oma kirja kirjutas tütarlaps juba peale ema surma.

See oli sedalaadi krahh õpilase perekonnas, kus kool ei saa osutada mingit korrektiivvi. Kuid mul oli siiski kahju, et ma ei saanud olla vaesele Koidule teadlikult toeks sel- lel temavanusele nii metsikult raske ajal. -

Meid selle klassi õpilasi käis mul pärast meie pidudel ja näitustel. Mii ruttu nad päris võõraks ei jäänud.

Esimese semestri lõppedes 1932/33.a. küsisin ühelt gümnaasiumi direktorilt, kuhu kõige rohkem oli läinud mu tüdrukuid, et kuidas neil läheb ka; oleme algkoolis töö- tanud nendega nagu päris uute võtetega; kas seda tunneb ka keskkooli töös?

"Ei mina tea"... vastas too mees: "Meie töötame siin kõigega ühtviisi. Meil on täiesti ükstepuha, kust nad tu- levad, või mis nendega seal ennem on tehtud."

Muidugi mõista. Siitpeale ma enam ei tülitanud ühtki direktorit sellise lapsiku küsimusega.

Mulle piisas sellest, et sain teada - selle esimese se- mestri lõpuks polnud mu õpilasi ühelgi nõrka hinnet.

Ja kui viie aasta pärast ilmus ajalehtedes gümnaasiumi- de lõpetajate nimestikke, oli neist, kelle nime juurde oli

märgitud "cum laude", 50% meie kooli õpilased.

Olgu kuidas on - ega meil Tallinnas ainult k a k s
algkooli polnud.

Elagu kooliuuenendus!

Üks väike vahejuhtum tuleb veel meelde.

Kord peale pikki aastaid pidin Haridusosakonda hära and-
ma ühe kirja, millega olin kaunikeste hilinenud. Mulle tule-
tas seda meelde üks noor naisametnik, kes sedapuhku asendas
siis puhkusel viibivat raamatupidajat. "Kirjutasin selle tei-
le valmis, teil pole muud kui alla kirjutada". Tänasin ja
avaldasin siis naerdes kartust, kuidas mina julgen oma vare-
sejalgu panna alla nii ilusasti kirjutatule.

"Aga ometi õpetasite just teie ise mind kirjutama...
Lugeda ma kooli minnes oskasin, kirjutada ainult E tšhe."

Selgus, et see oli minu klassi "prima" Ellen R. Ta
oli abiellunud, kandis seega uut perekonnanime. Pikemalt
vesteldes selgus, et see oli ikka sama Ellen nagu olin teda
hinmanud lapsepõlves. Ellen teadis jutustada, et ta sõbratar
Tiit olevat ülikoolis õppimas.

Pean siiski kahetsedes tunnistama, et tean praegu suh-
teliselt vähe oma laste edaspidisest elukäigust.

Selle peatüki lõppu tulgu siis see "Noorte lennulaul",
mille tegin selle klassi lõpuaktuseks, ja mis hiljem veel
mitmel korral esines meie teiste lõpetajate ettekandes.

N o o r t e l e n n u l a u l .

NÜÜd laulame veel koos
siin suure lennu alul.
Me valmis tõusma hoos
ning seisma omal jalul.

NÜÜd kuulete te noorte lennulaulu.

Ei kerget muretut
me tundnud lapseõlve;
ja harva pilvitut
me näinud taevavõlvi.

Noor süda siiski laulab rõõmulaulu.

Kes ütleb - kehv on pind
ju piirat muudki alad.
Selg sirge, kumer rind
ning terved käed ja jalad.

Mis häirib laulmast noorte võimast laulu.

Meil selged tähised
on pandud lennuteele -
me rahva juhised
töörõõmu, ausa meele.

Nii tulvil süda sellest õilsast laulust.

NÜÜd näete valmis meid
pea tõusmas kergeil tiivul.
siin võivitamas vaid
veel sellel kaunil viivul,

et laulda koos veel noorte lennulaulu.

8.

Kas kool on ratas, mis logiseb?

See detektor-aparaat magamistoa nurgas väikesel kappil oli õieti minu käsitöökarbist tehtud. See oli olnud mu vend Hugo, kes selle oli meisterdanud neil aastail kui ta Polütehnikumi üliõpilasena elas minu juures.

Tallinna publiku raadio-harrastus oli siis alles tekkinas. Ja Hugo, kel oli ehk vähem huvi neid saateid kuulata, kui oma tehnilist taipu ja osavat kätt rakendades kas või tikutoosi "laulma" panna, - oli siis minu käsitöökarpi päris hea "raadio" hakkama pannud.

Kaks paari "kõrvu" oli ostetud. Neist võis ühed pähe panna ja endamisi magamistoa nurgas Peedu madalal järil istudes raadiosaateid kuulata, tehku teised kõrvaltoas mäherdust lärmi tahes.

Harva olen hiljemgi kuulanud nii sumina- ja pärina-puhast raadiot. Võis üena hästi kuulata peale Tallinna ka Soomet.

Sellest see tuli, et minu kodus kaua ei ostetud suurt raadioaparaati ka siis, kui koolil ja teistel tuttavatel see ammu juba oli olemas.

See oli detsembri algul 1932.aastal, kui ühel õhtul niiviisi pimedas toanurgas päris juhuslikult raadiokõrvad pähe panin.

Aparaadist kostis vali mehe hül: "Kuna meie siin Raekojas koos oleme..."

Tahtsin juba "kõrvad" peast võtta - mis see minu asi pidi olema siin õhtul hilja kuulata, kuidas nad seal Raekojas koos kedagi pragavad... Kuid siis hakkas sekka sadama sõnu, nagu "see meie kool", "need meie kooliõpetajad", "see koolitatud noorsugu".

Ei. Seda tuleb ikkagi kuulata. Keda ja mispärast seal õieti nii suure õhinaga kirutakse?

Kõne lõppedes kuulsin raadiodiktorilt: ettekanne olnud Aleksander Veilerilt.

See nimi oli meil siin Tallinnas tuttav. Meest ennast sain alles palju hiljem oma silmaga näha. See oli ka üks neid eesti rahamehi, kelle algkapital poisikesena linna tulles ei ületanud viit kopikatki. Nüüd oli Veiler tegelasi, kes uhkustas, tema olevat üks neid väheseid, kelle ettevõtted ilma riigivõlgadeta käivad. Tal oli suur trükikoda Pikal tänaval. Tema väljaandel ilmus ajaleht "Vaba Maa", "Esmaspäev" ja terve rida hästiminevaid kõmulehti. Esimene neist oli tööerakonna häälekandja. Kuid Veiler ise polnud tööerakondlane. Ärimehena oli talle näiliselt kasulikum olla parteitu. Ta ostis ära maja, kus praegu asub kohvik "Tallinn"; pani seal restorani hakkama, ja, et see paremini läheks, ehitas omal kulul trepi mäest Üles. Veilerile kuulus ka "Rahvaülikooli" raamatukauplus, terve rida suvilaid ning pension Pärnus, talu aiamaajandiga Kadaka külas ja väga ilusasti sisustatud maja Kalamaja tänaval, kus ta oma perekonnaga elas.

Aparaadiat kostis vali mehe hääli: "Kuna meie siin Raekojas koos oleme..."

Tahtsin juba "kõrvad" peast võtta - mis see minu asi pidi olema siin õhtul hilja kuulata, kuidas nad seal Raekojas koos kedagi pragavad... Kuid siis hakkas sekka sadama sõnu, nagu "see meie kool", "need meie kooliõpetajad", "see koolitatud noorsugu".

Ei. Seda tuleb ikkagi kuulata. Keda ja mispärast seal õieti nii suure õhinaga kirutakse?

Kõne lõppedes kuulsin raadiodiktorilt: ettekanne olnud Aleksander Veilerilt.

See nimi oli meil siin Tallinnas tuttav. Meest ennast sain alles palju hiljem oma silmaga näha. See oli ka üks neid eesti rahamehi, kelle algkapital poisikesena linna tulles ei ületanud viit kopikatki. Nüüd oli Veiler tegelasi, kes uhkustas, tema olevat üks neid väheseid, kelle ettevõtted ilma riigivõlgadeta käivad. Tal oli suur trükikoda Pikal tänaval. Tema väljaandel ilmus ajaleht "Vaba Maa", "Esmaspäev" ja terve rida hästiminevaid kõmulehti. Esimene neist oli tööerakonna häälekandja. Kuid Veiler ise polnud tööerakondlane. Arimehena oli talle näiliselt kasulikum olla parteitu. Ta ostis ära maja, kus praegu asub kohvik "Tallinn"; pani seal restorani hakkama, ja, et see paremini läheks, ehitas omal kulul trepi mäest üles. Veilerile kuulus ka "Rahvaülikooli" raamatukauplus, terve rida suvilaid ning pension Pärnus, talu siamajandiga Kadaka külas ja väga ilusasti sisustatud maja Kalamaja tänaval, kus ta oma perekonnaga elas.

Tundsin hästi ta abikaasat Stella Veilerit. Töötasin selle daamiga koos Tallinna Perenaiste Seltsis, mille esinaiseks ta oli. See oli arukas, lihtne, hea inimene. Heaperenaiselikult majandas ta seda osa nende varandusest, mida ärimehest abikaas tema hoolde oli usaldanud. Sealjuures abistas ta (pr. Stella) helde käega kõiki, kes abivajalistena tema vaatepiirkonda sattusid. Ta tegi seda vaikselt, õrna taktikaga. "Peab püüdma niiviisi anda, nagu oleksid ise saaja nahas," ütles ta kord. Perenaiste Selts töötas "iseteenindamise" korras. Proua Veiler oli selle osanud nii organiseerida, et osa liikmeid (arstid, pedagoogid, kirjanduse tundjad) teenisid seltsi oma erialaga, teine osa oma käsitöö ning majapidamise oskusega, kolmas - oma seltskondliku vilumusega lõbusaid teeõhtu-vestlusi korraldada. Iga seltsi-õhtu algas tõsise referaadiga ning läbirääkimistega, mille järele istusime pooleööni teelauas.

Pr. Veiler ei jutustanud mulle kunagi, kuidas ta oma laiahaardelise mehega toime tuleb. Ükskord vaid ütles ta: "Oma lapsi ma kasvatan i s e. Tema ei tohi neisse puutuda."

Ja nüüd oli see mees, siis jaganud eesti koolile seda ja teist, et kõrvad pani huugama.

"Kuna meie siin Raekojas koos oleme..."

Aga kuna mina siin oma madalae toanurgas seda just trehvasin pealt kuulama, siis ei tohi see teil nii libinal minna. Sellest tuleb kinni hakata. Egas ma ometi niisamu "tutvuse poolest" tohi lasta koolile liiga teha. Koolmeistril on vähemast sulge - tinti, kui ta ka iga kord ei saa suud pruukida.

Mu mees oli tol õhtul ametisõidul. Lapsed tulid magama. Panin sealsamas Tipa töölaual lambi põlema ja hakkasin kirjutama. Sulg otse lendas seekord mul käes. Kirjutasin ilma mustandita koolivihiku lehtedele.

Väga väsinuna sirvisin oma artikli üle. Hea küll, mingi pealegi niiviisi.

Järgmisel hommikul saatsin selle koolikojamehega "Vaba Maa" toimetusse selle manitsusega, et kui nad seda seal kasutada ei saa, andku see kohe tagasi; kojamees oodaku seni; kui "Vaba Maa" ei võta, tuleb oort "Päevalehe" juurde minna.

Ei möödunud kahte õppetundigi hommikul, kui mind kutsuti telefoni juurde.

"Siin Veiler... Laaman saatis teie artikli siia minu juurde koju. Ma olen täna pisut haige, gripis, või mine tea. Laaman seal ei tahtnud vastutust enda peale võtta, et vast mina pahandan või nii... Aga mina, teate proua, pole väiklane mees. "Vaba Maasse" pannakse kõik, mis lugejale loetav. Kas või sarjatagu vana Veilerit ennast... Ja teie olete terava sõnaga kirjamees, seda ma ütlen."

"Arvasin, et saadan selle teie oma lehte kõigepealt. Kui teie poleks tahtnud avaldada, eks siis olnuks aega seda minna mujale pakkuma. Sellise instruksiooni andsin kooliteenijale."

"Jaa, jah. Uks ootab jah, siin esikus. Viigu see kohe Laamani kätte tagasi... Läheb juhtkirja honarari alla."

Artikkel ilmus samal nädalal ilma ühegi kärpeta. Ajalehest väljalõigatuna on see mul alal hoidunud ja on

praegu siin laual.

Meie kooli kaitses oli mul siis järgmist öelda.

"KOOL - RATAS, MIS LOGISEB?

Raekoja vaidluste puhul.

Raskeid ajad kutsuvad esile raskeid sõnu.

Raskeid hoope jagati läinud kesknädala õhtul raekoja koolile ja selle vast ekluastunud kasvandikele. Kool on ratas, mis logiseb. Ta ei tooda seltskonna nõuetekohaselt tööhimulisi, algatusvõimelisi, elutundjaid inimesi. Viie-teistkümne aasta jooksul ei olevat suudetud teha midagi. Ei olevat teadagi, mida õieti tahavad koolmeistrid. Laps olevat vaid katsejänesena nende käes.

Noored ise olevat saamatud virisejad, kes ei oma jõudu leida omale tööd ega oska ise midagi luua.

Ei ole mul tahet hakata ümber lükkama nii innukalt esitatud viiteid. Lubatagu mulle vaid peatuda mõne asjaolu juures, mis võiks mõjuda - kuigi igakord mitte just korrektiivina, - siis vähemalt ehk vaatenurga pisut teisale nihutajana.

Nagu ei tohiks olla õigust ühelgi meist arvustada halvaks panevalt noori e n d i d, nimetada saamatuks ja eluvõimetuiks neid, kellele elu peale pikki õpinguid on annud leiva asemele kivi. Kas tahame näha leiutajatena, algatajatena neid, kes astuvad esimesi samme elu võitluse areenil. Ja seda praegusel ajal, kus v a n a d i s e ei oska oma suure vilumuse juures midagi algatada?

Ja kuigi oletame, et enamusel meie noortest on vähe algatusvõimet, - kas on see ime? Eks ole algatusvõime üks neist inimomandusist, mida nimetame üldiselt andekuseks. Meie nõuaksime oma noortelt peale muu andekuse veel algatusvõimet. Järjekindluse pärast peaksime nõudma siis ka võrsket jõuküllust - mis kasu oleks muidu sellest algatusvõimest.

"Meil on ju seljataga viisteist (?) aastat emakeelset kooli, tulge nüüd välja oma algatusvõime ja jõuga!" ütlete noortele ja vaatate kõõrdi "koolmeistritele". Meil on aga ka seljataga kakskümmend aastat ebastabiilset elu, kus ei teadnud keegi ennustada homset päeva, rääkimata tulevast aastast. Millele kõigile ei ole valmistatud neid noori, kes ju sündinud ja küpsenud just nende aastate jooksul?

Kasei olnud esimesed helid, mis kostsid meie kõrva kõige õrnemais aastates, - n ä l j a muusika!

Veerandliitrilise piimaporstsjoniga, saepuruleiva natukesega pidime kasvatama neid elujõulisteks.

Meil on ka seljataga umbes kakskümmend aastat k o r - t e r i k r i i s i. Laps surutud täistuupitud toanurka, porisesse hoovinurka, peremehe-kartlik nii siin kui seal, - eks või sellest küll kasvada jõuküllane kodanik laialdase algatusvõimega.

Küllap leiame teisigi asju nende aastate elust, mida on piinlik näidata neile noortele, öeldes: "Nii te kasvasite Olge siis nüüd vahvad!"

Ja nüüd - kool. Kas ta peab vastu võtma sõnalausumata talle paisatud etteheiteid?

Kuigi lugu oleks nii halb nende noortega, kes p r a e - g u seisavad juba töötajate nimekirjas, siis ei peaks n e n d e pärast veel olema õigust kooli alahinnata.

Peaks olema kõigil meeles, milline oli meie kooli seisukord mitte ainult 19. isegi veel 12 aastat tagasi. See üleöö loodud kool pidi ära andma terve hulga oma tüsedamaid jõude ametnikeks, riigikoguliikmeteks, sõjaväelaseks j.t. Ülejäänud pidid täitma kohad, milleks neil ei olnud enamasti otsest ettevalmistust.

Kas on nii etteheidetav, et neis tingimustes, selles teerajamise hoos tehti väärseame? Kui sellel ajal oleks kõik nii kergesti ettenähtav, mispärast siis targad kirjastajad ise nüüd "kütavad ahju raamatutega?"

Need noored, kellest oli jutt koosolekul, on teinud kaasa mainitud raskemaid aastaid meie koolielus. Nad on kindlasti saanud selle tõttu kannatada. Kas tulete nüüd ette heitma seda väärnähet koolitegelasile, kellele need aastad

on maksnud tööd, mis kümme korda keetulisem kui ilalgi olnud harilikes oludes?

Keegi naaberrahva koolitegelasist ütles kord: "Teil muud kui hvardatakse: varsti loome hoopis uue kooli. Kas te ei tea, et kool on suur puu, mida tuleb aastate jooksul kasvatada ja kosutada."

Meie seltskond on aga seda puud käsitanud aastate jooksul vaid kirvehoopidega. Ta on unustanud, et lopsakaks kasvamiseks vajab puu eestkätt k o s u t a v a t m u l d a ja sooja r a h u l i k k u a s e n d i t. Ta on kaasa kiskunud kooli oma kihihuvilistesse kaikedamistesse, omakasupüüdlikkusse, tõusiklikku auahnusesse, oma tänavalehtedesse ja kohvijuttudesse.

Ja meie seltskond ise - kas see on olnud kosutavaks mullaks koolile? Kas on meil jäetud ütlemata kuski inetu sõna sellepärast, et seda ehk saab kuulda kasvav noorsugu. Kas ei ole meil tavaline nähe, et püstitatakse autoriteet noorseole ja mõne viivu pärast tallatakse ta porri?

Kas ei tule viimati imestada, et meil koolides siiski on veel nii palju häid ja aatelisi noori.

Ja kas ei tule imestada, et meil selle olukorra juures veel leidub õ p e t a j a i d, kes tahavad e l a d a o m a t ö ö l e, kes pühendavad oma vaba aja võitlusele selle töö edu eest. Tuletagem vaid meelde, milliseid kirvehoopide on pidanud välja kannatama õpetajaskond!

Millega kõik ei ole hoitud ärevuses tema meeli, tehtud ebastabiilseks ta olukord. Ilmavaade, majanduslik olukord, isegi perekondlik seis - kõik on olnud küllalt kaaluvad põhjused selleks, et kõrvaldada õpetaja, olgu ta nii agar kui tahes oma otsesel tööalal. Mispärast ei ole meie seltskond kunagi arvestanud, et need hoobid kaudselt tulevad tagasi meie laste pihta.

Õpetaja töö on esijoones loova kunstniku töö. Muutub õpetaja vaid ametnikuks, - saab ta laste silmis v a n g i - v a l v u r i k o h a, ja kool muutub vanglaks. Meie olukorra juures ei ole mitte just päris endastmõistetav, et meil on siiski nii palju kooliklasse, kuhu lapsed ruttavad

kui parimasse paika maailmas. Aga meie kool läheb ju rahvale nii väga palju maksema, ütlete. Läheb küll. Kuid koolilt nõutakse ju ka väga palju. Hõre võrk üheklassilisei külakooli, sinna juurde paar-kolm keskkooli suurimais linnades oleks ju palju odavam. Selle asemel oleme loonud tiheda mitmeharulise koolivõrgu, tehes selle alamaste sunduslikuks kõigile, asutades keskkooli igasse maanurka. Kas tahate väita, et see üksipäine õpetajate soovil või nende tarvis on tehtud?

Vist ei saaga ka teie, et meie kool oma laialdase struktuuri juures aineliselt praegu ei ela külluses. Tuletagem meelde meie täistuubitud kahevahetusega töötavaid klassitube, meie õppevahendite puudust, meie kooliarstide vähest arvu.

Te arvustate kooli see samist väärtust.

Teie ei ole rahul meie koolitööga. Nõuate talt rohkem oskusi, parimat võõrkeelte tundmist, täpsemat arvutamist.

Aga kas kool saab kunagi anda lapsele rohkem, kui laps ja keha kaandab? On väga küsitav, kas meie praegugi lapsi üleliia ei koorma, tagaetud sellest ajavaimust, sellest seltskonna ja vanemate-auahnusest, mis oskab ikka ja ikka nõuda.

Kool ei saa ju teile luua uusi lapsi; ta saab edasi arendada vaid sel alusel, mida teie talle annate oma 7-8-aastaste laste näol.

Teie valite omale töölisi ja ei ole nendega rahul peale valikutki. Kool aga oma algastmel ei saa valida lapsi. Demokraatlik koolikorraldus annab nad kõik ta hoolde - selgevaimulised ja hoopis tumedad. Resultaadinõuate teie aga vaid algatusvõimelisid, areneuid, vaimukaid. Kuhu peame panema need, kelles ei ole pinda nende omaduste arendamiseks? Meie moraal nõuab neilegi elamisõigust. Nad võtavad meilt hulga aega ja seavad raskeid probleeme. Neid nõrgakesi lapsi koguneb rohkesti meie üldkooli. Ideaalsemagi koolitöö juures ei jõua nad järele üksikuile, kellest

võib elus loota "juhte", nagu nõuate teie. Aga neilegi on elus määratud oma ülesanne.

Rõhkesti meiga läheb algkooli algastmel ka neile lastele, kelle k o d u on täitnud oma ülesande halvasti. Ka meie raskepärane hoolekandekorraldus jätab paljugi oma tööst kooli teha.

Meie kooli teine aste, keskkool, saab valida endale õpilasi v õ i s t l u s e l e i l m u n u t e hulgest. Keegi ei saa aga vastutada, et sinna võistlusele läheb igakord andekamaid õpilasi. Vanemate rahakotil on siin kaaluv sõna. Toetuse natuke, mida pakub meie praegune abiandmise korraldus puudustkannatavale keskkooli õpilasele, ei ole küllaldane, et virgutada minema keskkooli neid sagedasti kõrgesti andekaid lapsi, kel kodust ei ole abi loota.

Ei ole meil ka mingit võimalust mõjutada ühtki jõukat lapsevanemat, et ta ei paneks oma last keskkooli, kui viimane ei ole vaimselt kohane.

Nii näete meie algkoolis ja keskkoolis hulgana neid n.n. "vaevalt rahuldavaid" aastast aastasse, klassist klassi edasikistavaid lapsi. Eks või viis üksikuid sattuda ülikooligi kui vanemal jätkub kannatust ja jõukust. Satub aga mõni neist teie vaateväljale, siis on süüdi k o o l.

Teie nõuate edasi - pangu me lapsed tööle, et neist kasvaksid t ö ö h i m u l i s e d i n i m e s e d, kes saavad toime i s e s e i s v a l t. See on asjalikumaid nõudeid. See on m o o d s a k o o l i p e a n õ u d e i d. Kuid ma kardan selle põhimõtte teostamisel lähevad lahku meie meetodid.

Te arvate, pange laps võimalikult vara t õ s i s e l e tööle, ta peab ju valmistuma elule, mis nõuab rasket tööd. Koolitöö sisaldagu andmeid elust e n e s e s t, õpetatagu põllumajandust jne. Koolitöö lõpul peab laps olema valmis elu tarvis.

Edumeelne kool on täiesti teadlik, et see, mis täiskasvanuile on elulähedane, tõsine töö, ei ole seda igakord lapsele. Lapse suhtumise elusse on teine. Selle suhtumise kohaselt tuleb pakkuda talle tööd, kui te ei taha, et tast

kasvaks tööpõlguja. Töö koolis peab olema talle võimete ko-
hane ja meelepärane, siis ainult võib ta pärast täiskasva-
nuna töötada andumusega. (Sellepärast ärge nii väga vihake
seda "savipätsutamist".) Ei peaks olema midagi põlatavamad
lastekasvatuses, kui see sunnitöö lapsepõlves, mida vanemad,
kogu seltskond ja paraku ka tagurlik kool harrastab elule
ettevalmistamise nimel. N a g u o l e k s l a p s e p õ l v
a i n u l t e t t e v a l m i s t a m i s e k s e l u l e,
n a g u p o l e k s k i s e e a e g e l u i s e.

Egas talumees ei rakenda ju ka varssa sellepärast ko-
he adra ette, et ta tulevikus püüdnud künnihobuseks.

Ja missugune ka oleks koolitöö, mis aineid te ka ei
tahaks õpetada lastele, - ei oleks ikkagi 13-a. algkooli,
ega 13-a. keskkooli lõpetaja muud kui ainult a l g a j a.
Ta ei või siin ilalgi olla küps. Koolile järgneb igal ju-
hul n.n. "elukool" täiseas. See on seda vähem väärt, mida
enam on noorel inimesel v õ i m a l u s t v a l i d a
t ö ö d o m a k a l d u v u s t e k o h a s e l t.

Küll võib olla õigus, et kool on liigselt koormatud
v a i m l i s e t ö ö g a ja jätab liiga vähe tähelepanu ke-
halisele. Kes on siin süüdi, kas seltskond või koolimehed
ise, millegipärast aga tähendab meil elule ettevalmistami-
ne enamuse meelest ainult vaimlist tööd. Rahva enamuse on
ju ikkagi kehalise töö tegijad, sellega tuleb oletada ka
suuremas osas laste p ä r a n d u s l i k k e k a l d u -
v u s i k e h a l i s e l e t ö ö l e. Pange tähele, kui mee-
leldi tegutsevad algkooli õpilased eriti nooremal astmel,
kui neile võimaldatakse midagi teha kooliruumide korralda-
mise, aiatöö, majapidamise j.m.s. aladel.

Vist on küll üks osa tuimadest, ulakatest õpilastest
tekkinud meie ühekülgiselt vaimlises alal tegutseva kooli
tõttu. See on meie kooli suurimaid puudusi. Selle elunõrte
parandamine aga nõuab seltskonna eelarvamise muutmist.

Iseenesest ei ole sugugi kohutav näide vaesest pesu-
naisest, kes koolitab kahte tütar, pestes päeva sakste pesu
ja õusel oma tütarde kombineesid. See on ju näide selles
eneseohverdamisest lastele, mis tingimata peab elä edasi

viima. Niiviisi oleme ju kõik koolitatud ja kasvatatud. Kui need tütreid aga väärtsid koolitamist, kui kool oli neile valitud õieti, siis oleks ehk kõik korras. See vahva ema on õieti päris ilmeüta oma praeguses traagikas, et lastel ei ole kohast tööd. Et ta hoidis oma lapsi ja ei s u n d i n u d neid muretsema oma riiete eest, kuna nad nii kui nii olid koormatud raske koolitööga - seda tasugu talle jumal.

Sellised emad on kooli suurimaid tugesid.

Mul on halvemaid näiteid. Üks neist tegutses seltskonnadaamina, lapsed on olavapalgalise teenija hooleks ja tulevad kooli pesemata kombineedega.

Õige kodune kasvatus eeldaks ju, muidugi, kummaski emas oskust ja arusaamist leida otstarbekat meetodit, kuidas teha pesupesemine ja riiete korraldamine koolieksivaile tütarlastele l õ b u a s j a k s, mida nad teeksid ise vähemalt koolivahetajalgi. Ka õige kool saaks siin kaasa aidata - kuid mitte just väga palju.

Kõige selle juures on k o o l võrdlemisi terve "r a t a s" meie elu mehhanismis. Ta ei ole üle elanud õieti mingit suuremat katastroofi. Praegusel kriisiajalgi ei põeta vaimset mingit kriisi.

Te ütlete, õpetajate koosolekuil räägitakse vaid palgaküsimusist. Kuid te mäketate ju, et 1930.a. kõige suurema koondamise ja tagakiusamise keerises korraldas õpetajaskond ometi oma "K o o l i u u e n d u s e n ä i d a l a", mis oli tuhandete kolleegiume üksmeelseks valmistusavalduseks oma tööle ja selle edule.

Ja kuigi see kooliuuenduslik töö läheb liiga aeglaselt, ei saa meie siin palju muuta. Te soovite elulähedast kooli. Elulähedus on ka praeguse kooliuuenduse peapüüdeid. Sajandite kestel koolile omas~~as~~ saanud materjali on hakatud pikkamööda asendama uuega, mis on elule lähemal. See on aga suur töö, mis a l l e s a l g a s t m e l k õ i g i r a h v a s t e k o o l i d e s. See ei tohigi sündida huu- pi ja üle-öö just sellepärast mitte, et lapsi mitte muuta katsejäresteks.

Eesti kooliuuendajad on praegu agaralt töös. Üksikuid eriteadlasi seltskonnast on meile lahkelt ulatanud käe, pakkudes oma abi koolitöö siustamiseks elualadega. Teised hoiavad end kõrgilt eemale. Kogu seltskond aga vaid arvustab kooli enamasti asjatundmatult ega märka leiutada oma osa selles kooli uuendamise töös.

See ei ole aga mingil tingimusel võitlus kooliga, vaid võitlus ühe õpetajatega oma kooli eest.

Arvan võita võivad, et "koolmeistrid" teavad, mis nad tahavad. Et eesti kool suudab välja kannatada võistluse teiste rahvaste koolidega. Et meie praegused kasvandikud, jõudes kord oma eluliste ülesannete juurde, on võimelised neid täitma mitte halvemini meist endist.

A. Oengo-Johanson.

Järgmisel nädalal toimus illegipärast koolijuhatajate tavaline koosolek ka Raekojas. Enne koosoleku avamist astus Koolivalitsuse juhataja J. Kana poodiamilt alla, jäi minu ette seisma ja ütles:

"Tulin teie kätt suruma ja teid tänama."

Pegin küll väga rumala näo, nii suuresti olin üllatatud.

"Osava vastulöögi andsite Veilerile... See kulus vanamehele ära... Mis ta topib oma nina igale poole. Tal raha taskud täis, leppigu sellega. Lasku teistel ka elada... Ma ikka mõtlesin ise kirjutada. Kuid minu käes see asi ei käi nii kähku. Nüüd olete mind sellest vaevast päästnud."

Jaa. Aastad pole vennaksed, üeldakse. Ega koolijuhatajate koosolekud tarvitse samuti üksteisele sarnaneda.

Vahest läheb siis ka n i i v i i s i Ühel vaesel kooli-juhatajal, kes alles eelmisel aastal vaevu-vaevu "maavärin-gust" ellu jäi.

Mu lähemad tuttavad, ka mu abikaasa, arvasid, kas mul nende "seltskonnadaamide" puudutamise ega ei teki pahandusi mõningaga neist. Sellist tutvust mul ikkagi oli.

Ei proua Veiler tundnud end kindlasti riivatuna.

Oli ta seltskonnadaam, mis ta oli. Aga tema võttis sealjuures endale küllaldaselt aega, et oma koolisküivaid lapsi hooldada.

Hiljem sain teada, et olin Tii ema solvanud. Esialgu ei ütelnud ta mulle sõnakestki sellest.

Järjekordsel lastevanemate koosolekul, mis sattus juhtumisi ühte valimisteeelse kihutustööde hooajaga, nägin, kuidas nii lahket prouat põrnitsevat. Ta ei tulnud seekord juhatuselaua ligigi. Istus kesk saali, ümbritsetud salga kehvalt rietatud ja teravalt vaatavate mooridega ja võttis kohe sõna peale ametlikku koosoleku osa mõõdumist. Kõneles, kui kehv, kui raske oleval selles klassis ikkagi vaese rahva lastel. Pole neil ilusaid riideid selga panna, pole neil kodus järelevaatajaid õppeülesannetes, igalpool on rikkamad esikohal jne. jne.

Nii kõneles ta vilunud kihutuskõneleja osavusega. Moorikesed ta ümber muudkui hüüdsid vahele "õigus, õigus" Proua räägib tõtt."

Pidin muidugi lõpuni kuulama.

Siis võtsin ka mina sõna.

"Belkõneleja kui vilunud poliitiline kõneleja maalis meile pildi vaestest ja rikestest lastest kuskil koolis. Vaidlen talle vastu ainult ühe sõna juures: kõneleja ütles vist kogemata "s i i n" koolis. Ei, XII algkooli kohta see kõne ei käi. Proua on olnud kaunis kaua aega selle kooli lapsevanem, mitu aastat on hoolekogu liige. Tal peaks teada olema, et siin koolis rikkalt riietumine ei pääse kuidagi mõjule. Lastel on ühesugused kitlid, ühesugused peorõivad, mida vaesed saavad hoolekogu poolt tasuta. Õppeainetes järeleaitamist, mida ehk mõningates koolides rikkamad vanemad oma lastele raha eest korraldavad, meie koolis ei vajata ega sallita. Meil ei anta lastele kodutööd, mis poleks neile jõukohane. Ja kust võtab kõneleja meie koolis need nii väga rikkad lapsevanemad. Nii palju, kui mina seda kooli tunnen, oleme kohanud siin ainult üht perekonda, kus tõesti meie mastaabis elatakse jõukat elu. Proua teab, et selle perekonna tütar ei kuulunud oma klassi parimate hulka. Esimene õpilane klassis oli ikkagi ta pinginaaber, kehva kojamehe tütar."

Seda oli prouale küllalt. Ta enam sõna ei võtnud. Oli paar poolt, paar vastuvaidlejat. Siis lõpetas hoolekogu esimees selle osa läbirääkimistest ära: lastevanemate koosolek pole poliitilise kihutustöö tegemiseks.

Järgmisel päeval aga helistati mulle koolivalitsusest: Tii ema oli tulnud sinna kaebama - koolijuhataja olevat teda kui lapsevanemat koosolekul koledasti solvanud.

"Tii nuttis eile kogu õhtu, kui talle edasi andsin teie sõnad. Laps oli olnud arvamusel, et pr. Johanson teda

armastab. Nüüd selline hoop."

"Tiist on mul sel juhul tõesti kahju. Ta oli mulle alati väga armas laps. Tema pisarad jäid mulle raske süüdistusena hingele. Ka teie kui lapse-ema ees olen valmis vabandama, ma ei tahtnud teid solvata. Ma poleks seda ka iialgi teinud, kui te ise poleks mind selkobel välja kutsunud oma kooli kaitsma. Seda te peate teadma, meie kooli ei saa te vähemast minu kuules mitte mustata oma erakonna kihutustöö huvides."

Nii see jutt tookord lõppes. Meie hea tutvus Tii emaga kestis veel kaua edasi. Kihutustöö hooajad mööduvad ju. Siis mõistetakse üksteist inimlikult.

Tiilt ei ole ma siiaajani saanud andeks paluda. Üle kolmekümne aasta kannan seda süüd oma südames - minu sõnade pärast nutetud hea lapse pisaraid.

Ei. Meie kool polenud põhjust andnud teda süüdistada vae s t e lastega halvasti ümber käimises. Selles suhtes ei logisenud siin tõesti midagi.

Siis aga juhtus midagi, et mul päris tõsiselt tekkis mõte - kas siiski viimati kuskil midagi ei logise?

Egas mitte ometi meie koolis?

See oli ühel külmal varahommikul otse järgmise semestri alguses.

Olin tulnud õpetajatetuppa esimesena,

Siis tuli oma klassikapi võtit võtma V kl. klassivanem, väike hoolas tüdrukutirts.

Olin päris hästi tuttav selle klassiga: mul oli sügisest saadik seal olnud anda usuõpetuse ning käsitöö tunde.

Tüdruk läks võtmega ja tuli mõne minuti pärast tagasi iga nõomuskel hirmuvärinas.

"Pr. Johanson, vabandage..."

"Ons midagi juhtunud?"

"Jaa... Klassikassa on järsku läinud kergeks."

"Oli see siis teil varem raske?"

"Oli küll, hästi raske... Eile veel, kui ta kappi panin, oli ikka kaunis raske veel... Aga täna, kui hakkasin seda võtma, oli järsku nii kerge nagu poleks seal enam midagi sees."

Väikesel kohusetruul tütarlapsel oli hül kurku kinni jäämas ning silmad ärevusest pärani.

"Ja võti?"

"Ikka koha peal nagu alati. Võtme kallale ei pääsenud keegi."

"Kes olid eile korrapidajad?"

Klassivanem nimetas kahe tütarlapse nimed.

"Mõlemad head tüdrukud... Läksin nendega koos koolimajast välja."

Uks neist kahest oli alles sügisel meie kooli tulnud. Kuid ka see oli algusest peale tõesti olnud hea õpilane ning meie kõigi teada ka kombeline laps.

Klassikassa oli meil sel ajal igas klassis. See oli tavaline "hoiukassa" karp, nagu neid müüdi mänguasjade-kaupluses. Lapsed panid sinna oma sendikesed, nii nagu neid kellegi juhtus üle jääma. See oli klassi ühisvara; sellest võeti vahest üldisel otsustamisel mingi omavahelise "ürituse" tarbeks. Kassa seisis tööajal klassis valveta õpetaja laual ka vahetundidel. Töö lõppedes pandi see klassikappi

ja viidi kapivõti õpetajate tuppa.

Aastate kestel polnud sellega juhtunud veel mingit pahandust.

Sel päeval oli ärevus V klassis suur: kes tohtis nende kassast omavoliliselt raha välja võtta?

Keegi ei teadnud kedagi kahtlustada. Meie, õpetajad, ei osanud ka midagi ette võtte. Meie koolis olid oludekohaselt hoopis viljaarenamata kriminaal-uurija oskused.

Selle päeva viimase tunnina tuli mul anda klubiruumis sama klassile käsitöötund.

Lapsed tegid vaikides oma tikandusi. Minagi olin tuju- tu ja morn.

"Õpetaja on täna nii kurb... See on vist selle meie kassa asja pärast?"

(Muidu olid need meie klubiruumi tunnid kõigis klassides välja kujunenud eriti koduseks ning härmiselt lõbusaks.)

"Eks see tee kõigil südame raskesks", vastasin.

"Elu läks meil ju nii ilusasti... Mäletate, kuidas me just eelmisel tunnil naersime, kui mustrit paberile projekteerides see mõnel otsotsaga kokku ei läinud. Keegi veel arvas, et see on "saatus". Tänaaks on meil mustrid kõigil ilusasti hakkamas ja tikand läheb oma käiku... Ja nüüd korraga säirane inetu vahejuhtum... Võiks ju ütelda, - raha kogutakse jälle. Võiks ka ütelda, et ilma s e l l e rahata tullakse ka toime... On selge, et asi ei seisne rahas... Meie kõigi ärevus ja kurbus põhjeneb hoopis tõsisemas. Kui mõtelda, et meie hulgas on üks - ta istub siin praegu meie keskel - kes on säirane inetu s ü ü endale tõmmanud.

Siin on just aususe, seltsimehelikkuse, ühistunde puudus. Säärast tegu nimetatakse "kuriteoks". Kui niisugune harjumus edasi areneb, võib oletada selles inimeses tulevast varast, keda ootab - vangla."

"Aga kui ta ennast parandab?" küsiti siit-sealt.

"Muidugi võib ta end parandada, peabki aegsasti parandama... Aga ta ei ole kahjuks veel samme astunud paranemisel. Ta loeb vist paremaks oma süüd edasi kanda... See ongi, mis kurvaks teeb: noor laps küüb ränka süüga meie keskel."

Rühmavanemad hakkasid nüüd asja arutama, osalt omavahele, osalt kõigile kuuldavalt. "Ta peaks üles tunnistama" kuuldus häält. "Ta peaks andeks paluma." - "Ta peaks raha tagasi tooma." - "Kui tal häbi on meie kõigi ees, siis üteldu ainult pr. Johansonile... Kas ta siis saab andeks?" Ettepanekuid oli väga mitmesuguseid. Lapsed hakkasid viimati õige agaralt tekkinud olukorrast väljapääsuni otsima.

Siis kõnelesin mina edasi ikka veel samal s ü ü-t e e-
n a l, andestuse otsimise, andestuse saamise, süüest vabane-
mise teemal.

Korraga tundsin, nagu toimuks midagi otse mu selja taga, nagu peaksin kohe sinna vaatama. Istusime klubiruumis alati läbisegi, mitte klassikorras. Käsitöös osavamad abistasid nõrgemaid jne. Kes võis tänna mu seljataga istuda?

"Teeme nüüd ilusasti oma käsitööd edasi, et see tund meil kõigil viimati kaduma ei läheks... Mul tekkis järsku tunne, et see õpilane siiski tuleb ja parandab selle teo ära... Ühinen selle ettepanekuga, et ma siis sellest asjast laiemale ei kõnele. Tähelepanu teab sellest ju algusest saadik. Tema on ka see, kes selle viimati andeks annab."

Tunni lõpus vaatasin siiski viimati seljataha. Seal istus tüdruk, kes oli eile korrapidaja olnud, too uus õpilane.

Ainus pilk lapse näkku tunnistas, et selles hinges midagi erilist toimub. Olin harjunud lugema minigraafilisi sümptoome. Usaldasin ka oma vaistu. Kuid t e g u t e e d a ma neil andneil siiski ei julgenud.

"Küllap ta tuleb ise," mõjutasin ja rahustasin end.

Järgmisel hommikul tuli ta siis kiri näpುವahel.

Oli üena vara. Õpetajatuba oli alles tühi. Meil kahel oli siin siis hõlpus kõnelda.

"Kirja töid?... Kas sa jutustada ei taha?"

"Jutustada on raske... Kirjutasin õõ otsa teki all, et võõrasema ei ärkaks... Siin on ka raha... Kas ma tohin nüüd klassi minna?"

Vaeseke ei tahtnud muidugi, et teised lapsed sellest tänasest minu-jutul-käimisest teada saaksid.

Järgmisel vahetunnil andsin raha V kl. juhatajale, paludes lastele ütelda, et nüüd on jälle kõik korras: süüdlane on ise ilmunud.

Vahepeal sain siis ka aega kirja läbi lugeda. Kahju, et mul pole säilinud seda haledat, lapsikult naiivi, siirast häbist ülevoolavat pihtimis-kirja. See oli mitu poognat pikk kõik lausa õnnetus. Lapse lootusetu rabelemine aguli viletsuses. Isa joodik. Võõrasema härmiselt tige. Alalised riid kodus. Vanemad mõlemad tööl. Võõrasemal poeg esimesest abi-elust, see härmiselt üleannetu, nii koolis kui kodus. Lapsed elunevad päevad otsa omapead, kusjuures poiss on vägagi õel

tütarlapsele. Ta olevat endises koolis järjest varastanud, kuid hulk aega ei avastatud tegijat.

Kui läinud kevadel oli siis välja tulnud, et tema - muidu hea õpilane - see avastamata varas olnud, säilitatud talle käitumise hinne ainult sel tingimusel, kui ta lubab mõne teise kooli üleminna. - Siin XII koolis olevat talle algusest peale ütlemata hästi meeldinud. Need sõbralikud, lõbusad klassikaaslased, seltsimehelik vahekord õpetajatega, asjaolu, et poisse (nende hulgas ka võõrasvenda) pole koolis - kõik paistnud nii ootamatult taevalik. - Ta olevat küll tähele pannud, et teised õpilased panevad vahest kassakarpi peenaraha. Võõrasema temale taskuraha ei andvat. Vihiku ostmise sendidki saavat ta igakord riiega. Ta olevat ka märganud klassi kassakarbi sarnasust koduse võõrasvenda omaga, mille võtme peidupaik temal olnud teada. Sel saatulikul päeval läinud ta küll ühes teistega koolivärvast välja. Ta tulnud aga hiljem tagasi, olles võtnud kodust salamahti kassavõtme. Õpetajatetoas ega ka nende klassis polnud keegi. Koolitüdi koristanud parajasti allkorrusel. Täiend võtnud klassikapi võtme, proovinud kaasa toodud väikest võtit. Karp avanenud; raha kukkunud kolisedes välja. Seni polnud tal erilist kavatsust vargile tulla. Kuid raha nähes olnud ahvatlus nii suur, et ta mõtlemata sidunud selle taskurätti, pistnud palitutasku, sulgenud siis karbi ja kapi, viinud võtme kohale ja läinud kohe ning ostnud endale 40-sendi eest konni. See 40 senti siis ka puuduvat. Kõik muu on alles (kirjas oli ka täpne summa). - Palub andestust. Lubab ennast parandada. Ta ei tahtvat end enam sellises hää-

bis tunda kui nüüd. -

Otsustasin lähemal päevil tutvuda ka selle õpilase koduse olukorraga. Valisin selleks ühe ühtu samal nädalal, kui teadsin tütarlapse enda olevat koolis klassi-klubiõhtul.

See oli nähtavasti siiski tubli eit too võõrasema. Vaesus-viletsus polnudki nii suur, kui seda joodiku mehe kodus vahest olin näinud. Väga tragilt võttis ta mindki vastu.

"Ei, siin pole teil nüüd midagi näha... Mis - tutvuneda uue õpilase koduse olukorraga... Ei mina lase selles olukorras koolipreilnadel midagi ette kirjutada... Siin tean ma ise, kuidas toime tulla... Mis rikas vaese hädast teab?"

See oli öeldud sõrases toonis, et anna kas või kohe jalgadele tuld.

Ütlesin, et tema vaesuse ja minu "rikkuse" vahe ei olevatki nii väga suur, et sellest tasuks nii kurja häälega juttu teha, et olen näinud oma koolilastel vaesemaidki kodusid. Ainult südamesoojust, päikesepaistet kuluks ehk sel-tele väikesele tüdrukule siin küll rohkem ära.

"Jah, proovige teie, jah, sõrada kui päike, kui te üheaainsamagi päeva saaksite hingata minu nahas."

Muidugi polnud siin mõtete hakata jutustama koolis ett-
tõlnud varguse juhtumist. Olin ju ka lubanud seda oma teada
pidada.

Tulin muidugi tulema.

Teadsin, et on olukordi, kus kool õpilase kodust abi ei saa, kus ta peab tüiel määral üksinda oma võimed väl-ja panema.

Kunagi peale lõunat oli meil siis tüdrukuga pikem kõne-
lus tühjas klubiruumis.

Valmistusin sellele vestlusele otse südamevärinaga. Olenes ju selle tulemusest noore inimese pöördumine. Ka tekkinud mõra paranemine piinlikult hoitud koolimoraalis.

Tüdruk istus mu vastas huulte ümber nutuvine. Ta esimene küsimus oli:

"Mis minust nüüd saab? Kas ma nüüd ei tohi enam teie koolis õppida?"

"Sa lubasid ju nüüd kõik need pahandavad kombed jätta. Siis saab sinust samuti usaldusväärne tütarlaps, nagu need teised klassis. Kui sa ise oled seda kindlasti otsustanud, siis pole selleks mingit takistust. Sa kirjutad oma kirjas isa joomisest, võõrasema kurjusest. Olen käinud mitmes oma õpilase kodus. Isad, kahjuks, joovad nii mitmel neist. Ja ka närvilisi, raske iseloomuga emasid olen näinud, kes polegi võõrasemad. Vaesus on mõnel pool halvemgi. Ja enamasti pole see meil olnud põhjuseks lapse halvaks käitumises. Ja sina hakka nüüdsest peale ka nii mõtlema, et oma tulevast elu ei valmista sa ei isale ega võõrasemale. Seda tuleb sinul elada i s e e n d a l e. Iseenda, võtad sa igal juhul ellu kaasa, kõige hea ning halvaga, mida sa koolipõlves harjutad. Umbrohi kasvab aiapeenral jõudsamini kasulikust viljast, kui keegi seda välja ei kitku. Ka halvad kombed, kui neile järele anda, kasvavad ruttu suuremaks. Varsti saaks kogu ümbruskond teada - see tüdruk on varas. Ja sul oleks siis tee ausate inimeste juurde kinni. Seda sa ju ei taha?"

"Kas te teistele jutustasite, et mina ..."

"Ei. Lubasin, et ei ütle, ja pole ka ütelnud."

"Aga nad vist ikkagi teavad... Paistab nii, et nad teavad."

"Kas nad on läinud halvenaks sinu vastu?"

"Ei. Nad on väga armsad..." hüüdis tüdruk ja väljus toast valjusti nuuksudes. -

Lastel on tihtigi eriline vaist asju läbi näha. Nad leiavad sagedasti ka eriliselt kallimeelse tee üksteist aidata.

Keegi polnud tüdrukule näpuga osutanud, et vaadake siia, see on varas. Kuid nad hakkasid tema suhtes erinevalt käituma, teda kuidagi hellalt hoidma, temale tagasiteed kergendama.

Tema sünnipäeval oli kõige rohkem õnnitluskaarte laual. (Need olid meil enamasti laste endi tehtud.) Kui keegi maiustusi pakkus, sai tema alati esimeste hulgas.

Meil oli käsitöötundides viisiks, et ü k s rühm igakord tegi majapidamist, keetes samas klubiruumis köögis. Selle rühma kasutada oli siis ka köögi kõrval tuba pika lauaga. Nad tõid igaüks varem kokkulepitud kava kohaselt toiduaineid, keetsid toidud valmis, katsid toas laua ja tohtisid teistest rühmadest endale 2 kuni 3 "külalist" kutsuda, keda siis lauas ka külaliste vääriliselt koheldi. Käsitöötund oli alati viimane. Oli aega tööd teha ja peale tunni lõppu siis veel söögilauas istuda.

Igal rühmal oli oma lemmikuid teistest rühmadest, keda "külla" kutsuda.

Kuid seda õnnetut tütarlast hakkasid nüüd igakord k õ i k rühmad kutsuma. Ja tehti seda nii taktiliselt,

midagi eriti toonitamata. Ka tema ise püüdis käituda nagu kõik teised - õpetatud lauakommete järgi viisakalt, lapseviisi lõbusalt.

Varguse juhtumeid ei kordunud. Ka kassat käsitleti endises korras.

Need poolteist aastat, mis neil veel oli viibida meie koolis, läks see klass edasi korraliku ühtlase kollektiivina, mida hea oli vaadata. -

Kuskil seal väljas logises kindlasti mõndagi.

Kuid m e i e kooli rattad liikusid seadusepäraselt oma suure eesmärgi poole.

Seda ütlen ka nüüd, tulles tagasi selle küsimuse juurde kolmekümne aastases amplituudis.

Ei, eesti kool kogu ulatuses polnud ratas, mis logises.

Mis neil seal muud ehk ka logises.

Kool oli ikkagi meie noore riigi mehhanismis väledasti ning südilt edu poole liikuv ratas, mis ausalt teenis rahvast.

9.

ILUSATE RAAMATUTE LAUD.

Mu korteris asetses diivani otsas üks lihtne kasepuust laud. Olin sellele tikkinud hästi ilusa liniku. Algul oli see lauake määratud kõiksugu albumite paigutamiseks. Hiljem olid albumid saanud teise koha ja mu lapsed hakkasid seda lauda nimetama "ilusate raamatute lauaks". Seda nime see kandis siis senikaua, kui selles korteris elasime.

Tütrest oli ajajooksul saanud gümnaasiumi õpilane. Poeg jõudis vapralt edasi algkooli klassis. Nad olid kanged mehed lugema "ilusaid" raamatuid. Ja neid siis kingiti neile küll pühadeks, küll sünnipäevadeks. Vahepealgi tuli vahest külla mõni mu vendadest, ühes käes šokolaadi tahvel, teises juturaamat. Šokolaadi tahvelid olid sel ajal kaalukad ning paksud; neid korraka ära süüa ei tohtinud. Raamatuga võis talitada oma äranägemist mööda. Enamasti seda ei peidetud oma laekasse, vaid pandi diivanilauale - lugegu teised samuti.

Isa - ema tõsised pedagoogilised raamatud pandi suurele kirjutuslauale, seni kui need viimati raamatukappi liksid.

Ilukirjandust hakkasin minagi viimaks laste eeskujul hoidma väikesel laual. Siia tulid ka vastostetud kooliraamatukogu raamatud, olles eraldamiseks märgitud koolitempliga

ja Üldkataloogi numbriga. Neid oli ju tarvis liigitada enne alakataloogidesse kandmist. Pidin need kõigepealt ise läbi lugema, siis vastavale klassijuhatajale andma seiskoha võtmiseks, enne kui raamat läks köitnisele ja siis oma kohale raamatukogus.

Otsin neid raamatuid alati pühade vaheaja eel. Siis oli mõnus neid vabal ajal lugeda. Mu lastele oli neil aastail "ilusate raamatute lauale" parimaks pühade-maiuspalaks. Siin diivanil oli siis nii tore teha "head üraolemist".

Keegi ei nõua minult siin mingit bibliograafilist ülevaadet neil aastail ilmunud ilukirjandusest.

Piirdun ainult põgusa ülevaatega nagu seda parajasti mälust võtta on.

H.Raudsepp oli tulnud publiku ette oma sütendavate komöödiatega, alates 1929.a. ilmunud "Mikumärdiga".

Paar aastat varem hakkasime võtma suursündmusena vastu Üksteise järele A.Tammsaare "Tõde ja õiguse" köiteid.

Romaanivõistlused andsid meile juurde terve rea uusi kirjanikke, kelle nimed jäidki püsima - A.Jakobson, Betty Alver jae.

Ilmus Nobeli-laureaatide tõlgete sari, samuti Skandinaavia päritoluga muid häid raamatuid.

See äsja nimetatud suunati enamuses muidugi õpetajate-raamatukokku, kuhu ajajooksul oli ka tekkinud päris arvukas köidete kogu ilukirjandust.

Algul oli meie majandusinspektor hr.Kuusmann protestinud selle mooduse vastu: õpetajate raamatukogud koolides sisaldagu ainult saateainet aineõpetajaile. Ilukirjandust

hangitagu teistest kogudest.

Ma polnud õieti tähele pannudki, millal need protestid ära jäid ja mind lasti selles küsimuses toimida omapead.

Mäletan, kord peale "Tõe ja õiguse" II jao ilmumist, küsis hr. Kuusmann minult, olles üle vaadanud selle raamatu ostuarve, mille talle olin parajasti esitanud?

"Tammsaare uue raamatu olete ostnud. Kuidas see teile meeldib?"

Vastasin, et harva olen nii südamelähedast lugenud.

"Eks ole?... Nii haruldaselt õrn, nii peenetundelik."

Ametnik juhtis mu tähelepanu ilusamatele kohtadele uues raamatus.

Siitpeale meil siis enam näaklemist polnud. Ilus raamat oli moodustanud silla kahe inimese vahele. Leidsime alati sobivaid momente kirjanduse üle vestlemiseks. Avastasin rõõmuga, et sellest kaasvestlejast oli ajajooksul bürookraatselt ametnikust saanud avara silmaringiga haritlane.

A. Kuusmann oli hiljem aastate kestel vahelülise kirjanikkude ja koolide vahel.

Sel ajal kirjastati raamatuid sagedasti ettetellimiste korras. Nii mõnigi raamat tuli ennem üldnimestikku kanda ja number kirjutada koolivalitsusele esitatavale arvele, kui raamat oli alles käsikirjas. Kirjastus sai raha kätte; koolidel aga polnud veel midagi ette näidata. See moodus oli ju kasulik kirjastajale. See võinuks aga saada ohtlikuks vastutavale koolijuhatajale mistahes majandusliku revidendi puhul.

Niiviisi kirjastas peamiselt K/Ü "Loodus" ja suutis

selle mahhinatsiooniga anda meile terve rea hüd raamatuid. Juba ta "Kuldraamatute sari" vähib mainimist, millest saimeasendamatut lektööri algkooli vanemate klasside kogudesse.

"Ilusate raamatute laual" võeti igatahes iga vastilmunud "Kuldraamat" rõõmuhõisega vastu.

Oli erksat huvi noorsoo-raamatute kirjastamiseks ja ka nende kirjutamiseks. Suurte rahadega polnud aga võimalik peaaegu kellelgi opereerida. Riigilaenusid polnud ju kõigil nii käepärast võtta.

"Töökool" kirjastas enamasti vähemaid ning odavaid raamatuid. Seal juhtus vahest küll nii, et autorid hankisid ise kuidagi raha. "Töökool" pani oma firma peale, võttis ilmunud raamatu lattu ja pani oma populaarsuse mangu, hoolitsedes nende leviku eest, saades selle eest muidugi omad protsendid.

Sellel teel läks käiku M. Nurmiku toimetatud ka Üldõpetuse rühniku tiitlit kandev aastaegade seeria: "Kevad", "Suvi", "Sügis" ja "Talv". See oli nõukogude vene kirjaniiku Vitali Bianki raamatu "Lesnaja Gazeta" järgi eesti oludele seatud.

Need neli väikest raamatut kujutavad õieti midagi haruldast meie koolikirjanduses. Toon näitena siin vaid paar lehekülge "Talvest"

TALVERAAMAT.

Ühtlase valge sõbana on lumi kõikjal katnud maa. Põllud ja lagedad metsaservad on nüüd siledad, puhtad mingisuguse tohutu suure imeraamatu leheküljel. Ja kes ka

iganes sammub mööda neid lehekülgi, kirjutab sinna: "Siin oli see ja see."

Päeval tuleb lund. Kui lumesadu lõpeb, on leheküljed raamatus jälle puhtad.

Kui lähed hommikul välja, näed - valged leheküljed on kaetud hiigla arvu saladuslike märkidega, kriipsudega, punktidega, komadega. Tähendab, õssi olid siin mitmesugused metsaelanikud, kõndisid, hüppasid ja test, mis siin tegid.

Kes see oli? Mis ta tegi?

Vaja kähku uurida arusaamatuid märke, lugeda saladuslike tähti. Tuleb jälle lund, ja siis on nagu oleks keegi tohutu suures raamatus pöörnud teise lehekülje - taas on silme ees puhas, sile ja valge paber.

KUIDAS KEEGI LOEB.

Talveraamatusse kirjutab iga metsaelanik talle omase "käekirja" ja märkidega. Inimesed õpivad neid märke tundma silmadega. Kuidas sa saaksid teisiti lugeda?

Aga näe, loomad võivad lugeda isegi ninaga. Koer, näiteks, nuusutab tähti talveraamatus ja loeb: "Siin oli hunt" või "siit jooksis praegu jänes mööda."

Ja loomade nina on juba nii hästi "salakirja" lugeja, et ta kunagi ei eksi.

MILLEGA KEEGI KIRJUTAB.

Loomad kirjutavad suuremalt jaolt käppadega. Kes terve käpaga, kes ainult nelja sõrmega, kes koguni kabjaga. On juhtumeid, kus kirjutatakse ka saba, nina ja kõhuga.

Linnud kirjutavad ka jalgadega, saba ning isegi tiibadega.

LIHTKIRI JA KAVAL KIRI.

Meie noored loodusevaatajad õppisid talveraamatust lugema mitmesuguseid metsasündmusi. See kunst polnud kerge

omandada: selgus, et metsas kõik ei kirjuta lihtsalt, vaid mõningat kavalust tarvitades.

Kerge ja lihtne on orava käe- või õigemini jalakirjast aru saada ja loetu meeles pidada. Ta hüppab mööda lund, nagu mängiks pimesikku. Esikäppadest jäävad väikesed jäljed - kaks punkti, mõlemad kõrvuti lumel; tagujalgadest jäävad aga nendest veidi eespool jäljed pikad ja väljavenitatud - nagu pisitillukesest käest peente sõrmedega.

Hiirte jalakiri, olgugi väga peenike, on siiski lihtne ja loetav. Lume alt välja pugunud hiir teeb peaaegu alati silmuse - viskab vimbu ja alles siis jookseb otse edasi, kuhu tal on vaja, või läheb tagasi oma urgu. Lumele jäävad selliselt kirjutataud pikad koolõnrite read, koolon koolonist võrdsel kaugusel.

Lindude, ütleme näiteks haraka, kirja on kerge lugeda. Kolmest ettepoole suunatud varbast jäävad lumele r i s t i k e s e d, viimsest taguvarbast aga otse kriips - mõtte märk, ristikestest mõlemale poole lumesõbale aga tiivasulgede jäljed nagu sõrmed. Ja kusagil on ta tingimata ka pika hännaga joonistanud lumele mõne jälje.

Need on kõik jäljed - kirjad ilma kavaluseta. Kohe on näha: siin on orav puu otsast maha laskunud, mööda lund edasi lipanud ja siis uuesti puu otsa hüppanud. Siin on hiir lume alt välja pugunud, veidi jooksnud, viimpe visanud ja uuesti lume alla urgu pugunud. Näe, harakas on siin istunud ja siis "sops, sops, sops" edasi hüpanud mööda kahutanud lume kuuruspäid, siin sabaga vehkinud, siis tiibu lehvitanud ja - "hää aega".

Aga katsu rebase ja hundi jalakirjast aru saada. Jänni jääd, kui pole kogenud.

Sedalaadi lektüüri umbes 90 lehekülge, lõpus "natuke füüsikat" sääraste alapealkirjadega nagu "Jää pudelis", "Kuidas jää läbi lõigata, et ta jääks terveks" ja "Jääga süütamine".

Selliseid väikesi lugemikke oli siis ilmunud neli. Need

teenisid otseselt üldõpetust. Muretsesin neid III ja IV klasside raamatukogudesse vastavalt õpilaste arvule. Seal laenasid neid vahest looduslootundideks ka vanemad klassid.

"Täna tulevad jälle aastaaja-raamatud", rõõmustasid lapsed kui nägid õpetajat neid kapist võtvat.

Neid võiks nüüdki veel välja lasta umbes samal kujul uues trükkis. Nad õpetavad noori lugejaid vaatlema ning armastama loodust kui salapärast imede-raamatut, harjutavad ühtlasi oma teadmisi kontrollima.

Täja kirjeldatud raamatud kuulusid seeriasse "Loodus ja inimene".

H. Nurmikul ilmus neil aastail veel teisi seeriaid. Neist mainiksin siin eriti üldpealkirjaga "Tehnika on jõud" mis olid teretulnud liikuvate lugemikkudena nii III-IV kl. üldõpetuses kui saateainena füüsikas V-VI kl. "Tuli ja rattad" I ja II, "Saagu valgus", "16 tunniga ümber maailma".

"Töökooli" firma all saatsime teele ka 1932. aastast alates üldõpetuse rühmaiku uue liikuvate lugemikkude seeria "Maainimeste tööst ja elust".

Väljaandmist finantseeris Põllutöökooda. Sama asutus abistas meid ka sisuliselt.

Sellel ajal on omapärane eellugu.

Kui minister J. Hüneroon 1932.a. suvel hakkas üle andma ministeeriumi M. Kannile, helistas ta mulle kooli, tänas tolle saksaakeelse raamatu eest, mille talle kaks aastat tagasi viisin, ta olevat sellest palju kasulikku välja lugenud, nüüd andvat ta selle tänuga tagasi; tal olevat aga nii palju tegemist tänna endise koha üleandmisega ning uue

koha (Põllutöökoja direktori) vastuvõtmisega, et ei saavat ise tulla seda ära tooma, saatku mina kedagi järele. Hünerson soovitas mulle oma tööd jätkata endises vaimus. Tema lubas mind ka edaspidi igas asjas aidata, milles tema võiks kasulik olla. Ei mäleta, mida vastasin. Ju ma ikka püüdsin olla viisakas.

Hiljem selgus mulle, et vabanedes teenistusallalisest vahekorrast selle tubli mehega, võis vabalt ning mõnusalt kasvada meie vastastikune sümpaatia ning koostöö kooli kasuks.

Esialgu panime siis veel samal aastal hakkama mainitud seeria väljandmise.

Neist raamatukesist on mul siin praegu laual: "Viljaaed" (1932), "Meie igapäevane leib" (1933.a.), "Karjapoise on kuningas" (1934.a.) ja "Loomi talitamas" (1933.a.)

Need raamatud pidid looma niisugusi maa- kui linnalastele ühiseid töekspidamisi, lähendada neid kõigile, kodumaal mullapinnast võrsuvalle, õpetades armastama meie maa-elu, hindama põllumehe, aedniku loovat tööd.

Hünerson pani oma eriteadlased tööle, kirjutas vahet ka ise. Viimati mainitud raamatukesest meeldis Põllutöökoja direktorile eriti "Loomi talitamas". Ta oli otse valmistatud tollest väikese poisi kirjandist "Meie loomad" ja tahtis seda näha esipalana. See oli mu üheksa-aastase poja koolikirjand. Mu poiss kirjutas seni kaunis algupäraselt, kuni tal oli eestikeele õpetajaks Jaan Rummo; ta kirjutas siis veel meeleldi. Hiljem, kui see aine läks ühe kõrgema haridusega filoloogi kätte, hakkas poisil vabakirjandite kirjutamine ikka visamalt minema.

Panen selle kirjandi siia kaante vahele, nii-ütleda, selle hella mälestuse täheks, mis mul on jäänud oma pojast just selles vanuses.

MEIE LOOMAD.

(Uhe õige väikese poisi kirjand.)

Enne, kui elasime linnas, polnud meil ainustki looma. Siin maal on meil oma laut ja omad loomad. See on väga vahva, eriti sellepärast, et nüüd Uhes naabritalu poisiga saan karjas käia.

Meil on nimelt üks lehm, nimega Kirju. See käibki Otsa talu karjamaal. Ta on paks lehm ja kangekaalne. Ta ei seis kunagi karjamaal, vaid tükib ikka heinamaale. Muidugi tuleb ta siis tagasi ajada. Tema aga tuleb just kui kiuste otsejoones koju. Meil on just a laudauks kanaaria sees. Lehm tuleb, paneb sarved sisse, ja traat on katki ning kanad tulevad välja.

See lehm sööb ka kolepalju. Karjamaal ei saa ta kunagi kõhtu täis. Koju tulles annub ja tahab veel. Talle niidetakse koduüvelt suur sületäis rohtu "lõunasöögiks". Siis on ta karjamaal laisk, vedeleb maas ja mäletseb. Kui vi heinu ta suvel ei taha, ainult värsket rohtu. Karjamaale viiakse ta lõa otsas. Aga ta, kufinakk, kipub ikka tõmbama kust saab: naps siit porgandipealseid, naps sealt ristikkeina.

Ta sööb ka süüraseid asju, mida üldse ei sööda. Näiteks keeras ta eile alles kinni isa ajalche. Olevat selline halb koome, ütleb ema. Mulluse karjapoisi särgi olevat koguni ära söönud. Paras magusroog, eks? Minu särki ta küll veel söönud ei ole; tänavu on see ja mina käin karjas ilma särgitat; püksid riputan suplema minnes kõrgele puu otsa.

Aga üldse on see lehm, see meie Kirju, siiski väga tore loom. Meie emaga ta osteime, ja oleme mõlemad üliuhked ta peale. Ta annab piima, nii et igakord saab lüpsik täis. Ja sahvris on ikka tagavaraks piima küll kannudes, küll hapupiimakaussides, küll seaimbris.

Mitte nii nagu linnas, et tuuakse hommikul pool liitrit piima - paras ühe söömuga ära rüübata.

Ja et meil on nii palju piima, kasvavad üliilusasti meie notsud. Meil on neid kaks - üks pörsas, teine suur siga. Kui nende kõhud tühjad, siis "laulavad" nad mis hirmus. Kui neile süüa viid ja lauta maha paned, et jahu sisse puistata, tõusevad nad aia najale püsti - vaatavad. Kui vana siga maha lükatakse, siis teeb ta "uuh". Väikesele antakse enne, sest tema ei jaksa küna "tuuseldada". Vanal seal on küna harilikult ikka hoopis teises nurgas. Ta viib selle sinna peaga ja ninaga. Tõmba küna asemele, siis on ta jalgupidi sees. Kalla neile söök küna, siis matsutavad nad mõlemad kohe nii, et laut rõkkab.

Suvel antakse neile söögiks peaaegu salatit: värsket rohtu hapupiimaga, jahu ka maitseks peale. Rohtu tohib igaüks rahkida kapsarauaga. Soovitav on isegi, et rahitakse. Aga tünni küljest ei tohi tükke ära lüüa.

Talvel saavad notsud rohkem kartuleid. Nende ära söömiseks on nimelt need imetillukesed pabulad, mida naised koorida ei viitsi inimeste söögiks.

Meil on ka üks kass Miili, tema on hallikirju. Küll temaga aga saab nalja. See on nimelt minu kass. Ta püüab konni. Peaks küll püüdma hiiri ja rotte, aga mis sa talle teed, kui ei püüa. Konna sööb ta hommikul enamasti söögilaua all. Ära ajada ei julge teda keegi. Kord Liisa pahanas ja ajas minema. Miili jättis pooleldisöödud konna sinna paika. Pärast Liisa palus küll: "Kiss, kiss, tule, söö konn ära, mul käib südamele". Aga Miili ei tulnud. Liisa koristas ja öökis. Küll kiisu hakkab pärast hiiri püüdma ka kui saab vanemaks. Aga linde ega kanapoegi ta sööma õppida ei tohi - saab malka.

Koera meil veel ei ole. Tegime küll naabri karjapoisiga maubad maha: ta suurel Pankul olid pojad. Valisin ühe endale. Aga meie ema segas vahele. Olevat karvanäss ja kasvavat liiga suureks. Olin päris pahane: aus koer oleks tulnud.

Muid loomi meil pole peale siilide, kes käivad

kanade toitu söömas.

Hiired ja rotid on minu arvates küll ka koduloomad, rohkem igatahes kui lehm, kes on suvel enam metsloom. Hobune ei ole minu meelest üldse koduloom: meil hobust ei ole ja Otea kahel hobusel pole kunagi aega kodus olla.

Minule isiklikult meeldib selles raamatutes ühe täiskasvanud tegelase jutuke "Kelle kaitseks".

See kajastab nii selgesti neid juhtpüüdeid, mida ka meie oma rühmikus toonitasime.

KELLE KAITSEKS?

Tõistre talu noor edev mullikas oli purustanud okas-
traadi ja tulnud meie peedipeenrale.

"Sa igavene sinder. Näe, poolel peenral peedipäälised läinud. Kus minu töö ja vaev kõik... Jookse, Ilmar ruttu... Vaata, siin laudaotsas on kaigas. Anna talle mehepoodi... Et kohe mäletaks meie peedipäälseid."

Juula on otse meeletu vihast, ja Ilmar jookseb mõtle-
mata täitma ta käsku.

"Kuule, Juula, kuidas sa ometi õpetad last niiviisi?"
hõikab nüüd isa toaknast. "Tohi mitte lüüa looma kaikaga,
Immi. Võta säätsamast maast pisike vitsaoks pihku. Hirmuta
pisut ja jookse loomale järele; ta läheb isegi minema...
Kes siis tohib looma lüüa."

"Näe, mede peremes läinud loomakaitseeltsel. NÜÜD
tallaku võõrad loomad meie peenrad ära puha, ei tohi enam
lüüa ega midagi." pomiseb Juula pahuralt.

"Pole selles tükis vaja loomakaitseeltsis ollagi...
Peab ilma igasuguse seltsita teadma, mida lapsele õelda,
mida mitte... Ega ma niivõrd ei kaitsegi praegu l o o m a,
k u i i n i m e s t."

"Taga hullemaks. Ega ma i n i m e s e l e käskinud
anda kaikaga. Ma ütlesin, et pane va Tõistre Maali m u l l i
k a l e."

"Kaikahoop oleks küll läinud Tõistre Maali mullikale. Aga teine hoop, veel hädaohtlikum, veel valusam, oleks tabanud pisikese Immi hinge. Näed, kui terane poiss ta on kõike õppima. Seekord lööb s i n u k ä s u l. Teinekord väänab kellelegi juba omal algatusel. Ja kui väikesest poisist kasvab toores, julm mees, kes on siis süüdi? - Ega loomakaitseseltsidki kaitse l o o m a l o o m a p ä r a s t. Nemad õpetavad kaitsma looma, et inimese h i n g e i muutuks tooreks, kaastundmatuks ja kalgiks. LUGes kaitsetut looma rikub inimene ka oma hinge ja alandab inimese väärtust. L o o m a k a i t s e s e l t s e võiks ümber ristida ka i n i m e s e k a i t s e s e l t s i d e k s."

Kui ilus on kasvada maalastel koduloomade hulgas, lähedases sõpruses nendega. Kui palju õrnust ja hellust tärkab ja kasvab sellest sõprusest noore inimese hinges. Kes suudab hää olla loomadele, ega see inimeselegi tee meelelega häda.

Nii töötasime siis Hünersoniga ning Põllutöökojaga tihedalt koos, kaks erinevat inimest, kaks erinevat asust. Meid ühendas veendumus, et töötame oma kodumaa kasuks.

Faktiliselt toimus meie koostöö enamasti telefoni teel, kui mitte arvestada käskjalgedega edasi-tagasi saadetud käeikirjad ning korrektuurid.

Pikkamööda koostas J.Hünerson ka oma raamatut "Ühendus on jõud", mis ilmus aga alles 1935.a. algusel - samuti tollel kummalisel viisil kolme peremehe pitsatiga.

Selle sisustamisel oli Hünerson õsanud tööle rakendada energilised eriala mehed K.Kider (ETK7, A.Kraus (piima-

talituste agr.), H. Tallenhof (P.K. "Estoonia sekr.), M. Köstner (Uhispanga dir.) ja E. Vint (agr. Põllumeeste keskseltsist).

See oli suur vastutulek meie rühmiku juhtpühetele, tuues kooliellu uut värsket sisu eriteadlaste tegevusvallast.

Vana teeneline ühistegelane J. Minerson oli võtnud vaevas süveneda Ühe väikese algkooli kooliuuendusliku taotluse peensustesse, veel enam, ta oli tutvunud 1922. a. "Vikerkaares" ilmunud "Hallasoo" artiklitega ning oli hoidnud kogu oma raamatu selles vaimus. Tema enda kirjutatud palad tunduvad - nii asjalikud kui need ka on - imestamapanevalt värsketena ning kohastena koolilektööriks.

Peale saatesõna kirjutamise jäi minu ülesandeks koostada sissejuhatav luuletus Hallasoo Ühistegelaste päevadele. "Me noored" ("Noorte lennulaul" tuli lõppu) ja seada ka "Küsimuste ning Ülesannete osa" iga peatüki lõppu.

Raamatu sisu on kokkuvõtlikult järgmine:

Ilmumine seerias "Maainimeste tööst ja elust" ei tähenda kuidugi ühistegevuse rõhutamist a i n u l t maainimeste tegevusalana. Küll aga tahaksime oma noori lugejaid juba varakult viia arusaamiseni, kui võrd hästi organiseeritud ühistegevus soodustab maainimeste majanduslikku elu; kui võrd see ka kõlblalt arendab ja tõstab inimest, kes osakesena suurest tervikust annab vabatahtlikult majanduslikku keerdkäiku oma vaevaga teenitud vähesed summakesed, saavutades sellega õigustatud tulu.

Lähtudes koolikooperatiivist kui õpilastele lähimast üritusest, siirdume piimaühingu ja tarvitajate ühingu ("Ühisuse poe") vaatlemisele. Need kaks on ju igale maalapsele vähepalt nimepidigi tuttavad. Järgmisena käsitleme Uhispanka.

Püüdes raamatu alguses selgitada ühistegevuse vajadust ja tähtsust, anname järgmises peatükis ligikaudse aimuse ühinguis valitsevast korrast.

Ühissettevõtete keskasutused - RTK, P.K. "Estonia" ja ühispankade keskpangad, mida käsitletakse lühidalt, peaksid andma pildi suurst jõukoondisest, mis koosneb miniatüürseist rakukesist. Edasi annab raamat väikese ülevaate ühistegevuse ajaloolisest arenemiskäigust kui ka ühistegevuse levimise ulatusest meil ja mujal maailmas.

Kõikjal püütakse rõhutada õige ühistegelase tähtsamaid omadusi - ausust ja täpsust ühingu asjas.

Umbes sajale leheküljele on selles raamatukeses koondatud nii palju igasuguseid andmeid, diagramme, isegi vanasõnu ja mõttekilde.

Peale saatesõna kirjutamise jäi minu ülesandeks kirjutada sissejuhataav luuletus Hallasoo ühistegelaste päevadele. Ka "Noorte lennulaul", mis raamatu toimetajale oli meeldinud tollel XII algkooli lõpuaktusel, pandi sisse. Muidugi tuli minul kirjutada ka "Küsimuste ja ülesannete" osa iga eriküsimuse käsitlemise lõppu.

See noorte ühistegelaste laul tuli nii välja:

ME NOORED.

Me, noored, me oleme l o o t u s t e s a a r,
kus tulevik valmib ja sirgub.

Meil päevpäevalt laieneb mõtete haar,
ja tahegi tegudeks virgub.

Me, noored, kõik oleme ü h i n e r i n g,
mil tihe ning kindel on side.

Siin üksmeeles kasvab ja ehib end hing -
noor sõprus on ilusaim pide.

Me, noored, me oleme m ä ä r a t u j õ u d,
kui kindlasti hoiame ühte,
kui kaob kõik loidus ja aadete põud,
kui taotleme ühiseid sihte.

Ei asjata, noored, meid kasvata maa,
kehv kodunurk - murede mägi.
Tall' tasune küllase mõõduga,
me, nooruse ühendet vägi.

Õpilaste lugemislauale hakkas neil aastail ilmuma päris
uudse kujuga kirjandust "Õpilaslehe" näol. Toimetajaks oli
just nagu endastmõistetavalt oma alale nii truult ustavaks
jäänud M. Küla (Nurmik). Reklaamis tutvustatakse seda aja-
lehte järgmiselt:

ÕPILASLEHT

on koolinoorsoo - meie tõusva sugupõlve ajaleht. Õieti
on ta oma tüübilt žurnaal-ajaleht. Oma välimuse, odava hinnaga
ja tiheda ilmumise tõttu on ta ajaleht, sisult aga ajakiri.
"Õpilaslehe" kasvatuslik raskuspunkt lasub meie algkooli
k u u e n d a l klassil, kust hargnevad teed - ellu, kesk-
ja kutsekoolidesse.

Pääle ametliku koolitöö on igal õpilasel oma eraelu
ühes mitmekesiste harrastustega. "Õpilasleht" tahab tuua
õpilase argiellu pühapäeva-elevust, pakkuda talle häid kul-
tuurilist heelelahutust, avastades järjest uusi harrastus-
alasid, ning liita õpilaskond üheks kompaktsaks tervikuks,
et kasvatajate ja haridusjuhtide sõna kostaks üle riigi
i g a õ p i l a s e kõrvu.

Sellele üritusele tundsin südamest kaasa ja tegin
"Õpilaslehele" ka a võimalust mööda kaastööd, kirjutades
enamasti õpilastele suupäraseid juhtkirju.

Kuid meie "Pääsuke" lendas ka ikka veel.

1924.a. saadik oli ta saatnud noorte lugemislauale terve hulga väikesi odavaid raamatukeesi, mis olid aga siiski koolikohased, lapsekohased, peenetundelise kirjandusliku valikuga, heas keeles.

Kolm esimest aastakäiku - 1922-1925 - ilmus "Laste Rõõm" kaks korda kuus. Et ta sel kujul ennast aineliselt ei tasunud, siis jätkas ta 1925. aastast peale oma ilmumist üks kord kuus. Peatoimetaja E. Enno asemele, kes lahkus toimetuse koosseisust 1925.a. keskel, astus J. Mändmets. Minu vend Julius Oengo (varjunimi J. Oro), kes 12 aastat "Laste Rõõmu" peatoimetajana oli töötanud, sunniti 1934.a. toimetusest lahkuma, ja meie esimene iseseisev lasteajakiri jäi täielikult lehemeele teha ja toimetada.

Üldkokkuvõttes - raamatuid ning ajakirju meil oli nii kodusele "ilusate raamatute lauale" panna kui ka kooli raamatukogusse. Ja loeti agarasti.

"Teil on siin juturaamatud moes", ütles üks lapseema, kelle laps oli alles meie kooli astunud: "kas te siin muud ka teete?"

Küllap harrastasime muudki.

Meil oli XII algkoolis aastate kestel välja kujunenud kindel seisukoht raamatute lugemise kohta. Sellest seisukohast lähtudes koostas in pikkamööda oma artikli "Raamat mu lapse sõbrana ja vaenlasena", ilmunud 1936.a. "Eesti Kooli" jaanuari numbris, mis lõpeb järgmise kokkuvõttega:

"Terve, täie jõulise noore inimese hingeelu ei tohi ialgi saada mingiks raamatute kompilatsiooniks. "Mis ütleb viimase raamatu leht, see on ta hingeski pealmine kiht". (N.Nekrakov). Goethw vana tark sõna - "üks pilk raamatusse, kaks ellu!" jäägu maksuma ka suurimate raamatute sõprade keskele. Ainult siis suudame arenevale hingele anda õige kaju.

Kõik kõrge kultuurilise inimese suhted raamatuga peakeid olema omandatud, lihha ja verre kasvanud koolist väljuvale noorsoole, puudutagu see siis lektööri valikut, lugemist, raamatute hoidmist, korraldamist, käitlemist kui ka ausust võõraste raamatute vastu. Kui meie veel ikka kohtame koolidiplome omavaid inimesi, kes barbaarselt käitlevad raamatuid, siis ei saa me, kooliinimesed, seda näha silmi maha löömata. Käsitsedes õpperaamatuid - "kapsaid" pikkade aastate kestel unustame kooli suurima ning kultuurilisema ülesande kasvatada austust raamatu vastu.

Meie isiklik raamatukogu, - olgu see siis suur, väärtuslik, sisaldades tuhandeid nahkköiteid või väike-inimese kapike, kuhu on kogunenud aastate jooksul leiva kõrvalt näpistatud sentidega ostetud lemmikteosed - peaks olema meie meelest kallimaid aardeid meie kodus, kus ilmu-
tub meie töö ja hing, kuhu kõlbab vahest tulla end soojenda "vanul sütel" hiljem kui side muu maailmaga hakkab ehk juba jääma lõdvaks.

Nii põimub raamat meie eluraamatusse, edendades või jälle häirides mõjuva tegurina meie hinge loomulikku arenemiskäiku.

Temast võib saada sõber või vaenlane. Oleneb sellest mil kujul ta satub meie kätte, missugusesse hingepeeglis-
se ta kajastub.

Olgu oma kohal valvepostid kasvava inimese teel, kes teda juhivad õiget rada sõbra-raamatu leidmisel ja tarvitamisel."

Leinava südamega

Adele Juhandit ei ole enam. Ta töö- ja varvarikas elu kustus 3. märtsil 1963.a.

Elulugu, me teame, kirjutatakse tegudega. Kadunu oli nii suurte ning mitmekülgsete võimetega, või, nagu tänapäeval öeldakse, laia profiiliga töö- ja teoinimene, et tõesti raske on lühikeses järelhüüdes seda kõike põgusaltki esile tuua.

Aeg nõudis erakordsete võimetega inimesi, sest kõik jõud, kõik võimed oli vaja rakedada emakeelse kooli loomiseks vana tsaariaegse võõrkeelse kooli asemele.

Aja käsk oli Adele Juhandile seaduseks.

Polnud õpikuid - tuli kirjutada õpikuid. Puudusid laste- ja noorsoo ajakirjad - jälle pidi end rakendama nende loomisele. Nii tekkisid 1922.aastal tema kaasabil ja toimetusel ajakirjad "Laste Rõõm" ja "Vikerkaar" ning kümnekond aastaid hiljem meie esimene koolinoorte ajaleht "Õpilasleht". Edasi. Oli vaja näidendeid koolilavadele - kirjutati näidendeid ja laulumänge. Ning seda kõike jooksva koolitöö kõrval.

Ja organisatsiooniline töö - Pedagoogiline Nädal oma kolossaalsete näituste, ettekannete ning näitetundidega. Ta oli käinud Viinis uudselt organiseeritud koolitööd-üldõpetust vaatamas ning õppimas, ja Pedag. Nädal eel ka Leningradis nõukogude vene koolioludega tutvumas.

Temast oli saanud üldõpetuse innukas teostaja, ja Pedag.Nädal oli tema ideede triumf. Ja kui siis lõpuks üldõpetus nii linnas kui maal üldist tunnustust leiäis, tehti talle ministeeriumi poolt ülesandeks üldõpetuse õppekavad koostada nii maa kui linna jaoks. Oma XII algkooli juurde asutas ta autorite kollektiivi - Üldõpetuse Rühmiku

kes hakkas hoolitsema vajaliku lektööri koostamise ja väljaandmise eest.

Peab küll tõsiselt inestama ta hingejõu suurust, sest nagu kogu ta elu oli olnud üks lakkamatu tööpäev, nii oli ka ta elu lõppvaatus üksainus suur kannatuste rada. Aga niipea, kui ta oma ihuhädadest vähegi mahti sai, võttis ta sule või pliiatsi pihku ning pani paberile oma mälestused. Nii sündisid ta perekonna-kroonika kolm paksu köidet - "Eluramatut lehitsedes", mille kogumaht on 1220 masinkirja lehte. See on nagu mingi tohutu kultuuri varasalv, kust igaüks leiab midagi oma huvialak vastavat - nii pedagoogid kui ajaloolased ja murde- ning koduloo-uurijad. Hiiumaad hõlmava esimese köite dialoogid on antud puhtas hiiu murdes. Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudilt sai kroonika autor 1960.a. rahalise preemia novellistlikus vormis elavalt ning huvitavalt jutustatud Haapsalu ja Tallinna koolide ajaloo eest.

Eeskätt aga on see kroonika ikkagi s u g u k o n n a kroonika - Ühe Hiiu meremeeste dünastia 300-aastane ajalugu kaheateistkümne sugupõlve ulatuses. Selle põhjaks ning lähtealuseks on 17.sajandil alustatud ning läbi kolme sajandi peetud rootsikeelne perekonnakroonika. See pärandati iga järgneva sugupõlve esikpojale, kes siis tegi sinna oma järjekordse sissekande.

Aga otse hindamatu teene on kadunu osutanud meie emakeelse kooli ajaloo uurijaile oma käesoleva kroonikaköitega "Vikervärvilises koolitöös".

Lõõme ~~hõrraks~~ nomendiks lahti Ühe ta "Eluramatut" lehekülje. On mahe juunikuu laupäeva õhtu. Tella vanaisa, vana erukapten Pleesi Mihkel seisab oma majakese ees ning vaatab aeg-ajalt sauna poole. Mure ja ärevus kipuvad ta südames võimust võtma. Taadi kõrval seisab ta oma Lisbet, noorim ta 11-nest lapsest. Jah, Beti, tema omadest viimane. Aga nüüd on Pleesile juba uus sugupõlv tulemas. Ta vanima poja Gustavi esimene laps häälitseb praegu esimest korda, andes kõlavalt märku oma eluõigusest siin maa peal.

Läbi laupäeva-õhtuse vaikuse kostab see uus julge hüäl
sauna juurest vanaisa kõrvu, kelle huuled sosistavad kor-
duvalt: "Issand olgu tänat... Jumal andku elu ning ter-
vist."

See oli sellesama lapse sünd, kelle 67 aasta pik-
kune elukangas äsja meie silme ees oli lahti rullunud.

Ring on täis. Sünd ja surm on kokku viidud.

Tema käsi ei kirjuta enam. Ta elu lõpp oli täis va-
lukannatšui. Me võtame seda kui paratamatust ning lange-
tame pead kannatuse ja surma ees.

M.K.

/Madis Kirta/

Alljärgnev luuletus on leitud A.Oengo-Juhandi paberite hulgast, mis pühendatud tema kolleegi, lauluõpetaja M.R õ t õ a g o v a mälestusele.

Uhe vana ametikaaslase kalmul.

Uks lihtne haud kesk kauget kalmistut...
Tee läbi männiku siit mööda viib.
Siin viimne ase Sulle valmistatud -
nii puhas, pehme, sõmer nõmmeliiv.

Et Sina puhkad selles laudses sängis, -
kui raske seda mõista täna veel!
Sa nagu veelgi püsib meie ringis.
Sind elavana hoiab laste meel.

On kerge olla noor, kui kevad õues,
kui eluvaevad tundmatud veel need.
Kuid harva püsib kevad inimpõues,
kui saatus pöördunud juba sügisteed.

See süda oli püsind nooruselge,
ei aastad võõraks noortele Sind teind.
See elujuhis oli aus ja selge -
Sa ise olid seda mööda käind...

Siin Sinu haud kesk kauget kalmistut.
Tee kevadine vaikselt mööda viib.
Me hinges siiras tänu Sulle valmistatud.
Sul olgu kerge sõmer nõmmeliiv.
